

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

QUO VADIS?

Történeti regény Nero császár korából

Irta

SIENKIEWICZ HENRIK

Fordította

SZEKRÉNYI LAJOS

r. k. lelkész.

a Szent-István-Társulat Tudom. és Irod. Oszfályának r. tagja

Pataky László 24 eredeti rajzával

MÁSODIK KÖTET

Budapest

A FORDÍTÓ KIADÁSA

1901.

2295

~~P. o. ról.~~
364. ut.

288.215

M. N. MUSEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyamt. Nemzeti Könyvtár
1902. é. v. 289 sz.

STEPHANEUM, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA,
Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28/a

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

IGIÁVAL a kertben sétálva, Vinicius beszédes szavakkal ecsetelte neki mindazt, amit kevésbé előbb megvallott az apostoloknak — beszélt neki lelki küzdelmeiről, a változásról, amely vele történt, a mérhetetlen vágyódásról ő utánna, mióta Miriam házát elhagyta. Hasztalanul igyekezett őt feledni, mondá neki, éjjel-nappal reája gondolt. A kis puszpáng-keresztet, melyet emlékül hagyott hátra számára, larariumába vitte, és önkéntelenül isteni tiszteletet tanúsít iránta. Az első pillanattól fogva, mikor őt Aulus házában meglátta, szerette őt, de ez a szerelem minden nap nőtt, vágya minden órával fokozódott. Másoknak a párkák szabták meg életöknek végét, de ő meg volt győződve, hogy az ő végét szerelmi fájdalom, kielégítetlen vágy idézi elő. Csak szerelemből cselekedett rosszul. Mindig, egyre forrón szerette őt — Aulus házában, a Palatinuson, azokban az órákban, melyekben az Ostrianumban Péter szavaira figyelt, abban a pillanatban, mikor Crotonnal jött, hogy elrabolja őt, azokban a napokban, mikor Ligia őt ápolta, abban az időben, mikor elszökött előle. Chilon az ő második menedékhelyét is kifürkészte és azt tanácsolta neki, hogy kerítse őt hatalmába; de ő megfenyítetté Chilont, elment az apostolokhoz és felvilágosítást kért tőlük.

— Legyen áldott az a pillanat, — folytatá emelt hangon, — amelyben ez a gondolatom támadt, mert most velem vagy és nem menekülsz el többé előlem, mint ahogyan Miriam házából elszököttél!

— Nem előled szöktem meg! — viszonzá Ligia.

— Hát akkor miért menekültél el?

Kék szemét reá emelte s mélyen elpirulva viszonzá:

— Tudod...

Vinicius a túlradó boldogságban egy ideig elnémult, de aztán újfent beszélni kezdett. Elmondta Ligiának, miképp nyílt meg lassankint szeme és belátta, hogy ő egészen más, mint a többi, összes római nők, hogy közülök egyedül ő hasonlít Pomponiához. Csak nehezen sikerült Ligiával megértetnie, mi indítá meg őt, előtte kifejeznie, hogy ő győzte meg arról, miképp a világon még más szépség is van, mint a testi, mert van lelki szépség is. Elragadtatással telve figyelt Ligia az ő szavaira, mikor kijelenté neki, hogy éppen azért, mivel elmenekült előle, még bensőbben szereti őt és szent lesz tűzhelyénél is. Kezét megfogva, bensőséggel nézett szemébe, mintha nem is tudná kifejezni, mily boldogságot nyújt neki és mintha meg akarna róla bizonyosodni, hogy megtalálta őt, hogy közelében van és mindig csak nevét ismételteté: «Ő Ligia, Ligia!

És újra föl- és alá járkáltak a kertben és Ligia megvallá neki, hogy már Aulus házában szerette őt, igen, ha a Palatinusról újra visszavitte volna őt oda, már akkor biztosítja őt szerelméről, már akkor leküzdi ellene táplált elkeseredését.

— Esküszöm neked — veté most közbe Vinicius — nem én jöttem arra a gondolatra, hogy Aulus házából kiragadjalak. Majd meghallod egyszer Petroniustól, miképp beszéltem neki irántad való szerelmemről, azon kívánságomról, hogy feleségemmé tegyelek. «Hadd kenje meg ajtófélfámat farkas-zsírral, hadd üljön le tűzhelyemenél!» mondtam neki. De ő kinevetett, ő birta a császárt arra a gondolatra, hogy téged, mint kezest elvegyenek Aulustól és az én házamba vigyenek. Fájdalmamban gyakran megátkoztam őt, de most hálát adok a sorsnak, hogy így intézkedett, mivel különben a keresztények közé kerültem volna-e, különben megértettelek volna-e?

— Ó Marcus, hidd el — veté közbe Ligia — maga Krisztus vezetett téged erre az útra.

Vinicius meglepődve veté hátra fejét, azután pedig monda:

— Az igaz. Milyen csodálatosan történt minden. Téged kerestelek és a keresztényekre találtam. Az Ostrianumban csodálattal telve figyeltem az apostol szavaira, mert ilyen szavakat még nem hallottam az előtt soha. Imádkoztál ott érettem is?

— Tudod, Marcus; imádkoztam éretted!

Éppen a repkénynyel sűrűn befuttatott kerti házikó mellett lépdelték el és ahhoz a helyhez közeledtek, ahol Ursus, miután Crotont megölte, Viniciusra rohant.

— Itt — jegyzé meg a fiatal katona — elvesztem volna nálad nélkül.

— Feledd el azt az iszonyúságot! — viszonzá Ligia — és bocsáss meg Ursusnak!

— Hát azt hiszed, boszút állok rajta azért, hogy téged védelmezett? Ha rabszolgám volna, szabadságot ajándékoznék neki.

— Aulus és Pomponia réges-régen fölszabadították volna őt, ha rabszolga volna.

— Emlékszel-e még, hogy azt mondtam neked, térj vissza Aulushoz és Pomponiához? — kérde most Vinicius. — De te azt felelted, a császár meghallhatná és kegyetlen boszút állhatna mind a kettőn. Lásd, nem sokára oly gyakran láthatod ezeket, akik oly drágák neked, amint akarod és anélkül, hogy veszélyeztetnéd őket.

— Mely okból, Marcus?

— Azt mondom, nem sokára, mert azt hiszem, hogy megláthatod őket, mihelyt feleségem lesz. Igen, Ligia! Ha a császár meghallaná vagy kérdezné, mi történt azzal a kezessel, akit nekem küldött, azt felelem akkor neki: «Ő az én feleségem, az én akaratommal jár Aulushoz és Pomponiához». A császár nem sokáig marad Antiumban, hiszen Achájába szándékozott utazni. De ha tovább maradna is, mint hiszem, nem kell őt minden nap látnom. Mihelyt tarsosi Pál szent tanítástokban részesített, megkeresztelkedem, visszatérek ide, iparkodom Aulust és Pomponiát, akik akkor bizonyosan ismét Rómában lesznek, magam számára megnyerni és téged — mivel így minden akadály el van az útból hárítva — tűzhelyemhez vezetlek. Ó carissima, carissima! — És mintha az eget szerelmének tanújául akarná hívni, kezét fölemelte, miközben Ligia boldogan kiáltá: «Ahol te Gajus vagy, ott én Gaja vagyok.»

— Ligia, Ligia! — kiáltá ismét Vinicius — még egy asszonyt se tiszteltek úgy férje házában, mint ahogy téged fognak tisztelni házamban.

Most hallgatagon lépdelték egy darabig. Átszellemült vonásai-
kon visszatükröződött az a boldogság, mely keblöket dagasztá; az istenekhez hasonlóan lépkedtek s oly szépek voltak, mint a virágok, melyek kikeletkor a földből hajtanak.

Végre a ciprusz alatt, közetlenül a ház előtt, megálltak. Ligia a fiatal katona mellére támaszkodott, aki most reszkető hangon kérte:

— Parancsold meg Ursusnak, hogy menjen Aulus házába és hozza el apró holmijaidat, gyermekkori játékszereidet és vigye hozzám.

De Ligia, kinek arca piros lett, mint a rózsa, halk hangon felelé:

— Ah, Marcus, az a szokás ellen lenne!

— Azt jól tudom. Rendszerint a pronuba¹ viszi mindezeket a holmikat a menyasszony mögött; de tedd meg kedvemért, Ligia, küldd Ursust Aulus házába. Mindent szeretnék magammal vinni antiumi villámba és ha látom őket, reád fogok gondolni. — Itt összetette kezét és úgy ismételte, mint egy gyermek, aki valamit kér: «Pomponia már néhány nap múlva visszatér; tedd meg a kedvemért, diva; tedd meg, carissima!»

— E fölött döntsön Pomponia! — mondá Ligia.

És újfent elnémultak mind a ketten; úgy tetszett, mintha a szerencse, a boldogság megfosztotta volna őket nyelvöktől. Ligia ott állt a cipruszhoz támaszkodva s a fa árnyékában fehér virághoz hasonlított halvány arca, szemét lesüté, melle gyorsan pihegett. Vinicius csodálkozó pillantással nézett reá. Mély csend uralkodott köröskörül. A fiatalok szíve majdnem hallhatólag dobogott és szótlan elragadtatásukban úgy tetszett, hogy a cipruszok, mirtuszbokrok és a kerti ház repkénye közt a szerelem paradicsomában jártak.

Ekkor Miriam megjelent az ajtóban és fölszólítá őket, hogy jöjjenek be a közös lakomára. És leültek az apostolokkal, kik örvendő pillantással néztek reájuk, mint ifjabb nemzedékre, melynek föladata volt, hogy az új tanítás magvát a jövőben elhintse. Péter megtörte a kenyeret és megáldá; valamennyi jelenvoltak arcán mély béke honolt, a boldogság lehellete látszott az egész helyen kiöntve.

— Mondd csak — fordult végre Pál Viniciushoz — az élet és a boldogság ellenségének tartasz-e még bennünket?

A fiatal katona pedig gyorsan felelé:

— Belátom tévedésemet. Még soha se voltam eddig oly boldog, mint most közöttetek.

¹ Az a matróna, aki az arát kíséri és őt a házasság kötelességeire oktatja.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

MIKOR Vinicius e nap estéjén a Fórumon át haza ment, a Vicus Tuscusban Petronius aranyozott gyaloghintóját pillantotta meg, melyet nyolc bithyniai vitt. Egy kézmozdulattal azt parancsolta az utóbbiaknak, hogy álljanak meg, gyorsan odaközelgett és benézett a függönyökön.

— Legyen kellemes, szerencsés álmod! — kiáltá erre nevetve, mikor az alvó Petroniust megpillantotta.

— Ah, te vagy! — mondá Petronius fölébredve. — Igen, elszunnyadtam, mivel az éjjelt a Palatinuson töltöttem. Különféle könyveket készülok vásárolni Antiumba. Mi ujság?

— Tehát a különféle könyves boltokat akarod fölkeresni?

— Igen, nem szeretem könyvtáramat rendetlenségbe hozni, azért az utazásra mindig külön könyveket szerzek. Valószínűleg valami új jelent meg Musoniustól vagy Senecától. Persiust is keresem és Vergil Eklogáinak bizonyos kiadását, mely nincs meg nekem. Ó mily fáradt vagyok és mennyire fáj a kezem a sok könyvforgatástól. Mert, ha az ember egyszer a könyves boltban van, önkénytelenül megnézi ezt is, azt is. Voltam Avirius könyves boltjában, Atractuséban az Argiletumnál és a Sosiusokéban a Vicus Sandalariusban. Kastorra! Legjobban szeretnék megint mindjárt aludni.

— Mivel a Palatinuson voltál, azt is megmondhatod, mi új dolog történt ott. Tudod-e mit? Küldd gyaloghintódat a könyvekkel haza és jöjj velem. Akkor aztán beszélünk Antiumról és még sok másról.

— Jó — viszonzá Petronius, a gyaloghintóból kiszállva. — Egyébiránt csak tudod már, hogy holnapután Antiumba utazunk.

— Honnét tudnám?

— Hát milyen világban élsz? Nos, akkor én vagyok az első, aki ezt a hírt tudtodra adja. Igen, holnapután reggel készen kell lenned. A borsó faolajban nem használt semmit, a nyakkendő nem használt semmit, a rótszakáll rekedt. Azért az utazás elhalasztására gondolni se lehet. Átkozza Rómát, átkozza a római levegőt, bármikor kész lenne ezt a világon uralkodó várost a földdel egyenlővé tenni, vagy tűz által elpusztítani, most csak a tengerre vágyakozik. A szagokat, melyeket a szél a szűk utcákból felé hord, nem állhatja ki. Azt állítja, hogy ez által korai sírba siet. Ma minden templomban áldozatokat mutatnak be, mert a császár azt akarja, hogy hangját visszakapja és vissza is kell kapnia. És jaj Rómának, jaj a senátusnak, ha ezek az áldozatok tüstént nem használnak.

— Az achajai utazás akkor csakugyan teljesen céltalan lenne.

— Hát a mi isteni császáruknak csak ez az egyetlen tehetsége van? — veté közbe Petronius mosolyogva. — Nem léphet-e föl az olymposi játékoknál mint költő, Trója égésével, mint kocsihajtó, mint zenész, mint athléta, sőt mint táncos is és nem nyerheti-e el a győzőknek szánt összes koszorúkat? Egyébiránt tudod-e, miért lett rekedt ez a majom? A táncban versenyezni akart a mi Párisunkkal és a táncban Leda kalandját adta nekünk elő. Ennek folytán meghült, pedig rettentően megizzadt. Olyan vizes és síkos volt, mint egy angolna, mely éppen most kerül ki a vízből. Folytonosan változtatta az álarcot, úgy forgott, mint az orsó és úgy lóbálta a karját ide-oda, mint egy részeg hajós. Azt mondom, igazi undor fogott el, mikor arra a nagy hasra, azokra a vékony lábszárakra néztem. Paris két hétig tanította őt; de ő nyilvánosan akar ebben a pantomimusban föllépni — először Antiumban, aztán Rómában.

— Már az is sok botrányt okozott, hogy nyilvánosan énekelt, de hogy egy római császár mint mimus akar föllépni, az képzelhetetlen. Ezt még Róma se fogja eltűrni!

— Kedvesem, Róma mindent eltűr és a senátus hálaköszönetet küld a haza atyjának. — És egy pillanat múlva hozzá tette: — A nép pedig még büszke lesz rá, hogy a császár az ő mulattatására adja magát.

— Petronius, mondd meg magad, vajjon valaki jobban lealacsonyíthatja-e magát.

Petronius vállat vont.

— Te magányosan élsz házádban, csak Ligiára, a keresztényekre gondolsz s így nem tudod, mi történt ez előtt két nappal. Nero nyilvánosan házasságra lépett Pythagorasszal és ő ez alkalommal mint menyasszony lépett föl. Nem hiszed, hogy ez minden mértéket túlhalad, hogy ez a legnagyobb örültség? Elhiszed; de azért mégis megjelentek az erre fölszólított flamenek és a szertartásnak megadták a kellő szentesítést. Én mind ennél jelen voltam és sokat elbírok. De megvallom, nekem úgy tetszett, mintha az isteneknek, ha vannak, a mennydörgős mennykővel kellene középük csapniok. Azonban Nero nem hisz az istenekben és igaza van.

— Így az ő személyében a legfőbb papot, istent és az isten-tagadót látjuk egyesítve! — kiáltá Vinicius.

— Az igaz! — viszonzá Petronius nevetve. — De most nem jutott eszembe és ilyesmit még a világ se hallott soha. Nyilatkozatodhoz még csak azt kellene hozzá tenni — mondá aztán rövid szünet mulva — hogy ez a legfőbb pap, aki nem hisz az istenekben és ez az isten, aki kigúnyolja őket, mint isten-tagadó fél tőlük.

— A Vesta-templomában történt esemény ennek a legjobb bizonyítéka.

— Miféle világ ez!

— Igen, miféle világ ez és miféle császár ez! De hiszen így nem tarthat soká.

Időközben Vinicius házához érkeztek és miután ez parancsot adott, hogy vacsorát készítsenek, ismét Petroniushoz fordult és mondá:

— Igen, kedvesem, életünkben tökéletes változásnak kell beállania.

— Mi nem tehetünk semmit — viszonzá Petronius; — amíg Nero uralkodik, az emberek pillangókhoz hasonlítanak. Ha kegyének napja reájok sugárzik, vidáman röpködnek tova, de az első hideg szélroham ellenállhatatlanul a halálba kergeti őket. Maja fiára, már nem egyszer kérdeztem magamban, miféle csoda folytán érhetette el Lucius Saturninus a kilencvenhárom éves kort és miképp élhetette túl Tiberiust, Caligulát, Claudiuszt. De hagyjuk ezt. Megengeded-e, hogy Eunicét gyaloghíntóddal elhozassam? Most már nem óhajtok többé aludni, együtt akarunk vigan lenni. Parancsold meg a citerásoknak, hogy jelenjenek meg a vacsoránál. Később aztán Antiumról beszélünk. Ez kivált miattad szükséges.

Vinicius tüstént parancsot adott, hogy hozzák el Eunicét, de aztán kijelenté, nem látja be annak szükségességét, hogy az Antiumban való tartózkodást még sokáig fontolóra vegyék.

— Mindezekon azok törjék a fejüket — mondá végre — akik csak akkor vélnek élni, ha a császár kegyében sütkérezhetnek; a Palatinus távolról se jelenti a világot és kivált azokra nézve nem, akiknek szívők, akiknek lelkők más dolgokon csüng.

Mindezt Vinicius oly vidám hangon, oly boldogságtól sugárzó arccal mondá, hogy Petronius csodálkozva nézett reá és kérdé:

— Mi történt veled? Hiszen ma olyan vagy, mint abban a korban, mikor az arany bullát a nyakadban viselted.

— Végtelenül boldog vagyok — felelé Vinicius — és azért hivatalak meg, hogy ezt megmondjam neked.

— Mi történt?

— Olyan valami történt, amiről az egész római császári birodalomért se mondanék le.

Igy szólván, leült, fejét tenyerébe hajtá és kérdé:

— Emlékszel-e még arra a napra, mikor együtt voltunk Aulus Plautius házában, arra a napra, amelyen először pillantottad meg azt az isteni leányt és a hajnalpirhoz, a tavaszhoz hasonlítottad? Emlékszel-e még erre a hasonlíthatatlan lényre, erre a Psychére, erre a pompás leányra, aki szépségre nézve felülmulja istennőinket?

Petronius oly csodálkozva nézett Viniciusra, mintha attól tartana, hogy fiatal rokona nincs egészen eszén.

— Kiről beszélsz? — kérdé végre. — Hiszen csak nem teszed föl, hogy többé nem emlékszem Ligiára?

De Vinicius kiáltá:

— Bennem Ligia vőlegényét látod!

— Micsoda, te...?

Vinicius azonban nem engedé Petroniust szóhoz jutni, hanem fölugrott és kiáltá, hogy jöjjön be a dispensator:

— Gyűjtsd össze rabszolgáimat, ide előmbe — parancsolá aztán neki — egyetlen egy se hiányozzék. Gyorsan!

— Te Ligiát eljegyezted? — ragadta meg most Petronius újra a szót.

De ámulatának nem birt további szavakat kölcsönözni, mivel a nagy atrium Vinicius házában csakhamar méhkashoz hasonlított.

Pihető öregek, erős férfiak, nők, fiúk és leányok siettek elő. Minden pillanatban ismét új csapat érkezett; a folyosókon mindenféle nyelven kiáltások hangzottak. Végre mindnyájan sorokba helyezkedtek az oszlopok között és a falak hosszában. Vinicius, aki az impluviumba lépett, Demas szabadoshoz fordult és mondá:

— Mindazoknak, kik húsz esztendő óta házámban szolgálnak, meg kell a praetornál jelenniök, aki tudtokra fogja adni szabadságukat. Azok, kik nem oly régóta szolgálnak házámban, három aranyat kapnak és egy hétig kétszeres adagot. Küldj izenetet minden ergastulumba, hogy a büntetések el vannak engedve s az emberek a bilincsektől szabaduljanak és hogy elegendő táplálékot kell nekik adniok. Tudjátok meg mindnyájan, hogy a boldogság napja virradt föl számomra és csak vidám arcokat akarok látni házámban.

Rövid ideig mély hallgatás uralkodott, az egybegyűltek azt vélték, nem hihetnek saját fülüknek. De hirtelen fölnyujták kezöket és egy szájjal kiálták:

— A...a! uram! a... a... a!

Vinicius egy kézmozdulattal elbocsátá őket. Jóllehet legjobban szerettek volna lábához borulni és neki köszönetet mondani, oly gyorsan elszöktek, amint csak lehet; de az egész ház visszhangzott örömkkiáltásaiktól.

— Holnap — fordult most Vinicius Petroniushoz — ismét összehivatom mindnyájukat a kertbe és megparancsolom mind-egyiknek, hogy egy jelet rajzoljanak a homokba. Ligia szabadon akarja azokat bocsátani, akik a hal jelét rajzolják.

— A hal jelét! Ah, igen, emlékszem, hogy Chilon azt mondá, ez az ismertető jel a keresztények között — veté közbe Petronius egykedvű hangon, akit semmi sem ejtett sokáig bámulatba. — Aztán pedig kezet nyujtott Viniciusnak és hozzá tette:

— A boldogságot mindenki ott találja, ahol látni véli. Hintsen virágokat Flora számos éven át ösvényedre. Mindazt kívánom neked, amit magadnak kívánsz.

— Köszönöm. Szinte attól tartottam, hogy nem értesz meg, pedig még se cselekedhettem volna másként.

— Én? Ne értenélek meg téged? Az nem áll. Ellenkezőleg azt mondom, helyesen cselekszel.

— Ha, te kiszámíthatatlan! — viszonzá Vinicius vidáman — elfelejtetted, mit mondtál egykor, midőn Pomponia Graecina házát elhagytuk?

— Nem! — mondá Petronius nyugodt hangon — de véleményem azóta megváltozott. Kedvesem — folytatá aztán rövid hallgatás után — Rómában semmi sem állandó, miért ne változtathatnám meg tehát én is véleményemet? Volt idő, mikor Nero közel volt ahhoz, hogy Actét nőül vegye és az ő kedvéért bizonynyal minden teke-tória nélkül megállapították volna királyi nemzetségből való származását. És az olyan baj lett volna? Ő tiszteletreméltó feleséget, mi pedig tiszteletreméltó Augustát kaptunk volna. Proteusra s az ő kopár parti helyeire mondom, annyiszor fogom változtatni nézetemet, ahányszor célszerűnek, tanácsosnak tartom. És ami Ligiát illeti, az ő királyi származását sokkal hamarább ki lehet mutatni, mint Actéét. De Antiumban légy résen, mert Poppaea boszúvágyó asszony.

— Nem gondolok reá. Antiumban nem görbítik meg a hajam szálát se fejemen.

— Ha azt hiszed, hogy másodszor is ámulatba ejtesz, csalódol. Ki biztosított erről téged?

— Péter apostol biztosított.

— Ah, Péter apostol! Ő ellene minő bizonyítékokat lehetne fölhozni? De engedd meg, hogy bizonyos óvintézkedéseket tegyek arra az esetre is, ha Péter apostol nem bizonyulna hamis prófétának. Mert föltéve, hogy Péter apostol csalódott, bizonynyal elvesz-tené bizalmadat, melynek Péter apostol jövőben is biztosan örven-den-i szeretne.

— Tégy, amint tetszik, de én hiszek neki. És ha azt gondo-lod, hogy gúnyos szavaiddal elidegeníthetsz tőle, csalódol.

— Még csak egy kérdést! Már keresztény lettél?

— Eddig még nem. De tarsosi Pál el fog kísérni utamra, hogy a keresztény tanításra oktasson és később fölveszem a keresztiséget. Hidd el, állításod, hogy a keresztények minden életörömnek ellen-ségei, nem bizonyul valónak.

— Annál jobb reád és Ligiára nézve! — viszonzá Petronius. Aztán néhány perc mulva, mintegy magával beszélve, vállat vonva hozzátette:

— Különös, mily gyorsan tudnak ezek az emberek híveket szerezni és mily gyorsan terjed ez a felekezet.

— Igen — felelte Vinicius oly melegséggel, mintha már meg volna keresztelve. — Ezer és ezer keresztény van Rómában, egyáltalán Itáliában, Görögországban és Ázsiában. Keresztények vannak a légiókban és a praetoriánusok közt, sőt a császár palotájában is vannak keresztények. Rabszolgák és polgárok, szegények és gazdagok, plebejusok és patriciusok vallják a keresztény hitet. Hát nem tudod, hogy a Corneliusok keresztények, hogy Pomponia Graecina keresztény, hogy Octavia a keresztény tanítás követője volt, hogy Acte is azt vallja? Hallod-e, ez a tanítás meg fogja hódítani az egész világot és egyedül neki fog sikerülni az, hogy változást hozzon létre. Nem, ne vondd megvetőleg válladat, mert ki tudhatja, vajjon egy év alatt, vajjon a legközelebbi időben nem veszed-e föl örvendező szívvel a keresztiséget.

— Én? — veté közbe Petronius. — Nem, Leto fiára, azt nem éred meg soha. Még ha a keresztény tanítás az istenek és emberek minden bölcsességét magában foglalná is, nem keresztelkedném meg... Mily terheket vállalnék ezzel magamra és én nem szeretem megerőltetni magamat, mily lemondásra kellene törekednem és nem szeretek az életben valamiről lemondani. A te természetednél, mely mint a tűzön forró víz, mindig háborgásban van, mindig készen kell lennünk valami rendkívüli-re. De nekem megvannak gemmáim, kameáim, műtárgyaim és Eunicém. Az Olympusban nem hiszek, de én a földön akarom azt magamnak megteremteni és addig akarok örülni az életnek, míg az isteni íjásznak nyila el nem talál, vagy míg a császár parancsára föl nem kell vágnom ereimet. Én épp úgy szeretem az ibolyaillatot, mint a kényelmes trikliniumot, sőt szeretem isteneinket is... ők kedvesek nekem — mint szónoki alakzatok és mindenek fölött szeretem Achaját, ahová most fogok menni kövér, vékonylábú, hasonlíthatatlan, isteni császárunkkal, ezzel az Augustusszal, ezzel a Periodoniceszel,¹ ezzel a herkulesi Neróval!

A hang, melyen mindezt mondta, világosan azt mutatta, hogy

¹ Így hívták a görögök a győzőt, ki a versenyek egész sorában diadalt aratott.

a puszta föltevés is, miképp a galileai halász tanítására térhet, a legnagyobb mértékben mulattatja őt és félhangosan kezdé énekelni:

«Mirtusz lombja közé fonom be szablyám,
Úgy, mint Hármódiosz s Arisztogeitón».¹

De hirtelen elhallgatott, mivel jelentették neki, hogy Eunice megérkezett. Erre mindjárt föltálták a vacsorát, mialatt citerások játszották darabjaikat; aztán Vinicius Chilonról beszélt és arról, hogy miképp ébreszté ez benne azt a gondolatot, hogy az apostolokhoz forduljon — oly gondolat, mely tulajdonképp abban a pillanatban támadt benne, mikor Chilon a vesszőcsapásokat kapta.

— Mivel az eredmény jó volt, a gondolatot is jónak kell neveznünk — jegyzé meg Petronius álmos hangon, kezével homlokát végig simítva. — Ami azonban Chilont illeti, én őt aranyat adattam volna neki, te pedig azt parancsoltad, hogy vesszőzzék meg őt és ez talán még célszerűbb volt. Ki tudhatja, vajjon a közel jövőben nem hajlonganak-e előtte senátorok, mint ahogyan most a mi lovagias dratvahúzó Vatiniusunk előtt hajlonganak. Jó éjszakát.

És a koszorút letéve, Eunicével fölkészült, hogy haza térjenek. Miután elmentek, Vinicius a könyvtárba ment és ezt írta Ligianak:

«Ő istennő! Ha kinyitod sugárzó szemedet, ez a levél reggeli üdvözetlet vigyen neked tőlem, azért irok ma, habár holnap látni foglak. Holnapután a császár Antiumba utazik és nekem, eheu, kísérem kell őt. Hallottad már, hogy nem szabad magamat kizárnom. Az engedetlenségért életemmel lakolnék — és a halál most gyűlöletes volna reám nézve. De ha azt akarod, hogy maradjak, írj csak egy szót és teljesítem kívánságodat. Petronius majd meg tud védeni. Ma, a boldogság e napján, minden rabszolgámat megjutalmazom. Azokat, kik már húsz év óta szolgálnak házamban, holnap a praetorhoz küldöm és szabadságot ajándékozok nekik; neked, kedvesem, ezért meg kell dicsérned engem, mert mindezt a szent tanításra való megemlékezéssel teszem, amelyet követsz, mindezt a te kedvedért teszem. Holnap azt mondom nekik, hogy hálájuk téged illet, hogy a te nevedet magasztalják. Én magam a szerelem békójában vagyok, te bilincsel tél magadhoz, nem kívánom

¹ Kallimachosz költeménye. Ford. Arany János.

többé szabadságomat. De átkozom Antiumot, a rőtszakállúnak utazása legyen átkozott! Ugyan nem vagyok olyan bölcs, mint Petronius, de ennek örvendek és boldognak érzem magamat. Különben nem kellene-e nekem is Achajába mennem? A reád való édes emlékezés bizonyynyal enyhületet ad a válás fájdalmaiért. És hidd el, ahányszor csak megszabadulhatok, annyiszor pattanok lovamra és ide vágtatok Rómába, hogy szemem gyönyörködjék látásodban, hogy fülem élvezze hangodat. Ha pedig nem szabadulhatok, izenetet küldök neked egy rabszolgától, aki aztán hírt hozzon felőled. Eközben üdvözöllek, istennőm és ölelem lábaidat. Ó, ne haragudjál, hogy istennőnek nevezlek. Ha megtiltod, engedelmeskedem, de ma még meg kell engedned. Üdvözleteimet küldöm neked jövődő házádból — üdvözöllek teljes lelkemből.»

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

RÓMÁBAN köztudomású volt, hogy a császár utazása közben látni akarja Ostiát, vagy inkább a legnagyobb hajót a világon, mely egy rakomány gabonával Alexandriából oda érkezett és aztán Ostiából a Via Littoralison Antiumba akar menni. A szükséges intézkedéseket már több nap óta megtették. Azért már az utazásra kitűzött nap kora reggelén nagy embertömeg gyűlt egybe a Porta Ostiensisnél, benszülőtt és kóbor csőcselék, hogy örvendjen a pompának, melyet a császár utazásain ki szokott fejteni és amelyet a római nép soha se győzött eléggé megbámulni. Az utazás Antiumba se hosszú, sem az út oda fárasztó nem volt.

Magában a helységben, hol a legpompásabb paloták és villák emelkedtek, nemcsak kapni lehetett mindent, ami a kényelemre szolgált, hanem a legfényűzőbb igényeket is ki lehetett elégíteni. De azért a császár mégis mindazt magával szokta vinni, ami neki éppen tetszett, akár hangszerekről, akár házi eszközökről vagy szobrokról, mozaikokról volt szó, igen, ettől a szokástól még akkor se tért el, ha csak rövid pihenőt szándékozott tartani. Így hát minden utazásakor a szolgák egész légiója követte őt, teljesen eltekintve a praetoriánusok csapataitól és az augustiánusok nagy számától, akiknek mindegyike szintén egész rabszolga-kiséretet vitt magával.

Még mielőtt pitymallott, campaniai, napbarnította pásztorok, lábukon kecskebőr bocskorral, ötszáz kanca szamarat hajtottak ki a kapukon, hogy lehetségessé váljék Poppaeának megérkezése után való reggel az általa megszokott számrátek-fürdőt venni. A sokaság nevetve, csodálkozva nézte a fülesek porfelhőt verő falkáját és

örömmel hallotta az oszorok durrogását, a pásztorok szilaj kiabálását. Alig vonultak el a kanca szamarak, egy csapat fiatal rabszolga jelent meg, akik az utat gondosan föltisztították és virágokkal és fenyőlevelekkel behintették. Az emberek bizonyos büszkeséggel súgták egymásnak, hogy az út egész Antiumig virágokkal lesz behintve, melyeket részint a körüllevő magánkertekből hoztak, részint drága pénzen a Porta Mugionisnál levő kereskedőktől vásároltak. Minél jobban közeledtek a déli órák, annál nagyobb volt a nézők tolongása. Egész családok jöttek ki és hogy ne unatkozzanak, élelmi szereiket kiterítették a kövekre, melyek az új Ceres-templomnak voltak szánva és szabad ég alatt költék el eledelőket. Itt-ott csoportok képződtek olyanok körül, akik már utazni voltak s így nagy garral beszéltek. Nagy érdeklődéssel hallgatták őket, amint a császár mostani utazásáról, annak jövő útjairól vagy általában az utazásokról szóltak. Hajósok és kiszolgált zsoldosok csodadolgokat mondtak oly országokról, amelyekről utazásaik és hadjárataik alkalmával hallottak és amelyekben eddigelé még egyetlen római se fordult meg. A kis polgárok, akik nem jutottak tovább a Via Appiánál, bámulattal figyeltek azokra az elbeszélésekre, melyek az Indiában és Arábiában levő csodákról, a Britanniát körülvevő archipelagusról s a benne levő kicsiny, szellemektől lakott szigetről, melyen Briareus az alvó Saturnust fogva tartotta, a hyperboraesi mezőkről, a megmerevült tengerekről, a hullámok sistergéséről és zúgásáról szóltak, mikor a leáldozó nap az óceán hullámaiba merül. Ilyen és hasonló beszédek és mondák könnyen hitelre találtak a csőcseléknél, hiszen olyan emberek is hitték, mint Plinius és Tacitus. Behatóan megbeszélték azt a hajót is, melyet a császár meg akart tekinteni, oly hajó, mely nemcsak két esztendőre elegendő gabonát hozott, hanem amelyen még négyszáz utas, ugyanannyi zsoldos és nagyszámú vadállat volt a nyáron tartandó játékok számára. Ez a hír a császárra nézve kedvező hangulatot keltett, mert azt gondolták, a császár Róma népességének úgy élelmezéséről, mint mulattatásáról gondoskodik. Így arra készültek, hogy őt a legmelegebben üdvözlik.

Eközben egy szakasz numidiai lovas mutatkozott, mely a praetoriánus zsoldosokhoz tartozott. Sárga ruhát, vörös övet viseltek és nagy aranyfülbevalóik sajátos fényt vetettek a fekete

arcokra. Bambuszlándsáik hegyei lángocsák gyanánt csillogtak a napon. Miután elvonultak, élénk mozgás támadt a tömeg között. Mindenki a kapu felé nyomult, hogy még egyszer láthassák őket, de tüstént egy szakasz praetoriánus sietett elő gyalog, kik a kapu mindkét felén fölálltak és az átjárást senkinek sem engedték meg. Most számtalan kocsi következett, megrakva bíbor, piros és violaszínű sátorokkal, hófehér aranyfonalakkal átszőtt bisszus-sátorokkal, keleti szőnyegekkel, citrusból való asztalokkal, mozaiktáblákkal, konyhaedényekkel, kalitkákkal, telve a keletről, északról és nyugatról való madarakkal, melyeknek veleje és nyelve a császár asztalára volt szánva, boros korsókkal, gyümölcsös kosarakkal. De mindazokat a tárgyakat, melyeket törékeny voltuknál fogva kocsikon nem lehetett szállítani, rabszolgák cipelték. Száz meg száz ember vonult el, kik mindenféle műtárgyakat, korinthusi ércből való szobrokat vittek — némelyek etruszk, mások görög vázákkal; ismét mások arany- vagy ezüst eszközökkel, vagy alexandriai üveg-edényekkel vonultak tova. E rabszolgák őrizetét lovon és gyalog apró praetoriánus szakaszok képezték s a rabszolgákra számos fölvigyázó ügyelt föl. Az utóbbiak mindegyike korbácsot tartott kezében, melynek végén a durrantó helyett egy darabka ólom vagy vas volt erősítve. Mind-ezen férfiak hosszú menete, kik végtelen komolysággal és a legnagyobb vigyázattal vitték a legkülönbélebb tárgyakat, ünnepies körmenet benyomását kelté és ez a benyomás még fokozódott, mikor a császárnak, az egész udvarnak hangszereit hozták. Mi minden volt itt látható! A hárfa, a görög lant, a zsidók és egiptomiak lantja, a lyra, a phorminx, a cítera, csigaalakulag hajlított kürtök, harsonák és cimbalmok. Mikor a roppant számú arany- és bronz hangszereket látták, melyek drága kőveikkel és gyöngyeikkel a napban ragyogtak, azt hitték, Apollo vagy Bacchus van úton az egész világ körül. Alig mentek el a rabszolgák a hangszerekkel, pompás hintók jöttek az akrobaták, táncosok és táncosnők festői csoportjaival, kezökben thyrsusbottal, aztán a rabszolgák következtek, akiket fényűzés kedvéért az útra vittek, mivel semmi szolgálatot nem kellett tenniök, nevezetesen nagyszámú fiúk és kis leányok Görögországból és Kis-Ázsiából, az utóbbiak hosszú hajjal, vagy aranyhálókban rendezett fűrtökkel, de mindnyájan oly csodaszépek, mint az amorettek. Most ebből a szépségből természetesen nem sok volt

látható, mivel arcukon vastag festékréteg volt a gyöngye bőr védelmére a Campania szelei ellen.

És ismét a praetoriánusok egy szakasza jelent meg: óriási, szakállas sygambriaiak kék szemmel és vöröses szőke hajjal. Zászlótartók, úgynevezett imaginariusok, a római sassal, föliratos táblákkal, a germán és római istenek képeivel és a császár egész alakú és mellszobraival lépdeltak előttük. E zsoldosok napbarnított tagjai hatalmasan kandidáltak ki a bőr és páncél alól és valóban alkalmasoknak látszottak arra, hogy e védőcsapatnak rendelt nehéz fegyverzetet hordják. A föld megrendült egyenletes lépteik alatt. Erejük teljes tudatában a császárral szemben is megvetéssel néztek az utcai csöcselékre, anélkül, hogy többé arra gondolnának, miképp bilincsekben hozták őket Rómába. De számuk aránytalanul csekély volt, mivel a praetoriánusok zöme a táborban maradt a rend föntartása és a város oltalma végett. Alig tűntek el a sygambriaiak a szemhatárról, mikor Nero oroszlánjait és tigriseit hozták, hogy mindenkor képes legyen Dionysust utánozni és őket kocsijába fogatni. A legvadabb állatokat, melyek virágokkal úgy körül voltak fonva, hogy virágfüzereknek látszottak, hindúk és arabok acél láncokon vezették. A gyakorlott állatszeliidítőkől megfékezett bestiák zöldes szemökkel álmosan néztek a sokaságra, de néha mégis fölemelték hatalmas fejüket és fújva szimatoltak orrukkal, miközben érdes nyelvüket hatalmas torkukban folytonosan ide s tova mozgatták.

Most jöttek az elefántcsonttal kirakott és gyöngyökkel diszített császári kocsik, aranyból és bíborból, a legdrágább ékességek fényében ragyogva. Utánuk ismét a praetoriánusok egy kis szakasza következett római fegyverzetben, kik itáliai önkéntesekből¹ állottak; erre a személyes szolgálatra kiválasztott rabszolgák és fiúk vonultak el, és végre a sokaságnak a távolból hangzó kiáltozásai a császár közeledtét jelezték.

A nézők közt volt Péter apostol is, ki életében egyszer látni akarta a császárt. Ligia, kinek arca sűrű fátyollal volt takarva, és Ursus, a

¹ Itália lakosait Augustus a katonai szolgálattól felszabadította, ennek következtében az úgynevezett itáliai cohorsok, melyek főleg Ázsiában állomásoztak, önkéntesekből álltak, a praetoriánus őrseget, amennyiben nem külföldiekből volt, szintén önkéntesek képezték.

fiatal leányra nézve a legjobb oltalom ebben a féktelen, zabolátlan népsokaságban, vele voltak. A ligiai anélkül, hogy sokáig gondolkoznék, fogta a kövek egyikét, melyek a templom építésénél voltak fölhasználandók, és az apostolhoz vitte, hogy az reá állhasson és mindent jobban láthasson. Az emberek ugyan duzzogtak, mivel Ursus kiméletlenül nyitott köztük utat; de mivel minden erőlködés nélkül vitte oda a követ, melyet különben a legerősebb négy férfi is alig bírt volna fölemelni, a fölháborodást mély csodálkozás váltotta föl, és köröskörül fölhangzott a kiáltás: «Macte!» Most közeledett a császár. Olyan hintóban ült, mely nyitott sátor alakú volt, úgy, hogy a sokaság láthatta őt. A fogatot hat fehér, aranypatkós idumaeai csődör képezte. A hintó igen nagy volt; több személy helyet talált volna benne kényelmesen. De Nero, attól a kívánságtól vezérelve, hogy a tömeg figyelmét semmi se vonja el róla, egészen egyedül kocsizott a városon keresztül. Csak két torzalakú törpe kuporgott lábánál. Fehér tunikát és amethisztszínű tógát viselt, mely kékes fényt vetett arcára. Fejét babérkoszorú ékesíté. Nápolyi utazása óta észrevehetőleg erősebb volt, arca szélesebb és teltebb lón. A kövér, kettős toka folytán a száj és orr közötti tér, mely mindig rövid volt, úgy látszott, hogy sokkal kisebb lett. Otromba nyaka körül, mint rendesen, selyem kendőt csavart, melyet fehér, kövér, a vörös szőröcskéekkel mintegy vérfoltokkal borított kezével hébe-hóba megigazított. Eddigelé még soha sem engedte meg az epilátoroknak, hogy e szőröcskéket kitépjék, mivel azt mondták neki, ez által újjreszketés állhat be, és képtelenné válik a lant pengetésére. Szertelen hiúság, kimerültség és unalom keveréke látszott, mint mindig, arcán, ezen az arcon, mely félelmetkeltő, és egyúttal nevetséges benyomást gyakorolt. Menet közben fejét szakadatlanul mindkét oldalra fordította, szemét néha behunyta, és aztán ismét arra a módra figyelt, amelyen a sokaság őt üdvözölte. Valódi tetszésviharban részesült. Folyton ezek a kiáltások hangzottak: «Légy üdvöz, isteni császár, imperátor, légy üdvöz! Légy üdvöz, te hasonlíthatatlan, Apolló fia, nem, Apolló maga!» Nero mosolygott, mikor ezeket a kiáltásokat hallotta, de hirtelen mintegy felhő vonult arcára. A római nép mindig hajlandó volt a csufolódásra, és ebben nem ismert kiméletet; még a nagy triumphátorokkal, a nagy emberekkel szemben is, kiket szeretett és tisztelt, kemény kritikát gyakorolt.

Köztudomásu volt, hogy Julius Caesar bevonulásakor Rómában ez a kiáltás hangzott: «Polgárok, vigyázzatok feleségetekre, a kopaszfejű csaló jön.» De a betegesen hiú Nero nem birt elviselni semmiféle gáncsot, és a tetszéskiáltások közt mégis világosan hallhatók voltak e szavak: «Ahenobarbus, Ahenobarbus, mit csináltál vörös szakálladdal? Attól féltél, hogy Róma lángba borulhat tőle?» Mivel azonban Nero már régóta nem viselt többé szakállt — egy arany tokban a kapitóliumi Jupiternek szentelte — ezek a kiáltások nem valami nagyon bosszantották. Ekkor egyszeriben néhány, kórakások és templomkiszögellések mögé rejtőzött személy ezt kiáltozta: «Anyagyilkos! Nero! Orestes! Alcmaeon!» míg mások ezt kiálták: «Hol van Octavia? Add vissza a bíbort!» És Poppaeát, kit közetlenül a császár mögött gyaloghintóban vittek, ezzel a kiáltással fogadták: «Flava coma»,¹ mi a közönséges utcai rimák elnevezése. A császár finom fülét e kiáltások egyike se kerülte ki. Lassan szeméhez emelé a csiszolt smaragdot, és a kiáltozókat kereste, hogy azoknak külsejét emlékezetébe vesse. Eközben tekintetét önkéntelenül az apostolra szögezte, aki még mindig kimagasodva állt a sokaság között. E két férfi néhány pillanatig farkas szemet nézett egymással, de e fényes kíséret, e roppant tömeg közt senkinek se tűnt föl, hogy ebben a pillanatban két világhatalom találkozott egymással, a pompakedvelő, erőszakos császár, kinek, mint egy véres álomnak kellett eltűnnie, és a feltűnés nélküli ruhákba öltözött, egyszerű aggastyán, aki tanításával örök időkre birtokába vette a várost, az egész földet.

Közetlenül a császár hintója mögött nyolc afrikai vitte a díszes gyaloghintót, melyben a nép előtt gyűlöletes Poppaea ült. Neróhoz hasonlóan, amethisztiszínű ruhákba volt öltözve. Egykedvűen és mégis olykor gondolatokba merülten nézdegélve, vastag festékréteggel fődött, mozdulatlan arcával úgy festett, mint egy szép, de vészthozó istennő, kit körmenetben visznek. Mögötte ismét a szolgálókból és szolgálókból álló egész udvari cselédség következett, azután meg egy sor kocsis a mindennapi használatra szolgáló mindenféle holmikkal, disztímenyekkel és drága piperével. A nap már magasan állt az égen, mikor az augustiánusok végtelennek látszó sorban el-

¹ Aranyhajú.

vonultak s oly pompát és fényt fejtettek ki, hogy kocsijaikkal és gyaloghintóikkal csillogó kigyóhoz hasonlítottak. A tunya, a sokaságtól viharosan üdvözölt Petronius szép női rabszolgájával együtt gyaloghintóban vitette magát. Tigellinus poniktól húzott hintóban ment. Az apró lovacskákat piros és fehér tollak díszítették. Üléséből folyton-folyvást fölemelkedett, hogy előre nyújtott nyakkal a császárt nézze, mert azt remélte, Nero egy jeladással magához fogja hívni kocsijába. A sokaság különös ujjongással köszönté Piso Licinianust, míg Vitelliust kacagással, Vatiniust fütyöléssel fogadta. Licinius és Lecanius konzulok iránt a nép teljesen egykedvűleg viselkedett, Tullius Senecio felé pedig, kit anélkül, hogy tudnák, miért, nagyon kedveltek, és Vestinius felé tetszésnyilvánítások hangzottak. A kíséret csaknem végtelen volt. Úgy tetszett, mintha minden, ami Rómában gazdag, fényes és valami jelentőséggel bíró volt, Antiumba akarna kivándorolni. Nero soha sem utazott másképp mint ezer hintóval, és kísérete majdnem mindig oly számos volt, mint egy légio¹ zsoldos. Most Domitius Afer és az öreg Lucius Saturnius tűnt föl; aztán fiai kíséretében Vespasian jött, aki a judaeai hadjárat vezérének volt kiszemelve, amelyből azért volt visszatérendő, hogy császárrá kiáltsák ki. Őt követték a fiatal Nerva, Lucanus, Annus Gallus, Quintianus és egy sereg nő, kik gazdagságuk, szépségük, fényűzésük és bűneik miatt voltak híresek és hírhedtek. De nem csupán az ismert személyiségek bilincseltek le a nézők figyelmét, hanem a lovak és azoknak szerszámai, és a világ minden részéből összeszedett cselédségnek különös ruházata. A pompa és gazdagság e szertelenségénél az ember nem tudta, merre irányozza tekintetét. A szem és az érzékek kápráztak az arany ragyogásától, a bíbor- és violaszínek csillogásától, a drágakövek villogásától, a brokát, a gyöngyök és az elefántcsont fényétől. Még a nap is elhalványulni látszott ettől a pompától. A nézgelődő sokaság közt bizonyynyal sokan voltak üres gyomorral és éhségtől beesett szemmel. Csodálni lehetett-e tehát, ha ez a látvány a gyöngyélet utáni vágyat és az irigységet felkeltette? És a nézők legnagyobb része fölemelkedve érzé magát Róma hatalmának, nagyságának gondolatára, melynek a világ hódolt, amely előtt a világ meghajolt. De ki merte volna azt gon-

¹ Egy légio a császárok korában 12.000 emberből állt.

dolni, hogy ez a hatalom nem él túl minden időt, minden nemzetet, és hogy a földön egy még győzelmesebb hatalom fog vele szembeszállani?

A kíséret legutolsói közt volt Vinicius. Az apostolnak és Ligia-nak váratlan láttára kiugrott a kocsiból és mind a kettőt boldogságtól sugárzó arccal, de oly embernek izgatott hangjával üdvözölte, akinek kevés veszteni való ideje van.

— Tehát eljöttél, ó Ligia! — fordult aztán a fiatal leányhoz. — Hogyan köszönjem ezt meg neked! Jó előjelnek tekintem jöttödet. Most még egyszer köszönhetlek, mielőtt elválunk, de nem sokára válok el. Gondoskodom róla, hogy az egész úton mindig friss lovakat kaphassak, és minden szabad napon eljövök, míg ki nem eszközlöm, hogy állandóan visszatérhessek hozzád. Éljen boldogul!

— Éljen boldogul, Marcus! — viszonzá Ligia; aztán halkabban hozzátette: — Krisztus örökdíék fölötted és tegye hajlandóvá Pál szavaira szívedet.

Vinicius, boldognak érezvén magát, hogy Ligia azon szándékára célzott, mikép kereszténynyé legyen, válaszolá:

— Ocelle mi! Menjenek szavaid teljesedésbe. Pál jobbnak látja, hogy embereimmel utazzék, de mindig velem lesz, ő lesz társam, tanítóm. Takard ki arcodat, gyönyörűségem, hogy szemem gyönyörködhessek vonásaidon, mielőtt válnom kell. Miért rejtet el őket ez alá a fátyol alá?

A fátyolt fölemelve, és csodálatos szemével Viniciusra mosolyogva, csaknem enyelgő hangon kérdé:

— Hát olyan nagy baj az?

— Szemem látni vágyik téged — felelé Vinicius, a fiatal leányt elragadtatással szemlélve — bár még a halálban is csak rajtad nyugodnának. Ursus — fordult most ehhez — Ursus, úgy őrizd őt, mint a két szemed világát, és tudd meg, hogy ő nemcsak a te dominád, hanem az — enyém is.

Így szólván, kezét a körülállók nagy bámulatára ajkához emelte, akik nem tudták megmagyarázni, miért tanúsít az előkelő augusztianusok egyike ily nagy tiszteletet egy rabszolga módon öltözött leány iránt.

— Éljen boldogul!

Vinicius most gyorsan bucsút vett, mivel a császár kísérete már jóval előbbre haladt. Péter apostol megáldá őt a kereszttel, Ursus pedig dicsérte és magasztalta a fiatal katonát, mert nagyon boldog volt amiatt, hogy kedves úrnője derűlten és vidáman nézett rá.

A császári kíséret mindinkább eltűnt a nézők szeme elől. Végre aranyosan csillogó porfelhő teljesen eltakarta. Az apostol, Ligia és Ursus még sokáig, sokáig néztek a távolba, míg végre Demas molnár jelent meg, akinél a ligiai éjjelenként dolgozott. Miután az apostolnak kezét csókolt, fölszólítja mind a három, hogy térjenek be az ő lakására és vegyenek ott frissítőt magukhoz. Bizonyosan megéheztek, mondá Demas, mivel a nap legnagyobb részét a kapunál töltötték el, és az emporium, amelynek közelében lakik, nincs nagyon messzire.

Örömet engedtek a meghívásnak és elegendő pihenés és fölfrissülés után, csak este felé indultak haza. Abban a szándékban, hogy a Tiberen az Aemilius-hidon mennek át, a Clivus Publicuson keresztül, az Aventinuson levő Merkur- és Diana-templom közt haladtak. Erről a magaslatról elmélázva nézett az apostol a rengeteg, a világon uralkodó városnak a közelben levő és a távolban eltűnő összes épületeire, melynek az Isten ígését kellett hirdetnie. A legkülönbözőbb országokban tett vándorlásai közben mindig tudatára jött annak, hogy mindenütt Róma és az ő légiói uralkodtak, de az óriási, a császár személyében megtestesült hatalomról csak most szerzett valódi fogalmat. Minő benyomást szerzett minderről! Ez a mérhetetlen, hírvágyó, kapzsi, féktelen, csontig-velőig megromlott és mégis mindig a hatalom gyarapítására törekvő város, ez a császár, ki sem a testvérgyilkosságtól, sem az anyagyilkosságtól, se hitvesének meggyilkoltatásától nem borzadt vissza s akit véres kísértetek csoportja követett, mely számra nézve nem csekélyebb, mint az egész udvari népség, ez a kéjvadász és bolond, aki mégis harminc légió fölött és ezekkel az egész világ fölött uralkodott, ezek az aranyban és bíborban pompázó udvari emberek, akik soha se tudták, mit hoz a legközelebbi nap és akik mégis büszkébben vonultak ki, mint sok király... az apostolnak mindez a bűnnel és gonosszággal teli pokol birodalma gyanánt tűnt föl. És egyszerű elméjével nem tudta fölfogni, hogy az Úr a sátánnak olyan hatal-

mat adott, hogy megengedte neki, miképp a földet bilincsekbe verje, eltiporja, meggázolja, belőle véres könnyeket sajtoljon, alapjaiban forgósziel gyanánt megrázkódtassa, viharként megrendítse, láng gyanánt fölperzselje. Az apostol megindult szívvel fordult a Mesterhez és gondolatban így szólt hozzá: Ó uram, mit csináljak ebben a városban, amelybe küldöttél? Ez uralkodik a tengerek és országok fölött, a mezei és vízi vadak fölött; ő parancsol a királyságok és paloták fölött, harminc légió kész az ő védelmére, én pedig, ó Uram, egyszerű halász vagyok! Mit csináljak, miképp küzdjek a romlottság ellen?

És ősz, reszkető fejét ég felé emelé és telve szomorúsággal, telve aggodalommal imádkozott és szíve mélyéből az isteni Mesterhez kiáltott.

Ligia félbeszakítá őt imádságában.

— Az egész város mintegy tűzbe van borulva — mondá.

A nap ezen a napon csakugyan csodálatosan áldozott le. Óriási korongja részben a Janiculus mögé süllyedt, a széles égboltozat vöröses fényben ragyogott. Az Aventinusról köröskörül messze lehetett látni. A nézőktől jobbra voltak a Circus maximus messzenyúló falai, mely fölött a Palatinus palotái látszottak föltornyosulni; előttük a Forum Boarium és a Velabrum, a Capitolinus teteje a Jupiter templomával. És mindezeket a falakat, oszlopokat, a hegytetőt a templommal aranyos és bíborfény öntötte el. A folyónak látható kanyarulatai vérvörösre voltak festve és mikor a nap lassan és méltósággal leáldozott a halom mögött, a belőle szétáradó sugarak vörösebbek és egyre vörösebbek lőnek; úgy tetszett, mintha tűzvész terjedne egyre jobban és végre elborítaná a hét halmot és azok környékét.

— Az egész város tűztengerhez hasonlított! — jegyzé meg újra Ligia hosszabb hallgatás után.

Ekkor Péter kezét védőleg szeme elé tartotta és mondá:

— Isten haragja van rajta.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

VINICIUS Ligiához :

«Phlegon rabszolga, akitől ezt a levelet küldöm neked, keresztény; azért a szabadságot a te kezedből fogja megkapni, édesem. Ő házunk régi szolgálója, így nyíltan írhatok neked, anélkül, hogy félnem kellene, miképp a levél más kezekbe kerülhetne, mint a tiedbe. Laurentumból írok, ahol a hőség miatt pihenőt tartottunk. Hiszen itt van az a pompás villa, amelyet Poppaea Othótól kapott ajándékba és amelyről nem mondott le, jóllehet elvált férjétől... Ha az itt tartózkodó összes nőket összehasonlítom veled, úgy tetszik, hogy azokból a kövekből, melyeket Deukalion háta mögé hajigált, nagyon különböző embereknek kellett származniok. Te pedig, ó Ligia, kristályból származtál. Teljes lelkemből szeretlek és csodállak! Semmi másról nem szeretnék beszélni, csak rólad és csak nehezen tudok neked utazásomról és arról beszélni, ami a császár udvarában történt. Nero itt Poppaeának a vendége; fényes fogadtatást rendezett számára. Az augustiánusok közül csak keveset hívott meg, de mi, Petronius és én, meghívást kaptunk. A lakoma után aranycsónakokon a tengerre hajóztunk. Mozdulatlan volt, mintha aludnék és oly kék, mint a te szemed, te isteni. Magunk evezünk. Az Augustának nyilván hízelt, hogy oly férfiak hajtották a csónakját, akik konzuli méltóságot viseltek, vagy konzul fiai voltak. A császár bíbortógában a kormányrúdnál ülén, himnusz-t énekelt a tenger dicsőítésére. Előtte való este költötte és Diodoruszal együtt zenésítette meg. Indiai rabszolgák, kik bennünket más csónakokban követtek és tengeri kagylókon tudtak játszani, az éneket kísérték, míg körülöttünk Amphitrite birodalmából számtalan delfin

merült föl, mintha a zene csalta volna őket oda. És tudod-e, mit csináltam? Reád gondoltam és utánnad vágyakoztam. Legjobban szerettem volna ezt a mozdulatlan kék tengert az aranycsónakokkal, a delfinekkal és a zenével együtt megfogni és lábaidhoz tenni. Akarsz-e velem a tengerparton, valamely helyen, Rómától távol élni, én Augustám? Birtokom van Sziciliában egy mandula-erdővel és a mandulafáknak rózsaszínű viráguk van kikeletkor és az erdő lehúzódik egész a tengerig, úgy, hogy a fák ágai a vizet érintik. Ott akarlak téged szeretni és azt a tanítást magasztalni, melyet Pál hirdet, mert most már tudom, hogy ez a tanítás nem ellensége a szerelemnek és a boldogságnak. Mondd meg, vajjon akard-e?... De hiszen a választ nem hallhatom kedves ajkaidról s így tudtadra akarom adni, mi történt tovább a csónakban. A partot csakhamar messze elhagytuk. A távolban egy vitorla bukkant föl és azonnal szóváltás keletkezett arról, vajjon ez egyszerű halászbárka, vagy nagy hajó-e Ostiából. Én földöztem föl legelőbb, mi volt. Az Augusta pedig kijelenté, hogy szemem előtt mi sem maradhat elrejtve és fátyolát hirtelen arcára húzva, kérdé tőlem, vajjon így megismer-ném-e őt. Petronius ugyan tüstént azt felelte helyettem, hogy a felhő mögött még a napot se lehet megismerni, de Poppaea mintegy tréfából, azt mondta, hogy az olyan éles szemet, mint az enyém, csupán a szerelem teheti vakká és miután több augustiánus nőt meg-nevezett, iparkodott kifürkészni, melyiket szeretem. Nyugodtan feleltem kérdéseire. Ekkor a te nevedet ejté ki, ismét levette a fátyolt arcáról és haragos szemmel nézett reám. És Petronius ismét segítségemre jött. Hálával vettem észre, hogy ebben a pillanatban megfordítá a csónakot, mi által a közfigyelmet rólam elterelte. És ez jó volt. Mert ha barátságtalan vagy gúnyos szavakat kellett volna rólad hallanom, vége lett volna önuralmamnak. Evezőmmel zúztam volna össze ennek az elvetemült, hirhedt asszonynak a fejét. Emlékszel-e, mit beszéltem neked utazásom előestéjén Linus házá-ban? Az Agrippa taván történt eseményről beszéltem neked. Petro-nius aggódik miattam. Folyton arra kényszerít, ne sértsem meg az Augustát hiúságában. De Petronius nem ért engem, nem tudja, hogy a szépség, a szerelem, hogy az élet összes örömei semmik nálad nélkül. Poppea pedig undort gerjeszt, utálatot gerjeszt ben-nem. Egész lényemet megváltoztattad és oly nagyon hatottál rám,

hogy nem szeretném tovább folytatni korábbi életemet. De ne aggódjál miattam, nem fog történni semmi bajom. Poppaea nem szeret engem, ő egyáltalán nem képes valakit szeretni. Utánnam való vágyódása csupán a császár iránti bosszúságából származik, aki ugyan még teljesen az ő befolyása alatt áll, sőt még szereti őt, de aki azért még se rejtegeti előtte szemérmertlenségeinek, bűneinek egyikét sem. Légy gond nélkül, ő kedvesem, nem fog történni semmi bajom. Halld, Péter azt mondá, nem kell a császártól tartanom, mert nem görbül meg a hajam szála se a fejemen. És én hiszek neki. Egy benső hang azt súgja, hogy minden szava teljesülésbe megy. Ő megáldotta szerelmünket, mit tehet tehát nekünk a császár, mit tehetnek a Hades összes hatalmai, mit tehet a sors? A föld semmiféle hatalma se választhat el bennünket, ó Ligia. Ha mindezt meggondolom, oly boldognak érzem magamat, mintha a mennyországban volnék, ahol béke és boldogság uralkodik. Ha mint keresztény sértve érzed magad amiatt, amit a mennyországról, a sorsról mondtam, bocsáss meg, mert nem szándékosan vétkeztem. Ugyan még nem vettem föl a keresztiséget, de szívem üres csészéhez hasonlít, melyet tarsosi Pál a szent tanítással igyekszik megtölteni, amelynek híve vagy s amelyet annál nagyobbra becsülök, mivel te vallod azt. Igen, istennőm, szívemet megtisztítottam mindattól, ami eddig beszennyezte és mint a szomjazó, aki vízért eped, úgy epedek utánnad, te gyönyörűségem! Engedd, hogy kegyelmet találjak szemed előtt! Antiumban éjjel-nappal Pál szavaira fogok figyelni. Milyen befolyása van már is embereimre! Reggeltől késő estig körülfogják őt, csodatevőnek, természetfölötti lénynek tekintik. Tegnap örömtől ragyogott arca és mikor kérdeztem, mi teszi oly boldoggá, azt felelé: «Vetek». Petronius tudja, hogy Pál embereim közt van és beszélni akar vele. Seneca, ki Galliótól hallott az utóbbi felől, szintén kifejezte ezt a kívánságot. Már halványulnak a csillagok, ó Ligia, csak Lucifer van még teljes fényben az égen. A tengert nem sokára pirosasra festik a kelő nap sugarai. Körülöttem minden alszik. Én azonban forró szerelemmel reád gondolok. A hajnal pirosítani kezd. Köszöntöm őt és köszöntelek téged, sponsa mea!»

TIZENHATODIK FEJEZET.

VINICIUS Ligiaához :

«Voltál-e már, kedvesem, Aulusszal és Pomponiával Antiumban? Ha nem, akkor boldog leszek, hogy ezt a helyet megmutatom neked. Laurentumtól idáig az egész úton egyik villa emelkedik a másik mellett a tenger partján. És maga Antium a villák és csarnokok végtelen sorából áll, melyeknek oszlopai derült időben a vízben tükröződnek. Nekem is van itt egy birtokom a tenger mellett, a villa mögött olajfa kerttel és cipruszerdővel és ha eszembe jut, hogy egykor mindez a tied lesz, a márvány fehérebbnek, az erdő árnyékosabbnak és a tenger kékebbnek tetszik, mint egyébkor. Ó Ligia, mily szép az élet, mily édes a szerelem! Az öreg Menikles, aki a villa felügyeletével van megbízva, a mirtuszbokrok közé egész írisz-csoportokat ültetett és mikor pillantásom rájuk esett, Aulus és Pomponia házára gondoltam, eszembe jutott a kert, amelyben melletted ültem. A kék liliomok eszedbe juttatják gyermekkori hazádat is és már ezért is megszereted Antiumot és villámat.

Megérkezésünk után azonnal étkeztünk és sokáig együtt voltam Pállal. Először rólad beszéltünk és aztán a szent tanításban oktattott. Ligia, azt mondom, ha úgy tudnék is írni, mint Petronius, még akkor se tudnám neked kifejezni, mi indította meg lelkemet és elmémet. Soha sem álmodtam volna, hogy annyi boldogság, annyi szép és fölemelő lehet a világon. És mily kevés embernek van sejtelve erről. De hiszen erről nem sokára beszélek veled, mert az első szabad pillanatot arra használnom, hogy hozzád, Rómába menjek.

Csak azt az egyet mondd meg: Létezhetnek-e a földön egy-

idejüleg oly férfiak, mint Péter apostol, tarsosi Pál és a császár? Halld, miért kértem ezt! Miután Pál szavaira figyeltem, az estét Nerónál kellett töltenem és mi minden jutott itt fülembe! A császár fölolvasta költeményét, «Trója pusztulását» és aztán folyton azon panaszkodott, hogy még soha se látott égő várost. Kijelenté, hogy irigyli Priamost, mert tanúja volt Trója pusztulásának és égésének. Erre Tigellinus megjegyzé:

— Csak egy szavadra van szükség, ó isteni, és mielőtt megvirrad, Antiumot lángokban látod elenyészni!

De a császár bolondnak mondta őt. «Hol örvendjek akkor a friss tengeri levegőnek — kérde — és hol ápoljam hangomat, melyet az istenek adtak és amelyet, mint mindig mondják, az emberiség számára kell megőriznem? Hát nem Róma az, mely nekem árt, nem a Subura és az Esquilinus kigőzölgése, nem azok rossz levegője-e azok, amik rekedtté tesznek? Róma palotái nem nyujtanának-e százzorta tragikusabb és nagyobbyszerű látványt, mint Antium?» És a jelenlevők mindnyájan helyeselték és arról beszéltek, mily csodálatos képet nyujtana olyan város, mint Róma, oly város, mely az egész világon uralkodik és most egyszerre hamurakássá változik. A császár pedig kijelenté, hogy költeménye akkor még Hómér énekeit is fölülmulná és részletes leírást adott arról, miképp akarja a várost ismét fölépíteni. «Jövő nemzedékek bámulják majd művem — mondá — melynek fölül kell mulnia mindent, amit eddig emberi kezek alkottak!»

— Tedd meg, tedd meg, császár! — kiáltá a bortól ittas társaság.

— Ahhoz odaadóbb és hivebb barátokkal kellene birnom! — viszonzá a császár.

Megvallom, eleintén mindez nagyon nyugtalanított, mivel Rómában vagy, Carissima. Most nevetek aggodalmamon és azt gondolom, ilyen örületes féktelenséget a császár és barátjai egyéb zabolátlan bolondságaik ellenére se fognak megengedni. De én szeretlek, Ligia, és mindig újfent elfog az aggodalom miattad. Mennyire óhajtottam, bár ne volna Linus háza abban a szűk utcában a Tiberen túl és bár ne lagnál ezek közt az emberek közt, akikre ilyen esetekben a legkevésbbé vannak tekintettel. Ó Ligia, még a paloták a Palatinuson se látszanak méltóknak arra, hogy téged befogadjanak, sejtéd-e

tehát, mennyire fáj nekem, hogy minden kényelmet nélkülözni kell, amelyhez ifjúságodtól fogva hozzászoktál. Kövesd tanácsomat, Ligiám, térj vissza Aulus házába. Mindent éretten megfontoltam. Ha a császár Rómában volna, a hír a rabszolgák révén hamar a császári palotába hatolna és ama lépés vészthozó lehetne reád nézve. De Nero még sokáig Antiumban marad és ha később Rómába megy, a rabszolgák már nem beszélnek többé rólad. Linus és Ursus menjenek veled. Azonkívül azt a reményt táplálom, hogy te, istennőm, mielőtt a császár ismét visszatér a Palatinusra, saját házában fogsz lakni a Carinaeban. Legyen áldott az a nap, az az óra, az a pillanat, amelyben átléped küszöbömet; és ha Krisztus, akinek szent tanítása egyre jobban föltáruul előttem, arra bir, legyen az ő neve is áldott. Akkor majd neki szolgállok, akkor életemet és véretem áldozom érte. Nem, rosszul fejezem ki magamat! Neki szolgálunk, ameddig életünk fonala terjed. Szeretlek és teljes lelkemből üdvözöllek.»

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENHETEDIK FEJEZET.

URSUS, egy kötélre erősített két amphorával egy ciszternából vizet merített és félhangosan különös ligiai dalt énekelt. Eközben szemét Ligiáról és Viniciusról le nem véve, elragadtatással nézte őket, kik Linus kertjében a cipruszok közt két fehér szoborhoz hasonlítottak. Semmi fuvalom nem lengeté ruhájokat. Az esti ég mintegy aranyosra festve terült a föld fölé; végtelen béke uralkodott s a két fiatal egymás kezét fogva, lassan sétált föl és alá a kertben.

— Nem fenyeget veszély, Marcus, mivel Antiumot a császár tudta nélkül elhagytad? — kérde Ligia.

— Nem, édesem — viszonzá Vinicius. — Nero tudtul adta, hogy két napra bezárkózik Terpnosszal, hogy új költeményeit megzenésítse. Ezt gyakran teszi és ilyenkor semmi másra nem gondol, csak költeményeire. És, ó Ligia, mit nekem a császár, ha nálad lehetek, ha szemedbe nézhetek? Nem birtam tovább uralkodni vágyamon, mely elfogott, utoljára már az álom is került. Nagyon gyakran, mikor a fáradság erőt vett rajtam és kissé elszunnyadtam, hirtelen újra fölugrottam attól az aggasztó érzéstől, hogy téged veszély fenyeget; néha azt álmodtam, hogy a lovakat, melyek Rómától Antiumig az egész úton készen állnak számomra, ellopták — azokat a lovakat, amelyekkel ezt az utat gyorsabban megtehetem, mint a császárnak bármely lovas küldötte. Nem, látnom kellett téged, nem élhettem tovább nálad nélkül. Forrón, bensőleg szeretlek, te egyetlenem, te drágám!

— Sejtettem, hogy eljössz. Ursus kétszer sietett kérésemre a Carinae-be és házában felőled kérdezősködött. Linus végre kinevelt és Ursus követte példáját.

És Ligia ruházata igazolta, hogy várta kedvesét. A közönséges sötét ruha helyett fehér stólat viselt, amelynek lágy ráncaiból a fiatal leány fejcskéje úgy emelkedett ki, mint a kökörcsin a hóval borított földből.

Vinicius bensőséggel csókolta meg a kedvesnek kezét, aztán, szorosán egymáshoz simulva, a vadszölkők közt egy kőpadra ültek és hallgatagon nézték a lassankint elhalványuló esti pírt; a körülöttük levő nyugalom és béke Ligiára és Viniciusra is varázst gyakorolt.

— Mily nyugalom van itt és milyen szép is a világ! — mondá végre Vinicius halk hangon. — Mily fölséges este! Nem mondhatom, kedvesem, mily boldognak érzem magamat. Ligia, mondd csak, mi van velem. Soha se gondoltam, hogy ily módon szeretethetek. Eddig a szenvedélyt és kívánságot tartottam szerelemnek; most érzem először életemben, hogy van önzetlen szerelem, hogy szívem vért áldoznám érte. Minden vágyam hallgat, mérhetetlen boldogság tölti el szívemet és elmém oly nyugodt, mintha a nyugasztaló álom vagy a halál borult volna reám. Előttem mindez olyan új, nem ismerem többé magamat. Semmi fuvalom nem mozgatja a fák levelét és a természet békéjét közli velem is. Igen, van egy boldogság, amelyről eddig sejtelmem se volt. Most értem Graecina Pomponia derült nyugodtságát és a tiedet is. Krisztus adja azt azoknak, akik ő benne hisznek.

— Kedves Marcusom! — kezdé Ligia, miközben fejcskéjét annak vállára hajtotta. De nem birt tovább beszélni. Az öröm és hála annyira meghatották, hogy hangja többé nem engedelmeskedett, hogy szeme könnybe lábadt.

Vinicius pedig gyöngéden átölelte és miközben magához vonta őt, mondá:

— Ó Ligia, legyen áldott az a pillanat, amelyben először hallottam az ő nevét.

— Szeretlek, Marcus! — súgá most Ligia kedvesének.

És ismét hallgatagon ültek egymás mellett, hiszen alig találtak szavakat túláradó érzelmeiknek. Lassankint az utolsó vöröses fény is elhalványult a cipruszokon és a hold sarlója veté ezüstös fényét a kertre.

Végre Vinicius ismét megszakítá a hallgatást.

— Ligia — mondá — tudom, mit szeretnél tőlem kérdezni. Alig láttalak, alig csókoltam meg édes kezedet, azt a kérdést olvastam szemedben, vajjon vallásod követője lettem-e, vajjon fölvettem-e a szent keresztséget. Nem, még nem vagyok megkeresztelve és halld, miért, édes virágom. Pál a következő szavakat mondá nekem: «Ugyan én győztelek meg arról, hogy Isten a világra jött és kereszthalált szenvedett megmentéseért; de Péter terjeszté ki kezét először fölötted és megáldott téged, azért ő hintse meg fejedet a szent keresztség vizével!» Én is azt a forró kívánságot táplálom, hogy li, te és Pomponia, legyetek jelen keresztelésemen. Ezek az okok, hogy miért nem vettem még föl a keresztséget, habár hiszek az Üdvözítőben és az ő tanításában. Pál meggyőzött, megtérített. És hogyan lehetett volna másképp? Hogyan kételkedhettem volna tovább, hogy Krisztus a világra jött, mikor ezt Péter mondja, ki tanítványa volt, mikor Pál mondja, akinek az Üdvözítő megjelent? Hogyan kételkedhettem volna Krisztus istenségében, mikor halottaiból föltámadott? Másoknak megjelent a városban, a tengeren és a hegy tetején; és azoknak szájából, akik őt látták, nem jön hazugság. Erre a meggyőződésre már az Ostrianumban jutottam, mikor az apostol szavaira figyeltem. Már akkor tudtam, hogy a világon bármely embert hamarabb lehetne hazugsággal vádolni, mint Pétert, aki azt mondá: «Én saját szememmel láttam őt!» Igen, Ligia, eleinte féltem tanítástoktól, hiszen azt hittem, hogy elválaszt tőled, hiszen azt hittem, hogy mindennel ellenséges lábon áll, ami bölcs, jó és szép. Milyen más véleménynyel vagyok most! És milyen embernek kellene lennem, ha nem üdvözlőlném örömmel, hogy a világon az igazság győzedelmeskedik a hamisságon, hogy a szeretet győz a gyűlölség fölött, az erény a gonosz tett fölött, a hűség a hűtlenség fölött, az irgalom a bosszú fölött. Milyen embernek kellene annak lennie, aki nem remélne és kívánná hasonlót? És a ti hitetek mind ezt tanítja; hogy igazságosság uralkodjék a világon, erre nézve már sokat tettek, de a ti tanítástok a jog iránti érzéket minden emberi szívbe plántálja és megtisztítja azt minden hibától, mint a te szivedet és Pomponiáét és hűvé és megbízhatóvá teszi, mint a te szivedet és Pomponiáét. Vaknak kellene lennem, ha ezt nem látnám. És Krisztus nem ígért-e örök életet és oly mérhetetlen boldogságot, aminőt csupán Isten mindenhatósága adhat? Mit lehetne még kívánni

többet? Föltéve, hogy megkérdezném Senecát, miért dicséri az erényt, mikor a rosszság boldogabbá tesz, nem tudna kielégítő feleletet adni. Én pedig most tudom, miért kell erényesnek lennem, tudom, hogy aki Krisztusban hisz, annak erényre kell törekednie, tudom, hogy ha a halálban bezárom szememet, örök élet és boldogság vár reám, tudom, hogy téged, kedves, a túlvilágon ismét föltalállak. Ne becsüljem-e nagyra ezt a tanítást, mely az igazságot hirdeti, mely a halálnak elveszi fullánkját? Ki nem becsüli többre a jót a rossznál? Azt hittem, a ti tanítástok nem engedi a boldogság érvényesülését; de Pál bebizonyítja az ellenkezőt. Csak nehezen fogadtam el tanítástokat, de most érzem, hogy minden igaz, amit Pál mondott, mert még soha sem éreztem magamat oly boldognak, mint most. Ha erőszakkal vittelek volna házamba, soha, de soha nem érzek ilyen boldogságot. Most önként mondad: «Szeretlek» és az előtt a világ minden hatalma nem bírt volna téged arra, hogy e szavakat kimondd. Ó Ligia, a szellem és a szív el van telve ennek a tanításnak isteni voltával és nem tudnék senkit, aki kivonhatná magát befolyása alól.

Ligia meghatottan figyelt a kedvesnek szavaira, miközben nagy, kék szemeit, melyek a hold ezüstös fényében földöntúliasan ragyogtak, folyton reá szegezte.

— Ó Marcus — monda végre és még szorosabban simult melléhez — mily igazán beszélsz!

Mind a ketten végtelen boldogok valának ebben a pillanatban. Világosan érezték, hogy nem csupán szerelmök, hanem egy fensőbb hatalom is fölbonthatatlan kötélekkel fűzte őket együvé, hogy ők egymáséi, akármi történjék is, hogy szerelmök túléli a halált is. Boldog nyugalom tölté be szívöket és Viniciusnak úgy tetszett, hogy nagy, forró szerelmével mindent átölel, Ligiát, a kertet a holdsütötte cipruszokkal és maga körül az egész világot. Hosszabb hallgatás után Vinicius ismét halk, gyöngéd hangon kezdé:

— Te leszel lelkem lelke, te leszel nekem a legdrágább a világon. Szívünk együtt fog dobogni, együtt akarunk Krisztushoz imádkozni. Ó Ligia, mi lehet szebb, mint Istent együtt magasztalni, mint közös élet után azzal a gondolattal meghalni, hogy a túlvilágon találkozunk. Most bámulok azon, hogy ezt nem foghattam föl mindjárt. Hidd el, most tudom, hogy ez a tanítás az egész világon el fog terjedni. Két-háromszáz év alatt minden nép meghajol előtte.

Jupitert elfelejtik, csak keresztény imaházak fognak fönnállni, melyekben az emberek egyetlen Istenőket, Krisztusukat tisztelik. Ki ne kívánná, hogy mások is részesei legyenek a saját boldogságának? Ah, egy párbeszédet hallottam Pál és Petronius között és tudod-e, mit mondott Petronius utoljára? Mindez nagyon szép és jó, de nem nekem való! Más választ nem bírt adni.

— Ismételd nekem Pál szavait — kérte Ligia.

— Egy este, házamban volt. Petronius szokott módján csevegett és tréfált. Ekkor Pál hozzá fordult és mondá: «Hogyan tagadhatod, ó bölcs Petronius, hogy Krisztus élt és halottaiból föltámadott? Te akkortájt még meg se születél, de Péter és János látták őt és én is láttam őt, mikor Damaszkuszba mentem. Ha bölcseséggel be tudod bizonyítani, hogy mi hazugok vagyunk, értéktelen lesz tanúbizonyságunk!» Erre Petronius azt felelte, hogy az távol van tőle, ő tudja, hogy nagyon sok valószínűtlen dolog történt, amelyért hitelreméltó személyek kezeskedtek. «De — folytatá — nagyon jól lehet egy új isten föllépésében hinni, anélkül, hogy az ember annak tanítása iránt lelkesülne. Én mindent elutasítok magamtól, ami életemet megronthatná, ami a szépség törvényeibe ütközik. Bármint legyen is a dolog, hogy isteneink igazak-e, vagy sem, a mi életünk ment a gondtól, gazdag a szépségben és vidámságban!» De most Pál ismét megragadta a szót és mondá: «Külső tekintetből veted meg a szeretet, az igazságosság és irgalom vallását, de gondold meg, ó Petronius, vajjon ment-e életedek a gondtól? Lásd, se te, sem a leggazdagabb vagy leghatalmasabb nem tudja köztetek, mikor éjjel lehúnyja szemét, vajjon másnap reggel a fölébredéskor nem találja-e ott halálos ítéletét! És mondd, nem voltak-e mindnyájan boldogabbak, ha a császár azt a vallást követné, mely szeretetre és igazságosságra tanít? Te nem akarod életörömeid egyikét se nélkülözni, de nem alakulna-e akkor életed még boldogabban, még gazdagabban a szépségben? Ti oly sok csodálatos templomot és szobrot emeltetek gonosz, bosszúszomjas, házasságtörő istenségeiteknek, miért ne tennétek ezt továbbat is a szeretet és irgalom egyetlen egy Istenének a tiszteletére? Te örvendsz sorsodnak, mivel hatalmas vagy és gazdagságban élsz. De te is lehetnél szegény és elnyomott, habár gazdag házból származol és akkor nem lenne-e szerencse reád nézve, ha a nép a keresztény tanítást

követné? Nem teszik-e ki nálatok még gazdag szülők is gyermekeiket, hogy a nevelés fáradságát elkerüljék? Honnét származna különben az a számos alumnus? És tegyük föl, hogy te ezekhez az alumnusokhoz tartoznál? Én pedig azt mondom neked, hogy oly szülőknél, akik a keresztény hitet vallják, ilyen eljárás szinte lehetetlen. Bizonyynyal azt is kívánod, hogy az asszony, akit élet-társadul fogsz választani, tartsa meg a hűséget irántad haláláig. Nos, csak nézz körül és aztán valld meg, vajjon látsz-e egyebet, mint szégyenletes, gyalázatos viszonyokat, mint hűtlen házasságot? Bámulatot kelt nálatok minden asszony, akit «univirának» nevezhettek. Én pedig azt mondom neked, az a nő, akinek szívét a keresztény hit tanításai töltik be, soha, de soha nem szegi meg a hűséget férje iránt, valamint keresztény házasságban emberek se csalják meg soha feleségeiket. Ti pedig semmiért se kezeskedhettek magatok körül, se felsőbbsegeitekért, sem atyáitokért, se nőitekért, se gyermekeitekért, se szolgálóitokért. Az egész világ reszket előttetek, nektek pedig saját rabszolgáitok előtt kell reszketnetek, mivel tudjátok, hogy önkényes uralmatok ellen bármely órában lázadás törhet ki és hogy akkor olyan harc keletkezik, mely borzasztóbb, mint aminő valaha volt. Te ugyan gazdag vagy, de tudod-e, vajjon holnap nem veszik-e el minden birtokodat; ugyan fiatal vagy, de tudod-e, vajjon nem kell-e már holnap meghalnod? Te szeretsz, de folyton árulás fenyeget, te örvendsz villáidnak, műremekeidnek, de mindig abban a veszélyben forogsz, hogy a Pandataria sivatagába száműzzenek; neked csaknem ezer rabszolgád van, de mielőtt észreveszed magadat, véredek fogják követelni. És ily föltételek mellett hogyan tudsz boldogan, nyugodtan és elégedetten élni? Én pedig a szeretetet hirdetem, oly tanítást hirdetek, mely az uralkodóknak népeik iránti szeretetet, az uraknak rabszolgáik iránti szeretetet parancsol, oly tanítást, mely a rabszolgáknak kötelességökké teszi, hogy készségesen engedelmeskedjenek és mely mindenkitől igazságérzetet és könyörületet kíván, mely mindenkinek oly boldogságot ígér, mely örök és végtelen, mint a tenger. Tehát azt állítod-e tovább is, ó Petronius, hogy a keresztény hit veszélyeztet minden életörömet? Hidd el, százszorta boldogabb lennél, életed sokkal biztosabb lenne, ha ez a szent tanítás a világon elterjedne, mint ahogyan Róma hatalma az egész világon elterjedt!»

Így beszélt tarsosi Pál, ó Ligia, de Petronius viszonzá: «Ez nem nekem való» és fáradságát hozván föl okul, eltávozott, miután még kijelenté: «Eunicét többre becülöm tanításodnál, ó kis zsidó. De a szószéken nem szeretnék ellenfeled lenni!» Én magam azonban, ó Ligia, egész lelkemmel Pál ajkain csüggtem és mikor nőinkről beszélt, lélekben magasztaltam a szent tanítást, mely által olyan lettél, mint a mezőn tavasszal felnövő liliom. És eszembe jutott: itt van Poppaea, ki Nero kedvéért mindkét férjét elárulta, itt van Calvia Crispinilla, itt van Nigidia és valamennyien egyformák, csak Pomponia képez kivételt köztük. Kiméletlenül szegik meg azok a hűséget, semmi eskű se szent előttük, de Pomponia és az enyém megtartják a hűséget, nem szegik meg fogadalmaikat és megőrzik a tüzet a tűzhelyen, bízhatom bennök, habár mindazok megcsaltak, akikben hittem. És gondolatban így szóltam hozzád: «Hogyan mondjak neked köszönetet, te kedves? Tisztelni és szeretni akarlak téged!» Lélekben mindig közelemben vagy, igen, hidd el, csak örvendek rajta, hogy a császári palotából megszöktél előlem. Egyáltalán micsoda most nekem a császár palotája, mi nekem minden pompa és dicsőség? Csak utánnad vágyódom, te egyetlen, te forrón szeretett! Csak egy szót szólj és elhagyjuk Rómát és otthont alapítunk a messze távolban.

Ligia anélkül, hogy fejét Vinicius válláról fölemelné, elmélázva nézett a cipruszok ezüstbe burkolt tetejére, miközben viszonzá:

— Marcus, te Sziciliáról írtál nekem, ahova Aulus és Pomponia is vissza akarnak vonulni és ...

— Igen, Ligiám — szakítá őt félbe Vinicius — és birtokaink egymás tőszomszédságában vannak. Szicília csodálatos ország, a levegő ott sokkal enyhébb, mint Rómában és az éjszakák kéjesek, illattal telvék. Vidám, örökké derült élet várakozik reánk.

És jövődő tervekbe merülve, folytatá:

— Ott csakhamar elfeledjük a gondokat, melyek bennünket kínoznak. Olajfa ligetekben sétálunk és árnyékukban pihenünk. Ó, Ligia! Lehet-e valami szebbet kívánni, mint szerelemmel és békével teli életet élni, mint a tengert együtt nézni, az égre együtt föltekinteni, a jóságos Istent együtt dicsérni, együtt azt tenni, ami jó és helyes.

Így szólván, Vinicius még közelebb vonta magához kedvesét és kezén a hold sáppadt fényében a lovagi aranygyűrű csillogott. Semmi

nesz se szakítá meg az éj csöndjét. Ebben a szegény munkásoktól lakott városrészben már minden aludt.

— Megengeded-e, hogy lássam Pömponiát? — kérde Ligia.

— Bizonynyal, kedvesem. Meghívjuk őt és Aulust házukba és ha akarod, Péter apostol is lakjék nálunk. Az öregség és fáradalmak megtörték őt. Pál is hozzánk jó; igen, ő megtérítheti Aulus Plautiust; és mint a zsoldosok gyarmatokat alapítanak távoli országokban, úgy képezünk mi is keresztény gyarmatot.

Ligia megfogta Vinicius kezét és ajkához igyekezett emelni; de ő nem engedte meg, hanem mintegy a boldogságtól ittasan, suttogá:

— Nem, Ligia, nem! Az én kötelességem téged tisztelni, téged csodálni. Engedd, hogy én csókoljam meg kezedet.

— Marcus, teljes szívemből szeretlek!

Ekkor ajkát Ligia kis kezére nyomta, mely fehér volt, mint a jázmin és mindkettőnek úgy tetszett, mintha az éjszaka csöndjében hallanák szívök dobogását. Semmi fuvalom nem mozdult. A cipruszok mozdulatlan, sötét árnyékoknak látszottak.

Ekkor az éjjeli csöndet hirtelen tompa, mennydörgésszerű zaj szakítá meg, mely a föld alól látszott fölhatolni. Ligia termete megrázódott. Vinicius fölugrott és mondá:

— Az oroszlánok ordítanak a vivariumokban.¹

És úgy is volt. Csakhamar haragos mennydörgés gyanánt hangzott a város minden oldalán a vadállatok ordítása, melyek közül egyik a másiknak felelni látszott. Róma arénáiban gyakran több ezer oroszlán volt és éjjel igen sokszor ketreceik rostélyaiba verték hatalmas fejöket, hogy hangos panaszaikkal kifejezést adjanak a sivatag, a szabadság utáni vágyakozásuknak. De az oroszlánok ordítása oly iszonyatosan, oly rémületet gerjesztőleg hatott az éjszaka csöndjében, hogy Ligiát, ki fényes, jövődő álmokban ringatózott, félelem és aggodalom tölté el.

Ekkor Vinicius karjaiba vonta őt és suttogá:

— Ne félj, egyetlen kedvesem. A harcjátékok nem sokára megkezdődnek, azért van minden vivarium zsúfolva.

Most lassú léptekkel mind a ketten visszatértek Linus házába; de az oroszlánok ordítása egyre hangosabb és hangosabb lett.

¹ Vivarium = élő vadállatok ketrece.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

E KÖZBEN Petronius Antiumban naponként új diadalokat aratott az augustiánusok fölött, akik őt a császár kegyéből ki akarták szorítani. Tigellinus csaknem minden befolyását elveszté. Rómában, hol gyakran veszélyeseknek látszó embereket kellett eltenni láb alól, őket meg kellett fosztani javaiktól, hol politikai ügyeket kellett szabályozni, látványosságokat rendezni, amelyek úgy pompájuk, mint ízléstelenségük által bámulatot gerjesztettek, vagy ahol a császár iszonyatos kívánságait kellett kielégíteni, ott Tigellinus természetesen helyén volt, ott nélkülözhetetlen vala. De Antiumban, az ő csodálatos, a kék tengerben visszatükröződő palotáival, úgy élt a császár, mint egy görög. Reggeltől estig költemények olvasásával foglalkoztak, melyeknek alakját és tartalmát élénk fejtegetés alá vették, elragadtatással csodáltak meg minden szép kifejezést; gyönyörködtek a zenében, színi előadásokban, szóval: mindenben, amit a görög szellem az élet szépítésére alkotott. Ily föltételek mellett a szellemes, beszédes, finom érzékű és szabadelvű Petroniusnak felsőbbiséget kellett kivívnia Tigellinus és a többi augustiánusok fölött, akiket műveltségre nézve messze fölülmult. A császár állandóan fölkereste Petronius társaságát, figyelembe vette véleményét, tanácsot kért tőle, ha verset írt vagy költeményeit megzenésítette és bensőbb barátságot mutatott iránta, mint előbb bármikor. Maguk az udvari emberek se kételkedtek többé, hogy ez a barátság maradandó lesz és hogy Petronius fényes diadalt aratott ellenfelei fölött. Ennek folytán azok is az ő kegyéért versenyeztek, akik eddigelé a túlfinom epikureustól távol tartották magukat. Nem egy boldognak érzé magát bensejében, hogy most ismét oly ember

kezében volt a hatalom, aki meg tudta ítélni az embereket, aki ugyan kétkedő mosolylyal fogadta eddigi ellenségeinek hízolgéseit, de aki, akár renyheseégből, akár magasabb műveltsége folytán se bosszúszomjas nem volt, sem a mások kárára és hátrányára nem zsákmányolta ki hatalmát. Elég gyakran kínálkozott alkalma arra, hogy Tigellinust tönkre tegye; de ő jobbnak látta őt kinevetni és hiányos műveltségét, közönséges érzületét kellő világításba helyezni; a római senátus föllélegzett, mert hat hét óta nem hirdettek ki halálos ítéletet. Úgy Antiumban, mint Rómában csodadolgokat beszéltek a császárnak és kegyeltjének valósággal raffinált életmódjáról; de mindenki örömmel üdvözölte, hogy a császár megfinomult és nem durvult el, mint ez történni szokott, mihelyt Tigellinus kerekedett fölül. Az utóbbi maga is elveszté fejét és habozott, vajjon ne térjen-e ki a győző elől, hiszen Nero ismételtén kijelenté, hogy egész Rómában, egész udvarában csak két hellén, két szellem van, kik képesek egymást megérteni: ő és Petronius.

Petronius bámulatos ügyessége minden emberben azt az erős meggyőződést kelté, hogy befolyása túl fogja élni a többi udvari embereket. A császár nem nélkülözhetette őt — hát kivel beszéljen költeményeiről, énekéről, nyilvános föllépéséről, ha nem Petronius-szal; kinek szeméből olvassa ki az ítéletet alkotásai felől, ha nem Petroniuséból? És ez az ő szokott lomhaságával még se látszott súlyt vetni befolyásos helyzetére. Mindig egyformán lomhának, restnek, szellemesnek, elmésnek és kétkedőnek, szóval: oly embernek mutatkozott, aki önmagával, a császárral, az egész világgal játékot űz. Néha oly kritikát gyakorolt a császárral szemben, hogy mindenki azt hitte, túl ment a mértéken és vesztét okozta magának; de a kellő pillanatban mindig úgy a maga javára tudta fordítani a dolgot, hogy mindenkiben az a meggyőződés vert gyökeret, miképp minden eshetőség fölött diadalmaskodni fog. Nero, mintegy nyolc nappal Viniciusnak Rómából való visszatérése után néhány kiválasztottnak körében «Trója égése» című költeményéből olvasott föl egyet-mást. Tetszésvihar tört ki, mikor befejezte, de Petronius, akire a császár kérdőleg nézett, kijelenté:

— Rossz versek, csak azt érdemlik, hogy tűzbe vessék őket.

A jelenlevőknek úgy tetszett, hogy a szívők verése is elakadt ijedtkben. Nero gyermekkora óta nem hallott többé ilyesmit. Csak

Tigellinus arca ragyogott az örömtől. De Vinicius, aki sáppadt lett, mint a halál, nem gondolt mást, mint hogy Petroniusnak ittasnak kell lennie, habár ilyen állapotban még soha se látta őt.

Nero pedig legédesebb hangján kérde, melyből mégis kirítt a sértett hiuság:

— Mi kivetnivalót találsz rajtuk?

Petronius hozzá sietett.

— Ne higj ezeknek, — kiáltá, a jelenlevőkre mutatva — nem értenek hozzá semmit. Azt kérded, mi kifogásolni valót találok verseiden? Ha meg akarod hallani az igazat, kész vagyok neked megmondani. Verseid elég jók volnának egy Virgilnek, egy Ovidiusnak, sőt egy Hómérnak is; de neked nem elég jók. Ily módon nem szabad írnod. A tűzvész, melyet leírsz, nagyon bágyadt, a lángok csak gyöngye lángocskák. Ne hallgass Lucanus hízeltégeire. Ha ő írta volna e verseket, mint tehetséget magasztalnám őt; de nálad más mértéket alkalmazok. És tudod-e, miért? Mivel szellemre nézve valamennyit fölülmulod. Az istenek egész különös tehetségeket adtak neked, tehát valami különöset kell alkotnod. De te nagyon rest vagy. Ebéd után alszol, ahelyett, hogy verseid egyetlenségét kiküszöbölnéd. Ha akarnád, olyan művet alkothatnál, amilyen eddig még nem volt soha. Azért nyíltan mondom: írj jobban!

Petronius mindezt egész fesztelen és mégis kifogásoló hangon mondá; a császár pedig lelkes, könnytől nedves szemmel nézett reá.

— Az istenek nemcsak néhány tehetséget adtak nekem, — mondá — hanem valami még becsesebbel ajándékoztak meg; hiszen olyan hű barátot, olyan finom műértő férfiút adtak, aki az igazságot soha se titkolja el előttem.

E szavaknál kinyújtá kövér, vörös szőröcskéikkel borított kezét, hogy egy Delphiből rabolt arany kandelábernál a verseket elégesse.

Petronius azonban karjába rohant és ez által meggátolta, hogy a láng a papírust meggyujtsa.

— Nem, nem! — kiáltá. — Habár a versek rosszak, azért mégis az emberiség tulajdonát képezik. Engedd át nekem!

— Akkor engedd meg, hogy oly tokban nyujtsák át neked, mely az én tervem szerint fog készülni, — viszonzá Nero, Petroniust megölelve. — Igen, igazad van; — tevé hozzá rövid hallgatás

után — költeményem: «Trója égése» nagyon bágyadt, a tűzvész nincs elég megkapólag ecsetelve. De azt hittem, eleget tettem, ha Hómért utánozom. Nagyon félénk vagyok, kicsinylem erőmet és ez akadályoz alkotásaimban. Te fölnyitottad szemeimet. De tudod-e, miért van az úgy, amint mondod? Halld! Ha a szobrász egy isten szobrát akarja alkotni, mintát keres; ez mindig hiányzott nekem. Még soha se láttam égő várost, azért nem természetű költeményem.

— Az embernek éppen azért nagy művésznek kell lennie, hogy azt létesítse.

Nero gondolkozóba esett.

— Felelj még egy kérdésre, Petronius, — kezdé ismét rövid hallgatás után — sajnálod-e Trója égését?

— Vajjon sajnálom-e?... Venus sántító férjére, a legkevesebbé sem. És megmondom, miért! Nos, Trója soha sem égett volna le, ha az emberek nem kapnak Prometheustól tüzet, ha a görögök nem üzennek hadat Priamosnak. De ha nem volna tűz, Aeschylus nem írja meg Prometheusát és mi nem örvidenénk Hómér Iliásának, ha nincs trójai háború. De hát nem értékeesebb-e a Prometheus és az Iliás, mint az a nyomorúságos, szegény város, amelyben jelenleg valamely kiváló prokurátor ülne és téged a város törvényszékének pöreivel untatna?

— Ez már okos beszéd — veté közbe Nero. — A költészet és művészet emelése végett semmi áldozat se súlyos. Boldogoknak kell magasztalnunk az achajabelieket, hiszen náluk találta Hómér a tárgyat Iliása számára, boldognak kell magasztalnunk Priamust, aki szülővárosának pusztulását láthatta! Én pedig égő várost soha se láttam.

E szavakra mély csend következett, melyet végre Tigellinus szakított meg.

— Gyakran mondtam már neked, ó császár — mondá — hogy csak parancsolnod kell és fölgyujtom Antiumot. És halld! Ha sajnálnád ezeket a villákat és palotákat, parancsold meg, hogy égessük el a hajókat Ostiában, vagy adj engedélyt arra, hogy az albai hegyeken egy favárost építsek, melybe aztán magad vethetsz üszköt. Közöld velem elhatározásodat.

De Nero megvető pillantással mérte őt végig és kiáltá:

— Mit, égő fakunyhókat néztek? Úgy látszik, meghibbant az eszed, ó Tigellinus! De azt is látom, mily kevésre becsülöd tehet-ségemet és «Troicá»-mat,¹ mivel azt hiszed, hogy annak minden áldozat nagy.

Tigellinus a legnagyobb zavarba jött, míg Nero, nyilván attól az óhajástól vezérelve, hogy a beszéd tárgyát megváltoztassa, rövid szünet után újra kezdé:

— A nyár nem sokára itt van. . . Ó, mily rettentő levegőnek kell most Rómában lennie! És a harcjátékokra mégis oda kell visszatérnünk.

— Engedd meg, ó császár — kérte most Tigellinus — hogy még egy pillanatig nálad maradjak, ha az augustiánusokat elbo-csátottad.

Mikor erre Vinicius egy óra mulva Petroniusszal a császári villát elhagyta, mondá:

— Milyen gondban voltam miattad. Ittasnak tartottalak és azt hittem, menthetetlenül veszve vagy. Ugyan gondold meg, hogy folytonosan a halállal játszol.

— Ez az én arénám — felelé Petronius gondtalanul — és az az érzés, hogy abban én vagyok a legjobb gladiátor, örömet okoz nekem. Hiszen te magad is meggyőződöttél, hogyan áll minden. Befolyásom most nagyobb, mint valaha. A császár verseit bizony-nyal oly tokban fogja átadni, mely, mibe fogadjunk, nagyon értékes és nagyon ízléstelen lesz. És tudod-e, mit csinállok vele? Odaaján-dékozom orvosomnak, hogy abban tartsa hashajtó szereit. Mindazt, amit ma a császárnak mondtam, egész különös okból tettem. Azt mondom, hogy Tigellinus korábban vagy később engem fog utá-nozni és már most elképzelem, mi történik akkor. Ha Tigellinus elmés akar lenni, akkor bizonynyal úgy viselkedik, mint egy pyrenaei medve, mely a kötélén próbál táncolni. Úgy kacagok majd, mint Demokritos. Ha akarnám, most talán tönkre tehetném Tigellinust, a praetoriánusok praefektusa lehetnék és Ahenobarbust teljesen hatalmamba keríthetném. De erre lusta vagyok. Jelenlegi életemet többre becsülöm mindennél és inkább elviselem a császár verseit, mint bármely fáradságot.

¹ Nerónak Trója égését tárgyaló költeményei.

— Mily ügyes vagy te! Még az ócsárlást is dicséretre tudod változtatni! De a versek tényleg oly rosszak? Nem merek magamnak ítéletet tulajdonítani.

— A versek nem rosszabbak, mint sok más. Lucanusnak ugyan a kis ujjában több tehetség van, de a rótszakáll nem tehetségtelen. És azonkívül mindenk fölött szereti a zenét és költészetet. Ma vagy holnap befejezi Aphrodite tiszteletére írt himnuszát és két nap múlva szűk körben meghalljuk. Én, te, Tullius Senecio és a fiatal Nerva vannak erre kiszemelve. Régebben mondtam már egyszer neked, hogy Nero versei évés után ugyanazt a szolgálatot teszik nálam, mint Vitelliusnál a flamingótoll, de ezt most túlzásnak tekintem. Igen, a szavak, melyeket Hekuba szájába ad, gyakran meghatóak. Néha részvétet gerjesztenek bennem. Polluxra! mily csodálatos keverék! Maga Caligula se tett ilyen hallatlan dolgokat, pedig annak nem volt ki mind a négy kereke.

— Ki tudja, mennyire megy még a rótszakáll örültségében! — jegyzé meg Vinicius.

— Azt senki se tudhatja. Olyan dolgok történhetnek, melyek oly iszonyatosak, hogy még a jövő századokban is fölborzad az emberek haja szála, ha reájuk gondolnak. De éppen ez az, ami engemet vonz, mert ha néha unatkozom is, mint Jupiter Ammon a sivatagban, mégis erősen meg vagyok győződve, hogy más császár alatt még jobban unatkoznom. Pál, a te kis zsidód, nagyon beszédes, azt megengedem; és ha mindnyájan úgy síkra szállnak a keresztény vallásért, mint ő, akkor isteneinknek ugyan csak sarokra kell állniok, hogy egészen ki ne szorítsák őket. Természetesen mindnyájan biztosabban éreznék magukat, ha maga a császár is keresztény volna, de lásd, a te tarsosi prófétád elfelejt egyet, ha engemet meg akar győzni tanításáról. Éppen ez a bizonytalanság némi ingerrel bír reám nézve. Aki a kockajátékot nem kísérti meg, nem is teszi ki magát veszteségnek, de azért mégis a legtöbb ember gyönyörködik a kockajátékban. Ismerek olyan lovag- és senátorfiakat, kik önkényt gladiátorok lettek. Te azt állítod, az életemmel játszom és igazad van, de azért játszom vele, mivel nekem úgy tetszik; de ezek a keresztény tanítások egy nap múlva úgy untatnának, mint most Seneca hosszadalmas beszédei untatnak. Pál tehát hiába vesztegeti reám ékesszólását. Föl kellene fognia, hogy olyan

ember, mint én, soha se lehet tanításának követője. Nálad ez egészen más. A te hajlamodnál fogva neked vagy gyűlölnöd kell a keresztényeket, vagy kereszténynyé kell lenned. Tanításuknak igazságát elismerem, de csak ásitva hallhatom hirdetését. Őrültek gyanánt sietünk a mélység felé, a jövő fenyegetőleg áll előttünk, körülöttünk a halál mindent elragad... azt is megengedem. De mi tudunk meghalni; és eközben éppen nem tápláljuk azt a kívánságot, hogy az élet megtörjön bennünket és a halálra gondoljunk, mielőtt utolér minket.

— Sajnálak, Petronius.

— Miért akarsz engem jobban sajnálni, mint magamat sajnálom? Az előtt nagyon boldognak érzéd magadat közöttünk és mikor Armeniában voltál, Rómába vágyakoztál.

— Most is Rómába kívánkozom.

— Az igaz, de csak azért, mivel egy keresztény vesztaszűzet szeretsz, aki a Tiber külvárosban lakik. Hiszen ez nem lep meg és nem is korhollak miatta. De mondd, miért vagy oly szomorú, habár ez az új hit hiú boldogságot ígér, habár szerelmed többé nem reménytelen? Pomponia Graecina is mindig komoly és melázó és mióta keresztény akarsz lenni, egészen elfelejtette a nevetést. Hogyan adhatok tehát hitelt szavaidnak, hogy a keresztény tanítás az embernek vidám derűtséget ad? Szomorúbban tértél vissza Rómából, mint valaha. Bacchus szőke fürtjeire, azt mondom, ha a keresztények ily módon szeretnek, akkor soha se veszem őket példaképül.

— Ez itt éppen nem jó tekintetbe — viszonzá Vinicius. — Esküszöm, ha nem is Bacchus fürtjeire, de atyám lelkére, hogy még soha nem éreztem oly boldogságot, mint aminő most lelkesít. De a vágy Ligia után nem engedi, hogy víg legyek és mindig attól félek, veszély fenyegetheti őt. Hogy honnét jöhet ez a veszély, miféle természetű lehet, azzal nem lehetek tisztában, de úgy sejttem, mint a hogyan a közelgő vihart sejtjük.

— Két vagy három nap mulva határozatlan szabadságot igyekszem kieszközölni számodra. Úgy látszik, Poppaea nyugodtabb lett irántad és amennyire meg tudom ítélni, az ő részéről se téged, se Ligiat nem fenyegeti veszély.

— De ma azt kérdezte tőlem, miért voltam Rómában. Pedig titokban tartottam oda való lovaglásomat.

— Talán parancsot adott, hogy kémleljenek ki mindent, amit cselekszel. Pedig minden esetre engemet is számításba kell vennie.

— Pál azt mondá nekem — veté közbe Vinicius rövid gondolkodás után — hogy Isten néha jelt ad ugyan nekünk, de azért nem szabad hinnünk az előjelekben. Azért igyekszem aggodalmamon uralkodni. De hasztalan. Ha elbeszélem, mi történt, talán fölbátorodom. Halld tehát! Ligia és én ilyen nyájas este, mint a mai, egymás mellett ültünk és jövődő tervelgetésekbe merültünk. Nem tudom kimondani, mily boldogok, mily üdvözültek voltunk. Hirtelen oroszlánok ordítása hallatszott. Ez természetesen valami mindennapi Rómában, de azóta nincs többé nyugtom. Az a gondolat üldöz, hogy ebben az ordításban fenyegetés volt, valamely szerencsétlenségnek a hirdetése. Nem egy könnyen aggódó, de a vadállatok ordítása akkor éjjel folytonosan fülemben hangzik. Oly hirtelen és oly váratlanul jött, úgy tetszett, mintha Ligiát valami iszonyútól, ettől az oroszlántól kellene megvédenem. A legborzasztóbb kínokat szenvedem. Szerezz engedélyt arra, hogy Antiumot elhagyhassam, különben elmegyek anélkül, hogy meg volna engedve. Nem maradhatok, ismétlem, nem lehet.

Petronius nevetésre fakadt.

— Hallottad-e valaha, hogy a konzulok fiait vagy feleségeit az arénában az oroszlánok elé vetették? — kérdé. — Bármely más halál bizonyosabb, mint ez. Azonkívül ki tudja, vajjon oroszlánok voltak-e? A német bölények ordítása az oroszlánokéval vetekszik. Én magam sem a jelekkel nem törődöm, se sorsommal nem gondolok. Az utolsó éjjel szokatlanul meleg volt. Én egyik hullócsillagot láttam a másik után. Igen sok ember rossz előjelenek tekintí ezt, de én azt gondoltam: ha e szüntelenül hulló csillagok közt van az enyém is, legalább nem lesz hiányom a társaságban. De ha Krisztus halottaiból föltámadott — tevé hozzá rövid hallgatás után — talán megvéd mindkettőtöket a haláltól.

— Talán — viszonzá Vinicius eltűnődve s a csillagokkal behintett égre nézett.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

NERO «Cypros úrnőjének» tiszteletére himnuszt játszott és énekelt, melyet ő maga költött és megzenésített. E napon szokatlanul jó hangja volt s annak élénk tudata folytán, hogy nagy hatást tett a jelenlevőkre, fölülmulta önmagát, sőt szinte lelkesítette őt. Az izgalomtól sáppadtan, talán életében először, visszautasított minden dicséretet, mikor bevégezte azt. Lesütött fejjel, kezében a citerával, hosszabb ideig ült, aztán hirtelen fölemelkedett, a selyem kendőt a nyaka köré csavarta és mondá:

— Fáradt vagyok és friss levegőt kell szívnom. Aközben hangoljátok a hangszereket. Ti ketten elkísértek — fordult erre Petroniushoz és Viniciushoz, akik a terem egyik sarkában ültek. — Te, Vinicius, nyujtsd karodat, mivel nincs erőm, Petronius pedig a zenéről beszéljen.

Most mind a hárman az alabastrommal kirakott és sáfránnyal behintett terraszra mentek.

— Itt legalább könnyebben lehet lélegzeni — mondá Nero. — Nagyon meg vagyok hatva és rendülve. Hallottátok énekemet és most tudom, hogy azzal bárhol nyilvánosan fölléphetek, igen, olyan diadalt érek meg, aminőt még egyetlen római sem ünnepelt eddig soha.

— Fölléphetsz Rómában, Achájában, ahol akarsz. Teljes szívemből és teljes lelkemből csodállak, ó isteni — jegyzé meg Petronius.

— Azt tudom. Te sokkal kényelmesebb vagy, hogysem hízélgésre adnád magadat és oly igaz vagy, mint Tullius Senecio, de te értelmesebb vagy. Mondd csak, mit gondolsz játékomról, egyáltalán a zenéről?

— Mikor költeményeidre figyelek, mikor a cirkuszban látom, hogy a quadrigát hajtod, mikor egy szép szobrot, templomot vagy festményt csodálok, érzem, hogy kellőképp megértem, hogy lelkesülésem méltatni tudja azt, ami eléem tárul. De mikor zene, kivált pedig a te zenéd csendül fülembbe, úgy tetszik, mintha mindig új szépségek, új bájosságok tárulnának föl előttem. Ugyan iparkodom fölfogni, magamba befogadni, de mielőtt ez sikerülne, szüntelenül új benyomások rohannak reám, mint a tenger hullámai, melyek örökké jönnek-mennek. Azért azt mondom, hogy a zene a tengerhez hasonlít. Mi a parton állunk és a távolba nézünk, de a túlsó partot nem láthatjuk.

— Ah, mily pompás műértő vagy! — kiáltá Nero.

Most egy darabig hallgatagon jártak föl és alá, csak a sáfrány ropogott lábaik alatt. Végre ismét Nero ragadta meg a szót.

— Legbensőbb gondolataimnak adtál kifejezést — mondá. — Ujfent belátom, hogy egész Rómában te vagy az egyetlen ember, aki engem megérteni képes. Itéleted a zene felől megegyezik az enyémmel. Ha játszom és éneklek, fölséges képek tárulnak lelki szemem elé és oly dolgokat látok, amelyeknek létezéséről eddig sejtelmem se volt. Én vagyok a császár, az egész világ engem ural, hatalmam korlátatlan. De a zene új birodalmakat tár föl, új magasságokba visz, a hullámozó tengerre ragad, olyan gyönyört nyújt, aminőt eddig nem ismertem. Ezeknek az érzelmeknek nem bírok szavakkal kifejezést adni, nem tudom megérteni... csak érzem őket. Akkor az istenek közelemben vannak, azt hiszem, az Olympot látom. Enyhe, tiszta levegő fuvall körülöttem és mintegy ködfátyollal borítva, valami mondhatatlan tárul föl szemem előtt, ami azonban oly fényes és ragyogó, mint a nap sugarai... az egész sphaeros zeng körülöttem és azt mondom (itt reszketett Nero hangja a fölindulástól), azt mondom neked, hogy én, a császár és isten, oly kicsinynek és mulandónak érzem magamat, mint a por. Érted-e ezt?

— Értem. A valódi művészek a művészettel szemben kicsinyeknek érzik magukat...

— A mai éjjel komolyságra hangol, azért engedek neked, mint jóbarátnak, egy pillantást bensőmbbe. Halld, mit mondok... Hiszed-e, hogy vak vagyok, hogy elmémről meg vagyok fosztva? Nagyon jól tudom, mit kell a római nép felől tartanom, tudom, hogy a

falakra gyalázkódásokat firkál ellenem, tudom, hogy anyagyilkosnak, hitvesgyilkosnak nevez, hogy zsarnoknak, szörnyetegnek tart. És mindezt abból az okból teszi, mivel Tigellinus néhány halálos ítéletre birt ellenségeim ellen. Ne mondj ellent, szörnyetegnek tartanak, tudom és nem szűnnek meg mindent, amit cselekszem, a legrikítóbb színekben ecsetelni. Gyakran kérdeztem már magamtól, vajjon csakugyan oly kegyetlen vagyok-e, mivel szakadatlanul a legnagyobb kegyetlenségekről vádolnak. Senki sem érti meg, hogy az nem bizonyíték egy ember kegyetlenségére nézve, ha kegyetlen tetteket megenged. Ah, egy ember se hiszi el, magad se hiszed, kedvesem, amit most megvallok neked. Mikor a zene csodálatos hangjai fülem körül hizelegnek, olyan lágy és szelíd leszek, mint egy gyermek a bölcsőben. A csillagokra esküszöm, melyek fölöttünk ragyognak, hogy igazat beszélek. Az emberek nem sejtik, milyen jószágos szívem van, mily kincseket rejt magában, ha a zene föl-emeli és lelkesíti.

Petronius egy pillanatig se kételkedett, hogy Nero igazat mond ebben a pillanatban és hogy a zene nemesebb érzelmeket ébreszt lelkében, mely rendesen a legvastagabb önzéssel, a legbűnösebb ösztönökkel volt eltelve, azért élénken felel:

— Az embereknek oly alaposan kellene téged ismerniök, mint én ismerlek, ó császár. De Róma soha se tudott téged méltatni.

A császár súlyosan Vinicius karjára nehézkedett, mintha a szenvedett méltatlanság súlya a földre nyomná őt és felel:

— Tigellinus beszélt, hogy a senátusban azt suttogják, Diodorus és Terpnos jobban játszanak a citerán, mint én. Még ezt a dicsőséget is kisebbíteni akarják. De te igazmondó vagy, szólj tehát, vajjon jobban játszanak-e nálamnál, vagy oly jól játszanak-e, mint én.

— Sem az egyik, sem a másik nem áll. A te citerázásod gyöngédebb és mégis erővel teljesebb, mint az övék. Te művész vagy, azok csak ügyes mesteremberek. Aki előbb őket hallja, annál inkább becsül téged azért, ami vagy.

— Ha így van a dolog, akkor bátran tovább élhetnek. Bizonyal soha sem álmodják, milyen szolgálatot tettél nekik ebben a pillanatban. És utóvégre, ha kettőjüket elítélem is, másokat kellett volna helyökbe tennem.

— És aztán gondold meg a mende-mondát a nép között. A zene ellensége gyanánt tüntettek volna föl, mint olyan uralkodót, aki a művészetet száműzi birodalmából. Ne öld meg a művészetet a művészet kedvéért, ó isteni!

— Milyen más vagy te, mint Tigellinus — ragadá meg Nero ismét a szót. — Igen, te tudod, hogy én mindenek előtt művész vagyok. És mivel a zene oly mezőkre visz, amelyekről sejtelmem se volt, mivel oly régiókba emel, amelyek idegenek valának előttem, mivel soha nem ismert, boldog érzelmet ébreszt bennem, nem tudom magamat a hétköznapiasságba beletalálni. A zene arra tanít, hogy van valami rendkívüli, csodálatos és minden hatalom alkalmazásával, melyet az istenek adtak, azt keresem. Néha úgy tetszik, hogy ezeket az olympusi magaslatokat meg kell másznom s olyan tettet kell véghez vinnem, aminőt előttem még egy ember se vitt véghez, hogy a jóban vagy rosszban az emberiség határát át kell lépnem. A nép, jól tudom, örülnek tart. De nem vagyok örült, hanem csak keresek és nem találhatok semmit. És ha örültség fog el, ez csak türelmetlenségből, csodádságból van a miatt, hogy mindig hasztalanul keresek és keresek! Nem jutok végcélhoz, érted-e? Vágyva-vágyom az emberiség határai közül kijutni, mert csak akkor mulhatom felül nagyságra a többi összes művészeket.

Itt Nero hangját suttogásra változtatta, hogy Vinicius ne hallhassa őt és ajkát Petronius füléhez tartva, suttogá:

— Tudod-e, miért mondtam ki anyámra és hitvesemre a halálos ítéletet? Egy ismeretlen hatalomnak akartam oly nagy áldozatot hozni, aminőt eddig még egy ember se hozott. Azt hittem, hogy akkor megnyilatkozik a csodálatos, akkor olyas valami tárul föl szemem előtt, aminőt eddig még senki se látott. Még a legborzasztóbbat is szívesen vettem volna, csak valami fölfoghatatlannak, képzelhetetlennek kellett volna lennie. De az általam hozott áldozat nem volt elég; hogy az üdvözültek mezejére hatoljak, még nagyobb áldozatokra van szükség, hadd teljesüljön be hát a sors.

— Mit szándékozol tenni?

— Az korábban ki fog derülni, mintsem gondolod. De légy biztosítva, hogy két természet lakik keblemben. Az egyiket a nép ismeri, a másikat, a művészt egyedül csak te ismered. És ha dühöngők, mint a halál, őrzöngők, mint Bacchus, ez csak azért

van, mivel az élet sekélyisége, nyomorult volta undorral tölt el, mivel azt a legyőzhetetlen kedvet érzem magamban, hogy magam körül mindent elpusztítsak, habár tűzzel-vassal kell is megtörténnie... Ó, mily üres lesz ez a világ, ha többé nem járok rajta! Egy embernek sincs sejtelve arról, még te se sejtet, mily művész vagyok! Azért is szenvedek végtelenül és lelkem néha oly komor, mint az a ciprusz, mely ott áll előttünk. Súlyos teher nehezedik az oly emberre, kiben a legfőbb hatalom és a legnagyobb tehetség egyesül.

— Teljes szivemből veled érzek, ó császár! A föld és a tenger bámulnak, és Vinicius lelke mélyéből istenít téged.

— Ő is mindig kedves volt nekem — kiáltá Nero — habár Marsnak szolgál és nem a Múzsáknak.

— Jelenleg mindenek fölött Aphroditének szolgál — veté közbe Petronius, akinek hirtelen az a gondolata támadt, hogy a császár lágy hangulatát Vinicius javára kihasználja. — Igen — folytatá — olyan szerelmes, mint Troilus és Cressida. Engedd meg neki, hogy visszatérjen Rómába, mivel különben még meghal epekedésében és vágyódásában. Te bizonynyal nem tudod, hogy az a ligiai kezes, akit neki ajándékoztál, ismét megkerült és hogy Vinicius azt Rómából való elutazásakor bizonyos Linus oltalma alá helyezte? Nem beszéltem neked róla, mivel nem akartalak háborgatni. Te akkoriban himnuszaidat zenésítettet meg és az fontosabb volt mindennél. Egyébiránt ő királyleány, tehát Vinicius nem ereszkedik le hozzá, aki igazi katona: sóhajtozik, epekedik, panaszkodik, de azért császárájának engedélyét várja.

— A császár nem választ katonáinak feleséget. Miért van engedélyemre szüksége?

— Hiszen mondtam már, ó császár, hogy ő istenít téged.

— Annál inkább bízhat engedélyemben. Szép leány, de Augusta Poppaea panaszkodott reá és azt állítja, hogy gyermekünket a Palatinus kertjeiben megbabonázta...

— Én pedig bebizonyítám Tigellinusnak, hogy az istenek nem lehetnek semmi babonázásnak alávetve. Emlékszel-e, ó isteni, milyen zavarba jött erre és te azt kiáltottad: habet!

— Emlékszem. Amint Petronius mondja — fordult erre Nero kérdőleg Viniciushoz — nagyon szereted őt?

— Szeretem, ó uram! — felelé Vinicius.

— Akkor azt parancsolom neked, hogy holnap menj Rómába, vedd őt feleségül és ne jelenjél meg szemem előtt, ujjadon a jegygyűrű nélkül.

— Köszönöm, ó uram, teljes szivemből és teljes lelkemből.

— Ő mégis mily boldogító, az embereket boldogokká tenni — kiáltá most Nero. — Egész életemben nem szeretnék mást cselekedni.

— Engedj még egy kegyet, isteni! — veté közbe újra Petronius. — Közöld az Augustával akaratodat. Vinicius soha se merne oly nővel házasságra lépni, aki az Augusta neheztelését vonta magára. Te azonban, ó uram, egy szóval eloszlathatod előítéletét. Jelentsd csak ki, hogy a házasság a te parancsodra történik.

— Bizd reám — kiáltá Nero. — Tőletek, tőled és Viniciustól, semmit se tagadhatok meg.

Igy szólván, ismét a villa felé fordult és a kettő, a kivívott győzelem miatt rendkívül boldogan követte őt. Viniciusnak a legnagyobb önuralmat kellett gyakorolnia, hogy Petronius keblére ne boruljon, azt hitte, most minden veszély, minden akadály el van hárítva.

A villa atriumában a fiatal Nerva és Tullius Senecio igyekeztek az Augustát mulattatni, míg Terpnos és Diodorus a hangszereket hangolták. Nero azonnal leült egy békateknővel kirakott székre és a mellette álló görög fiúnak halkan parancsot adott. A fiú távozott, de tüstént egy arany ládikával tért vissza. Nero kinyitotta és csodálatos opálokból álló nyakéket vett ki belőle, miközben megjegyzé:

— Ezek a drága ékszerek illenek a mai fölséges estéhez.

— Színjátékukban a hajnalpírhoz hasonlítanak — mondá Poppaea abban a biztos föltevésben, hogy a nyakék neki van szánya.

A császár egy pillanatig hanyagul újjai közt leereszté, aztán mondá:

— Vinicius, ezt a nyakéket add át nevemben a fiatal ligiai királyleánynak, akinek, kívánságom szerint, feleségeddé kell lennie.

Poppaeának haragos és egyúttal álmélkodó pillantása Neróról Viniciusra irányult és végre fürkészőleg Petroniuson állapodott

meg. De ez, hanyagul székének karjára hajolva, kezével halkan egy hárfa húrait pengette.

Miután Vinicius a császár pompás ajándékát megköszönte, Petroniushoz közeledett és mondá:

— Hogyan mondjak neked köszönetet azért, amit ma érettem tétél?

— Áldozzál Euterpének egy pár hattyút, dicsérd a császár énekét és neved ki minden rossz előjelet — viszonzá Petronius. — Mostantól fogva az oroszlánok ordítása épp oly kevésé fogja álmodat háborgatni, mint a ligiai lilium álmát; arról biztos vagyok.

— Igazad van! — kiáltá Vinicius. — Most nyugodt vagyok és nem félek semmitől.

— Legyen kegyes Fortuna irántad! De most vigyázz! A császár ismét a lanthoz nyúl. Tehát fojtsd vissza lélegzetedet, figyelj és engedj szabad folyást könnyeidnek.

Nero a lantot tényleg ismét kezében tartotta, szemét fölfelé irányozta. A teremben mély csend uralkodott, a hallgatók mintegy megkövülve ültek. Csak Terpnos és Diodorus mozgatta nyugtalanul fejét ide-oda, akiknek a császárt kellett kísérniök s eközben le nem vették szemöket Nero ajkairól, hogy az első hangnál rázendítsék játékukat.

Ekkor az előcsarnokból hirtelen hangos lárma hallatszott. A függönyt elrántották és Phaon, a császár szabadosa rohant a terembe. Ot követte Lecanius konzul.

A császár összeráncolta szemöldökét.

— Bocsáss meg, isteni császár! — kiáltá Phaon pihegő hangon. — Róma ég, a város legnagyobb része már lángokban van...

E hírre az összes jelenlevők fölugráltak ülésükről, Nero pedig eldobta lantját és fölkiáltott:

— Ó ti istenek!... Égő várost fogok látni és befejezem költeményemet.

Aztán a konzulhoz fordult és kérdé:

— Megláthatom a tüzet, ha tüstént elindulok?

— Ó uram! — viszonzá a konzul, akinek arca sáppadt volt, mint a halál — ó uram, az egész város egy lángtenger. Az embe-

rek megfulladnak a füstben és örültekként a lángokba rohannak...
Róma elveszett, ó uram!

Egy pillanatig ijesztő hallgatás uralkodott, de aztán Vinicius
ebben a kiáltásban tört ki:

— Vae misero mihi!...

És a fiatal katona, tógáját ledobva, tunicában kirohant a
palotából.

Nero pedig fölfelé nyújtá kezét és emelt hangon mondá:

— Jaj neked, Priamus szent városa.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HUSZADIK FEJEZET.

VINICIUS alig vett annyi időt, hogy néhány rabszolgának megparancsolja, kövessék őt. Késedelem nélkül lovára pattant és éjszakának ivadán keresztülvágtatott Antium néptelen utcáin, Laurentum irányában. Alig tudta a rettentő hírt fölfogni, úgy tetszett, mintha meg kellene örülnie. Néha magának se tudott számot adni arról, tulajdonképp mi történt, csak az a bizonytalan érzet vett rajta erőt, hogy a szerencsétlenség ott ül vele a lovon és folytonosan azt súgja fülébe: «Róma lángokban áll» és őt és lovát korbácsolja, hogy mindkettőt a lángtengerbe kergesse. Födetlen fejét mélyen a ló nyakára hajtva, vágtatott tova, csak tunicába öltözve, se jobbra, se balra nem pillantva, taláломra, tekintet nélkül bármely akadályra, meg nem gondolván azt, hogy valamiben szétzúzhatja fejét. Az éjszaka csöndjében, a most csillagos ég alatt és a hold sugaraitól megvilágítva, ló és lovas olyan hatást gyakoroltak, mint egy álmokép. Az idumaeai csődör leeresztett füllel és előre nyújtott nyakkal nyilként rohant tova a mozdulatlan cipruszok és az azok közül kivillanó fehér villák mellett. A köveken fülhangzó patkócsattogás itt-ott fölébreszté a kutyákat, melyek fölemelt orral, ugatásukkal és aztán vonításukkal üldözték kezdetben a különös jelenséget.

A rabszolgák, akik Viniciust követték, de akiknek sokkal gyatrább lovaik voltak, csakhamar elmaradtak tőle. Ő pedig mint a szélvész lovagolt az alvó Laurentumon keresztül és aztán Ardea felé fordult, hol, valamint Ariciában, Bovillaeben és Ustrinum közelében Antiumba érkezése óta mindig friss lovak álltak készen számára, hogy az Antium és Róma közötti útát a képzelhető leg-

«Fődetlen fejt mélyen a ló nyakára hajtva, vágatott tova.» (54. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

rövidebb idő alatt megtehesse. Így lovát a végső erőfeszítésig meghajtotta. Ardea mögött az ég északkeleten mintegy rózsás fénynyel volt elöntve. Ez a hajnalpír lehetett, mert az idő már előre haladt és a napnak nem sokára föl kellett kelnie. Vinicius nem fojthatta el a düh és kétségbeesés kiáltását, mikor hirtelen arról győződött meg, hogy ez a tűzvésznek visszfénye. Lecanius szavaira gondolt: «Az egész város egy lángtenger» és egy rövid pillanatban közel érzé magát az örülethez. Teljesen elveszté a reményt, hogy Ligiát megmentheti vagy Rómát elérheti, mielőtt a város hamuvá nem változott. Gondolatai most gyorsabbak voltak, mint a ló futása, úgy siettek előtte, mint komor, vészhirdető madársereg. Ugyan nem tudta, mely városrészben tört ki a tűz, de azt gondolta, hogy a Tiberen túli negyed lehetett először a lángok martaléka zsúfolt házaival, fa tárházaival és színeivel, melyekben a rabszolgavásárokat tartották. Rómában elég gyakran fordultak elő tűzvészek s ily alkalmakkor aztán elég gyakran mindenféle rablások és erőszakoskodások történtek azokban a városrészekben, melyekben a szegényebb, félbarbár népség lakott; mi történhetik tehát most a Tiberen túl, ahol a világ minden részéből való csőcselék volt együtt? Itt hirtelen Ursus jutott a fiatal ember eszébe emberföldről erejével, de mit tehetett egy ember, ha titán is, a tűz pusztító hatalma ellen? A rabszolgák lázadásától való félelem már esztendőik sora óta lidércnyomásként nehezedett egész Rómára. Beszélték, hogy csaknem százezer ily ember Spartacus koráról álmodik és csak kedvező pillanatra várnak, hogy fegyvereiket elnyomóik és a város ellen emeljék. És most ez a pillanat elérkezett! Talán gyilkosság és agyonverés dühöngött a tűzzel egyidejűleg. Sőt az is lehetséges volt, hogy a praetoriánusok a városra vetették magukat és ott a császár parancsára öldököltek. E gondolatnál a borzalomtól föllált Vinicius fejének a haja szála is. Megemlékezett az égő városokról folytatott beszélgetésekről, melyeket a császári udvarban egy idő óta előszeretettel űztek; megemlékezett Nero panaszáról, hogy kénytelen egy égő várost leírni, anélkül, hogy valaha nagy tűzvészt látott volna; megemlékezett a császár megvető válaszáról, mikor Tigellinus Antiumnak, vagy egy mesterséges favárosnak följgyújtására ajánlkozott, megemlékezett Rómáról és a Subura rossz szagú utcáiról tett nyilatkozatairól. Igen! a császár paran-

csolta meg a város fölgyújtását. Egyedül ő volt képes ilyen parancsot adni és csak egy Tigellinus volt képes ily parancs végrehajtására vállalkozni. És ha Nero parancsolta Róma fölgyújtását, ki állhatna jót érte, hogy nem gyilkoltatta-e le a lakosságot is. A szörnyeteg képes volt ilyen tette. Tűzvész, a rabszolgák lázadása és valóságos vérfürdő! Mily fölszabadulása a pusztító elemeknek, az emberi örültségnek! Mily rettentő chaosz! És Ligia annak kellő közepén volt! Vinicius sóhajtása összevegyült lovának fújásával, mely az Aricia felé folyton emelkedő utat követve, megfeszíté végső erejét. Ki fogja őt az égő városból kivezetni, ki fogja őt a veszélyből kimenteni? Vinicius messze előre hajolva, ujjával hajába kapott és közel volt ahhoz, hogy fájdalmában a ló nyakába harapjon. Ebben a pillanatban egy lovas, ki szintén szélvész gyanánt, de az ellenkező irányban, Antium felé száguldott, kiáltá: «Róma elveszett!» és lovát még nagyobb sietségre sarkalta. Vinicius még csak e szavakat hallotta: «Ti istenek!» a többiektől elnyomta a lovak patkócsattogása. De ez a fölkiáltás: «Ti istenek!» eszméletre hozta őt.

Vinicius hirtelen fölemelte fejét és karját a csillagos égre emelve, bensőleg imádkozni kezdett: «Nem hozzátok kiáltok, akiknek templomai lángokban állanak, de Hozzád!... Hiszen Te magad is szenvedtél! Egyedül Te vagy irgalmas! Egyedül Te fogod föl az emberi fájdalmakat! Te azért jöttél a világra, hogy az embereket könyörületre tanítsd, most tehát mutasd meg azt. Ha az vagy, akinek dicsőségét Péter és Pál hirdetik, mentsd meg számomra Ligiát. Vedd karjaidra és vidd ki a lángok közül. Hatalmadban áll ezt megcselekedni. Add nekem őt és én véretem, életemet neked szentelem. És ha ezt nem akarod érettem megtenni, tedd meg ő érette. Ő szeret Téged, bizalommal van irántad! Életet és boldogságot ígérsz nekünk a halál után, a boldogságnak se lesz vége a halál után, de ő még nem akar meghalni. Hagyd élni őt. Vedd őt karjaidra és vidd el őt, el Rómából. Te megteheted ezt, ha csak akarsz...»

Elhallgatott, mert érezte, hogy imádsága végre fenyegetéssé válhat, félt az istenséget abban a pillanatban megsérteni, mikor leginkább szüksége volt kegyelmére és irgalmára. Már ez a gondolat is megrémíté őt és hogy ezt a veszélyt elkerülje, ismét meg-

hajtotta lovát, kivált mivel Aricia fehér falai, mely a Rómába vivő út közepén feküdt, a holdfényben világítva előtte emelkedtek. Egy idő múlva mintegy röpülve sietett el a Merkur-templom mellett, mely egy pagonyban a város előtt állt. Itt már nyilván tudtak a katasztrófáról, mivel a szenthely előtt szokatlan mozgalom nyilvánult. A lépcsőkön és az oszlopok közt Vinicius embercsoportokat látott, akik, kezökben fáklyákkal, az istenség oltalma alá helyezték magukat. Az út se volt oly üres és szabad, mint Ardeánál. Mellékúton ugyan sokan a berekbe siettek, de az országúton csoportok állottak, melyek a tovavágtató lovas előtt gyorsan szétrebbentek. A városból hangok zűrzavara hallatszott, Vinicius szélvész gyanánt száguldott Aricián keresztül s útközben néhány embert kiméletlenül eltaposott. Körülötte most ezek a kiáltások hallatszottak:

— Róma ég! Róma lángokban áll! Az istenek óvják Rómát!

A ló megbotlott, de egy erős kéz féken ragadta s megállt a korcsma előtt, hol egy másikat tartottak készen Vinicius számára. Néhány rabszolgája a vendégfogadó előtt állt, mintha éppen urok megérkezését várták volna és versenyezve iparkodtak egymást megelőzni, hogy friss lovat hozzanak neki. Vinicius azonban, ki éppen tíz lovas praetoriánusból álló szakaszt pillantott meg, akik bizonynyal új hírt vittek Rómából Antiumba, hozzájuk sietett és kérdé:

— Melyik városrészben tört ki a tűz?

— Ki vagy te? — kérdé a decurio.

— Vinicius, katonai tribún és augusztianus. Felelj fejvesztés terhe alatt.

— A tűz a Circus Maximusnál a boltokban tört ki. Mikor bennünket kiküldtek, a város közepe már lángokban állt.

— És mi van a Tiberen túl?

— A tűz még nem ért oda, de föltartóztathatatlan erővel mindig új városrészekre terjed. Az emberek elpusztulnak a forróságtól és füsttől és minden mentés lehetetlen.

E pillanatban előhozták a friss lovat. Vinicius fölpattant és elvágtatott. Most Albanum felé lovagolt, Alba-Longát és annak pompás tavát jobb felől hagyván háta mögött. Az országút a hegy lábánál huzódott, mely a szemhatárt és a másik oldalon fekvő Albanumot egészen eltakarta. De Vinicius tudta, hogy a tetőről nemcsak Bovillaet és Ustrinumot, ahol ismét friss lovak álltak

készen számára, hanem Rómát is megláthatja. Mert Albanumon túl, az appiai út két oldalán a sík, lapályos Campagna terült el, amelyen vízvezetékek ívei emelkedtek ugyan, de a kilátást semmi nem akadályozta.

— A tetőről meglátom a lángokat — gondolta Vinicius.

És lovát újra meghajtotta.

Mielőtt elérte a magaslatot, a szél égészszagot és füstöt fújt arcába. Egyúttal a magaslat csúcsa aranszínűvé kezdett válni.

— A tűz! — gondolta Vinicius.

Az éjszaka rég elmúlt, a nap már pitymallott és az összes közeli magaslatokon aranyos, rózsás fény mutatkozott, mely úgy a tűzvésztlől, mint a hajnalpírtól származhatott. Mikor Vinicius a tetőre ért, rettentő látvány tárult eléje.

Az egész rónaságot füst borította, mely mintegy óriási, a földet sűrűn borító felhőt képezett, melyben a város, a vízvezetékek, a villák és fák eltűntek; a szürke, roppant rónán túl a házak a hal-mokon lángokban álltak.

De semmi tűzoszlop nem csapott föl, mint egy egyedül álló, nagy, égő épületnél, inkább hosszú, a hajnalpírhoz hasonló csík volt.

E csík fölött sötét füstfal állt, mely némely helyeken egész fekete volt, másokon rózsaszínűre vagy vérpirosra volt festve, megsűrűsödött, szétoszlott, vagy mint egy kígyó összehúzódott és ismét kinyújtózott. A rettentő fal néha még a tüzes csíkot is befödni látszott, mely aztán keskeny szalaghoz hasonlított, mely a füstfelhők közt ácsillogott és az alsó felhőcskéket lángtengerré változtatta. A szemhatárt a füst és lángok teljesen eltakarták s oly módon határolták, mint mikor néha erdő zárja el. A sabinumi hegyekből mi sem volt látható.

Az első pillantásra úgy tetszett Viniciusnak, hogy nem csupán a város, hanem az egész világ ég és hogy ebből a füst- és lángtengerből egyetlen élő lény se menekülhet meg.

A szél egyre hevesebben fújt a tűzfészek felől, átható égészszagot és füstöt hozva magával, mely lassankint minden közelebb fekvőt eltakart. Most egészen kivirradt és a nap megvilágítja az albanumi tavat környező hegytetőket. De a sugarak csak halványan ragyogtak a reggeli ködön át. Míg Vinicius Albanum felé lelovagolt, a füst egyre sűrűbb, egyre áthatolhatatlanabb lett. Az egész

városka elmerülni látszott benne. A megrémült lakosok az úton álltak és el se lehetett gondolni, minő lehet Rómában, mikor már itt is nehezen lehetett lélegzeni.

Ismét kétségbeesés fogta el Viniciust és a borzalomtól égneek állt minden haja szála. De amennyire lehetett, megnyugtatón iparkodott magát. «Lehetetlen — gondolá — hogy a tűz egy városnak minden sarkában kitörjön. A szél észak felől fúj és a füstöt csak ebbe az irányba hozza, de a másik oldalon abból bizonynyal mit se lehet érezni. A Tiberen túl fekvő városrész talán még sértetlen és ez esetben Ursus a Janiculus-kapun át elmenekülhet Ligiával, hogy magát és őt megmentse. Épp oly lehetetlen, hogy az egész lakosság megsemmisüljön és a világon uralkodó város lakosaival együtt eltűnjék a föld színéről. Még a meghódított városokban is, hol gyilkolás és tűz dühöng, mindig életben marad bizonyos számú ember, miért kell tehát föltenni, hogy Ligiának el kell pusztulnia? Nem az az Isten őrködik-e fölötte, aki még a halál borzalmait fölött is diadalmaskodott?»

E gondolatától eltelve, ismét imádkozni kezdett, miközben szokása szerint mindenféle képzelhető fogadalmakat tett Krisztusnak, áldozatokat és ajándékokat ígért neki. Miután Albanumon keresztül lovagolt, hol sok ember a tetőkön és fákon ült, hogy a tűzvészt lássa, némileg megnyugodott és ismét lecsillapult vére. Azt gondolta magában, hogy Ligiát nemcsak Ursus és Linus, hanem Péter apostol is védi. Már erre a gondolatra is új bátorság szállt szívébe. Reá nézve Péter megfoghatatlan, csaknem természetfölötti lény volt. A hatalmas benyomás, melyet az már az Ostrianiumban rá gyakorolt, megmaradt, úgy, hogy Antiumból azt írta Ligiának, miképp ez öreg embernek minden szava igaz, vagy igazsággá kell lennie. Mivel pedig Péter megáldotta szerelmét és Ligiát feleségül ígérte neki, lehetetlen volt a lángok között elpusztulnia. Semmi szikra nem gyújthatta meg ruháját, habár a város lángokban áll. Az álmatlan éj, az örületes lovaglás és az elme hánykódásainak befolyása következtében csodálatos rajongás vett erőt a fiatal emberen, amelyben minden lehetségesnek tűnt föl neki: Péter apostol keresztet vetett a lángokra s azok egy szavára szétváltak s az apostol és Ligia sértetlenül mentek át köztük. Hiszen Péter előre látta a jövődő dolgokat, kétségtelenül előre látta a tűzvészt is és bajo-

san mulasztá el a keresztényeket figyelmeztetni és Ligiát, akit úgy szeretett, mint tulajdon gyermekét, azokkal együtt a városból kivenetni. És mindig erősebb reménység költözött Vinicius szívébe. Azt gondolta, hogy ha a városból kimenekültek, talán Bovillaeben találja, vagy az országúton találkozik vele. A kedves leány alakja minden pillanatban fölbukkanhatott a füstből, mely mindig sűrűbben és sűrűbben szétterjedt az egész Campagna fölött.

Ez annál valószínűbbnek tűnt föl előtte, mivel útközben mindig több emberrel találkozott, akik a várost elhagyták és az albanumi hegyek közé akartak menni; a tűzből megmenekültek és most a füst közül is kijutni óhajtottak. Még mielőtt Ustrinumot elérte, meg kellett lassítania lovának futását. A gyalogosokon kívül, hátukon batyukkal, fölmálházott lovakat, öszvéreket, kocsikat is látott, melyek házi eszközökkel voltak megrakva és végre gyaloghintókat is, melyekben a jobbmódú lakókat rabszolgáik vitték. Ustrinum úgy zsúfolva volt a Rómából menekülőkkal, hogy nehéz volt a sokaság közt utat törnie. A piactéren, a templom oszlopai közt és az utcákon a menekültek csapatai tolongtak, itt-ott sátorokat ütöttek, melyekben egész családok védelmet találhattak. Mások szabad ég alatt tanyáztak, miközben hangosan panaszkodtak, az istenekhez fohászkodtak vagy sorsukat átkozták. Az általános rémületben bajos volt valamit megtudni. Az emberek, akikhez Vinicius fölvilágosításért fordult, vagy nem feleltek semmit, vagy mint örültek, zavarodott pillantással néztek reá, miközben szüntelenül ismételték, hogy a város és az egész világ elpusztul. Rómából minden pillanatban új csapatok, férfiak, nők és gyermekek jöttek, kik a zavart még növelték és a jajkiáltásokba hangosan belevegyültek. Néhányan, kik a tolongásban elvesztették egymást, kétségbeesve keresték hozzátartozóikat, mások meg a fekvőhelyért verekedtek egymással. Félvad pásztorok a Campagnából a városkába vonultak, részint mivel ujságokat akartak hallani, részint mivel az általános zavarból hasznot akartak húzni és idegen jószágot elidegeníteni. Egész sereg mindenféle nemzetiségű gladiátor és rabszolga a város házait és villáit kezdé fosztogatni és a zsoldosokkal harcoltak, akik a lakosok védelmére odasiettek.

Csak Junius senátortól hallott részletesebb hírt a tűzvész felől, akit Vinicius egy fogadó előtt egy csapat bataviai rabszolgától kör-

nyezve pillantott meg. A tűz tényleg a Circus Maximusnál, a Palatinus és a Mons Caelius közt tört ki, hihetetlen gyorsasággal elterjedt és a város egész közepét pusztította.

— Az egész cirkusz a körülötte levő boltokkal és házakkal leégett — mondá Junius — az Aventinus és a Caelius lángokban állanak. Miután a lángok a Palatinust körülvették, egész a Carinaeig hatoltak.

E szavaknál a senátor, kinek a Carinaeban pompás «insulája» volt műkincsekkel, melyeken nagy szeretettel csüggött, egy marék port vett föl és fejére hinté, miközben hangosan nyögött.

Vinicius megrázta karjánál fogva.

— Az én házam is a Carinaeban van — mondá — de ha minden elpusztul, pusztuljon el az is.

Aztán hirtelen eszébe jutott, hogy Ligia az ő tanácsára talán Aulushoz ment és kérdé:

— És a Vicus Patricius?

— Lángokban áll! — viszonzá Junius.

— Hogyan állunk a Tiberen túl?

Junius csodálkozva nézett reá.

— Mi gondunk arra! — mondá, mindkét kezét fájó halántékához szorítva.

— Ez az egy városrész többet ér nekem, mint egész Róma! — kiáltá Vinicius türelmetlenül.

— Oda csak a Via Portuensis-en jutsz, mert az Aventinusnál a forráság megfojtana... A Tiberen túl?... Nem tudom. A tűz még nem ért oda, de azt, hogy most, ebben a pillanatban hol dühöng, csak az istenek tudják!

Itt Junius egy pillanatig elgondolkozott, aztán halk hangon hozzátette:

— Tudom, nem árulsz el, azért nyíltan megmondom, hogy ez nem közönséges tűzvész. Hiszen nem engedték meg, hogy a cirkuszt megmentsek. Mikor a házak égni kezdtek, ezer hang kiáltá: «Halál azokra, akik oltani igyekeznek!...» Magam hallottam ezt. A városban bizonyos emberek nyargalásztak szanaszét és égő fáklyákat hajigáltak az épületekbe... Ismét mások felzúdulnak a nép közül és azt kiabálják, a várost fölgyújtották. Többet nem mondhatok. Jaj a városnak! Jaj mindnyájunknak és nekem. Ami ott történik, azt

az emberi nyelv ki nem fejezheti. Az emberek elpusztulnak a lángokban, vagy egymást öldösködnek a tolongásban... ez Róma vége!

És ismét kiáltá:

— Jaj! Jaj a városnak és mindnyájunknak!

Vinicius lovára pattant és tovább hajtotta, az appiai út mentén. De az emberek és kocsik áradata ellen, melyek a városból jöttek, nagyon nehéz volt küzdeni.

A város, lobogó tűztől körülvéve, most oly világosan állt Vinicius előtt, hogy szinte megmarkolhatta volna. A tűz rettentő hőséget árasztott és az emberek összes panaszkiáltásai nem voltak képesek a lángok sistergését és pattogását elfojtani.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

M^{INÉL} közelebb ment Vinicius a város falaihoz, annál jobban kitűnt, hogy könnyebb volt Rómát elérni, mint a középpontra jutni. A nagy tolongás miatt az egész appiai úton alig lehetett átvergődni. A házak, mezők, temetők, kertek, templomok mindkét felől tanyázó helyekké alakultak át. A Porta Appia tőszomszédságában álló Mars-templomnál a csőcselék a kapukat letépte, hogy benne az éjszakára menedékhelyet csináljon magának. A temetőkben a nagyobb síremlékeket elfoglalták, veszekedtek bennök, még vérontásra is került a dolog. A zűrzavar Ustrinumban némi képet nyújtott arról, aminek Róma falai közt le kellett játszódnia. A rend fölbomlott, nem törődtek többé a joggal és törvénnyel s családi kötelékek fölbomlani látszottak, az állás különbsége mind megszűnt. Láthatók voltak rabszolgák, kik botokkal ütlegelték a polgárokat, vad kiáltozás közt, csapatonként kószáltak a gladiátorok, kik az emporiumon rabolt bortól megittasultak és az embereket rugdalásokkal szétkergették. Az eladásra szánt barbárok közül igen sokan elszöktek a városi színekből. Reájuk nézve a tűzvészszel és a város megsemmisülésével a rabszolgaság vége és a bosszú órája is elérkezett. Míg tehát az állandó lakók, kik a tűzben egész vagyonukat elvesztették, kétségbeesve kezöket az istenekhez emelték és hozzájuk megmenekülésért fohászkodtak, ama barbárok örömvöltéssel osztak szét a tömegben, az emberek testéről leszaggatták a ruhát és fiatal asszonyokat raboltak el. Hozzájuk csatlakoztak más rabszolgák, akik már régóta Rómában voltak, szegények és nyomorultak, akik az ágyékuk körül levő gyapjú övön kívül testükön semmit se hordoztak, rettenetes alakok, kik különben csak a szeg-

zúgos utcácskákban mutatkoztak, nappal pedig csaknem soha se voltak a nagyobb utcákon láthatók és akikről nem lehetett igazában tudni, miből éltek. Ezek a vad, szabadon bocsátott ázsiaiak, afrikaiak, görögök, thrákok, germánok és britanniaiak, a világ minden nyelvén lármáztak és kiabáltak, örültekként dühöngtek és őrjöngtek abban a véleményben, hogy elérkezett a pillanat, amelyben szabad a szenvedés és fáradalmak esztendőiért maguknak kárpótlást szerezniök. Ez üzelmek közepett a nap és a lángok fényében a praetoriánusok sisakjai ragyogtak, akiknek oltalma alá helyezkedtek a védtelen lakosok s akiknek a lázongó néppel sok helyen kézi tusát kellett folytatniok. Vinicius már sok meghódított várost látott, de szemei még soha se pillantottak ilyen látványra, amelyben kétségbeesés, könnyek, fájdalom, panaszok, szilaj öröm, örület, düh és féktelenség ily chaotikus módon találkoztak. E hullámmó, félrevezetett embercsapatok fölött pedig a tűzoszlopok emelkedtek, a lángok a világon uralkodó város halmai körül lobogtak, miközben iszonyú hőséget terjesztettek és mindent füsttel borítottak, úgy, hogy a kék ég többé nem volt látható.

A fiatal tribún a legnagyobb erőfeszítések közt, minden pillanatban életét kockáztatva, végre elérte az appiai kaput, de már itt észrevette, hogy a Porta Capenán nem juthat a városba, nem csupán a tolongás, hanem a rettentő hőség miatt is, mely a kapun belül az egész légkört eltölté. Azonkívül még nem volt meg a híd a Porta Trigeminánál a Bona Dea templomával szemközt, hogy tehát az ember a Tiberen átkeljen, a Pons Subliciusig kellett hatolnia, vagyis oly városrészen keresztül, mely már lángtengerben állt, hogy az Aventinust megkerülje. Ez pedig lehetetlenség volt. Vinicius belátta, hogy tanácsos Ustrinum irányában visszakerülni, hogy az appiai úton nem szabad tovább haladnia, hogy a város alatt kell a folyón átmennie, hogy a Via Portuensist elérje, mely egyenest céljához vezetett. De az appiai úton egyre növekvő zürzavarban nem volt könnyű ezt a szándékát kivinni. Szükséges lett volna karddal utat nyitni magának. Viniciusnál azonban nem voltak fegyverek, mert Antiumban haladék nélkül útnak indult, mikor a tűzvész híre hozzá érkezett. De Mercurius kútjánál egy centuriót pillantott meg, aki ismerőse volt és néhány praetoriánus élén a szenthely bejáratát őrizte. Ennek megparancsolta Vinicius, hogy

kísérje el őt. Mikor a centurio a tribúnt és augustiánust megismerte, nem mert a parancsnak ellenszegülni.

Vinicius maga vette át a zsoldosok vezetését és egy pillanatra figyelmen kívül hagyván Pálnak tanításait a felebaráti szeretetről, a sokaságot oly gyorsasággal taszigálta és tolta el magától, mely sokakra nézve, kik nem térhettek ki elég jókor, végzetessé vált. Hangos átkozódások hangzottak föl és közápor követte őket, de ő nem törődött vele, hiszen minden gondolata és törekvése csak arra irányult, hogy szabad tért nyerjen. De azért mégis csak a legnagyobb erőfeszítéssel juthatott előre. Az emberek, kik itt tanyáztak, nem akartak helyet adni és hangosan szidták a császárt és a praetoriánusokat. A csöcselék némely helyen fenyegető állást foglalt, Vinicius oly hangokat hallott, melyek nyíltan Nerót vádolták a gyujtogatással. Őt és Poppaeát halállal fenyegették. A kiáltások: «Bohóc! Színész! Anyagyilkos!» köröskörül hallhatók voltak. Néhanyan azt kiálták, hogy vigyék őt a Tiberisbe, mások azt vélték, hogy Róma már elég türelmet tanusított. Világos volt, hogy ezek a fenyegetések végre nyílt lázadásá fajulhatnak és komoly összeütközésekre kell a dolognak kerülnie, ha a nép alkalmas vezérre talált. A tömeg dühe és kétségbeesése időközben a praetoriánusok ellen fordult, akik éppen azért csak nehezen jutottak át a tolongáson, mivel az útát egymásra halmozott tárgyak egész rakásai, melyeket nagy sebtében az égő városból hordtak ki, élelmiszeres ládák és hordók, mindenféle értékes tárgyak, bútorok, eszközök, bölcsök, ágyak, kocsik és saroglyák zárták el.

Itt-ott kézi tusára került a dolog, de a praetoriánusok könnyűszerrel győztek a védtelen sokaság fölött. Miután nagy ügygyelbajjal átment a Via Latinán, Numitián, Ardeán, Lavinián és Ostián és villák, kertek, temetők és templomok mellett elhaladt, Vinicius végre elérte a Vicus Alexandrit, ahol átment a Tiberen. Itt a tolongás nem volt oly nagy és a füst kevésbbé volt érezhető. A menekülőktől, akikben itt se volt hiány, megtudta Vinicius, hogy a Tiber-külvárosban csak néhány kis utca égett, de hogy a tűz hatalmának bizonyosan semmi sem állhat ellent, mivel bizonyos emberek szándékosan okozták azt és minden mentési kísérletet meghíusítottak, amennyiben kijelentették, hogy parancsra történik. A fiatal tribún most már a legcsekélyebb kétséget se táplálta többé arra

nézve, hogy a császár tényleg parancsot adott Róma fölgyújtására és az általános bosszúkiáltás most természetesnek és igazságosnak látszott előtte. Mi rosszabbat tehetett volna Mithridates vagy Róma legelkeseredettebb ellenségeinek valamelyike? Ez több volt a soknál. Az örültség meghaladt minden képzeletet és az emberi életet semmire se látszott becsülni.

Vinicius azt hitte, hogy most ütött Nero órája és a város romlásának e szörnyeteg, e gonosztevő bolond vesztét kell maga után vonnia. Ha akadt valami ember, akinek elég bátorsága volt arra, hogy a kétségbeesett népek élére álljon, a fordulat néhány óra múlva bekövetkezhettek. Vakmerő bosszúgondolatok fordultak meg Vinicius elméjében. Mit, hátha ő csapna most föl vezetőnek? Nemzetsége, mely a konzulok egész sorával dicsekedhetett, egész Rómában ismeretes volt. És a tömegnek csak névre volt szüksége. Egykor, midőn Pedanius Secundus praefektus négyszáz rabszolgáját halálra ítélték, csaknem lázadásra és polgárháborúra került a dolog; mi történhetnék ma, e rettentő katasztrófa láttára, mely csaknem föllülmult mindent, ami a századok folyamán Rómára zúdult. Aki a quiriseket fegyverre szólítja, gondolá Vinicius, az Nerót kétségtelesenül megbuktatja és aztán maga ölti föl a bíbort. És miért ne valósítsa meg ő ezt a tervet? Hiszen ő erélyesebb, tetterősebb, fiatalabb volt, mint a többi augustiánusok. Nero ugyan harminc légió fölött rendelkezett, melyek a birodalom határain álltak, de nem lehetett-e föltételezni, hogy ezek a légiók Róma égésének, a templomok égésének hírére vezéreikkel együtt föllázadnak? És Vinicius ebben az esetben kivívhatná a császári méltóságot. Hiszen az augustiánusok közt azt suttozták, hogy valami jós Othónak ígérte meg a bíbort. És ő csekélyebb Othónál? Talán Krisztus mellette lesz az ő isteni hatalmával, talán neki köszönhetette ezt a sugallatot? «Ó, bár úgy volna!» kiáltá Vinicius lelke legmélyében. Akkor bosszút állna Nerón azért a veszedelemért, amelyben Ligia forgott és saját félelme és nyugtalanságáért, akkor elterjesztené Krisztus tanítását az Eufráttól Britannia ködös partjaiig, Ligiát bíborral ékesítené föl és az egész világ uralkodónőjévé emelné.

De gondolatmenete, mely izzó folyam gyanánt elragadta őt, itt hirtelen megakadt. Mindenek előtt szükséges volt Ligiát megmenteni. Most közelben látta a tűzvészt és új félelem ragadta meg e láng-

és füsttengerrel, e borzasztó valósággal szemben és az az erős bizalma, hogy Péter apostol megmenthetné Ligiát, teljesen eltűnt. Ismét a legnagyobb kétségbeesés fogta el és csak akkor nyugodott meg némileg, mikor a Via Portuensishez ért, mert a kapunál azt ismételték neki, amit előbb a menekülők mondtak, hogy e városrész legnagyobb része még nem lett a lángok martaléka, habár a tűz sok helyen átcsapott a folyón.

De a Tiber-külvárost is füst borította és a menekülők csapatai annál nehezebbé tették a további előnyomulást, mivel az embereknek több idejük volt s így holmijaikat biztonságba akarták helyezni. Sőt a fő-utca, a kikötő-utca is sok helyen egészen el volt zárva és a «Naumachia Augustánál» egész rakás holmik valának fölhalmozva. A keskeny utcácskák, ahol a sűrű füst összegyülemlett, csaknem járhatatlanok voltak, a lakosok ezrével menekültek. Vinicius számos megrendítő jelenetet látott. Néha két emberáradat, mely ellenkező irányból jött, egy szűk átjárónál összeütközött, kölcsönösen taszigálták, tolták egymást és végre életükért harcoltak. Mindnyájan egymást ütlegettek, lábbal taposta egyik a másikat. A zürzavarban a családok elszakadtak egymástól, az anyák kétségbeesve kiabáltak gyermekeik után. Vinicius haja égnek meredt arra a gondolatra, hogy minek kellett a tűz közelében lejártszódnia. A lárma és tombolás közt csak nehezen lehetett tudakozódást szerezni és a válaszok alig voltak érthetők. Néha új füstfelhők hömpölyögtek a folyón keresztül, fekete füsttömegek, melyek oly nehezek voltak, hogy a föld színén huzódtak tova és a házakat, az embereket, szóval: köröskörül mindent az éj sötétségével borítottak be. De a szél ismét eloszlatta őket és most Vinicius tovább hatolhatott amaz utca felé, ahol Linus háza állott. A juliusi nap forrósága, melyet az égő városrészekből áramló hőség még fokozott, lassankint elviselhetetlenné lőn. A füst a szembe ment, a lélegzet elakadt a mellben. Még azok a lakók is, kik azt a reményt táplálták, hogy a tűz nem fog a folyón átlépni s eddig lakásaikban maradtak, elhagyták most azokat és a kavarodás minden pillanatban nagyobb lett. A praetoriánusok, kik Viniciust kísérték, elmaradtak. A tolongásban valaki kalapáccsal megsebesíté a fiatal tribún lovát s az fölveté véres fejét, ágaskodott és megtagadta az engedelmességet lovasának. Ezt pompás tunicájáról augustiánusnak ismerték föl s

azonnal fölhangzottak köröskörül a kiáltások: «Halál Neróra és gyujtogatóira!» Vinicius egy pillanatig rettentő veszélyben forgott, már száz kéz nyult utána, de megbokrosodott lova elvágatott vele s patkóival mindent széttiport maga előtt. Együttal új, fekete füstfelhők hömpölyögtek át, melyek az utcákat sötétségbe borították. Mikor a fiatal patricius látta, hogy lovon nem juthat tovább, leugrott és gyalog folytatta útját, miközben a falakhoz lapulva ment. Csak néha várt, hogy a menekülőket maga mellett elbocsássa. De bensejében azt gondolta, hogy fáradozásai hasztalanok. Ligia talán nem volt többé a városban, vagy talán éppen ebben a pillanatban futással menekült. És könnyebb lett volna egy tűt a tengerparton megtalálni, mint ebben a zürzavarban, ebben a chaoszban a fiatal leányt. Azért mégis, még tulajdon életének kockáztatásával is elő akart nyomulni Linus házáig. Néha megállt és szemét dörzsölte. Tunicája szegését letépve, szája és orra elé tartotta és tovább futott. Minél jobban közeledett a folyóhoz, a hőség annál rettentőbbé vált. Mivel Vinicius tudta, hogy a tűz a Circus Maximusban támadt, eleinte azt hitte, hogy a forráság az ottani tűzfészekből, a Forum Boariumból és Velabumból jó, melyeket, mivel a közelben voltak, a lángoknak szintén meg kellett támadniuk. De a hőség végre elviselhetetlenné vált. Egy törődött aggastyán, mankójával, az utolsó menekülő, akit Vinicius észrevett, odakiáltá neki:

— Ne közeledjél Cestius hídjához! Az egész sziget lángban áll.

Valóban lehetetlen volt magát tovább csalódásban ringatnia. Egy kanyarulatnál, mely a Vici Judaeorum felé vitt, ahol Linus háza állott, a fiatal tribún lángokat látott kicsapni a füstfelhőkből. Nemcsak a sziget állt tűzben, hanem a Tiber-külváros, vagy legalább amaz utcácskának másik vége, hol Ligia lakott.

Viniciusnak eközben eszébe jutott, hogy Linus háza kertben állott, mely mögött egy keskeny, míveletlen mező a Tiberig húzódott. E gondolatra új bátorságot merített. Ama szabad helynél talán megtörhetett a lángok hatalma. Reménynyel telve, tovább rohant, habár minden fuvalom nemcsak sűrű füstöt, hanem szikrazáport vitt magával, mely az utcácska másik végén új lángokat gerjesztett s így elvághatta visszatérését.

Végre a füstön át megpillantotta Linus kertjében a cipruszokat. A műveletlen mezőn túl levő házak már úgy égtek, mint a faraká-

sok, csak Linus kis «insulája» volt még sértetlen. Vinicius hálával telten pillantott az égre és a ház felé rohant, habár a levegő izzó parázs gyanánt lengte őt körül. A kapu csak be volt támasztva, belökte és berohant.

A kertecskében egyetlen élő lény se volt és a ház is egész üresnek látszott.

— Talán a füsttől és hőségtől elájultak — gondola Vinicius és kiáltozó — Ligia! Ligia!

Mély csend következett. Mi sem volt hallható, csak a lángok pattogása a távolban.

— Ligia!

Hirtelen az a borzasztó hang hatott fülébe, melyet már egyszer ebben a kertecskében hallott. Nyilván a közeli szigeten, az Aesculapius templomától nem messze fekvő vivarium gyuladt ki, úgy, hogy a vadállatok, kivált az oroszlánok, félelmükben ordítást hallattak. Vinicius tetőtől talpig megborzadt. Most már másodszor hallatszottak e borzasztó hangok abban a pillanatban, mikor egész valója a Ligiára való gondolattal volt eltelve, mint valami vészjelzés, mint a komor jövőnek sajtáságos jóslata.

De csak egy rövid pillanatra vett erőt rajta ez a rettentő érzés, aztán a lángok pattogása, mely még iszonyúbb volt, mint a vad állatok üvöltése, arra figyelmezteté őt, hogy rázza le magáról e bénító gondolatokat.

Ligia nem felelt kiáltására, de talán ájultan, vagy a füsttől elkábulva a veszélyeztetett épületben találhatja őt. Így hát tovább rohant. A kis atrium üres és füsttel teli volt. Kezével az ajtót tapogatva, mely a cubiculumokhoz vezetett, egy lámpácska lobogó fényét és közelebb menve, a larariumot vette észre, melyben a lares helyett egy kereszt volt. E kereszt alatt állt a lámpácska. A fiatal katechumen agyában villámgyorsan az a gondolat villant meg, hogy ezt a világot a kereszt küldi neki, melynek segítségével talán megtalálhatja Ligiát. Így a lámpácskát fölkapta és tovább ment. Egy hálósobához érvén, a függönyt félre húzta és a világot magasan tartva, szétnézett.

De itt se volt senki látható. Vinicius meg volt győződve, hogy Ligia cubiculumában volt, mert a falon néhány ruha lóggott a székeken, az ágyon pedig egy testhez álló ruha hevert, aminőt a nők

viseltek. Vinicius fölkapta, ajakához szorította és karjára vetve, tovább rohant. A ház kicsiny volt, úgy hogy minden szobát, sőt a pincét is hamarosan átkutatta. De sehol nem talált egy élő lelket sem. Ligia, Linus és Ursus e városrész többi lakóival kétségtelenül a futásban kerestek menedéket.

— A városkapukon túl, a sokaság közt kell őket keresnem — gondolá Vinicius.

Nem csodálkozott azon, hogy nem találta őt a Via Portuensi-sen, mert a Tiber-külvárost az ellenkező oldalon, a vatikáni halom irányában hagyhatta el. Minden esetre biztosságban és a tűz veszélyei ellen védve voltak. Mintha kő esett volna le Vinicius szivéről. Tudta ugyan, mily rettentő veszélyekkel kellett a menekülésnek járnia, de az Ursus emberfölkötti erejére való gondolat megnyugtatta őt.

— Most menekülnöm kell — gondolá magában. — Domitián kertjein át Agrippina kertjeibe juthatok. Ott fogom találni őt. Ott a füst nem oly iszonyú, mivel a szél a szabin hegyek felől fuj!

Most legfőbb ideje volt, hogy saját menekülésére gondoljon, mert a sziget felől a tűz egyre közelebb jött és csaknem az egész utcácskát sűrű füstfelhők tölték meg s a lámpácskát, mely a fiatal embernek a házban világítól szolgált, a léghezam eloltotta. Ismét az utcára rohanva, Vinicius most a legnagyobb sietséggel a Via Portuensis felé, tehát ugyanazon irányban szaladt, amelyből jött. A tűz izzó fuvalommal üldözni látszott őt, miközben majd fekete füstbe burkolta, majd szikrákkal árasztá el, melyek hajára, nyakára és ruhájára hullottak. Tunicája néhány helyen égni kezdett, de ő nem törődött vele és tovább sietett attól való félelmében, hogy megfulladhat a füstben. Az égésszag egyre áthatóbb lőn, Vinicius ínye és torka ki volt száradva. A vér fejébe tolult úgy, hogy néha körülötte minden mintegy parázsba merültnek látszott. Aztán azt gondolta magában:

— A tűz elevenen fog engem megemészteni! Sokkal jobb volna, lefeküdni a földre és meghalni!

Egyre bágyadtabbnak érezte magát. Fejéről, hátáról és vállairól csurgott az izzadság és ez az izzadság forró víz gyanánt égette őt. Ha nem Ligia neve lett volna az, melyet gondolatban szakadatlanul kiejtett, ha nem az ő ruhája az, amelyet szája körül csavart,

mi se tarthatta volna őt fönn. Néhány pillanat mulva már az utcácskát se tudta többé megkülönböztetni, amelyben volt. Lassankint elveszté tiszta öntudatát, csak arra az egyre gondolt, hogy menekülnie kell, mivel a sík mezőn Ligia várja őt, akit Péter apostol feleségül ígért neki. És hirtelen, különös módon az a meggyőződés támadt benne, mely már a halál előtti lázas álmhoz, látomáshoz hasonlított, az a meggyőződés, hogy a kedvest viszontlátja, vele házasságra lép s aztán rögtön meghal.

Eközben mint valami ittas, az utca egyik feléről a másikra tántorogva, tovább ment. Egyszerre változás állt be a tűzfészekben. Ott is lángtenger tört ki, ahol eddig csak pislogott. Forró szél-roham kergette szét a füstöt, mely az utcácskában fölgyülemlett és milliónyi szikrát vitt magával, úgy, hogy Vinicius mintegy tüzes felhőben lépdelt tova. Annál jobban láthatta, mi volt előtte és éppen abban a pillanatban látta meg az utcácska végét, mikor közel volt az összeroskadáshoz.

Ez a látvány új erőt adott neki. Egy sarkon befordulva, oly utcában volt, mely a Via Portuensishez és a Codeta-mezőre vitt. A szikraeső megszűnt. Azt gondolta magában, ha a kikötő utcájába érhet, meg van mentve, még ha ott ájultan rognék is össze.

Az utca végén valami felhőhöz hasonlót vett észre, mi a kijárást akadályozni látszott.

— Ha ez füst — gondolá — akkor lehetetlen áthatolnom.

Végso erejének megfeszítésével sietett tovább. Útközben ledobta tunicáját, mely most úgy égette őt, mint valami nessus ruha. És csak Ligia «capitium»-át csavarván feje és szája körül, mezitelen futott tovább. Közelebb menvén, észrevette, hogy az, amit füstnek tartott, csak porfelhők voltak, melyekből emberi hangok hatottak ki, hangos kiáltás hallatszott.

— A csöcselék a lakásokat fosztogatja! — gondolá.

Mégis abba az irányba ment, amelyből a hangok jöttek. Mégis csak emberek voltak ott, akik segítségére lehettek. Ettől a reménységtől lelkesítve, teljes erejéből segítségért kiáltott, mielőtt elérte azt. De ezzel végso ereje is kimerült. Szeme előtt elfeketült minden, lélegzete elakadt, tagjai fölmondták a szolgálatot, földre rogyott.

De meghallották vagy inkább meglátták őt. Két munkás vizes

vödörrel jött segítségére. Vinicius, akit csak a kimerültség terített földre, aki azonban mégis eszméletnél volt, mindkét kezével az egyik edény után kapott és félig üríté azt.

— Köszönöm — mondá. — Segítetek fölkelni, egyedül is tovább mehetek.

Az egyik munkás vizet öntött fejére, aztán mind a ketten fölemelték őt a földről és társaikhoz vitték, akik körülvették és aggodva kérdezték, vajjon súlyosan megsérült-e.

Részvétük bámulatot keltett Viniciusban.

— Kik vagytok? — kérdé.

— Házakat rombolunk le, hogy a tűz el ne érhesse a kikötő utcáját — viszonzá az egyik munkás.

— Ti segítségemre jöttetek, mikor földre rogytam. Köszönöm.

— Nem szabad a segélynyújtást megtagadnunk! — mondá néhány hang.

Vinicius, ki kora reggeltől fogva csupán vad, harcoló és fosztogató csapatokat látott maga körül, csak most vette szemügyre azokat az embereket, akik körülvették őt és mondá:

— Fizessen meg... Krisztus nektek.

— Legyen áldott az ő neve! — kiáltá a hangok egész kara.

— Linus? Linus? — dadogá Vinicius kérdő hangon.

De nem szólhatott tovább és nem is hallott feleletet, mert az izgalom és a megelőző erőfeszítések folytán elájult.

A Codeta-mezőn, egy kertben, számos férfitől és nőtől körülvéve tért ismét eszméletre és az első szavak, melyeket ismét kiejtett, ezek voltak:

— Hol van Linus?

Nem kapott azonnal feleletet, de akkor egy hang, mely Vinicius előtt ismerős volt, hirtelen mondá:

— A nomentanumi kapun az Ostrianumba ment... Már két nappal előbb... Béke legyen veled, ó Perzsia királya!

Vinicius fölemelkedett és Chilont látta maga előtt. A görög pedig folytató:

— A te házad, ó uram, bizonynyal szintén tönkre ment, mert a Carinae lángokban áll; de te mindig oly gazdag léssz, mint Midás. Ah, mily szerencsétlenség! A keresztények, ó Serapis fia, réges régen megjövendölték, hogy a várost tűz pusztítja el... De Linus

Jupiter leányával az Ostrianumba ment... Ó, mily szerencsétlenség érte ezt a várost!...

Új gyöngeségi roham jött Viniciusra.

— Láttad őket? — kérdé.

— Láttam őket, uram!... Krisztusnak és valamennyi istennek legyen hála, hogy jótéteményeidet jó hírrel szolgálhatom meg. De mindent megfizetek neked, Osiris, az égő Rómára esküszöm!

Az este beállt, de a kertben oly világos volt, mint nappal, mert a tűzvész még fokozódott. Úgy tetszett, mintha nem egyes negyedek állnának lángokban, hanem az egész óriási város, teljes kiterjedésében. Az ég, ameddig a szem látott, vörösre volt festve és vérvörös éjszaka ereszkedett le a római világra.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARMADIK KÖNYV.

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ FEJEZET.

AMEDDIG az emberi szem látott, az ég a lángoló város fénye folytán mintegy parázsba volt merítve. A hold nagy és teljes tányérral kelt föl a hegyek mögött és a tűztől elborítva, izzó réz színét vette föl. Csodálkozva látszott a világon uralkodó város pusztulására pillantani. A pirosra festett égbolton vöröses csillagok ragyogtak, de a közönséges éjszakákkal ellentétben a föld most világosabb volt, mint az ég. Mint egy óriási máglya, Róma bevilágítá az egész Campagnát. A vérvörös fénynél távoli hegyek, városok, villák, templomok és emlékek voltak láthatók, a körülfekvő halmoktól a város felé huzódó vízvezetékeken emberek csoportjai tűntek föl, akik vagy oda menekültek, vagy a tűzvészt akarták látni.

Eközben a rettentő elem mindig további városrészeket támadt meg. Többé nem lehetett kételkedni, hogy a tüzet gonosz kezek okozták, mivel oly helyeken is, melyek a tűzfészekedtől távol voltak, mindig új tüzek keletkeztek. A halmokról tűztenger áradt le a völgyekbe, melyek öt-hatemeletes házakkal sűrűn be voltak építve s amelyekben mindenféle bódék, boltok voltak hordozható fa-amphitheatrumok mellett, amelyeket alkalmi színjátékok végett emeltek. Fa-, olajbogyó-, gabona-, dió-, fenyőtoboz-tárházak, amelyeknek magvával a szegényebb osztály táplálkozott, továbbá ruhatárak voltak ott, mely ruhákat néha a császár kegyelméből a szűk utcákban hévizáló nép közt osztottak ki. Itt, hol gyúlékony anyagok bőségesen voltak, a tűz majd itt, majd ott lobogott föl és örületes gyorsasággal terjedt el az egész utcán. Az emberek, kik a városon kívül tanyáztak, és azok, kik a vízvezetékekre mentek föl, a lángok színéről fölismerhették, mi égett éppen akkor. Az izzó mélységből a

hatalmas légáramlat hébe-hóba ezernyi, sőt milliónyi égő dió- és mandulahéjat ragadott magával, melyek hirtelen a magasba röppen-tek, mint fényes pillangók számtalan csapatai, hogy aztán hangos roppanással megrepedjenek vagy a szélről tovaúzve, más város-részekbe, a vízvezetékekre és a körüllevő mezőkre hulljanak. A men-tésre minden remény hasztalannak látszott, a zűrzavar minden pil-lanattal fokozódott, mivel egyrészt a városi lakosság az összes kapu-kon kimenekült, másrészt a tűzvész ezreket csalt oda a környékből, így a kisvárosok lakóit, a Campagnából földműveseket és félvad pásztorokat, kiket a fosztogatás reménye vonzott oda. Ez a kiáltás, «Róma elpusztul», folyton a sokaság ajkain volt, a város pusztulása egyúttal minden rend végét, minden kötelék fölbomlását magával látszott hozni, melyek eddig a lakosságot egy egészszé egyesítették. A csőcselék, mely legtöbbnyire rabszolgákból és a környékbeli emberekből verődött össze, mit se törődött Róma uralmával, a város pusztulása csak bilincseitől szabadíthatta meg, azért itt-ott fenyegető magatartást tanúsított. Mindig több erőszakoskodást, rablást és fosztogatást követtek el. Úgy tetszett, mintha a figyelmet egyedül a pusztulásnak szánt város látása bilincselné le és hogy még most visszatartja a vérfürdő kitörését, melynek multhatatlanul meg kell kezdődnie, mihelyt a város teljesen hamurakássá változott.

Százezer rabszolga, kik feledték, hogy Rómának templomain, falain kívül még számtalan légiói is vannak a világ minden részé-ben, csak a jelszóra és a vezérre látszott várni. Spartacus nevét emlegették, de Spartacus nem élt többé. A polgárok összegyülekez-tek és fölfegyverkeztek, amennyire csak tudtak. Valamennyi kapunál a legkalandosabb híreket terjesztették. Néhányan azt állították, hogy Jupiter parancsára Vulcán semmisíti meg tűzzel a várost, mely a földből tör ki. Azok az emberek, kik ilyen meggyőződésben voltak, nem vettek semmi fáradságot, hogy valamit megmentsenek, csak a templomokat ostromolták és az istenekhez irgalomért esedeztek. De a leggyakrabban azt mondták, a császár gyújtatta föl Rómát, hogy a Suburából fölszáll szagok többé ne háborgassák őt és hogy oly várost építsen, mely Neronia nevet fog viselni. Az embereket igazi düh fogta el erre a gondolatra és ha, mint Vinicius vélte, akad egy vezér, aki a gyűlölet e kitöréseit hasznára fordítja, Nero vég-órájának ütnie kellett volna.

Azt is beszélték, a császár megőrült és a praetoriánusoknak és gladiátoroknak megparancsolta, hogy rohanjanak a népre és okozzanak általános vérfürdőt. Sokan az istenekre esküdtek, hogy a rőt szakáll parancsára az összes vivariumokból szabadon bocsátották a vadállatokat. Az utcákon égő sörényű oroszlánokat, őrjöngővé vált elefántokat és bölényeket láttak, melyek az embereket csapatostól eltapodták. Sőt ebben egy szemernyi igazság is volt, mert néhány helyen a mindinkább közeledő lángok láttára az elefántok szétzúzták a vivariumokat és szilaj félelmökben az ellenkező oldalra rohantak, miközben forgószerű gyanánt mindent megsemmisítettek maguk előtt. A tűzben elveszett személyek számát tízezerre becsülték. Tényleg igen számosan elpusztultak. Néhányan, kik minden vagyonukat és igen sokan, kik legdrágább hozzátartozóikat elvesztették, kétségbeesésből a lángok közé rohantak. Mások a füstben fulladtak meg. A város középpontján, egyfelől a Kapitólium és másfelől a Quirinál Viminál és az Esquilinus közt, valamint a Palatinus és a Caeliusdomb közt, hol az utcák a legszűkebbek voltak, a tűz egyszerre oly sok helyen támadt, hogy az emberek egész csapatai, kik az egyik oldalról az ellenkező irányba menekültek, mit se sejtve, a lángok új falára bukkantak és borzasztó halálukat lelték.

Az ijedségben, a zűrzavarban és rémületben utoljára nem tudták, hová meneküljenek. Az utcák mindenféle, fölhalmozott tárgyak folytán csaknem megközelíthetetlenek, sőt számos helyen elzárva voltak. Az embereket, kik a tereken és abban a városrészben, hol később az amphitheatrum Flavium épült, Tellus temploma közelében, a Porticus Livianél és Juno Lucina magasabban fekvő templománál, a Clivus Virbius és a régi esquilini kapu között kerestek menedéket, lángtenger vette körül és elpusztultak a hőségben. Oly helyeken, ahová a lángok nem értek, később száz meg száz megszenesedett holttestet találtak, habár a szerencsétlenek közül sokan itt-ott lapos köveket szaggattak le és azok alatt, a hőség elleni oltalmul, félig a földbe ásták magukat. A város középpontján lakó családok közül csaknem egyetlen egy se menekülhetett meg teljes számmal, azért mindenütt, ameddig a falak terjedtek, minden kapunál és minden úton kétségbeesett nők panaszkiáltásai hallatszottak, akik hasztalan kiáltoztak drága elveszettjeik után.

És míg némelyek isteneikhez fohászkodtak irgalomért, mások

e borzasztó katasztrófa miatt szidalmazták őket. Voltak öreg emberek, kik Jupiter Liberator templomától visszatérve, kezöket fölemelték és kiáltozták: «Ha liberátor vagy, mentsd meg oltáraidat és a várost!» Az általános düh főleg a régi római istenek ellen irányult, kik a lakosság fölfogása szerint kötelesek voltak gondosabban ügyelni a városra, mint a többiek. Tehetetleneknek bizonyultak, azért kigúnyolták őket. De az is megesett, hogy számos egiptomi papot, kik a Via Asinarián Isis szobrával jelentek meg, melyet a Porta Caelimortana melletti templomból mentettek meg, a csőcselék megtámadott. Ez a tömeg aztán magát fogta be a kocsiba, elhúzta az appiai kapuig és a szobrot Mars templomában állították föl, miután ez istennek papjait, akik ellenszegülni mertek, legyőzték. Más helyeken Serapist, Baált vagy Jehovát hívták segítségül, akiknek követői a Subura és a Tiber-külváros utcácskáiból kitédultak és a falakon túl levő mezőket lármával és kiabálással töltötték be. Valami diadalhoz hasonló hangzott ki kiáltásaikból és míg a polgárok közül néhányan részt vettek a karban és «a világ urát» magasztalták, a többiek fölháborodtak az öröm eme nyilvánulásai miatt és erőszakkal igyekeztek azt elfojtani. Itt-ott énekek hangzottak, melyeket életök delén álló férfiak, aggastyánok, nők és gyermekek énekeltek, különös, ünnepies dallamok, melyek értelmét nem vették ki jól, melyekben azonban e szavak: «Ime a bíró jó a harag s az enyészet e napján» gyakran ismétlődtek. Így vette körül az égő várost az izgatott, nyugtalan népsokaság, mint a vihartól hánykódó tenger hullámai.

De sem a kétségbeesés kifakadásai, sem a káromlások, sem az ünnepies énekek nem voltak képesek a pusztulást meggátolni. Oly föltartóztathatatlan, oly teljesnek, oly kérlelhetetlennek látszott, mint maga a végzet. Pompejus amphitheatrumánál meggyúladtak a kender- és kötélárházak, melyekből igen sokat használtak a cirkuszban, az arénánál és mindenféle gépezeteknél, melyeket a nyilvános játékoknál alkalmaztak. Egyúttal a szomszédos épületek is lobbort vetettek, amelyekben kátrányos hordók voltak, melyek a kötelek kenésére voltak szánva.

Néhány óra alatt ezt az egész városrészt, amelynek közelében a Mars-mező terült, a ríktó, sárga lángok úgy megvilágították, hogy a borzalomtól félig eszméletlen nézőknek úgy tetszett, mintha az

általános pusztulásban a napnak és éjnek szabályos egymásra következése is megszűnt volna. Aztán vérvörös fény vont be mindent, úgy, hogy a többi színek teljesen elhalványultak. A lángtengerből óriási tűzoszlopok lövelltek az izzó égre és fönn a magasban mint tüzes kékék fuvódtak szét; a szél pedig magával vitte, arany fonalakká és apró szikrákká változtatta és a Campagna fölött az albai hegységig vitte őket. Az éjszaka egyre világosabb lett, maga a levegő is nemcsak fénynyel, hanem lánggal telinek látszott. A Tiber mint lobogó tűz folyt tova. A szerencsétlen város a borzalom helyévé változott. A tűzvész egyre tovább terjedt, rohammal vette be a magaslatokat, átvonult a rónákon, elpusztította a völgyeket, dühöngött, sistergett és pattogott az összeomló romok fölött.

MÁSODIK FEJEZET.

MACRIMUS takács, akinek házába vitték Viniciust, gondoskodott róla és ruhát és ennivalót adott neki. Mikor a fiatal tribún ismét teljesen megerősödött, kijelenté, hogy azonnal, még ma éjjel újra folytatni akarja kutatásait és megkeresi Linust. Macrimus, aki keresztény volt, megerősíté Chilon állítását, hogy Linus Kelemennel, a legöregebb pappal az Ostrianumba ment, hol Péter az új vallás hitvallóinak egész seregét meg akarta keresztelni. Ebben a városrészben a keresztények azt is tudták, hogy Linus két nappal ez előtt bizonyos Gaiusra bízta házának őrizetét. Ez Viniciusra nézve bizonyítékul szolgált arra, hogy se Ligia, sem Ursus nem maradtak a házban és hogy ezeknek szintén az Ostrianumba kellett menniök.

Ez a gondolat nagy könnyebbülést szerzett neki. Linus öreg ember volt, akinek nehezeére esett, hogy a Tiber-külvárosból naponként a távoleső nomentanumi kapuhoz és vissza menjen; tehát minden valószínűség szerint két nap óta valamely hitsorsosnál lakott a falakon kívül és Ligia, valamint Ursus bizonyynal nála voltak. Ily módon bizonyosan megmenekültek a tűzvész elől, mely az Esquilinuson túli vidéket megkimélte. Vinicius mindebben Krisztus rendelését látta, akinek oltalmát magán is érezte. Szive nagyobb tisztelettel tölt el, mint valaha és lelke mélyében megfogadta, hogy a kegyelem e kézzelfogható nyilvánulásáért egész életét neki szenteli.

És most annál jobban sietett, hogy az Ostrianumba jusson. Meg kellett találnia Ligiát, meg kellett találnia Linust és Pétert, magával akarta vinni őket, messze a távolba, talán jószágainak egyikére, talán Sziciliába. Róma égett, talán néhány nap mulva az egész város hamurakássá változott. Miért maradjon tehát itt és miért

nézze a pusztulást, a zabolátlan tömeg örült üzelmeit? Ott, az ő birtokán, egy sereg engedelmes rabszolgától környezve, békésen élhettek a falusi csöndben, Krisztus oltalma alatt, Péter áldó kezétől őrizve. Ah, ha csak most meg tudná őt találni!

De ez nem volt könnyű dolog. Viniciusnak eszébe jutott, mennyi nehézségbe került, hogy a Via Appiáról a Tiber-külvárosba jusson, mily sokáig kellett ide s tova bolyongania, hogy a Via Portuensist elérje. Azért elhatározta, hogy a várost ezúttal az ellenkező oldalon kerüli meg. A Via Triumphalisról a folyó mentén az Aemilius-hídig juthatott, onnét a Marsmezőt és a Pinciust oldalt hagyva, Pompejus, Lucullus és Sallustius kertjei mellett a Via Nomentanig nyomulhatott. Ez volt a legrövidebb út, de úgy Macrimus, mint Chilon lebeszéltek Viniciust, hogy ezt válaszsza: a tűz ezt a városrészt ugyan még nem érte el, de az összes tereket és utcákat kétségtelenül elzárták az embertömeg és annak holmijai. Chilon azt tanácsolta neki, hogy az ager Vaticanuson át a Porta Flaminiáig menjen, ott a folyón átkeljen és aztán a falakon kívül, Acilius kertjein túl a Porta Salariáig haladjon. Vinicius rövid habozás után elhatározta e tanács követését. Macrimusnak háza miatt otthon kellett maradnia, de két öszvérről gondoskodott, melyeket Ligia a továbbutazásnál használhatott. Egy rabszolgát is akart Vinicius mellé adni, de a fiatal tribún visszautasítá ezt az ajánlatot, mert föltette, hogy bizonyosan ismét találkozik egy szakasz praetoriánussal, akiknek segítségére számíthatott.

Rövid idő múlva a Pagus Janiculensisen át elindult Chilonnal a Via Triumphalis felé. A köztereken itt is mindenféle eszközök föl voltak halmozva, de mindkettőjüknek csak kevés fáradságukba került az átjutás, mivel a legtöbb lakó a kikötő utcáján a tenger felé menekült. A Porta Septimianán kívül egy ideig a folyó és Domitián pompás kertjei közt lovagoltak, melyeknek hatalmas cipruszait a tűzvész a leáldozó nap fényéhez hasonlóan vörösösen világította meg. Az út egyre szabadabb lőn, csak néha kellett az odasiető falusi nép áradata ellen küzdeniök. Vinicius úgy meghajította öszvérét, amint csak lehetett, míg Chilon, ki mindjárt mögötte lovagolt, az egész úton magával beszélgetett:

— Most a tűz mögöttünk van és kellően melegíti hátunkat. Ez az út még soha se volt éjjel ilyen világos. Ó Zeus, ha nem

küldesz erre a tűzre valóságos záporosót, az annak a jele, hogy nem szereted a rómaiakat. Ezt a tüzet el nem oltja emberi hatalom! Ilyen város, melynek Görögország és az egész világ szolgált! És ma az első görög, aki erre jár, megpörkölheti babját e város hamujában! Egy kis rakás hamu, akár egy pásztor tüzétől, akár egy elégett városból maradt, csak egy kis rakás hamu marad, melyet a szél korábban vagy később elhord.

Így szólván, néha a tűz felé fordult és félig gonosz, félig örvendő arckifejezéssel szemlélte a lángokat.

— Tönkre megy! Tönkre megy ez a város! Nem sokára nyoma se marad meg! — folytatá aztán. — A világ hová küldi most gabonáját, olajbogyóját és pénzét? Ki fogja jövőre az emberek pénzét és könnyeit kipréselni? A márvány nem ég el a lángokban, de darabokra mállik... a Kapitólium rommá válik és a Palatin romhamazzá lesz. Ó Zeus! Róma pásztorhoz hasonlított, a többi nemzetek olyanok, mint a juhok. Ha a pásztor éhes volt, levágta egyik juhát, megette a húst és neked, ó istenek atyja, áldozatul adta a bőrt. Ki fogja most, ó felhőkön uralkodó, levágni a juhokat és kinek kezébe teszed a pásztor ostorát? Mert Róma lángokban áll, az oly bizonyos, mintha te gyujtottad volna föl villámsugaraddal.

— Siess — mondá Vinicius — miért vesztegelsz itt olyan sokáig?

— Róma fölött sírok, uram — felelé Chilon. — Jupiter városa fölött!

Egy darabig hallgatagon tovább lovagoltak és csak a lángok pattogására és a madarak szárnycsattogására ügyeltek. Tömérdék galamb, melyeknek fészkeik a villákban és a Campagna kis városai-ban voltak, valamint mindenféle más madarak, melyek a tengerpartról és a körüllevő magaslatokról jöttek és a tűz világát nyilván napfénynak tartották, csapatonként vakon a lángok közé repültek.

Először Vinicius szakítá meg a hallgatást.

— Hol voltál, mikor a tűz támadt?

— Euricius barátomhoz szándékoztam menni, akinek boltja volt a Circus Maximusnál, uram és éppen Krisztus tanításán elmélkedtem, mikor azt kiálták: tűz! Az emberek a cirkusz megmentésére gondolva, vagy talán kíváncsiságból, összegyűltek körülötte, de mikor a lángok az egész cirkuszt megtámadták és más helyeken is kitértek, mindenkinek a saját biztosságára kellett gondolnia.

— Láttad-e, hogy némely ember égő fáklyákat dobált a házakba ?

— Mit nem láttam én, ó Aeneas unokája ? Láttam, amint emberek kardjaikkal útát vágtak a tömegben keresztül, valóságos csatákat láttam ; láttam, amint az emberek johát a kövezeten széttaposták. Ah uram, ha ennek szemtanúja lettél volna, azt hiszed, barbárok hódították meg a várost és vérfürdőt készítettek. Az emberek, akik ezt látták, azt kiabálták, eljött a világ vége. Sokan teljesen fejüket vesztették, nem gondoltak a menekülésre és türelmesen vártak, míg a lángok beléjük nem kaptak. Mások megőrültek, ismét mások üvöltöttek a kétségbeesés miatt. De olyanokat is láttam, akik örömben üvöltöttek, mivel, ó uram, nagyon rossz emberek vannak a világon, akik szelid uralmatok és igazságos törvényeitek jótéményeit nem tudják becsülni, melyeknek erejénél fogva mindent elvesztek azoktól, amijök van és a magatokévá teszték. Ezek az emberek éppen nem képesek az istenek akaratában megnyugodni.

Vinicius sokkal jobban el volt foglalva saját gondolataival, hogysem észre vette volna azt a gúnyt, mely Chilon szavaiban nyilvánult. Hideg borzongás szaladt végig rajta arra a pusztá gondolatra is, hogy Ligia ebben az őrületes zürzavarban oly utcán lehet, ahol emberi johra tapodtak. Habár most már bizonynyal tízszer kérdezősködött mindarról, amit Chilon tudhatott, ismét hozzá fordult :

— Tehát a tulajdon szemeddel láttad őt az Ostrianumban ?

— Ott láttam őt, ó Venus fia ! Láttam a leányt, a jó Ligiát, láttam a szent Linust és Péter apostolt !

— A tűz kitörése előtt ?

— A kitörés előtt, ó Mitras !

De Vinicius lelkében némi kétségek támadtak arra nézve, vajjon Chilon igazat beszél-e ; öszvérét meghajtva, rosszaló pillantást vetett az öreg görögre és kérdé :

— Hát mit csináltál ott ?

Chilon zavarba jött. Ugyan neki is úgy tetszett, mint sok másnak, hogy Róma megsemmisülésével a római uralomnak vége is elérkezett ; de most egyedül volt Viniciusszal és eszébe jutott, hogy ez a legszönyűbb fenyegetések közt megtiltotta neki, hogy a keresztények, kivált Linus és Ligia után leselkedjék.

— Uram — mondá — miért nem hiszed, hogy szeretem ezeket az embereket? Tényleg úgy van. Az Ostriumban voltam, mert magam is félig keresztény vagyok. Pyrrho arra tanított, hogy az erényt többre becüljem, mint a bölceletet, azért mindig szorosabban csatlakozom ezekhez az erényes emberekhez. És azonkívül, ó uram, szegény vagyok. Mikor te, ó Jupiter fia, Antiumban időztél, gyakran éhesen ültem könyveim mellett és sokszor az Ostriumba mentem, mert, habár a keresztények maguk is szegények, több alamizsnát osztanak ki, mint Róma többi lakosai együttvéve.

Ez okok Viniciusnak elegendőknek látszottak s azért kevésbbé szigorú hangon kérdé:

— És nem tudod, hol lakott Linus ez alatt az egész idő alatt?

— Egyszer rettentően megbüntettél kíváncsiságom miatt, uram — viszonzá a görög.

Vinicius elhallgatott és tovább lovagoltak.

— Ó uram — kezdé Chilon ismét egy idő múlva — te nem talátlad volna meg a leányt nálam nélkül és nem felejtkezel meg a sajnálatraméltó bölcsről, ha most megtaláljuk őt?

— Egy házat kapsz a szőlővel együtt Ameriolánál — viszonzá Vinicius.

— Hála neked, ó Herkules! A szőlővel együtt!... Hála neked! Ó igen! A szőlővel együtt!

Most a vatikáni halom mellett haladtak el, melyet a lángok vörösén megvilágítottak, a Naumachián túl jobbra fordultak, hogy a vatikáni területet mögöttük hagyva, elérjék a folyót, azon átmenjenek és a Porta Flaminiahoz érjenek. Chilon hirtelen megállítá öszvérét és mondá:

— Uram, jó gondolatom támadt.

— Beszélj! — felelé Vinicius.

— A Mons Janiculus és a Mons Vaticanus közt, Agrippina kertjein túl földalatti folyosók vannak, ahonnan követ és homokot szedtek Nero cirkuszának építéséhez. Most figyelj reám, uram! Az utóbbi időben a zsidók, akik, mint tudod, roppant sokan vannak a Tiber-külvárosban, kegyetlen módon üldözni kezdték a keresztényeket. Tudod, hogy ott már az isteni Claudius korában voltak ilyen zendülések, hogy a császár kénytelen volt a zsidókat Rómából száműzni. Most, mikor visszatértek és az Augusta oltalma

alatt egész biztosan érzik magukat, még megvetőbben bánnak a keresztényekkel. Én tudom azt. Magam is láttam. Ugyan még nincs rendelet kibocsátva a keresztények ellen, de a zsidók bevádolják őket a város praefektusánál s azt állítják, hogy a keresztények gyermekeket gyilkolnak, egy szamarat tisztelnek és olyan hitet prédikálnak, mely a senátustól nincs elismerve, azonkívül ők maguk is gyakran megtámadják azokat az embereket és oly dühvel támadnak rájuk imaházaikban, hogy a keresztényeknek el kell rejtőzködniök előlük.

— Mit akarsz ezzel mondani? — kérde Vinicius.

— Ezzel azt akarom mondani, ó uram, hogy a Tiber-külvárosban zsinagógák vannak és hogy mindenkinek szabad azokat látogatni; a keresztényeknek pedig, ha az üldözéseket ki akarják kerülni, imádságaikat titokban kell végezniök, csúf színekben a városon kívül vagy a homokbányákban kell összegyülekezniök. Azok, kik a Tiberen túl laknak, most éppen azt a helyet választották ki, mely a cirkusz és a különféle lakások építése folytán a folyó hosszában keletkezett. Most, mivel a város tönkre megy, Krisztus követői kétségtelenül imádságba vannak merülve. Bizony-nyal számtalanokat találunk a földalatti folyosókban, azért azt tanácslom, uram, hogy hatoljunk be oda.

— Hiszen azt mondtad, Linus az Ostrianiumba ment? — kiáltá Vinicius türelmetlenül.

— Te házat ígértél nekem szőlővel együtt Ameriolánál — viszonzá Chilon — azért akarom a leányt minden helyen keresni, ahol lehetséges föltalálni. A tűzvész kitörése után haza térhettek... Lehet, hogy kerülőt tettek a város körül, mint most mi teszünk. Linusnak háza van, talán ennek a háznak a közelében akart lenni, hogy lássa, vajjon a lángok belekaptak-e ebbe a városrészbe is. Ha csakugyan visszatértek, akkor imádságban találjuk őket valamelyik földalatti folyosóban. Persephonéra esküszöm, uram, és a legrosszabb esetben legalább hírt hallunk róluk.

— Igazad van, kísérfj el! — mondá a fiatal tribún.

Chilon késedelem nélkül balra, a halom felé fordult. A hegy lejtője rövid időre eltakarta előlük a lángokat, úgy, hogy a körüllevő magaslatokat világos fény árasztotta el, a két férfi pedig sötét árnyékban volt. A cirkusz mellett elhaladván, ismét balra fordultak

és egy mély útba jutottak, hol teljesen sötét volt. Ennek a bejáratánál Vinicius egész sor lobogó lámpát vett észre.

— Itt vannak! — mondá Chilon. — És ma többen lesznek, mint valaha, mert a többi imaház leégett, vagy egészen teli van füsttel, mint az egész Tiber-külváros.

— Valóban! Éneket hallok — mondá Vinicius.

A mély útból ünnepies ének hangzott föl és egyik lámpa tünt el benne a másik után. Más mély útból mindig új alakok jöttek oda, úgy, hogy Vinicius és Chilon hamarosan egész sereg ember közt voltak.

Chilon lassan lecsúszott öszvéréről és egy ifjúnak intve, ki a közelben volt, mondá:

— Én Krisztus papja és püspök vagyok. Fogjad öszvéreinket, akkor áldásomban részesülsz és bűneid meg lesznek bocsátva.

Anélkül, hogy a feleletet bevárná, a kantárszáraikat a kezébe nyomta, ő maga pedig Viniciusszal az előre igyekvő sokasághoz csatlakozott.

A mély útba léptek és a lámpák bágyadt világánál lassan előre haladtak a sötét folyosón, míg egy tágas üregbe nem értek, melynek falai látható jeleit mutatták annak, hogy kevés idővel ez előtt homokot és követ vittek belőle.

Itt világosabb volt, mint a mély útban, mivel a lámpákon kívül szurokserpenyők és fáklyák is égtek. Fényöknél Vinicius egész csapat térdeplőt vett észre, kik kezeiket fölnyujtották. Ligiát, Péter apostolt és Linust hasztalan kereste szemével, de eközben föltűnt neki, hogy az összes jelenlevők arcán ünnepies, meghatott kifejezés volt. Némely arcvonáson várakozás vagy félelem, másokon remény tükröződött. A fény visszaverődött fölfelé irányzott szemökben, halvány homlokukról verejték folyt. Néhányan himnuszt énekeltek, ismét mások lázasan, szüntelenül Jézus nevét mondták, sokan mellesket verték. Félreismerhetetlen volt, hogy mindnyájan valami rendkívülit, csodálatost vártak.

Eközben az ének elhallgatott és a gyülekezet fölött magasan, egy fülkében, mely egy roppant kő eltávolítása folytán keletkezett, Vinicius Crispusnak jól ismert alakját pillantá meg, akinek halvány arcán a világról lemondó aszkéta kifejezése látszott. Minden szem reá irányult, mintha minden jelenlevő a vigasz és remény szavait

várná tőle. Miután az ájtatos sokaságot megáldotta, izgatott, bosszús hangon kezdett beszélni, mely majdnem sikoltás gyanánt hangzott.

— Bánjátok meg bűneiteket, mivel az ítélet órája elérkezett. Lássátok, az Úr pusztító lángokat dobott az új Babylonba, a bűn és a zabolátlanság városába. A bosszú és megtorlás órája elérkezett. Az Úr megigérte eljövetelét és nem sokára meglátjátok őt. De nem úgy fog jönni, mint a Báraánka, mely vérét adta bűneitekért, hanem mint rettentő bíró, ki igazságosságában a bűnösöket és hitetleneket a mélységbe fogja taszítani. Jaj a világnak, jaj a bűnösöknek! Számukra nem lesz semmi irgalom!... Látlak téged, Krisztus! Csillageső hull a földre, a nap elsötétül, a föld megnyitja torkát és a halottak föltámadnak, te pedig a harsonák hangjánál, mennydörgés és villámlás közt angyalok seregei között jársz! Látlak, hallak téged, ó Krisztus!

Itt elhallgatott és tekintetét fölemelve, a messze távolban valami iszonyatost látszott nézni. Ebben a pillanatban tompa dőrej hatott be fölülről, mely többször ismétlődött. Az égő városban egész házsorok romjai recsegeve omlottak össze. A keresztények legnagyobb része ezt a dőrejt annak jeléül vette, hogy a rettentő óra elérkezett; a Krisztus közeli visszatérésében és a világ végében való hit általánosan el volt köztük terjedve, most pedig a város pusztulása teljesen megerősíté benne őket.

Félelem és rettegés fogta el a gyülekezetet. Számos hang kiáltózta: «Ez az ítélet napja! Most elérkezett!» Néhányan tenyerökbe rejték arcukat, mert azt hitték, a föld megrendül alapjaiban, a pokol megnyílik és vadállatokat bocsát ki a bűnösök ellen. Mások ismét azt kiáltozák: «Krisztus irgalmaz! Üdvözítő, légy irgalmas!»

Sokan megvallották bűneiket is és igen számosan egymás karjaiba dőltek, mert majdnem mindenki arra vágyott, hogy az utolsó pillanatban egy szerető szív közelében legyen.

Néhányan pedig olyanok voltak, mintha számukra nézve nem volna világ; megdicsőült mosoly, de semmi félelem nem tükröződött arcukon. Köröskörül éles hangok emelkedtek, néhányan valóságos lelkesültségükben érthetetlen nyelven, érthetetlen hangokat dadogtak. Egy sötét zúgból e szavak harsogtak: «Ébredj föl, aki szunnyadsz!» De Crispus figyelmeztetése: «Vigyázzatok! Vigyázzatok!» túlharsogott mindent.

Néha mégis mély hallgatás következett be, mintha mindnyájan visszatartanak lélegzetüket és arra várnának, ami jönni fog. És a távolból ismét hallották a romokba szerteomló városrészeknek mennydörgésszerű zaját, mire megint panaszok, hangos, buzgó imádságok és ez a kiáltás hangzottak: «Üdvözítő, irgalmaz!» Crispus is újra megragadta a szót és kiáltá:

«Mondjatok le a földi javakról, mert hamarosan nem lesz szilárd talaj lábaitok alatt! Mondjatok le a földi szerelemről, mert az Úr elkárhoztatja azokat, kik a hitvest vagy gyermeket jobban szeretik, mint őt. Jaj annak, aki a teremtményt jobban szereti, mint a Teremtőt. Jaj a gazdagnak! Jaj a tobzódónak! Jaj a zabolátlannak! Jaj a férfinak, a nőnek és gyermeknek!...

Egy roppanás, mely sokkal hevesebb volt az előbbinél, hirtelen újra megrázkódtatá a kőbányát. Mindnyájan földre rogytak, miközben kitárt karjaikkal keresztalakot képeztek. Mély csend következett, csak a meggyorsult lélegzés, rémült suttogás volt hallható s ez a kiáltás: «Jézus! Jézus! Jézus!» és a gyermekek sirása. De ebben a pillanatban a kétségbeesettek feje fölött egy megnyugtató hang hallatszott, mely így szólt:

— Békeség veletek!

Péter apostol volt, aki kevéssel előbb lépett az üregbe. E hang megcsendülésére minden szívből eltűnt a félelem, mint az oly nyáj félelme, amelynek közepett a pásztor megjelen. A térdelők fölemelkedtek, néhányan, kik közelében voltak, lekuporodtak lábaihoz, mintha nála oltalmat keresnének. Ő pedig kiterjeszté fölöttük kezét és mondá:

— Miért szomorkodtok a ti szívetekben? Ki tudja megmondani közületek, mi történik vele, mielőtt eljön az óra? Az Úr tűzzel büntette Babilont, de ő irgalmasságot gyakorol veletek, kik a keresztségtől megtisztultatok, kiket a Bárányka vére megváltott s ajkatokon az ő nevével fogtok meghalni. Békeség veletek!

Crispus fenyegető és kérlelhetetlen szavai után az összes jelenvoltak szívére balzsamként hatottak e szavak. Az Istentől való rettegés helyett az Isten iránti bizalom költözött a szívekbe. Az aggódók ismét megtalálták azt a Krisztust, akit már az apostol elbeszélései folytán megszerettek, de ő nem volt részvétlen bíró, hanem szelid, türelmes bárány, akinek irgalma százezreknél nagyobb

vala, mint az emberek bűnös volta. A megkönnyebbülés érzete fogta el az egybegyűlteket, új bátorság és az apostol iránti hála töltte el szívöket. Többfelől fölhangzott a kiáltás: «A te juhaid vagyunk, vezess bennünket a legelőre!» Akik pedig közelebb voltak hozzá, mondák: «Ne hagyj el bennünket a szükség órájában». És lábaihoz térdeltek. Mikor Vinicius ezt látta, odalépett, megragadta az apostol köpönyegének szélét, lehajtá fejét és mondá:

— Segíts rajtam, uram! Kerestem őt a tűz füstgomolyában, a sokaság zűrzavarában és sehol se találhattam meg őt, de azt hiszem, hogy te visszaadhatod őt nekem.

Péter a fejére tette kezét.

— Légy erős bizodalommal — mondá — és kövess engem.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARMADIK FEJEZET.

A tűz a városban még mindig dühöngött. A Circus Maximus romokba dőlt, ama városrészekben, melyek először fogtak tüzet, egész utcák és utcácskák omltak össze. Minden újabb összeomlásnál hatalmas tűzoszlopok csaptak föl az égig. A szél megfordult és most teljes erővel a tenger felől fújt, valódi tűzáradatot és hamuesőt hajtva a Caelius, Esquilinus és Viminalis felé. Most végre mentési kísérleteket is tettek. Tigellinus parancsára, ki Antiumból harmadnap ide sietett, az Esquilinuson a házakat rombolni kezdték, hogy a tűz továbbterjedését meggátolják. Ezek ugyan hiábavaló mentési kísérletek voltak arra, hogy azt, ami a városból megmaradt, megóvják, de annak megmentésére, ami már égett, egyáltalán többé gondolni se lehetett. Most a katasztrófa további következményeinek is gátat kellett emelni. Rómával mérhetetlen kincsek mentek tönkre, a lakosság vagyona és jószága elpusztult, úgy, hogy már most bizonynyal százezer vagyontalan tanyázott a falakon kívül. Ezek az emberek már másodnap éhséget szenvedtek, mivel a városban fölhalmozott élelmiszer-készletek elégték, az általános zűrzavarban, minden rend fölbomlásánál pedig senki se gondolt arra, hogy új élelmi szereket szerezzen be. Csak Tigellinus megérkezése után mentek a szükséges parancsok Ostiába, de időközben a nép egyre fenyegetőbb magatartást tanúsított.

Az Aqua Appiánál levő házat, melyben Tigellinus ez idő alatt lakott, asszonyssereg vette körül, mely reggeltől késő éjjelig szüntelenül azt kiáltozta: «Adj nekünk kenyeret és hajlékot!» A praetoriánusok hiában igyekeztek némi rendet helyreállítani. Itt-ott nyílt, fegyveres

ellenállásra találtak; számos helyen védtelen csapatok az égő városra mutattak és kiálták: «E lángok láttára öljetek meg bennünket!» Elátkozták a császárt, az augustianusokat, a praetorianus zsoldosokat és a lázadás minden pillanattal aképp növekedett, hogy Tigellinus, mikor éjjel a város körül tanyázó csapatok számtalan őrtüzeit látta, azt gondolta magában, hogy ezek egy ellenes tábor őrtüzei. Parancsára annyi lisztet és kenyeret szereztek Ostiából és az összes, körüllevő városokból és falvakból, amennyi csak kapható volt, de mikor az első küldemény éjjel az emporiumhoz érkezett, a nép az Aventinus felől szétrombolta a főkaput, néhány pillanat alatt minden készletet magához ragadott és ez által roppant zűrzavart idézett elő. A tüzek világánál oly hevesen küzdtek a kenyérért, hogy annak nagy részét a földre gázolták és széttaposták. A rakodóhelytől Drusus és Germanicus diadalívéig az egész vonalat fehérre festé a szétszaggatott zsákokból kihulló liszt és a zendülés csak akkor csillapult le, mikor a zsoldosok köröskörül minden épületet megszálltak és a sokaságot fegyverek segítségével szétkergették.

A galloknak Brennus alatti betörése óta többé soha se jött ily katasztrófa Rómára. Összehasonlításokat tettek az akkori idő tűzvészével. De akkor legalább megmentették a Kapitóliumot, míg most száz meg száz lángtól volt körülvéve. A márvány ugyan sértetlen maradt, de éjjel, mikor a szél a lángokat széthajtotta, a fölséges Jupiter-templom egész oszlopsorai láthatók voltak, melyek vörös fénytől borítva, messze világítottak. Azonkívül Brennus idejében Rómának egyetértő, jól fegyelmezett lakossága volt, mely híven ragaszkodott a városhoz és oltáraihoz, most ellenben a falakon kívül dühöngő, martalóc bandák kóboroltak, melyek mindenféle nyelven beszéltek, főként rabszolgákból és szabadosokból verődtek össze, és a szükségtől hajtva készek voltak a hatóság ellen föllázadni. De a tűzvész roppant kiterjedése, mely minden szívet borzalommal töltött el, a népet némileg ismét lefegyverezte. A tűzvész folytán éhínség és betegségek támadhattak, mert hogy a szerencsétlenség teljes legyen, rettentő hőség köszöntött be. A lángoktól és a naptól áthevült levegőt alig lehetett belélegzeni. Az éj nem hozott enyhületet, sőt valódi pokollá lett. Nappal szomorú, megrendítő látvány tárult a szem elé. A roppant főváros a

középpontban haragvó, dühöngő vulkánná látszott változni, körül pedig, az albai hegyekig beláthatatlan tábor huzódott, melyet bódék, sátorok, kunyhók, kocsik, talyigák, gyaloghintók és mindenféle eszközök képeztek, miközben itt-ott egy-egy tűz égett, oly tábor, mely fölött füst és porfelhők huzódtak, melyet a nap-sugarak megvilágítottak s melyek a tűz visszfényétől sötét színűeknek látszottak. Hangok zavara hangzott ki belőle, férfiak, nők, gyermekek kiabáltak össze-vissza, fenyegetések, gyűlölködő szavak és rémült kiáltások voltak hallhatók. A quirisek közt görögök, továbbá hosszúhajú, világos szemű északi férfiak, áfriakaiak és ázsiaiak, a polgárok közt rabszolgák, szabadosok, gladiátorok, kereskedők, falusiak és zsoldosok voltak láthatók, igazi emberáradat, mely körülözlőnlé a tűzszigetet.

Ezt az áradatot a legkülönbébb hírek hozták hullámmzásba, mint ahogy a szél a hullámokat mozgatja. Az egyik hír kedvezőleg hangzott, a másik kedvezőtlenül. Roppant gabona- és ruhakészletekről beszéltek, melyek az emporiumba érkeznek s melyeket ingyen fognak kiosztani. Arról is beszéltek, hogy az ázsiai és afrikai tartományokat a császár parancsára megrabolták kincseiktől és az így szerzett kincseket úgy osztják föl a lakosság között, hogy mindenki házat építhet magának. De egyúttal azt is beszélték, hogy a vízvezetékekben a vizet megmérgezték, Nero a várost teljesen meg akarja semmisíteni, a lakosokat az utolsó emberig ki akarja irtani, Görögországba vagy Egiptomba megy s onnét kormányozza a világot. Minden hír villámgyorsasággal elterjedt, mindegyik hitelre talált a népnél és az örömmek, haragnak, rémületnek vagy dühnek kitörését okozta. Végre bizonyos láz vett erőt e hajléktalanokon, a keresztények hite, hogy a világ vége közel van, azoknál is mindinkább elterjedt, akik híven ragaszkodtak az istenekhez. Sok emberen bizonyos merevség vett erőt, néhányan megőrültek. A tűzvészről vörösesen megvilágított felhőkben az isteneket látták, kik a pusztulást nézték és a szerencsétlenek, kezöket fölemelve, irgalomért esedeztek vagy átkozódásokra fakadtak ellenök.

Időközben a zsoldosok, a lakosok egy részétől támogatva, folytatták az Esquilinuson, a Caeliuson és a Tiber-külvárosban a veszélyeztetett házak lerombolását, mi által e negyednek jelentékeny részét megmentették. De magában a városban mérhetetlen kincsek

égték el, melyek az évszázadok folyamán dicsőséges győzelmek következtében szaporodtak föl, megbecsülhetetlen műrecek, pompás templomok és a római multnak, a római hirnévnek legnagyobb szerű emlékei mentek tönkre. Már most előrelátható volt, hogy az egész városból alig lehet néhány, a legszélső végeken levő részeket megtartani és hogy aztán százezernyi embert meg kell fosztani hajlékától. Az a hír is elterjedt, hogy a zsoldosok nem azért rombolták le a házakat, mivel a tüzet akarták korlátozni, hanem mivel a várost a föld színével egyenlővé kellett tenniök. Tigellinus minden levélben kényszeríté a császárt, hogy jöjjön és jelenlétével nyugtassa meg a kétségbeesett népet. De Nero csak akkor kelt útra, mikor a lángok a «domus transitoriába» kaptak, akkor aztán sietett, hogy el ne mulassza azt a pillanatot, mikor a tűzvész legfelsőbb fokát érte el.

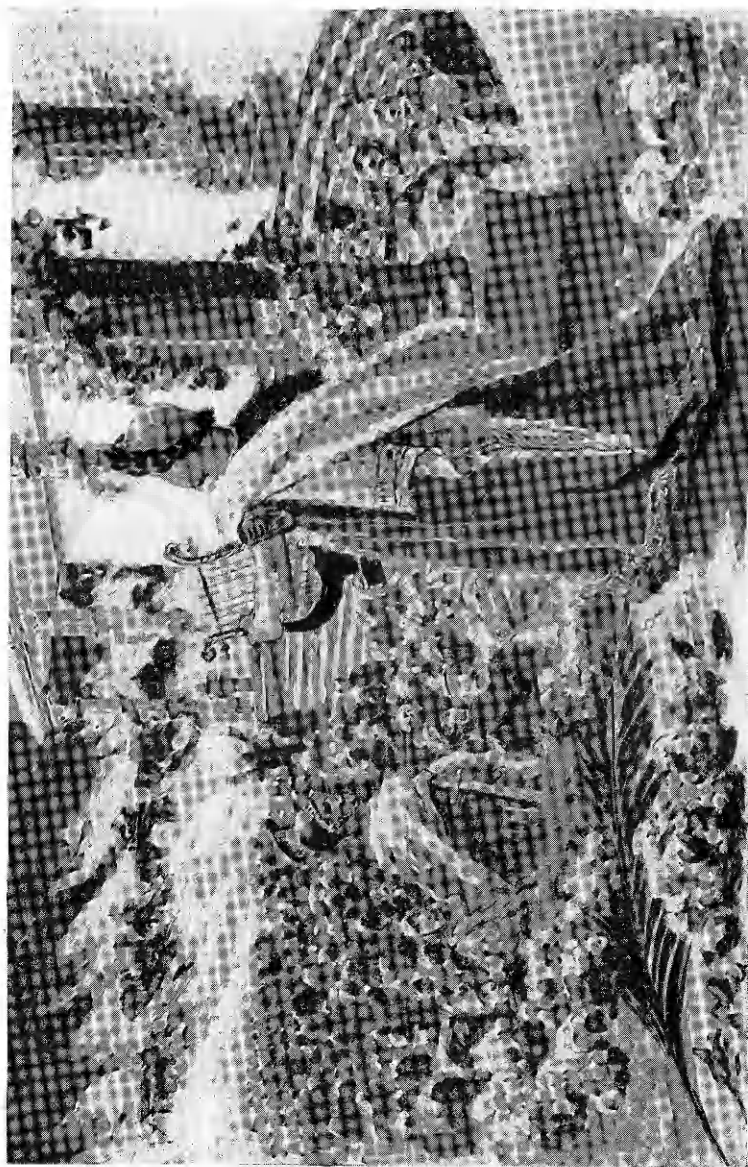
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NEGVEDIK FEJEZET.

A tűz ez alatt elérte a Via Nomentanát, a megváltozott szélirány folytán a Via Lata és a Tiber felé fordult, a Kapitóliumot körülvette, a Forum Boarium felé terjedt és mindent, ami előbb megkímélve maradt, megsemmisítve, ismét a Palatinhoz közeledett. Miután Tigellinus a praetoriánusok minden erejét megfeszíté, hirmondókat küldött hirmondókra az odasiető császárhoz azzal a jelentéssel, hogy a látvány nagyszerűségéből mit se fog elmulasztani, mivel a tűzvész még inkább elharapódzott. De Nero kívánsága az volt, hogy éjjel érjen céljához, hogy annál jobban gyönyörködhessek az égő város látásában. Azért Aqua Albana tájékán pihenőt tartott és sátorába rendelte Aliturus tragikust, akitől a taglejtésekről és arcjátékról mindenféle utasításokat adott magának, sőt a hatásos gestusokat be is tanulta. Eközben heves vitatkozást kezdett arra nézve, vajjon e szavaknál: «Ő szent hely, mely az Idánál tovább tartani látszott», mindkét karját fölemelje-e, vagy vajjon megfelelőbb-e, egyik kezébe a phorminxot venni és csak a másikat fölemelni. Ez a kérdés most fontosabbnak tetszett neki, mint bármi más. Mikor aztán alkonyat tájban elindult, Petroniustól kért tanácsot, vajjon ne szőjjön-e katasztrófának szánt versekbe néhány szitkozódást az istenek ellen és vajjon, művészi szempontból tekintve, nem kell-e önkénytelenül ilyen szitkozódásoknak fakadniok egy férfi ajakán, elpusztult szülővárosának láttára.

Csak éjjel tájban közeledett Róma falaihoz nagyszámú udvarával, mely az udvari emberek, senátorok, lovagok, szabadosok, rabszolgák, nők és gyermekek egész seregéből állott. Tizenhatezer

«A császár ott állt a lanttal kezében.» (97. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

praetoriánusnak kellett, kik az út hosszában csatarendben voltak fölállítva, bevonulása közben a nyugalomról és biztosságról gondoskodnia s egyúttal az izgatott népet kellő távolban tartania. Ez a nép szitkozódott, kiabált és füttyült a menet megpillantásakor, de megtámadni nem merte. Sok helyen még a csőcselék tetszés-kiáltásai is hallhatók voltak, melynek nem volt semmije, tehát a tűzvésznel nem is veszített semmit és most a gabona s olajbogyó, ruhák és pénz bőségesebb kiosztását remélte, mint rendesen.

Végre kürt- és trombitaharsogás multa felül a kiabálást és a füttyöket, mely Tigellinus parancsára hangzott föl. A Porta Ostiensishez érkezvén, Nero megparancsolta, hogy egy pillanatra megálljanak és kiáltá:

— Hajléktalan uralkodója egy hajléktalan népnek! Hová hajtathod nyugalomra boldogtalan fejed? — aztán, mikor a Clivus Delphinihez ért, az egyenest erre a célra készült lépcsőkön fölment az appiai vízvezetékre, ahová az augustiánusok és egész énekkar követte őt, mely citerákat, lantokat és más hangszereket vitt.

És mindnyájan visszafojták lélegzetüket abban a reményben, hogy mond néhány jelentős szavat, melyeket saját biztosságuk végett emlékezetükbe akartak vésni. De ő hallgatagon, ünnepies tartással állt ott, bíborköpenybe öltözve, fején arany babérkoszorúval és a pusztító lángok közé nézett. Mikor Terpnos az arany lantot odanyújtá neki, szemét a tűztől pirosuló égre emelte, mintha onnét valami sugallatot kellene kapnia.

A nép újjal mutatott a véres fénytől környezett alakra. A távolban tűzkévék löveltek magasra, az ősidők legrégibb, legszentebb emlékei álltak lángokban. Herkules temploma, melyet Evander emelt, valamint Jupiter Stator temploma a lángok martaléka voltak s ezekkel együtt Lunának Servius Tulliustól épített temploma, Numa Pompilius háza és Vesta szenthelye a római nép penatesével. Néhanéha a Kapitólium is láthatóvá lőn a tűz között, Róma nagy multja az enyészetnek volt szentelve, Róma szíven volt találva, ő pedig, a császár, ott állt a lanttal kezében, egy színésznek színpadi arckifejezésével, anélkül, hogy egy gondolatot vesztegetne elpusztult szülővárosára, egyedül taglejtéseivel, arcjátékával s ama pathetikus szavakkal foglalkozva, melyekkel legjobban kifejezhetné a katasztrófa erejét és a legnagyobb csodálatot, a legnagyobb tetszést arathatná.

Gyűlölte ezt a várost, gyűlölte a lakosokat, csak énekei, költeményei feküdtek szíven és így lelke legmélyén örült, hogy saját szemével láthatja azt a tragédiát, amelyet ő maga esetelt. Mit kívánhatott még többet? Róma, a világon uralkodó Róma a lángok martaléka volt és ő itt állt a vízvezetéken, az arany lanttal kezében, bíborba öltözve, messze láthatóan, mint magasztos, csodált költő. De ott lenn, a sötétségben a nép zúgott. Bár kifejezést adna fölhaborodásának! Évszázadok mulhattak, évezredek tűnhettek tova, de minden időnek magasztalnia kellett a költőt, aki ilyen éjjel megénekelte Trója égését. Mi volt Hómér ő hozzá képest, mi maga Apolló az ő kívájt phorminxával?

E gondolattól eltelve, a húrokba kapott és Priamus szavaira fakadt:
— Ó atyáim menedéke, ó drága bölcső!

Hangja a szabadban, a lángok pattogásánál és az ezrekre menő sokaság zúgása mellett gyöngén és bizonytalanul csengett, a lant hangjai olyanok voltak, mint a bogarak zümmögése. De a vízvezetéken egybegyűlt méltóságok, a senátorok és augustiánusok lehajták fejüket és szótlán elragadtatással figyeltek. Sokáig énekelt és dallama egyre panaszosabb lőn. Néha, mikor elhallgatott, hogy lélegzetet vegyen, az énekesek kara ismétlé az utolsó verseket, aztán Nero az Aliturstól eltanult taglejtéssel leereszté a syrmat válláról, a húrokat pengette és tovább énekelt. Miután a már korábban költött énekeket előadta, rögtönözni kezdett, miközben a nagyszerű látvány, mely előtte föltárult, mindenféle hasonlatokra szolgáltatott alkalmat. Arca lassankint átváltozott. Ugyan a legkevésbé se volt megrendülve atyái városának pusztulása miatt, de úgy megittasult saját szavaitól, hogy hatalmas meghatottság vett rajta erőt. A lant zörögve esett a földre és ő syr májába burkolózva, mintegy kővé meredve állt, mint ama niobida-szobrok egyike, melyek a Palatinus udvarát ékesítették.

Rövid hallgatás következett, aztán tetszészvihar tört ki. De a távolban felelet gyanánt fölhangzott a csöcselék üvöltése. Mert a nép közt most senki se kételkedett többé, hogy a császár gyujtatta föl a várost, hogy e látványból ihletet merítsen énekeihez. Mikor Nero a százezrek e fölkiáltását meghallotta, az augustiánusokhoz fordult oly ember lemondó mosolyával, akin nagy méltatlanság esik meg és mondá:

— Így tudnak a quirisek engem és a költészetet megbecsülni.

— A gazemberek! — kiálta föl Vatinius. — Uram, parancsold meg a praetoriánusoknak, hogy menjenek nekik!

Nero Tigellinushoz fordult:

— Számíthatok-e a zsoldosok hűségére?

— Igen, isteni! — felelé a praefektus.

De Petronius vállat vont.

— Bízzál a hivekben, de ne a hivek bizonyos számában — viszonzá. — Maradj itt, ahol vagy, mert itt a legbiztosabb; a népet meg kell nyugtatni.

Seneca és Licinius konzul ebben a nézetben osztoztak, de a nép izgalma eközben mindig fokozódott. Az emberek kövekkel, sátorkarókkal, kocsirudakkal és mindenféle vas szerszámokkal fegyverkeztek föl. A cohorsok vezetői közül néhányan lelkendezve azzal a jelentéssel jöttek, hogy a tömegtől szorongatott praetoriánusok csak a legnagyobb fáradtsággal bírják helyöket megállani és mivel nem érkezett hozzájuk parancs a támadásra, most nem tudják, mitevők legyenek.

— Ő ti istenek! — kiáltá Nero — milyen éjszaka. Egyfelől a pusztító tűz, másfelől a viharos tengerként dühöngő nép! És ismét találó kifejezéseket keresett, hogy a fenyegető veszélyeket ecsetelje, de mikor körülnézett és csak rémülettől sápadt arcokat látott maga körül, elnémult és aggódó félelem lepte meg őt is, mint a többiekét.

— Adjátok ide sötét, csuklyás köpönyegemet! — kiáltá. — Hát nem lehet a harcot elkerülni?

— Ó uram! — viszonzá Tigellinus bizonytalan hangon — megtettem, ami tehetségemben állott, de a helyzet mindig fenyegetőbb lesz. Beszélj te a néphez, ó uram és nyugtasd meg ígéreteikkel.

— Mit, én, a császár, beszéljek a csöcseléknek? Ezt másnak kell tennie nevemben. Ki akar erre a föladatra vállalkozni?

— Én! — felelé Petronius nyugodtan.

— Eredj, barátom! Te az élet minden helyzetében hűnek bizonyulsz. Eredj és ne fukarkodjál az ígéreteikkel.

Petronius gondtalan, gúnyos arckifejezéssel fordult a kísérethez.

— Az itt jelenlevő senátorok — kiáltá — és azokon kívül Piso, Nerva és Senecio kövessenek.

Erre lassan lement a vízvezetékről, míg a tőle fölszólítottak ugyan kissé habozva, de mégis bizonyos önbizalommal követték, melyet utánozhatatlan nyugalma ébresztett bennök. Leérkezvén, Petronius megállt, egy fehér lovat vezetettet elő és az őt kísérők élén a praetoriánusok sűrű sorai közt a fenyegető, üvöltő néptömeg felé lovagolt. Minden fegyver helyett, mint közönségesen, csak elefántcsont botocskáját tartotta kezében.

Mikor egész közel jutott a sokasághoz, lovát közéjük hajtotta. A lápgok fényénél az őrző tömeg eltorzult, izzadságtól csepegő arcai láthatókká lőnek körülötte. A dühöngők vadul néző szemekkel és sáppadt ajakkal fakadtak átkozódásokra, kezöket ökölbe szorították vagy mindenféle fegyvereket forgattak a levegőben. Dühöngő örültek csapata látszott körülvenni őt és kíséretét, fejek tengere hullámozott körülötte, fülébe egyre fenyegetőbb kiáltások hangzottak; mindig éktelenebb lárma támadt. Rudakkal és kardokkal fenyegették Petronius fejét, néhányan kinyújták kezöket, hogy a ló kantárszárát megragadják, hogy őt magát a lóról lerántásák, de ő hideg, egykedvű, sőt megvető arccal lovagolt tovább. Hébe-hóba a legrakoncátlanabbak fejére ütött pálcikájával, mintha csak közönséges tolongásban akarna utat nyitni magának. Ez a biztosság, ez a bámulatos nyugalom nem is téveszté a tomboló sokaságra hatását. Végre fölsímték őt és számos hang kiáltozó:

— Petronius! Arbiter elegantiarum! Petronius!

És csakhamar «Petronius!» hangzott mindenfelől. E név kiejtésére a csőcselék fenyegető magatartása mindinkább eltűnt. Az előkelő patricius, aki soha se kereste a nép kegyét, mégis annak kedveltje volt. Emberszerető, bőkezű férfiúnak tartották őt, akinek kedveltségét a népnél még az is fokozta, hogy Pedanius Secundus rabszolgái érdekében közbenjárt és megmenté őket a haláltól. Kivált a rabszolgák csüngtek tehát rajta azzal a határtalan szeretettel, aminőt az elnyomottak és szerencsétlenek szoktak mindazok iránt tanúsítani, akik bármi módon részvétet mutatnak irántuk. De mind emellett a tömeg kíváncsisága is fölébredt, ugyan mit fog a császár küldötte nekik mondani, mert senki se kételkedett rajta, hogy őt a császár küldte.

Petronius pedig levetette fehér, skarlátvörös szegélylyel díszített tógáját és feje fölött megcsóválta annak jeléül, hogy beszélni akar.

— Csend! Csend! — kiálták mindenfelől.

Néhány pillanat múlva teljes csend állt be. Petronius fölemelkedett a kengyelben és nyugodt messze érthető hangon kezdé:

— Polgárok! Polgárok! Aki szavaimat hallhatja közületek, közölje azokat a távolabb állókkal, ti pedig gondolatokat arra, hogy emberek gyanánt és ne az arénában levő vadállatok gyanánt viseljétek magatokat.

— Halljuk! Halljuk!

— Halljátok tehát, mit akarok mondani. A város újra föl lesz építve. Lucullus, Maecenas, a császár és Agrippina kertjei mostantól fogva nyitva lesznek számotokra. Holnap hozzáfognak a gabona, bor és olajbogyó kiosztásához és mindenki annyit kap közületek, hogy a jóllakásnál is többet ehetik. Azonkívül a császár olyan játékokat rendeztet számotokra, aminők eddig még nem voltak a világon és e játékok alatt lakomákban részesülhetnek, ajándékoknak örvendhetnek. A tűzvész után gazdagabbak lesztek, mint az előtt valaha!

Alig beszélt, zúgás támadt, mely mindig tovább terjedt, mint a hullám, melyet kődobás okoz. A közelebb állók közölték szavait a messzebb állókkal.

Egyes kiáltások hallatszottak, melyek részint helyeslőleg, részint rosszalólag hangzának és végre ebben a messze hallatszó fölkiáltásban egyesültek:

— Panem et circenses!!!

Petronius ismét magára veté tógáját, aztán, fehér ruháiban márványszoborhoz hasonlítva, mozdulatlanul ült lován és egykedvűleg nézett a lármázó sokaságra. De a csőcselék egyre zajosabban kiabált és tombolt, úgy, hogy végre a lángok pattogása többé nem hallatszott. Ekkor a császár küldötte újra csendet parancsolt és kiáltá:

— Igérek nektek panem et circenses, de most kiáltsatok a császárra «éljent», aki titeket táplál és ruház és aztán feküdjete le, gézengúz népség, mert a nap már pitymallani kezd.

Igy szólván, megfordítá lovát, pálcikájával megkocogtatta azok fejét, akik útjában állottak és a praetoriánusok sorai közé visszalovagolt. Csakhamar újra elérte a vízvezetékét. Nero és kísérete nagy izgalomban voltak. Nem értették a «panem et circenses» kiál-

tást, hanem a düh új kitörésének tartották; mindenki azt hitte tehát, hogy Petronius elveszett. Most a császár halálsáppadt arccal sietett eléje a lépcsők felé és kérdé:

— Mi történt? Mit szándékoznak cselekedni? Kitört-e már a harc?

Petronius nagyot lélegzett és viszonzá:

— Polluxra: hogy izzadnak és mily rossz szagot árasztanak! Adjatok gyorsan epilimmát,¹ mert különben elájulok. Olajat, gabonát, a kertek akadálytalan használatát és játékokat ígértem nekik — fordult erre egyenest Neróhoz. — Most újfent istenítenek téged és tiszteletedre rekedtekké kiabálják magukat. Istenek, mily rossz szagúak is ezek a plebejusok!

— A praetoriánusok már készen állottak — veté itt közbe Tigellinus — és ha nem nyugtatod meg a népet, a kiabálókat örökre elnémítottuk volna. Sajnálni kell, ó császár, hogy nem engedted meg nekem az erőszak alkalmazását.

Petronius gúnyos pillantással mérte végig a beszélőt, vállat vont és mondá:

— Sajnálkozásod korai, holnap talán mégis igénybe veheted segítségöket.

— Nem, nem! — kiáltá a császár. — Azonnal megparancsolom a kertek megnyitását és a gabona kiosztását. Hálám tiéd, Petronius. Akaratom az, hogy játékok rendeztessenek és az éneket, melyet ma hallottatok tőlem, nyilvánosan fogom előadni.

E szavaknál kezét Petronius vállára tette, egy pillanatig hallgatásba merült s aztán hirtelen nyugodtabb hangon kérdé:

— Valld meg őszintén, milyen benyomást gyakoroltam reád, mikor énekeltem?

— Méltó voltál ilyen látványhoz és a látvány méltó volt hozzá! — felelé Petronius. — De élvezzük még tovább ezt a látványt — tévé hozzá, miközben a tűzre mutatott — és vegyünk bucsút a régi Rómától.

¹ Silány fajtájú kenet.

ÖTÖDIK FEJEZET.

AZ APOSTOL szavai visszhangra találtak a keresztények szívében. Ugyan a világ vége közelnek látszott előttük, de most mégis azt hitték, hogy az ítélet napja még nem érkezett el. Nero uralmát, gondolták magukban, az Antikrisztus ez uralmát előbb meg kell dönteni, a császárt, akinek gonosztettei bosszúért kiáltottak, előbb Isten büntetésének kell elérnie. Megszilárdítva és megerősítve a föld alatt tartott imaóra után elszéledtek. Néhányan jelenlegi menedékhelyökre, sőt némelyek a Tiber-külvárosba tértek vissza, mivel az a hír terjedt el, hogy az ott több helyen gyújtott tüzet, melynek már egyes épületek is áldozatul estek, a megváltozott szélirány áthajtotta a folyón, mielőtt nagyobb kiterjedést nyert.

Az apostol is útnak indult Vinicius és Chilon kíséretében. A fiatal tribún nem merte Pétert háborgatni, aki még mindig imádságba volt merülve, így tehát hallgatagon lépdelt tovább s alig tudta belső fölindulását eltitkolni, sőt néha-néha, mintegy lázban, megborzongott. Folytonosan emberek közeledtek hozzájuk, hogy az apostol kezét, köpönyegének szélét megcsókolják, az anyák gyermekeiket eléje tartották, sokan a sötét, szűk átjáróban letérdeltek és a lámpát föltartva, áldást kértek tőle, mások, himnuszokat énekelve, kísérikül szegődtek. Csak mikor a szabadba értek és az égő várost ismét látták, akkor állt meg az apostol, háromszor áldást mondott reájuk és mondá Viniciusnak :

— Ne félj semmit. A sirásó kunyhója nincs messze innét. Ott találjuk Linust, Ligiát és az ő hű szolgáját. Krisztus, aki neked szánta, megoltalmazta őt.

Vinicius hirtelen megtántorodott. Csak ügygyel-bajjal tartotta

fönn magát, amennyiben az úton egy kőhöz támaszkodott. A lovaglás Antiumból, a város falai előtti élmények, Ligia keresése az égő épületek közt, az álmatlanság és a rettentő izgalom teljesen kimerítették erejét. Az a hír, hogy Ligia közelében van, hogy most csakhamar meglátja azt a lényt, aki neki legdrágább volt a világon, mélyen megrendíté őt s úgy tetszett neki, mintha a föld rengene lábai alatt. Letérdelt az apostol előtt és átkarolta térdeit, mert képtelen volt egy szót is kiejteni.

— Krisztus a ti oltalmazótok — mondá most az apostol. — Őt illeti a hála, nem engem!

— Mily derék Isten! — hallatszék Chilon hangja. — De mondjátok, mit csináljak az öszvérekkel, melyek innét nem messze állanak?

— Emelkedjél föl és kövess engem! — ragadá meg Péter a szót s a fiatal katonát fölemelte.

Vinicius fölállt. A lángok fényénél láthatók voltak a könnyek, melyek arcán lepereregtek. Arca halálsáppadt volt, ajkai mintegy imádságban mozogtak.

— Követlek! — mondá.

Ekkor Chilon újra kezdé:

— Ó uram, mit csináljak az öszvérekkel, melyek reánk várnak? Talán ez a derék próféta jobb szeretne lovagolni, mint gyalogni.

Vinicius késett a válaszsza. De mikor Péter ismétlé, hogy a sirásó kunyhója egészen közel van, megparancsolá Chilonnak, hogy az állatokat vigye vissza Macrimushoz.

— Bocsáss meg, ó uram — veté közbe a görög egyszeriben — ha említést teszek az ameriolai házról. Ily rettentő tűzvész láttára az ember könnyen megfélekedzik az ilyen jelentéktelen dolgokról.

— Megkapod.

— Ó te Numa Pompilius unokája, azon nem kételkedtem soha és mivel ez a nemes apostol most hallotta ígéretedet, nem akarnálak még a szőlőre is emlékeztetni, melylyel kecsegtettél. Pax vobiscum. Majd megtalálalak, ó uram! Pax vobiscum!

— Béke legyen veled! —, felelék az apostol és Vinicius, kik most jobbra, a halmok felé kanyarodtak. Az úton azt mondá Vinicius az apostolnak:

— Ó uram, moss engem tisztára a keresztség vizével, hogy igazán Krisztus hitvallójának nevezhessem magamat, mert lelkem teljes erejéből szeretem őt. Moss azonnal tisztára, mivel szívem kész és vágyódik utánna. És amit parancsolsz, azt akarom tenni, jelentsd ki tehát akaratodat.

— Szeresd az embereket, mint testvéreidet — viszonzá az apostol — mert csak a szeretet által szolgálhatsz neki.

— Igen, azt érzem, azt értem. Gyermekkoromban a római istenekben hittem, de nem tudtam őket szeretni, őt pedig oly határtalanul szeretem, hogy örömet odaadnám érte életemet. Igen, szeretem Ot — ismétlé lelkesülten, az égre tekintve — mert egyedül Ő jó és irgalmas; pusztuljon bár el ez a város, az egész világ, egyedül Ő érte teszek bizonyosságot, egyedül hozzá akarok ragaszkodni.

— És Ő megáld téged és házat — tevé hozzá az apostol.

Eközben egy második mély útba kanyarodtak, amelynek végén bágyadt világosság lőn látható. Péter reá mutatott és mondá:

— Ott a sírásó háza, akinél menedéket találtunk, mikor a beteg Linusszal az Ostriumból visszatértünk és többé nem mehettünk át a Tiberen.

Erre csakhamar elérték céljukat. A kunyhó tulajdonképp nem volt más, mint egy üreg, mely az út egyik kanyarulatánál volt és melyet kifelé nádból és sárból készült fal zárt el. Az ajtón ablak gyanánt szolgáló kivágáson át be lehetett látni. A helyiséget a pislogó tűz csak nagyjából világította meg. Hirtelen egy hatalmas óriási alak lépett az érkezők elé ezzel a kérdéssel:

— Kik vagytok?

— Krisztus szolgálai — felelé Péter. — Béke legyen veled, Ursus.

Ursus térdet hajtott az apostol előtt és Viniciust megismervén, megragadta kezét és ajkához emelte.

— Te is jösz, ó uram — kiáltá aztán. — Legyen áldott a Bárányka neve, azért az örömért, melyet Callinának fogsz szerezni.

Igy szólván, kinyitá az ajtót és beereszté mindkettőt. A beteg Linus sáppadtan és lefogyva egy csomó szalmán feküdt. Ligia a tűz mellett ült; kezében apró, zsinigre fűzött halakat tartott, melyék nyilván vacsorára voltak szánva.

Azzal foglalkozott, hogy a halakat a zsinegről leoldja és meg

levén győződve, hogy ismét Ursus lépett be, még a szemét sem emelte föl. De Vinicius gyorsan hozzá közeledett, néven szólítá és feléje tárta karjait. Ligia fölugrott. Örömsugár ragyogott föl arcán és anélkül, hogy egy szót szólana, mint a gyermek, ki a félelem és nélkülözés napjai után ismét megtalálta apját és anyját, keblére borult.

És Vinicius átölelte és oly elragadtatással szorítá őt magához, mintha nem akarná elhinni azt a csodát, hogy megmenekült. Aztán kezébe vette fejcskékjét, megcsókolá homlokát és szemét, megcsókolá kezét, meghajtá magát előtte és így hozta tudomására szeretetét, tiszteletét. Nagy boldogság, határtalan gyönyör tölté el őt.

Erre lelkes szavakkal ecsetelé előtte Antiumból való lovaglását, miképp kereste őt először a város falai előtt és aztán a füst és gőz közepett Linus házában, elbeszélte a szenvedéseket és fáradalmakat, melyeket elviselt, mielőtt az apostoltól megtudta menedékhelyét.

— De most — folytatá — megtaláltalak és nem eresztetek többé a tűz, a tomboló tömeg közé. Gyilkolás és öldöklés uralkodik a városban, a rabszolgák fölzendültek és mindenütt fosztogatnak. Csak az Isten tudja, mi lesz Róma sorsa. De én megmenetek téged és mindnyájatokat. Ó Ligiám, menjünk Antiumba; ott hajóra szállunk és Sziciliába megyünk. Az én földem a ti földetek, az én házam a ti házatok. Figyelj reám, Ligia! Sziciliában találkozunk Aulusszal és Pomponiával. Te visszatérsz Pomponiához és később az ő kezéből veszek át. Te pedig, ó carissima, ne tarts többé tőlem. A kereszttség vize ugyan még nem mosott tisztára, de kérdezd meg Pétert, vajjon nem éppen most mondtam-e, hogy igazán vallom Krisztust, vajjon nem kértem-e őt, hogy kereszteljen meg, ha ebben a kunyhóban kell is megtörténnie. Bizzál tehát bennem, bizzatok bennem mindnyájan.

Örömtől ragyogó arccal figyelt Ligia e szavakra. Az összes jelenlevőknek már sokat kellett szenvedniök a zsidók üldözése miatt, most pedig a tűzvész és az általa keletkező zavarok miatt a legnagyobb veszélyeknek voltak kitéve; folytonosan félelem és gondban éltek. A sziciliai utazás azonban mindeme fáradalmaknak véget vet, új, boldog kor virrad életökre. Ha Vinicius csupán Ligiát akarta volna megmenteni, nem hallgat szavaira, mert csak erőszakkal távozott volna Péter apostoltól és Linustól. De hiszen Vinicius

azt mondá: «Jertek velem, az én földem a ti földetek, az én házam a ti házatok.»

Igy Ligia Vinicius kezére hajolt, készségének jeléül megcsókoltá azt és mondá:

— A te tűzhelyed az én tűzhelyem is.

Önkénytelenül ejté ki e szavakat, melyek római szokás szerint a házasságkötésnél voltak használatosak és mélyen elpirulva, magát elszégyelve és telve aggodalommal, hogy Vinicius félreértheti szavait, most lehajtott fővel állt a tűznél. De a férfi arcán csak határtalan szerelem és csodálat tükröződött. Rögtön Péterhez fordult és mondá:

— Róma a császár parancsára lángokban áll. Antiumban panaszkodott, hogy még soha se látott égő várost. Gondold meg, még mi történhetik, ha ilyen gonosztettől nem riadt vissza. Ki tudja, nem vonatja-e össze zsoldosait, hogy vérfürdőt rendezzen, ki tudja, kit küld számkivetésbe, ki tudja, vajjon a tűzvész után nem tör-e ki a polgárháború, vajjon nem uralkodnak-e gyilkolás és öldöklés, éhinség a városban? Tehát gondoskodnotok kell biztonságtokról, nekünk gondolnunk kell Ligia biztonságára. Ha a vihar elmúlt, térjetek vissza, hogy a magot tovább elvesseitek.

Még be se fejezte szavait Vinicius, mikor mintegy aggodalmának megerősítéséül, kívülről, az «ager Vaticanus» irányából hirtelen vad kiáltások, iszonyatos láрма hallatszottak. Erre tüstént a kunyhó tulajdonosa rohant be és lélekszakadva jelenté, miközben az ajtót gyorsan bezárta maga után:

— Ott, Nero cirkuszánál az emberek ölik egymást. A rabszolgák és gladiátorok agyonverik a polgárokat.

— Halljátok-e? — kiáltá Vinicius.

— A mérték csordultig telt — ragadá meg a szót az apostol — és a veszély úgy rohan, mint a végtelen tenger. Vidd magaddal a leányt — tette aztán hozzá, Ligiára mutatva. — Isten neked szánta őt. Mentsd meg őt és a beteg Linus és Ursus is menjenek veled.

De ekkor Vinicius, ki az apostolt szenvedélyes természetének minden erejével szerette, azt kiáltá:

— Mester, halljad eskümet. Soha nem hagylak itt téged, soha nem engedlek a pusztulásnak.

— Az Úr áldjon meg irántam való gondoskodásodért — veté

most közbe az apostol — de nem hallottad-e, hogy Krisztus a tengeren háromszor mondá nekem: «Legeltesd nyájamat!»

Vinicius elnémult.

— Ha te — folytatá az apostol — akire senki se bízta azt, hogy fölőlem gondoskodjál, kijelented: nem engedsz át a pusztulásnak, hogyan hiheted rólam, hogy a zürzavar napjaiban távozom nyájamtól? Mikor ott a tengeren vihar támadt és mi mélyen megremültünk szívünkben, Ő nem hagyott el minket; miért ne kövessem tehát én, a szolga, a Mester példáját?

Ekkor Linus fölemelé halvány arcát és kérdé:

— Miért ne kövessem példádát, ó az Úrnak helytartója?

Vinicius pedig végig simítá homlokát, mintha magával és gondolataival harcolna, aztán megragadá Ligia kezét és a római katonát jellemző erőyes hangon mondá:

— Halljátok, ó Péter, ó Linus és te is, ó Ligia, hallgass meg! Úgy beszéltem, amint emberi eszem sugallta, ti pedig nem gondoltok a benneteket fenyegető veszélyre, ti csak az Üdvözítő parancsaira gondoltok. Igen, ezt nem értettem és tévedtem, mivel a kötelék még nincs egészen levéve szememről és néha korábbi természetem kerekedik még fölül. Mivel pedig szeretem Krisztust és neki akarok szolgálni, letérdelek előttetek és esküszöm, hogy teljesítem a szeretet parancsait, hogy a veszély óráiban nem hagyom el testvéreimet!

A legnagyobb lelkesültséggel borult térdre és fölemelt kézzel, égre emelt szemmel kiáltá:

— Értem-e most tanításodat, ó Krisztus? Szabad-e szolgádnak neveznem magamat?

Keze reszketett, szemében könnyek ragyogtak, egész termete remegett az izgalomtól. Péter apostol pedig fogott egy vízzel telt agyag-amphorát, a fiatal rómaihoz közeledett és ünnepies hangon mondá:

— Akkor tehát megkeresztellek az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében!

Vallásos elragadtatás vett most erőt az összes jelenlevőkön. Úgy tetszett nekik, mintha az ég megnyílnék fölöttük, angyali kar hangzanék, fönna a végtelen magasságban a kereszt ragyogna és sebhelyekkel borított kezek áldólag terjeszkednének föléjük.

Kívülről pedig még mindig a harcolók vad ordítóása és a lángok pattogása volt hallható.

HATODIK FEJEZET.

A NÉP számára mindenütt tanyázó helyeket készítettek, úgy a császár pompás kertjeiben, mint Domitián és Agrippina kertjeiben, a Mars-mezőn, Pompejus, Sallustius és Maecenas kertjeiben. Még az oszlopcsarnokok, a labdázásra szánt épületek, a pompás nyári lakok és színek, melyekben egyébkor a vadállatok voltak, se maradtak megkimélve. A pávák, flamingók, hattyúk, struccok, gazellák, az afrikai antilopok, a szarvasok és az őzek, melyek a kertek díszéül szolgáltak, a csőcselék kése alatt hullottak el. Ostiából oly tömérdek élelmiszert hoztak, hogy a tutajokon és a különböző járóműveken, mint valami hídon, a Tiber egyik partjáról a másikra lehetett menni. Az emberek a gabonát hallatlan olcsó áron, három sestertiusért kapták, a szegényeknek ingyen osztogatták. Mérhetetlenek valának a bor-, olajbogyó- és gesztenyekészletek; a hegyekről naponkint ökröket és juhokat hajtottak le. A szegény nép, mely, mielőtt a tűzvész kitört, a Subúra utcácskáiban rejtőzködött s mely rendes időkben gyakran éhen vezett, most pompás életet élt. Az éhinségnek most természetesen elejét vették, de a szörnyetteket, rablást és fosztogatást csak nehezen tudták megakadályozni. A gonosztevők egyrészt nomád életükkel, másrészt azon csodálat folytán, melylyel a császárnak adóztak, a határtalan tetszésnyilvánítással, melyben őt minden alkalommal részesítették, kikerülték a büntetést. A hatóság a viszonyok nyomása folytán csak nehezen tarthatta fönnt tekintélyét, azonkívül hiányzott a fegyveres hatalom, hogy a kihágásokat megakadályozza és így a városban, hol a nép söpredéke legénykedett, minden képzeletet fölülmuló szörnyettek történtek. Egy éjjel se múlt el, hogy harcok ne lettek volna, gyil-

kosságokat ne követtek volna el, nőket és gyermekeket el ne raboltak volna. A Porta Mungionisnál, mely a Campagnából érkező nyájak gyűjtőhelye volt, folytonosan verekedések támadtak, melyekben száz meg száz ember pusztult el. A Tiber partján minden nap a vízbefultak új tetemei heverték. Senki se takarítá el őket és mivel a tűz folytán fokozódott hőségben hamar enyészetnek indultak, valósággal megfertőztették a levegőt. Minden tanyázó helyen betegségek törtek ki és a félénkebbek pusztító ragályos betegségeket jövendöltek.

A tűz pedig a városban mindig tovább terjedt. Csak a hatodik napon akadtak meg a lángok az Esquilinus kopár terén, hol roppant sok épületet leromboltak. De a még égő házak oly nagy világosságot terjesztettek, hogy az emberek nem akartak hinni a katasztrófa végében. És ime, a hetedik éjjel a tűz új erővel tört ki Tigellinus épületeiben, de pitymallatkor ismét elaludt, mivel nem talált többé táplálékot. De az égő házak most hol itt, hol ott összeomlottak és a romok közül magas tűzoszlopok és igazi szikraeső emelkedtek föl. Azonban a tűzfészkek parazsa lassankint kialudt, még csak komor romok emelkedtek. Az égen a véres fény is eltűnt a nap nyugta után; mikor az éj beállt, a romhalmazok közül még csak egyes kékes lángnyelvek csaptak föl és hébe-hóba fakó fényt árasztottak a szomorú, sivár helyre.

Róma tizennégy régiójából csak négy maradt meg, a Tiberen túli régiót szintén beleszámítva. A többieket a lángok mind fölemésztették. Mikor végre a romhalmazok hamuvá váltak, a Tibertől az Esquilinusig többé mit se lehetett látni, mint egy szürke, komor, kopár lapályt, amelyből a kémények sorai mint a temetőhelyek oszlopai vagy emlékei emelkedtek ki. E kémények közt, mihelyt virradt, szomorú alakok jártak-keltek, kik részint értékes tárgyakat, részint kedves hozzátartozóik csontjait keresték. Éjjel pedig kutyák vonítottak a hamun és a korábbi lakóhelyek dűledékein.

Azonban a császár minden nagylelkűségével és bőkezűségével, melyet a nép iránt tanúsított, nem volt képes a károlásokat és a forrongást megakadályozni. Csak a gonosztevők és hazátlan koldúsok közt uralkodott megelégedés, akik kedvökre ehettek, ihattak és rabolhattak. Mit használt azoknak az embereknek, kik legköze-

lebbi hozzátartozóikat, kik minden jószágukat és vagyonukat elvesztették, a kertek megnyitása, a gabona kiosztása, az ajándékok és játékok megigérése? Az őket ért szerencsétlenség sokkal nagyobb, szinte fölfoghataatlan volt. Igen sokan, kik szívők minden idegével csüngtek még szülővárosukon, a legnagyobb mértékben fölháborodtak arra a hírre, hogy a régi «Róma» névnek el kell tűnnie a földről és hogy a császár a tönkrement város hamujából új, «Neropolis» nevű várost akar létrehozni. A gyűlölet és lázadás napról napra nőtt; ezt már az augustiánusok hizelgése, Tigellinus hazudozásai se birták többé elpalástolni. Nerót, ki sokkal inkább kereste a nép kegyét, mint bármely elődje, félelem és rettegés fogta el. Rémülettel gondolta magában, hogy a csöndes küzdelemben, melyet a patriciusokkal és senátussal életre és halálra folytatott, a szükséges támogatás hiányában lesz. De idővel az augustiánusok is aggódni kezdtek, mert bármely nap kitörhetett a lázadás. Sőt Tigellinus arra gondolt, hogy Kisázsziából több légio visszahívását eszközölni. Vatinius pedig, aki még akkor is nevetni szokott, mikor arcucsapást kapott, tökéletesen elveszté jókedvét, míg Vitellius étvágytalanságban szenvedett.

Igy egymás között arról tanácskoztak, miképp kell szembeszállni a veszéllyel, mert kétséget se szenvedett, hogy a császár elleni lázadás esetén talán Petroniuson kívül egyetlen egy augustiánus se kerül el a halált. Az ő befolyásuknak tulajdonították Nero örült tetteit, az ő besúgásaiknak az általa végbevitt gonosz tetteket. Az augustiánusok elleni gyűlölet még fölülmulta a Nero elleni gyűlöletet is. A legtöbben éjjel-nappal azon tűnődtek, miképp háríthatják el magukról a felelősséget a város leégéséért. De ha a gyanútól meg akarták magukat tisztítani, mindenek előtt arról kellett gondoskodniok, hogy Nerót minden vádtól fölmentsék, mert bizonyos volt, hogy különben senki se hisz az ő ártatlanságukban. Tigellinus tehát e célból nemcsak Domitius Aferrel, hanem még Senecával is tanácskozott, habár az utóbbit gyűlölte, míg Poppaea, ki jól tudta, hogy Nero bukása az ő romlását is jelenti és akiről általán azt beszéltek, hogy néhány év előtt Jehova vallására tért, az ő bizalmasaitól és a zsidók papjaitól kért tanácsot. Nero a legörületesebb és egyúttal legborzasztóbb eszközöket gondolta ki, egyik pillanatban nem ismert magára a félelemtől és rémulettől, míg a

legközelebbi pillanatban, mint valami gyermek, az elragadtatás mámorában volt és folytonosan, mindenért panaszkodott.

Végre Tiberius palotájában, melyet a tűz megkimélt, hosszú, de eredménytelen tanácskozást tartottak. Petronius itt abban a nézetben volt, hogy legjobb lesz a zürzavar elől kitérni és Görögországba, Egíptomba és Kisázsiaiba utazást tenni. Hiszen ez az utazás már réges-rég tervben volt, mondá, tehát nem látja be, miért halaszszák el, mikor a veszély Rómában folytonosan növekszik.

A császár örömmel üdvözlé ezt az indítványt, de Seneca rövid gondolkodás után megjegyzé:

— Az elutazásnak mi se lesz útjában, de a visszatérés nehézségekbe ütközhetnek.

— Heraklesre! — felelé Petronius — az ázsiai légiók élén fogunk visszatérni.

— Azt teszem! — kiáltá Nero.

De Tigellinus ellentmondott az indítványnak. Ha ő, az eszmékben szegény, jött volna erre a gondolatra, azt mint egyedül üdvöst magasztalja, de most mindenek előtt Petronius hírnevét akarta kisebbiteni, mert a kritikus helyzetben ismét ő adta a legjobb tanácsot.

— Hallgass meg, ó isteni! — veté közbe — a tanács veszedelmes. Mielőtt elérted Ostiát, a polgárháború kitört. Ki tudja, vajjon nem szándékozik-e az isteni Augustus élő ivadékaiknak egyike magát császárrá kikiáltatni! És mit tegyünk, ha a légiók az ő pártjára állanak?

— Majd gondoskodunk róla — ragadá meg most Nero a szót — hogy Augustusnak ne legyenek többé ivadékai. Nem sokan vannak életben, hogy megszabaduljak tőlük, azért nem is lesz nehéz.

— Ez ugyan könnyen kivihető, de nemcsak ezekről van szó. Mintegy két nappal ez előtt azt hallottam embereimtől, a nép közt az a szóbeszéd, hogy olyan embernek kell császárrá lennie, mint Thrasea.

Nero ajakába harapott, aztán körülnézett és mondá:

— Telhetetlenek és hálátlanok! Elég gabonájuk van, elég faszénük van, hogy kenyeret süssenek, hát mit akarnak még többet?

— Bosszút akarnak! — kiáltá Tigellinus.

Mély hallgatás következett. A császár aztán fölemelkedett és nagy hangosan szavalta:

— «A szívek bosszúért kiáltanak és a bosszú áldozatot kíván». Adjátok ide a táblácskát és az íróvesszőt, hogy e szavakat fölírjam! — kiáltá erre ragyogó ábrázattal, mindenről megfedkezve maga körül. — Lucanus soha se lett volna hasonlóra képes. És észrevettétek-e, hogy erre egy másodperc elég volt nekem?

— Ó, hasonlíthatatlan! — mondá néhány hang.

— Igen — mondá ismét Nero, miután a verset fölírta — a bosszú áldozatot kíván. Mi lenne — tevé hozzá, a jelenlevőkre pillantva — ha azt a hírt terjesztenénk, hogy Vatinius adta a parancsot a város fölgyújtására, mi lenne, ha őt kiszolgáltatnánk a csőcseléknek?

— Ó isteni, hát ki vagyok én? — kiáltá Vatinius.

— Igazad van! Itt kiváló embernek kell az áldozatnak lennie. Talán Vitelliusnak?

Vitellius sáppadt lett, mint a halál, de mégis nevetésre fakadt.

— Az én kövérségem — veté közbe — legfőlebb új táplálékot adhatna a tűznek.

Nero tényleg más valakire gondolt, aki a nép dühének áldozatul essék.

— Tigellinus — kezdé azért újra, rövid szünet után — hiszen te gyújtattad föl Rómát!

Borzalom fogta el a jelenlevőket. Mindenki érezte, hogy a császár nem tréfált többé, hogy végzetes pillanat előtt vannak.

Tigellinus arcvonásai úgy eltorzultak, hogy olyan kutyára emlékeztetett, mely harapni készül.

— A te kivánságodra gyújtattam föl Rómát — mondá.

A kettő úgy nézett egymásra, mint két démon. Olyan mély csönd támadt, hogy az atriumban a legyek zümmögését is meghallották.

— Tigellinus — kezdé Nero néhány perc múlva újfent. — Szeretsz-e engem?

— Te tudod, ó uram!

— Áldozd föl magad érettem.

— Ó isteni császár — veté most közbe Tigellinus — miért akarod nekem nyújtani az édes kelyhet, melyet még nem szeretnék

ajkamhoz emelni? A nép zúg és lázong, a praetoriánusokat is lázadásra akarod kényszeríteni?

E szavakat nem volt nehéz megérteni. Tigellinus a praetoriánusok praefektusa volt, kétségtelenül fenyegetni akart. Maga Nero is fölfogta ezt és elsáppadt.

Ebben a pillanatban Epaphroditus, a császár szabadosa jelent meg azzal a jelentéssel, hogy az isteni Augusta magához hivatja Tigellinust; emberek vannak nála, kiket a praefektusnak meg kell hallgatnia.

Tigellinus meghajtá magát a császár előtt és oly embernek nyugodt, megvető arckifejezésével távozott, aki azt akarja mondani: «Most kimutattam a fogam fehéret, most tudod, mit várhatsz tőlem». Mivel eléggé ismerte Nero gyávaságát, most meg volt győződve, hogy a világnak ez uralkodója nem mer majd kezét emelni ellene.

Nero jó darabig hallgatagon ült, de mikor észrevette, hogy a jelenlevők nyilatkozatot várnak tőle, e szavakra fakadt:

— Kigyót tápláltam keblemen.

Petronius önkénytelenül vállat vont, mintha azt akarná mondani, az ilyen kigyónak nem lehet nehéz a fejét széttiporni és Nero, akinek ez a mozdulat föltűnt, kiáltá:

— Mit akarsz mondani? Beszélj, hadd halljam nézetedet! Egyedül benned bízom, mert több eszed van, mint a többinek valamennyinek és szeretsz engem!

Petroniusnak már ajakán lebegtek e szavak:

«Nevezd ki a praetoriánusok praefektusának, akkor Tigellinust kiszolgáltatom a népnek és egy nap alatt ismét helyreállítom a nyugalmat a városban.» De a veleszületett restség diadalmaszkodott. A praefektusi méltóság, jól tudta, terhes kötelezettségekkel jár. De miért rakjon vállaira ilyen terhet? kérdé magában. Nem volt-e kíváncsiabb rá nézve, hogy fölséges könyvtárában üljön és mindenféle költeményekbe elmélyedjen, nem volt-e örömdetesebb rá nézve, hogy műtárgyait és szobrait szemlélje? Így csak azt mondá:

— Én az achajai utazást tanácsolom!

— Ah, megcsaltad várakozásaimat. A senátus gyűlöl engem. Ki áll jót érte, hogy nem szít lázadást ellenem és nem kiált ki mást császárnak, mihelyt hátat fordítok Rómának? A nép ugyan

eddig hűnek mutatkozott, de mostantól fogva előreláthatólag a senátussal tart... A Hadesre! Ha ennek a senátusnak és ennek a népnek egy feje volna, hát...

— Engedd közbevetnem, ó isteni — szakítá meg őt mosolyogva Petronius — hogy ha Rómát meg akarod menteni, legalább néhány római életben kell hagynod.

— Mi nekem Róma, mik nekem a rómaiak? — panaszkodék most Nero. — Itt csak árulók vesznek körül. Mindenki cserben hagy! Ti is árulást terveztek ellenem. Tudom, tudom!... Nem sejtitek, miképp fog ítélni egy későbbi század arról, ha olyan művészt elhagytok, mint én vagyok. Ah — folytatá, homlokára ütve — e nyomasztó gondok közt magam is elfelejtem, ki vagyok. Petronius — fordult aztán hirtelen, sugárzó arccal hozzá — a nép ugyan zúg, de ha fogom lantomat, ha a Mars-mezőre megyek, ha ott a népnek eléneklem azt az éneket, melyet a tűzvész alatt énekeltem, nem hiszed, hogy ezeket az embereket úgy meghatom, mint egykor Orpheus a vadállatokat meghatotta?

De Tullius Senecio nem engedte szóhoz jutni Petroniust. Türelmetlen levén amiatt, hogy itt oly soká föltartóztatták, haladéktalanul azt felelé:

— Kétségtelenül, ó császár, ha megengedik, hogy reákezzd.

— Menjünk Hellasba! — kiáltá Nero fölháborodással.

De ebben a pillanatban megjelent Poppaea és Tigellinus követte őt. A jelenlevők tekintete bámulva irányult az utóbbira, mert mint egy győző, ki büszkén vonul a Kapitóliumra, úgy lépett a császár elé.

— Hallgass meg, ó császár! — kezdé kissé gúnyos, de hangos és érthető szóval — hallgass meg, mert mondhatom, hogy megtaláltam azt, amit kerestünk. A nép bosszút követel. A népnek áldozat kell! Jó! Nem egy áldozatot, nem, száz, sőt ezernyi áldozatot kapjon. Tudod-e voltaképp, ó uram, ki volt Krisztus, akit Pontius Pilátus keresztre feszítettett? Tudod-e, kik ezek a keresztények? Nem beszélt-e már szörnnytetteikről, gyalázatos szertartásaikról, jövődöléseikről, hogy a világ végét tűz fogja előidézni? A nép reájuk gyanakszik és gyűlöli őket. Senki nem látta még őket valaha; templomban isteneinket gonosz lelkeknek tartják; a stádiumba nem mennek, mivel utálják a versenyjátékokat. Soha nem

fejezte ki tetszését neked egy keresztény, soha se tisztelt téged egy keresztény isten gyanánt. Minden keresztény ellensége az emberiségnek, ellenséges indulattal viseltetnek a város iránt, te irántad. A nép ellened zúg, pedig te, ó császár, épp oly kevésbé adtál parancsot nekem a város fölggyújtására, mint ahogyan nem hajtottam végre azt. A nép vért, versenyjátékokat kíván, elégítsd ki e kívánságokat. A nép reád gyanakszik, tereld gyanuját más irányba.

Nero eleinte meglepődve figyelt Tigellinus szavaira, de beszéde folyamán a császárnak, e tökéletes színésznek arcán fölváltva harag, gond, helyeslés és fölháborodás tükröződött. Hirtelen fölemelkedett és a bokájáig lebegő tógát levetvén, fölemelte kezeit és néhány percig hallgatásba merült. Aztán egy tragikus hangján rákezdé:

— Ő Zeus, Apollo, Hera, Athéne, Persephone és ti összes, halhatatlan istenek, miért nem siettetek segítségünkre? Mit vétett ez a szerencsétlen város, hogy azok a gonosztevők üszköt vehettek beléje?

— Az emberiség ellenségei azok és a te ellenségeid — veté itt közbe Poppaea.

— Gyakorolj igazságot! — kiálták a többiek. — Büntesd meg a gyujtogatókat! Maguk az istenek is bosszúért kiáltanak.

Nero mintegy megtörve foglalt ismét helyet, fejét mellére horgasztá és olyan kifejezéssel bámult maga elé, mintha azokat az alávalóságokat, melyek fülébe jutottak, föl nem foghatná. De aztán legott megrázta ökölbe szorított kezét és kiáltá:

— Minő büntetés, minő kínzás elég nagy ily gonosz tettekért? De az istenek majd fölvilágosítanak és a Tartarus hatalmainak segítségével olyan látványt nyujtok szegény népemnek, hogy még késő évek múlva is hálával gondolnak vissza reá.

E szavak roppant megrémítették Petroniust, arca rögtön elkomorodott. Aggodalommal telve gondolt arra a veszélyre, mely Viniciust és Ligiát fenyegette, e két fiatal embert, akik iránt szeretettel viseltetett, aggodalommal telve színezte ki azt a sorsot, mely a keresztényekre váraozott, akiknek hitét ugyan nem fogadta el, de akiknek ártatlanságáról mégis erősen meg volt győződve. Most, gondolta magában, kétségtelenül ama véres orgiák egyike veszi kezdetét, mely őt, az esztétikailag művelt embert, undorral tölté el. De arra eltökélte magát, hogy Viniciust és ő érette Ligiát meg kell

mentenie. Ez az elhatározás leküzdött minden aggodalmat, habár Petronius nagyon jól tudta, hogy veszélyesebb játékba fog, mint valaha egész életében.

Azon a nyílt, gondtalan hangon, melyet mindig használni szokott, ha a császárnak vagy az augustiánusoknak valamely művészietlen eszméjét bírálhatta vagy nevetségessé tette, kezdé:

— Az áldozatok tehát meg vannak találva. Biz az nagyon szép! Most már elküldhetitek őket az arénába, vagy felöltöztethetitek a kínnó tunicába. Az is jó! De halljátok, mit mondok! Az uralom kezetekben van, a praetoriánusok és ezzel a hatalom a tietek, legalább legyetek tehát akkor igazak, mikor senki se hall benneteket! Csaljátok meg a népet, de ne ámítsátok magatokat: szolgáltatassátok ki a keresztényeket a csőcseléknek, kínozzátok meg őket valami módon, de birjátok bátorsággal bevallani, hogy nem ők azok, akik az égő fáklákat a városba dobálták... Ah, ti engem arbiter elegantiarumnak neveztek, kijelentem tehát, hogy az ilyen alávaló komédiákat utálom. Mindez a Porta Asinariánál levő színházi bódékat juttatja eszembe, melyekben a színészek, hogy a jelenlevő csőcseléket mulattassák, isteneket és királyokat adnak elő és aztán a játék befejezése után savanyú borral öblítik le a vörös-hagymájukat vagy nyugodtan türik el a korbácsütéseket. De nektek nem szükséges isteneket és királyokat játszani, hiszen valósággal azok vagytok, azért azt mondom nektek, ezzel is számoljatok. Te pedig, ó császár, már gyakran céloztál a jövőendő századok ítéletére, gondold meg tehát, hogy fölötted is ítéletet fognak mondani. Az isteni Clióra, így fog az hangzani: «Nero, a világ uralkodója, Nero, az isten, fölguytatta Rómát, mert oly hatalmas volt a földön, mint Zeus az Olympon. Nero, a költő, annyira szerette a költészetet, hogy fölládozta érte szülővárosát! A világ fönnállása óta még senki se tett ehhez hasonlót, még senki se mert ehhez hasonlót. A kilenc Libethrides nevében kényszerítelek, le ne mondj erről a hírnévről, hogy dicséreted még a későbbi századok énekeiben is megzendüljön. Mi volna akkor Priamus, mi Agamemnon és Achilles, mik volnának akkor maguk az istenek hozzád képest? Most nem arról van szó, vajjon jó tett volt-e Rómát fölguytani, minden esetre nagyszerű, rendkívüli gondolat volt. Hidd el, a nép nem emel kezét reád! Minden más állí-

tás valótlán. Mutasd meg bátorságodat, óvakodjál oly tettektől, melyek méltatlanok hozzád, mert különben azt mondják a későbbi időkben: «Nero fölgyújtatta Rómát, de félnék volt ez a császár, félnék volt ez a költő, mert félelemből tagadta nagy tettét és ártatlanokat tett felelősekké miatta.»

Petronius szavai, mint rendesen, nagy hatással voltak Neróra, de Petronius nagyon jól tudta, hogy vakmerő játékával talán megmentheti a keresztényeket, de magát előreláthatólag a pusztulásnak teszi ki. De azért egy pillanatig se késlekedett elhatározásával, hiszen egyrésről Viniciusról volt szó, akit szeretett és másrészt ingerelte őt az a vakmerőség, amelyre vállalkozott.

— A kocka el van vetve — gondolta magában — most hadd lássuk, mennyire mulja felül ennél a majomnál a saját életéért való félelem a dicsőségvágyat.

Hogy a félelem fog diadalmaskodni, azon egy pillanatig se kételkedett. Baljóslatú csend következett be. Poppaea és vele az összes jelenlevők le nem vették szemüket Neróról, aki, mint mindig tenni szokta, mikor nem tudta, mitévő legyen, ajkát csaknem orráig fölhúzta és arcán kedvetlenség és bosszúság tükröződött.

— Ó uram! — szakítá meg végre Tigellinus, a fölháborodás hangján a hallgatást — ó uram, engedd meg, hogy távozzam. Fülelem nem képes meghallgatni, hogy téged, császáromat, költőmet gyávasággal vádolnak, hogy téged gyujtogatónak, komédiásnak neveznek.

— Elvesztettem a játékot — gondolá Petronius, miközben Tigellinushoz fordult és őt néhány pillanatig oly tekintettel mérte végig, amelyben egy előkelő, túlfinomult természet megvetése nyilvánult egy alávaló ellen.

— Tigellinus — ragadá meg aztán a szót — reád gondoltam, mikor komédiákról beszéltem és ebben a pillanatban ismét előadsz egyet.

— Azt azért hiszed, mivel gyalázkodásaidat nem akarom meghallgatni.

— Azt azért gondolom, mivel határtalan szeretetet színlelsz a császár iránt, míg néhány pillanattal előbb oly módon fenyegetted őt a praetoriánusokkal, amelyet mi épp oly jól meg tudunk érteni, mint ő maga.

Tigellinus soha se gondolta, hogy Petronius ily merész játékot fog űzni; azért anélkül, hogy a válaszra szót találna, rémülten nézett reá. Egyébiránt ez volt az utolsó győzelem, melyet az arbiter elegantiarum vetélytársa fölött aratott, mert most így szólt Poppaea:

— Uram, mint tűrheted, hogy ilyen gondolat támad egy halandó fejében, hogy valaki ennek a gondolatnak kifejezést mer adni jelenlétedben.

— Büntesd meg a szentelent! — kiáltá Vitellius.

Nero arca elsötétült. Rövidlátó, üveges szemét Petroniusra irányzá és mondá:

— Így jutalmazod meg a barátságot, melyet irántad tanúsítottam?

— Ha hibáztam, bizonyítsd be! — viszonzá Petronius. — De tudd meg, hogy a szeretet sugallta e szavakat.

— Büntesd meg a szentelent! — kiáltá most számos hang. Az atriumban halk zúgás volt hallható. A jelenlevők egymás után visszahúzódtak Petroniustól. Maga Tullius Senecio, állandó társa a császár udvaránál és a fiatal Nerva is, aki mindig a legnagyobb barátságot tanúsítá iránta, cserben hagyták őt. Rövid idő múlva Petronius mindenkitől elhagyatva látta magát. Tógájának ráncait nyugodtan igazgatva, ajkán mosolylyal állt ott és a császár nyilatkozatára várt.

— Azt akarjátok, hogy megbüntessem őt — kezdé Nero — de ő társam és barátom. Habár szívem legmélyén sebzett meg, mégis hadd tapasztalja, hogy e szív barátai részére nem ismer mást, mint... bocsánatot.

— Elvesztettem a játékot, veszttem bizonyos! — gondolá Petronius.

A császár pedig fölemelkedett s ezzel a tanácskozás véget ért.

HETEDIK FEJEZET.

PETRONIUS haza tért, de Nero Tigellinusszal Poppaea atriumába ment, hol azok az emberek vártak reá, akikkel a praefektus már beszélt. Két rabbi volt a Tiber-külvárosból. Hosszú ruhájukban, fejükön mitrával ünnepies benyomást gyakoroltak. Egy fiatal irnok, a segédjük és Chilon Chilonides is velük volt. A császár láttára a papok elsáppadtak az izgalomtól, fölnyujták karjukat és majdnem a földig meghajták magukat.

— Légy üdvöz, uralkodók uralkodója és királyok királya — mondá az idősebbik — légy üdvöz, leghatalmasabb a földön, te az emberiség oltalmazója, légy üdvöz, ó császár, te oroszlán a halandók között, akinek uralma hasonlít a ragyogó napfényhez, a Libanon cédruszaihoz, az éltető forráshoz, a magas pálmához, a jerichói balzsamhoz.

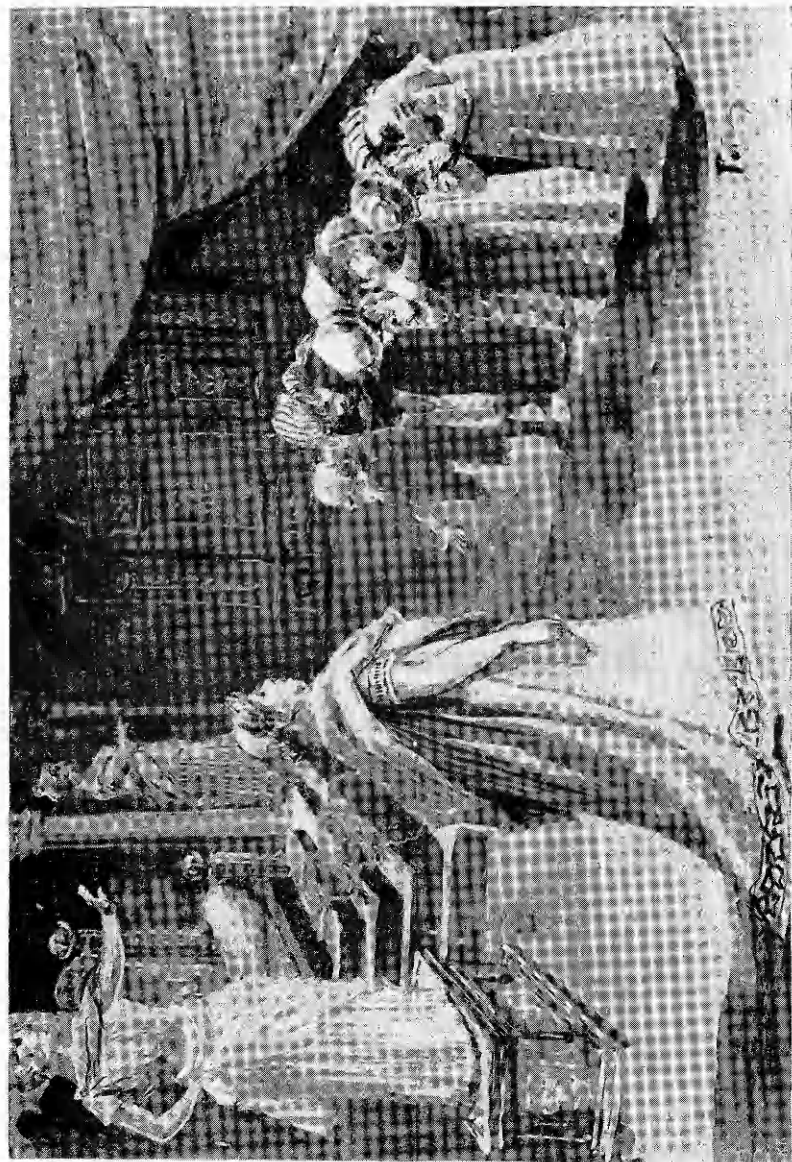
— Tehát vonakodtok engem istennek nevezni? — kérde a császár.

A papok izgalma fokozódott s az öregebb újra kezdé:

— Szavaid, ó uram, oly édesek, mint a szőlő a tőkén és kedvesek, mint az érett füge, mert Jehova jóságos szívet adott neked! Cajus császár, a te atyád előde, szigorú uralkodó volt, de azért küldötteink soha se tették azt, hogy őt istennek nevezzék, mert inkább halált szenvedtek volna, mintsem a törvény ellen vétkezzenek.

— Nem parancsolta meg Caligula, hogy oroszlánok elé vessék őket?

— Nem, ó uram; Cajus császár félt Jehova haragjától — felelé az öregebb pap gyorsan, mialatt mind a ketten fölegyene-

«Azok az emberek vártak reá, akikkel a praeiektus már beszélt.» (120. l.)

Széchenyi Könyvtár

sedtek és nagyobb bátorsággal a császár szeme közé néztek, mivel ismét bátorságot merítettek és Jehova hatalmában bíztak.

— Ti vádoljátok azzal a keresztényeket, hogy ők okozták Róma égését? — kérde most Nero.

— Mi terheliük őket, ó uram, ezzel a bünténnyel: ők a törvénynek és az emberiségnek ellenségei, ők Rómának ellenségei, ők a te ellenségeid. Már régóta azzal fenyegetőznek, hogy a várost, az egész világot tűzzel semmisítik meg! A többi mind ettől az embertől fogod meghallani, akinek ajkait még soha se szennyezé be hazugság, mivel anyjának ereiben a választott nép vére folyik.

— Ki vagy te? — fordult most Nero Chilonhoz.

— A te bámulód, ó Osiris és azonkívül szegény stoikus.

— Gyűlölöm a stoikusokat — viszonzá Nero — gyűlölöm Thraseát, gyűlölöm Musoniust és Cornutust. Beszédük módját éppúgy utálom, mint önkényes szegénységüket és tisztátlanságukat.

— Ó uram, Senecának, a te tanítódnak ezer asztala van citrusból. Ha úgy kívánod, kész vagyok kétszer annyit elfogadni. Én szükségből vagyok stoikus. Parancsold meg, ó ragyogó, hogy fonjam körül magamat rózsafüzérekkel s tegyek magam elé egy kancsó bort és kész vagyok anakreoni dalokat énekelni oly módon, hogy minden epikureust elhomályosítok.

— Mondd, meggátol-e vallásod abban, hogy engemet istennek nevezz?

— Ó halhatatlan! Én mindenk előtt benned hiszek! De a keresztények káromlók és azért gyűlölöm őket.

— Mit tudsz a keresztényekről?

— Megengeded-e, hogy szemem könnyeket hullasson, ó isteni?

— Nem, — felelé Nero — az untat engem.

— Ebben igazad van, mert a szemnek, mely téged láthat, nem szabadna könnyet hullatnia. Ó uram, védj meg ellenségeimtől.

— Beszélj a keresztényekről — szólt közbe Poppaea türelmetlenül.

— Engedelmeskedem parancsodnak, ó Isis — viszonzá Chilon. — Ifjúságomtól fogva a bölcsletnek szentelém magamat és az igazságot kutattam. Kutattam a régi, isteni bölcsesknél, kutattam az athénei iskolában és a Serapeionban Alexandriában. És mikor a keresztényekről hallottam, azt gondoltam, hogy most egy új iskola

keletkezik, amelyben egy szemernyi igazságot fogok találni és szerencsétlenségemre összekötetésbe léptem velök. Az első keresztény, akit a balsors közelembe hozott, Glaucus orvos volt Nápolyban. Tőle tudtam meg, hogy ők bizonyos Chrestost tisztelnek, aki azt hirdette nekik, hogy ő minden népet és minden várost elpusztít a földön, a keresztényeket pedig megkiméli, ha segítségére akarnak lenni, hogy megsemmisítsék Deukalion gyermekeit. Ez okból gyűlölik, ó úrnőm, a keresztények az egész emberiséget, ez okból mérgezik meg a kútakat, ezért szórnak átkokat gyülekezeteikben nemcsak Rómára, hanem minden templomra, melyekben isteneinket tisztelik. Chrestost ugyan megfeszítették, de előbb fölszólítá a keresztényeket, hogy Rómát tűzzel pusztítsák el és azt ígérte nekik, hogy a tett végrehajtása után ismét megjelenik a világon és nekik adja az uralmat az egész föld fölött.

— A nép most megérti, miért kellett Rómának elpusztulnia, — magyarázá Tigellinus.

— A legnagyobb rész érti már, ó uram — folytatá Chilon — mert bejártam a kerteket, a Campus Martiust és elterjesztém tudásomat. De ha mégis végig akartok hallgatni, tudjátok meg bosszúm okait is. Glaucus orvos eleinte eltitkolta előttem, hogy a keresztény tanítás gyűlöletet szít az emberek ellen, sőt ellenkezőleg: azt állítá, hogy Krisztus jó Isten, hitők a szereteten alapszik. Érzelmes szívem nem zárkózhatott el e tanítás elől. Így tehát iparkodtam Glaucust szeretni, megajándékoztam őt bizalmammal, minden darabka kenyeret, minden pénzemet megosztottam vele és tudod-e, ó úrnőm, miképp jutalmazott meg? A Nápolyból Rómába vezető úton kést döfött testembe és nőmet, a szép, ifjú Berenicét egy rabszolgakereskedőnek adta el. Ha Sophokles ismerné történetemet — de nem, mit mondok? Sophoklesnél kiválóbb hallott engem!

— Szegény ember! — jegyzé meg Poppaea.

— Aki Aphrodite arcát láthatta, az nem szegény, ó úrnőm és szemem ebben a pillanatban rajta csüng. Vigasztalásomat akkoriban a bölcséletben kerestem. Mikor visszatértem Rómába, fölkerestem a keresztények véneit, hogy panaszt emeljek Glaucus ellen. Reméltem, arra fogják őt kényszeríteni, hogy adja vissza feleségemet. Az összes vénekkel megismerkedtem, közöttük egy Pál nevűvel is, aki sokáig fogoly volt ebben a városban, de akit aztán ismét szabadon

bocsátottak, nemcsak Zebedaeus fiával ismerkedtem meg, hanem Linusszal és Klétával és sok mással is. Tudom, hol laktak a tűzvész előtt, tudom hol gyűlnek össze, meg tudok neked jelölni egy földalatti helyet a vatikáni halomban és egy temetkező helyet a nomentanumi kapun kívül, ahol szemérmetlen szertartásaikat végzik. Láttam Péter apostolt is, tanúja voltam annak, mint ölt le Glaucus gyermekeket, hogy az apostol azok vérével a jelenlevőket meghinthesse és láttam Ligiát, Pomponia Graecina gyámleányát és hallottam, mint dicsekedett Ligia azzal, hogy ő ugyan nem hozhat gyermekvért, de halált hozott egy gyermekre, mert ő babonázta meg a kis Augustát, a te leányodat, ó Osiris, a te leányodat, ó Isis!

— Hallod-e, ó császár? — kiáltá Poppaea.

— Ugyan el tudom feledni és meg tudom bocsátani a velem elkövetett méltatlanságot — folytatá Chilon — de mikor a nektek okozott fájdalomra emlékeztettek, a kést a leány szívébe akartam döfni. De ah, a nemes Vinicius, aki őt szereti, meggátolt benne!

— Vinicius? Hát nem szökött meg tőle?

— Ugyan megszökött, de ismét megtalálta őt, hiszen nem élhet nélküle. Hitvány bérért segítettem neki kutatásaiban és megjelöltem neki azt a házat a Tiber-külvárosban, ahol a keresztények közt élt. Crotonnak, a te bajvivódnak kíséretében mentünk oda, akit a nemes Vinicius oltalmunk végett fölfogadott. De Ursus, Ligia rabszolgája megfojtá Crotont. Ó uram, ennek a rabszolgának hihetetlen ereje van; amint más a mákszárat letöri, úgy töri az össze a bölény gerincét, azért becsülték őt Aulus és Pomponia annyira!

— Herkulesre! — mondá Nero — egy halandó, aki megfojtá Crotont, szobrot érdemel a Fórumon. De te rosszul értesültél, öreg, vagy tévedsz. Vinicius szúrta le Crotont.

— Igy hazudnak az emberek az isteneknek. Ó uram, saját fülemmel hallottam, amint Croton bordái Ursus kezei alatt ropogtak, saját szememmel láttam, amint Ursus Viniciusra veté magát és azt is megölte volna, ha Ligia nincs. Vinicius erre hosszú ideig betegen feküdt, de a keresztények ápolták őt, mivel azt remélték, hogy Ligia iránti szerelméből a kereszténységre tér. És tényleg kereszténnyé lett.

— Vinicius?

— Igen.

— És talán Petronius is? — kérde Tigellinus hirtelen.

Chilon meggörbült, kezét dörzsölte és mondá:

— Csodálom éleslátásodat, ó uram! Ó, az meglehet, nagyon meglehet.

— Most értem, miért kelt oly hévvel a keresztények pártjára.

De Nero hangosan elneveté magát.

— Petronius keresztény! — veté közbe — Petronius minden pompának, minden életörömmek ellensége! Ugyan ne legyetek bolondok, ne kívánjátok tőlem, hogy hitelt adjak nektek, mert ebből egy szót se hiszek.

— De a nemes Vinicius kereszténynyé lett, ó uram! Esküszöm arra a fényre, mely belőled árad ki, hogy igazat beszélek, hogy nincs gyűlöletesebb előttem, mint a hazugság. Pomponia keresztény, a kis Aulus, Ligia és Vinicius keresztények. Hű szolgálatokat tettem Viniciusnak, ő pedig Glaucus orvos tanácsára hálából korbácsütéseket adatott nekem, habár öreg vagyok és beteg és éhes voltam. Ekkor megesküdtem a Hadesre, hogy ezt nem bocsátom meg neki. Ó uram, büntesd meg őket az ellenem elkövetett igaztalanságért és én kiszolgáltatom neked Péter apostolt és Linust és Kletát és Glaucust és Crispust, akik a legfőbbek a keresztények között és Ligiát és Ursust. Száz, sőt ezernyi keresztényt tudok neked megjelölni, ha úgy kívánod, megmutathatom imaházaikat, temetkező helyeiket, összes börtöneiteik nem lesznek elegendők befogadásukra! Nélkülem nem találhatjátok meg őket. Inségemben eddig a bölcséletben kerestem vigaszt, de mostantól fogva abban a kegyben akarok sütkérezni, mely reám sugárzik. Öreg vagyok, de azért még nem ismerem az életet, most akarom élvezni!

— Te stoikus akarsz lenni és tele tálakra vágyakozol! — veté közbe Nero.

— Aki neked szolgálatokat tesz, annak maguktól is megtelnek.

— Nem csalódom, ó bölcselkedő!

Poppaea azonban nem felejté el célját követni.

— Ó uram! — kiáltá tehát — bosszuld meg gyermekünket!

— Siessetek — sürgeté Chilon — siessetek, különben Vinicius új buvóhelyet keres Ligiának. Megmutatom nektek azt a házat, melyben a tűzvész óta tartózkodik.

— Indulj azonnal útnak — mondá Tigellinus — tíz embert adok veled.

— Ó uram! Te nem láttad Crotont Ursus kezében; még ha ötven embert akarnál is velem adni, a házat csak messziről mutathatnám meg nekik. Ah, ha Viniciust nem fogják el, veszve vagyok.

— Nem volna-e tanácsos, ó isteni — kérde most Tigellinus, Neróra nézve — Petroniust és Viniciust egyszerre és azonnal eltenni láb alól?

— Nem — viszonzá a császár rövid gondolkodás után — most még nem. A nép nem ad nekünk hitelt, ha azt mondjuk, Petronius, Vinicius vagy Pomponia Graecina gyújtották föl Rómát. Az ő házaik sokkal szebbek arra... Ez a három később kerül sorra. Most más áldozatokra van szükség.

— Adj zsoldosokat oltalmul, ó uram! — kérte Chilon.

— Arról Tigellinusnak kell gondoskodnia.

— Jer — veté most közbe a praefektus — egyelőre nálam lakhatol.

Chilon ragyogott az örömtől.

— Mind, mind kiszolgáltatom nektek! Csak siessetek, siessetek! — kiáltá rekedt hangon.

Országos Széchényi Könyvtár

NYOLCADIK FEJEZET.

PETRONIUS eközben gyaloghintójában haza vitette magát. A tűz a Carinaeban megkimélte az ő «insuláját», mivel háromfelől kertek, elől pedig a Caecilius Forum oltalmazták. Ezért a többi augustiánusok boldognak mondták őt, hiszen a legtöbbet a tűz megfosztotta pompás berendezésü, számtalan remekművet magukban rejtő házaiktól. Már régóta azt szokták róla mondani, hogy ő Fortunának elsőszülött fia és a folyton növekvő barátság, melyet Nero idő folytán iránta tanusított, ez elnevezés helyességét megerősíteni látszott.

Nos, Fortuna elsőszülöttje most elmélkedhetett ez anyának állhatatlanságán vagy annak Kronossal való hasonlatosságán, ki fölfalta saját gyermekeit.

— Ha házam a lángok martaléka lett volna — gondolá magában — és azzal elpusztulnak gemmáim, etruszk vázáim, alexandriai üvegeim és korinthusi broncaim, talán nem haragudnék Nero többé reám. Polluxra! Nem szabad reá gondolnom, hogy tőlem függött, miképp a praetoriánusok praefektusa legyek. Akkor Tigellinust gyújtogatásról vádoltam volna, felöltöztetem a kínzó tunicába, kiszolgáltatom a népnek, a keresztényeket megvédem és újra fölépítem Rómát. Ki tudja, nem derült volna-e akkor boldogabb korszak a nemesen gondolkozó emberekre. Már Vinicius iránti tekintetből el kellett volna fogadnom azt a hivatalt. Ő lett volna helyetesen, ha az elvállalt kötelességek nagyon nyomnak és Nero ennek nem mert volna ellenszegülni. Vinicius akkor az összes praetoriánusokat, sőt a császárt is megkeresztelhetette volna s az a legkevésbé se lett volna kellemetlen reám nézve. Ellenkezőleg: mennyire örül-

tem volna annak a látványnak, hogy Nerót jámbornak, Nerót erényesnek és irgalmasnak látom.

És a nála szokásos gondtalansággal hangos nevetésre fakadt. De aztán gondolatait mindjárt valami egészen más vette igénybe. Úgy tetszett neki, ismét Antiumban van és tarsosi Pál így szól hozzá: «Ti minden életöröm ellenségének neveztek bennünket, de mondd, Petronius, vajjon nem lenne-e biztosabb és veszélynélkülibb életeitek, ha Nero keresztény volna?»

— Kastorra! — gondolta aztán önkénytelenül tovább — ha itt seregestől mészárolják is a keresztényeket, Pál mindig új követőkre talál, mert ha a világ fönnállása nem a gyalázatos tettektől függ, igaz van... De ki mondhat erről ítéletet? Én magam nem keveset tanultam, de egyet elfelejtettem megtanulni: nem tudok gazember lenni. Így nem marad más hátra számomra, mint ereimet fölmet-szenem... De bármint legyen is a dolog, egyszer így kellett volna végződnie, hiszen egyszer egyik vagy a másik módon végé-nek kell lennie. Csak Eunicét és murrha-vázámat fájjalom, de Eunice szabad és vázámat nem hagyom hátra. Ahenobarbus semmi esetre se kapja meg. Szintén fájjalom, hogy Viniciustól megválok. Ugyan az utóbbi időben kevésbé unatkoztam, de azért minden pillanatban kész vagyok. A világ ugyan sok szépet nyújt, de az emberek legnagyobb részt oly rosszak, hogy a bucsú az élettől nem lehet nehéz. Aki élni tud, annak tudnia kell meghalni is. Habár az augusztínusokhoz tartozom is, mégis szabadabb ember voltam, mintsem álmodták.

— Bizonyynal azt hiszik — folytatá magában gondolatait, miközben vállat vont — hogy ebben a pillanatban térdeim resz- ketnek, hogy félelmemben égnék áll a fejemen a hajam szála. Én pedig haza térek, megfürdök ibolyavízben és megkenetem magamat, aztán, némi falatozás után, Eunicével örvendek Anthemiosnak Apollóhoz intézett himnusza eléneklésének. Miért gondoljunk a halálra, mondám már gyakran magamban, mikor ő nálunk nélkül is reánk gondol. Milyen csodálatos lenne, ha csakugyan volnának elyseumi mezők, melyeken az árnyak járnak-kelnek... Akkor Eunice nem sokára hozzám jönne és együtt járkálnánk az aspho-delos-réten. Bizonyynal jobb társakat is találnék ott, mint itt!... Bolondok, komédiások vannak itt, nem látok mást körülöttem, mint

közönséges sokaságot, műveltség nélkül, ízlés nélkül! Nem volna elég tíz «arbiter elegantiarum» se, hogy ezekből a Trimalchionokból tisztességes embereket csináljanak. Persephonéra! Torkig vagyok velök!

Bámulva érezte, mily ür választát el őt ezektől az emberektől. Ugyan már réges-régen tudta, mit tartson felőlük, de még soha se tűntek föl előtte ily megvetendőknak, ily aljasoknak. Valóban, torkig volt velök.

Most saját helyzetéről kezdett gondolkozni. Hála éleselméjűségének, tudta, hogy e pillanatban nem fenyegeti semmi veszély. Hiszen Nero a döntő pillanatban azzal tetszelgett magának, hogy barátságról és bocsánatról beszélt és e szépen hangzó szavak egy időre megkötötték kezét.

— A császárnak most új ürügyet kell kieszelnie, hogy elpusztítson — gondolá Petronius — de oly hamar nem találhat. Most mindenek előtt a keresztényeket viteti az arénába, reám csak később gondol. Minek aggódnám tehát már most, vagy miért változtatnám meg életemet? Viniciust sokkal jobban fenyegeti a veszély, mint engem!

Most már csak Viniciusra gondolt, akinek megmentése mindennél inkább szíven feküdt. A rabszolgák gyorsan vitték gyaloghintóját a Carinaeban, a romok, az egyenként álló kémények és hamurakások közt, de még nagyobb sietést parancsolt nekik, hogy hamarosan beszélhessen Viniciusszal, akinek «insulája» a lángok martaléka lett s aki ezért nála lakott. A fiatal tribún szerencsére otthon volt.

— Ma láttad-e már Ligiát? — kérde Petronius késedelem nélkül.

— Éppen tőle térek vissza.

— Halld, mit mondok és ne vesztegesd az időt kérdésekkel. A császárnál bevégzett dolog, hogy a keresztényeket teszik felelősekké Róma égéseért. Üldözés és szenvedések fenyegetik őket. A leskelődések minden percben megkezdődhetnek. Azonnal menekülj Ligiával túl az Alpokon vagy Afrikába. Siess, mivel a Palatinusról hamarabb elérik a Tiber-külvárost, mint innen.

Vinicius sokkal inkább katona volt, hogysem idejét haszontalan kérdésekkel vesztegesse. Petronius szavaira félelem nélkül, össze-

vont szemöldökkel és elszánt arccal figyelt. E természetnek első gerjedelme fenyegető veszélyben kézzelfoghatólag az a vágy volt, hogy harcoljon, hogy védje magát.

— Megyek! — mondá.

— Még egy szót! Vigy egy «capsa» aranyat, vigy fegyvereket és egy csapat keresztényt magaddal védelműl a szükség esetére.

Vinicius már az atrium kijáratánál volt.

— Küldj tudósítást egy rabszolgától! — kiáltá utánna Petronius.

Egyedül maradván, az atriumot díszítő oszlopok közt járt ide s tova s átgondolta az élményeket. Tudta, hogy Ligia és Linus a tűz után ismét az utóbbinak házába mentek, melyet, mint a Tiber-külváros legnagyobb részét, a tűz megkimélt. Ennek a körülménynek káros következményei lehettek, mivel az ide s tova bolyongó tömegben nehéz lett volna őket megtalálni. Petronius egyébiránt azt remélte, hogy a Palatinuson nem tudják tartózkodó helyöket és hogy Vinicius megelőzi a praetoriánusokat. Azonkívül azt is hitte, hogy Tigellinus egy csapásra annyi keresztényt kíván elfogni, amennyit csak lehet s így hálóját egész Rómára kiterjeszti. E célra pedig a praetoriánusokat apró szakaszokban kellett kiküldenie.

— De mit akar tíz ember? — gondolta magában. — Az a ligiai óriás összetöri csontjaikat és Vinicius az ő csapatával segítségére siet.

Ez a gondolat megnyugtatta őt. A fegyveres ellenállást a praetoriánusok ellen a császár elleni lázadásnak tekintették ugyan és súlyosan büntették; s azt is jól tudta Petronius, hogy ha Vinicius megmenekül a császár bosszúja elől, ezért neki kell lakolnia, de ezzel nem törődött. Sőt ellenkezőleg: örömet szerzett neki az a gondolat, hogy Nero és Tigellinus terveit meghiusítja és erősen föltette magában, hogy e cél elérésére se pénzt, sem embereket nem kimél. Mivel pedig rabszolgáinak legnagyobb részét tarsosi Pál Antiumban megtérítette, Petronius a keresztények védelmében föltétlenül számíthatott azok készségére és önfeláldozására.

Egy órával később, mikor Petronius Eunicével éppen az asztalnál ült és a hárfa hangjaira figyelt, melyekhez Anthemios a himnuszt Apollóhoz énekelte, egy rabszolga, az atrium felügyelője jelent meg.

— Ó uram! — kiáltá ijedtségtől reszkető hangon — a kapu

előtt egy centurio áll egy szakasz praetoriánussal és a császár parancsára veled kíván beszélni.

Az ének és a hárfazengés hirtelen elnémult. Az összes jelenlevők roppant nyugtalanok lettek. A császár csaknem soha se küldött üzenetet barátainak a praetoriánusokkal, azért megjelenésük ebben az időben semmi jót se jelentett. Egyedül Petronius őrzé meg egykedvűségét és oly ember hangján mondá, akit a folytonos látogatás kifárasztott:

— Csak békében hagynának. Hadd lépjen be — fordult erre az atrium felügyelőjéhez.

A rabszolga eltűnt a függöny mögött; erre mindjárt nehéz léptek hallatszottak és belépett a Petronius előtt ismeretes Aper centurio, teljes fegyverzetben, fején vas sisakkal.

— Nemes uram — ragadá meg a szót — a császár üzenetét hozom neked.

Petronius hanyagul nyújtá ki fehér kezét, fogta a táblácskát, gyorsan átfutotta és aztán nyugodtan Eunicének adta.

— A császár ma este «Trója égése» című költeményének egy új énekét olvassa föl — jegyzé meg — s fölszólít, hogy jöjjenek el.

— Nekem csak azt a parancsot adták, hogy adjam át a táblácskát! — jelenté ki most a centurio.

— Igen. Nincs is szükség válaszra. De, centurio, nem akarsz kissé nálunk időzni és egy pohár bort üríteni?

— Köszönöm, ó nemes uram. Egy pohár bort szívesen ürítek egészségedre, de nem maradhatok, mivel szolgálatban vagyok.

— Miért adták neked az üzenetet és miért nem küldték rabszolgával?

— Azt nem tudom, ó uram, de hihetőleg azért, mivel más ügyben is ebbe a városrészbe küldtek.

— Tudom! — kiáltá Petronius. — A keresztényekről van szó.

— Igen, uram.

— Már régóta megkezdődött az üldözés?

— Már délelőtt több csapatot küldtek a Tiber-külvárosba.

Így szólván, a centurio egy kevés bort Mars tiszteletére kiöntött a serlegből, aztán pedig kiüríté és kiáltá:

— Teljesítsék az istenek mindazt, ó uram, amit magadnak kívánsz.

«Itt-ott énekek hangzottak... itt-ott a holdfényben táncoltak.» (131. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

— Tartsd meg a serleget — mondá Petronius — miközben jelt adott Anthemiosnak, hogy fejezze be a himnuszt Apollóhoz, úgy, hogy újfent ének és hárfapengés hallatszott. Ő pedig eltűnődött és azt gondolta magában: — A rőtszakáll velem és Viniciusszal játékot kezd űzni. Egyébiránt belátok tervébe. Azért küldé az izenetet a centuriótól, hogy reám ijeszsen. Bizonyosan kikérdezik, mint fogadtam őt. Nem, nem, ne örülj túlságos nagyon, te gonosz, kegyetlen zsarnok. Tudom, hogy nem bocsátasz meg semmi sérelmet, tudom, hogy nem kerülöm el vesztemet, de mégis csalódom, ha azt reméled, hogy engemet rimánkodni látsz magad előtt, ha azt hiszed, hogy megijesztesz és megalázol.

Az étkezés után és mikor a szokásos mozgást megtette, rendbe hozatta haját és ruháit ráncokba rakatta, hogy aztán egy óra múlva ő, ki oly szép volt, mint egy isten, a Palatinusra vitesse magát. Már késő este volt, meleg, enyhe levegő uralkodott; a hold oly fényesen sütött, hogy a «campadariuskok», kik a gyaloghintó előtt mentek, a fáklyákat eloltották. Az utcákon és a romok közt egész csapat részeg kóborolt. Mindnyájan repkénnyel és folyondárral voltak díszítve, kezökben mirtusz- és babérgallyakat hordtak, melyeket a császár kertjeiből szereztek. A gabona bősége és a harci játékokra való kilátás a népet valódi mámorba ejtette. Itt-ott énekek hangzottak az éj és a szerelem dicséretére, itt-ott a holdfényben táncoltak. A rabszolgáknak ismételtten kellett ezt a kiáltást hallatniok: «Helyet a nemes Petronius gyaloghintójának!» A sokaság pedig mindig türelmesen visszavonult, miközben a nép kedveltjének tiszteletére éljenzések hallatszottak.

Petronius még váltig azt a reményt láplálta, hogy Vinicius megelőzte a praetoriánusokat és elmenekült Ligiával, vagy hogy a fiatal katona legalább megmenté szerelmesét. De eközben kínosan érzé a bizonytalanságot, mert attól tartott, hogy különböző kérdéseket intéznek majd hozzá, amelyekre felelni nehezebbre esett volna.

Tiberius palotája elé érve, Petronius kiszállt a gyaloghintóból és az atriumba lépett, melyben már számos augustiánus volt egybegyűlve. Habár meghívót kapott, még azok is kitértek előle, akik előtte való napon a legjobb barátai voltak. De ő oly gondtalanul, mivel se törődve és önérzetesen lépdelt el köztük, mintha mindenkinek az ő kegyéért kellene esengenie.

De a császár nem is ügylet reá, sőt köszöntését se viszonozta, mert úgy tett, mintha valami beszélgetés teljesen elfoglalná őt. Csak Tigellinus közeledett hozzá és mondá:

— Légy üdvöz, arbiter elegantiarum. Még mindig azt állítod, hogy a keresztények ártatlanok Róma égésében?

Petronius vállat vont, aztán a kérdezőnek, mint valami szabadosnak a hátára ütött és viszonzá:

— Te épp oly jól tudod véleményemet erre nézve, mint magam.

— Nem merek veled mérkőzni a bölcseségben.

— Abban igazad van; mert ha mérkőzhetnél is velem, nem kiáltanál úgy, mint egy páva, mikor a császár költeményének egy új énekét olvassa föl, hanem minden esetre ostoba ítéletet mondanál.

Tigellinus ajkába harapott. Nem nagyon örült a császár ama szándékának, hogy új éneket olvas föl, mert a költészet terén Petronius mindig leverte őt. És Nero, míg fölolvastott, tényleg szokása szerint mindig újra Petroniusra nézett, hogy kitalálja, mit árul el arca. Az utóbbinak egész magaviselete azt bizonyította, hogy mily figyelmesen hallgat oda. Majd összehúzta szemöldökét, majd lehajtá fejét helyeslése jeléül, néha dicsért vagy kifogásolt egy-egy verset, néha a költemény bizonyos helyeinek ismételt áttekintését tanácsolta. A császár ismét újra érezte, hogy a többieket mind önzés vezette, mikor verseit oly tulságosan magasztalták; csak Petronius becsülte a költészetet önmagáért, az bizonyos volt, csak ő birt érzékkel íranta és csak oly verseket dicsért meg, amelyek megérdemelték. Azért lassankint újra behatóan kezdett vele értekezni és mikor Petronius valamely kifejezés helyességét kétségbe vonta, azt mondá Nero:

— Az utolsó énekből meg fogod látni, miért használtam azt.

— Ah! — gondolá Petronius — tehát az utolsó ének befejezéseig életben maradok.

Sokan pedig, akik a császár szavait hallották, azt gondolták magukban: «Jaj nekem! Petronius ismét időt nyert. Lehet, hogy újfent megnyeri a császár kegyét és megbuktatja Tigellinust» s így ismét egyik a másik után közeledett hozzá. De az est vége kevésbbé kedvezően alakult Petroniusra nézve, mert mikor a császártól elbucszott, ez hirtelenül, hunyorgó szemmel és félig barátságos, félig gonosz arkifejezéssel kérdé tőle:

— Miért nem jött el Vinicius?

Ha Petronius bizonyos lett volna arról, hogy Vinicius Ligiával már a városon kívül van, bizonyynyal azt feleli neki: «Mivel engedélyvel megnősült és most útra készül.» De Nero különös mosolyát észrevevén, csak azt felelte: — Nyilván nem volt otthon, mikor meghívásod megérkezett, ó isteni!

— Mondd meg neki, hogy örülök, ha látom — ragadta meg Nero újra a szót — és mond meg neki azt is, hogy ne hiányozzék a játékoknál, melyekben a keresztények fognak föllépni.

E szavak nagy nyugtalanságba ejtették Petroniust. Ligiaért aggódott. Gyaloghintójába ülven, megparancsolta, hogy a leggyorsabban vigyék haza. De ezt nem volt könnyű megtenni. Tiberius háza előtt sűrű, lármázó, ittas sokaság állott, mely már nem énekelt és táncolt többé, mint előbb, de amelynek izgatottsága egyre fokozódott. Petronius eleinte nem érthette meg a mindenfelől hangzó kiáltásokat, de lassankint egyre hangosabbak lőnek és végre ebben a vad üvöltésben nyertek kifejezést: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!»

Csak nehezen birtak az udvari emberek pompás gyaloghintóinak helyet csinálni a tomboló csőcselék között. A sötét, leégett utcából mindig újabb csapatok jöttek elő és a vad ordítózásba elegyedtek. Szájról-szájra villámgyorsan elterjedt a hír, hogy a gyujtogatók közül igen sokat már elfogtak és rövid idő múlva a szűk és széles utcákon, a Palatinus romjai között, a dombokon és a kertekben, szóval: egész Rómában ez az őrült üvöltés hangzott: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!»

— Marhacsorda! — mormogá Petronius megvetőleg. — Ez a nép méltó a császárhoz. — És önkénytelenül gyökeret vert benne az a gondolat, hogy oly világnak, mely erőszakosságokra s oly kegyetlenségekre támaszkodik, melyektől még a barbárok is visszarettennek, hogy oly világnak, mely büntetteivel és őrült kicsapongásaival dicsekszik, tönkre kell mennie. Róma uralkodott a világon, de ő képezte a világ rákfénéjét is. Holttetem-szag áradt ki belőle. Rothadás semmisíté meg az életet, a halál árnyéka lebegett minden fölött. Már gyakran volt szó arról az augustiánusok között, de még soha oly világosan nem ismerte föl Petronius, hogy a babérral diszített kocsi, amelyen Róma, mint triumphator haladt s

melyet bilincsekbe vert nemzetek csapatai követtek, föltartóztathatatlannul közeledett a mélység felé: az élet ebben a világon uralkodó városban most úgy tűnt föl neki, mint egy örületes tánc, mint egy orgia, a vég kimaradhatatlan volt.

Most megértette, mit akartak a keresztények: az életet új alapon akarták kezdeni; de kételkedett sikerökben. Azt gondolta, hogy rövid idő múlva minden nyomuk el fog tűnni. És mi lenne ennek a következménye? Az örületes tánc Nero alatt csak egyszerűen tovább folyna és ha Nero bevégezte, más, talán még rosszabb lépne helyére, mert az ilyen nép és ilyen patriciusok nem érdemelnek jobb uralkodót. Új és még vadabb és szilajabb orgiákat tartanának.

De semmi orgia se tarthat örökké, kimerültségnek, álomnak és nyugalomnak kell reája következnie.

Mindeme gondolatok súlyosan Petroniusra nehezedtek. Bágyadtan és fáradtan kérdé, vajjon érdemes-e élni, hogy az egész világot romokba dőlni lássa körülötte? Hiszen a halál génusza nem kevésbé volt szép, mint az álom génusza és az is szárnyakat hordott vállain.

Alig álltak meg a gyaloghintó hordozói Petronius háza előtt, mikor az éber kapus már ki is nyitotta a kaput.

— Visszatért-e a nemes Vinicius? — kérdé tőle Petronius azonnal.

— Néhány pillanattal ez előtt, ó uram! — viszonzá a rab-szolga.

— Akkor nem menthette őt meg többé! — gondolá Petronius és a tógát ledobva, az atriumba sietett. Ott ült Vinicius, egészen megtörve, fejét tenyerébe hajtva. A léptek zajára fölpillantott. Arca mintegy meg volt kövülve, csak a szeme csillogott lázasan.

— Későn érkeztl? — kérdé Petronius.

— Igen. Már délelőtt elfogták őt.

— Láttad-e őt? — kezdé Petronius újra rövid hallgatás után.

— Igen.

— Hol van?

— A mamertini börtönben.

Petronius megrendült és rémülten nézett Viniciusra. Az utóbbi tüstént megértette őt.

— Nem — mondá — nem a Tullianumba,¹ hanem a középső börtönbe vetették. Azonkívül megvesztegettem az őrt, aki átengedte neki fülkéjét. Ursus most küszöbén fekszik és őrködik fölötte.

— Miért nem védte meg őt?

— Ötven praetoriánussal nem mérkőzhetett meg és Linus is megtiltotta neki.

— Hogy van Linus?

— Linus haldoklott, azért nem fogták őt el.

— Mit akarsz csinálni?

— Őt megmenteni vagy vele halni. Én is hiszek Krisztusban.

Vinicius látszólag teljesen nyugodt volt, de hangja oly kétségbeesetten hangzott, hogy Petronius szíve görcsösen összerándult fiatal jóbarátjáért való fájalmában.

— Veled érezek — mondá — de hogyan gondolod őt megmenteni?

— Az összes öröket megvesztegettem nagy összeggel, először, hogy a szökésnél segítségökre számíthassak és másodszor, hogy Ligiát a bántalmaktól megóvjam.

— Mikor hiszed, hogy a szökés lehetséges lesz?

— Az örök félnek a felelősségtől és Ligiát csak akkor akarják nekem kiszolgáltatni, mikor a börtönök úgy zsúfolva lesznek, hogy a foglyok számát többé nem lehet pontosan megállapítani. De mikor lesz az? Mentsd meg őt te és veled engemet is! Te a császár barátja vagy. Ő maga szánta nekem Ligiát feleségül. Fordulj hozzá és ments meg!

Petronius minden válasz helyett egy rabszolgát hitt és megparancsolta neki, hogy hozzon két sötét köpönyeket és két kardot. Csak akkor fordult Viniciushoz és mondá:

— Útközben majd közlöm veled nézetemet. Vedd a köpönyeket és a kardot, a börtönbe megyek veled. Igérj az öröknek száz-ezer sestertiust, igen, adj nekik kétszer annyit, ajándékozd nekik az ötszörösét, ha Ligiát tüstént szabadon bocsátják. Különben késő lehet!

— Menjünk azonnal! — kiáltá Vinicius.

¹ A börtönnek földalatti része, melynek csak egy nyílása volt a menyezeten; ott halt éhen Jugurtha.

Néhány pillanattal később mind a ketten az utcán voltak.

— És most halld, mit akarok mondani — ragadá meg a szót Petronius. — Én azon iparkodtam, hogy időt ne veszítsünk. Kegyvesztetté lettem. Saját életem veszélyben van, a császárnál többé nem vihetek ki semmit. Igen, ami még rosszabb, az a meggyőződés, hogy minden közbenjárásomra az ellen cselekednék. Hát azt hiszed, azt tanácsolnám, hogy menekülj Ligiával, ha nem így állana a dolog? A te szavaid ma nagyobb súlylyal bírnának a császár előtt, mint az enyéme. Ha ti megszöktök, rajtam tölti ki haragját. De erre nem szabad tekintettel lenned. Szabadítsd ki Ligiát a tömlöcből és szökjél meg vele. Nincs más hátra számodra. Ha nem sikerül, még mindig van idő arra, hogy más eszközökre gondoljunk. Gondold meg, hogy Ligia nemcsak vallása miatt van börtönben, hanem mivel Poppaea mindkettőtök iránt ellenséges indulattal viseltetik. Emlékszel-e reá, miképp utasítád vissza az Augustát? Ezt soha se fogja elfeledni. De egész gyűlöletét Ligiára, ennek ártatlan okára árasztotta. A leány kezdettől fogva szálka volt szemében és már réges-régen arról vádolta, hogy ő okozta a kis Augusta halálát. Bizonyos, hogy mindebben Poppaea keze van a játékban. Különben miképp lehetne megmagyarázni, hogy Ligiát azonnal börtönbe vetették? Ki fürkészte ki Linus házát? Azt mondom, hogy már jó régen megfigyelték Ligiát. Jól tudom, hogy megsebzem lelkedet, hogy minden reménytől megfosztalak, de nem szabad téged kimélnem, mert ha nem szabadítod meg rögtön Ligiát, mind a ketten veszve vagytok.

— Úgy van, igazad van! — mormogá Vinicius.

A késő idő miatt az utcák csaknem üresek voltak. De a kettőnek beszélgetését egy gladiátor zavarta meg, ki kapatosan Petroniusnak tántorodott, undorító lélegzetét reá lehelte, kezét vállára tette és rekedt hangon kiáltá:

— Az oroslánok elé a keresztényekkel!

— Mirmillo¹ — mondá Petronius nyugodt hangon — hallgass tanácsomra, eredj dolgozra!

De az ittas ember nem ereszté el őt, hanem szorosan megfogta karját és kijelenté:

¹ A gladiátorok egy neme.

— Kitoröm a nyakadat, ha nem kiáltod velem együtt: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!»

Most már elfogyott Petronius türelme. Mióta a Palatinust elhagyta, ez a kiáltás lidércnyomás gyanánt követte őt és folyton fülében csengett.

— Barátom! — kiáltá tehát — te borszagú vagy és elállod útat.

És anélkül, hogy sokáig gondolkodnék, az ember mellébe dőfte kardját. Aztán karon fogta Viniciust és oly nyugodt hangon mondá, mintha semmi se történt volna:

— A császár ma azt parancsolta, közöljem veled, hogy ne hiányozzál a játékoknál, melyekben a keresztények fognak föllépni. Érted-e, mit jelent ez? Gyönyörködni akar fájdalomban, az kétséget se szenved. Talán ez is az oka annak, miért nem vagyunk még mind a ketten bebörtönözve. Ha nem szabadíthatod meg Ligiát tüstént, akkor... nem tudom... akkor talán Acte tehetne valamit érted, bár alig remélhető. Talán Tigellinust is meg lehetne nyerni szicíliai birtokaiddal. Érdemes volna megpróbálni.

— Örömet neki adok mindent, amim van — mondá Vinicius gyorsan.

A Carinaeból a Fórumig nem kellett hosszú utat tenniök s így hamar elérték céljukat. Az éj már vége felé járt, úgy, hogy a mamertini börtön falai világosan láthatók voltak. De Petronius mégis hirtelen megállt és kiáltá:

— A praetoriánusok! Későn jövünk!

Tényleg a zsoldosok kettős sora fogta körül a börtönt. Sisakjaik és kardjaik ragyogtak a hasadó hajnal fényében.

Vinicius halálsáppadt lett.

— Menjünk tovább — sürgeté.

Néhány másodperc múlva a zsoldosok sorai előtt állottak.

Petronius rendkívüli emlékezőtehetséggel levén megáldva, nemcsak a praetoriánusok összes tisztjeit ismerte, hanem csaknem minden praetoriánus zsoldost is, csakhamar fölismerte a cohors parancsnokát is és intett neki.

— Mit jelent ez, Noger? — kérde aztán. — Azért vagytok ide rendelve, hogy a börtönt őrizzétek?

— Kitaláltad, nemes Petronius. A praefektus attól tart, hogy a gyujtogatokat különben kiszabadíthatnák.

— Senkit se szabad beeresztenetek? — kérde Vinicius.

— Ellenkezőleg: a foglyoknak szabad barátaikkal beszélniök, mert az által még több keresztény kerül kezünkbe.

— Akkor bocsáss be — jegyzé meg Vinicius és Petronius kezét megszorítva, mondá neki: Iparkodjál Actével beszélni, később eljövök, hogy meghalljam válaszát.

— Elvárlak! — viszonzá Petronius.

Ebben a pillanatban ünnepies ének hangzott a börtönből. Az eleinte halkán kezdett himnusz mindig hangosabb és hangosabb lett. Férfi-, női- és gyermekhangok összhangzatos karban egyesültek. A kora reggeli órában az ének úgy hangzott, mint a hárfazengetés. De nem fájdalmat és kétségbeesést fejeztek ki e hangok, nem, ujjongás és diadal hangzott ki belőlök. A zsoldosok álmélkodva figyeltek. Az égboltozaton pedig föltűnt a hajnalpír első, aranyos sugara.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

KILENCEDIK FEJEZET.

EZ A KIÁLTÁS: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!» végre a város minden részében fölhangzott, mivel kezdetben senki se kételkedett rajta, hogy a keresztények voltak okai az égésnek, vagyis inkább egy ember sem akart rajta kételkedni, mivel megbüntetésök fényes látványosságot ígért a népnek. De lassankint az a vélemény kerekedett felül, hogy a rettentő katasztrófa azért vett oly kiterjedést, mivel az istenek haragját vonták magukra. Azért minden templomban engesztelő áldozatokat mutattak be. A sybillai könyvek jóslatai folytán a senátus nyilvános imádságokat és nagy ünnepségeket rendelt Vulkán, Ceres és Proserpina tiszteletére, a matrónák Junónak áldozatokat mutattak be. Egész csapat matróna vonult ki a tenger partjára, hogy vizet hozzon és azzal a szobrot meghintse. Férjes asszonyok az éj istennőinek és őreinek lakomákat készítettek, szóval: egész Róma meg akart tisztulni bűneitől és áldozatokat mutatott be, hogy a halhatatlanokat kiengesztelje. Eközben pedig a romok közt új utcák keletkeztek, itt-ott már pompás házak, paloták és templomok alapjai emelkedtek, de a legnagyobb sietséggel rengeteg faamphitheatrumokat építettek, amelyekben a keresztényeket akarták a halálnak átadni. A Tiberius palotájában tartott tanácskozás után azonnal parancsot adtak ki a prokonzuloknak, hogy vadállatok beszerzéséről gondoskodjanak. Tigellinus nemcsak a vivariumokat ürítetté ki az összes itáliai városokban, még a legkisebbeket se véve ki, hanem egész Afrikában nagy hajtásokat rendelt el, melyekben az egész lakosságnak részt kellett vennie. Elefántokat és tigriseket szereztek Ázsiából, krokodilusokat és vizilovakat a Nilusból, az oroszlánok az Atlasból jöttek, a far-

kasok és medvék a Pyrenaeusokból, vad kutyák Hiberniából, molosszusi kutyák Epirusból, bivalyok és dühös, óriási bölények Germániából. A foglyok rengeteg nagy száma folytán a harcjátékok azt ígérték, hogy nagyszerűségre minden eddigit fölülmulnak. A császár a tűzvész emlékeztétét vérbe akarta fojtani és Rómát meg akarta ittasítani, azért még soha nem helyeztek hatalmasabb vérfürdőt kilátásba.

A csőcselék nagy buzgalommal támogatta a vigiliákat és praetoriánusokat a keresztények üldözésében. Megtalálásuk nem volt nehéz, mert a keresztények egész csapatai a többi lakosság közt a kertekben tanyáztak és nyíltan megvallották hitüket. Ha körülfogták őket, letérdeltek, himnuszokat énekeltek és ellenkezés nélkül elvették magukat. Ez a türelmes megadás csak még inkább fokozta a csőcselék haragját, amelynek oka felől senki se volt tisztában, de mégis mindenki a gonosztevők konoksága bizonyítékának tekintette. Ádáz düh fogta el az üldözöket. Az őrjöngő sokaság gyakran elvette a praetoriánusoktól a keresztényeket és kézzel szétmancangolta őket. Ezer meg ezer ember szaladgált éjjel-nappal az elpusztult utcákon. A romok között, a kéményekben és a pincékben keresték áldozataikat. A börtönök előtt a tömeg tűz mellett táncolt teli boros hordók körül és igazi bacchanáliákat tartott, az ittasok vad ordítóása gyakran késő éjjelig az egész városban visszhangzott. A börtönök zsúfolva voltak, a csőcselék és a praetoriánusok naponta új áldozatokat szolgáltatottak be. Minden részvét kihalt. Úgy tetszett, hogy az emberek elfelejtették a beszédet és örületes kicsapongásaik közben még csak erre a kiáltásra emlékeztek: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!» Eközben nappal fojtó hőség uralkodott, az éjjelek pedig alig hoztak hűsítést, maga a levegő is terhes volt a vérrrel és az iszonyatos gonosztettek gőzével.

És e minden mértéket túlhaladó kegyetlenségeket az egyik részről még inkább fölülmulta a minden mértéket túlhaladó vágy a vértanúság után a másik részről. Krisztus hitvallói nemcsak készségesen mentek a halálba, hanem még keresték is azt, míg a vének szigorú parancsa attól vissza nem tartá őket. E vének intézkedése folytán ezentúl már csak a városon kívül, a földalatti folyosókban a Via Appián és keresztény patriciusok szállóiban, szóval oly helyeken gyülekeztek egybe, amelyeken eddigelé nem kutatták a kereszt-

tényeket. A Palatinuson nagyon is jól tudták, hogy Flavus, Domitilla, Pomponia Graecina, Cornelius Pudens és Vinicius a keresztény tanítást követték, de azért bebörtönözésüket és megbüntetésüket későbbi időre tartogatták, mivel a császár mindenek előtt a népet akarta a maga részére megnyerni, és bizonynyal nehéz lett volna a csöcselékkel elhitetni, hogy a gyújtogatókat a patricius családokban kell keresni. De az a nézet is nagyon el volt terjedve, hogy Acte eszközölte ki a nevezettek megmentését. De ez a vélemény tévedésen alapult. Petronius ugyan Viniciusnak adott ígéretéhez képest legott Actéhez sietett, hogy segítségét Ligia részére megnyerje, de Acte csak könnyeket tudott hullatni, mivel teljes elzárkozottságban élt és csupán azért tűrték meg, mert Poppaea és a császár elől rejtekben tartózkodott.

De azért Acte Ligiát fölkereste a börtönben, ruhákat és élelmi szereket vitt neki és így eljövételével annál inkább megvédte őt az örök durvaságától, mivel azok már meg voltak vesztegetve.

Petronius azonban, aki azt gondolta, hogy Ligia előreláthatólag nem került volna a börtönbe, ha ő nem hozatja el Aulus házából és aki a küzdelmet Tigellinusszal meg akarta nyerni, mit se hagyott meg kísértés nélkül, sem időt, se pénzt nem kímélt, hogy célját és Ligia megmentését elérje. Néhány nap alatt elment nemcsak Senecához, Domitius Aferhez és Crispinillához, akiknek révén Poppaeára remélt hatni, hanem Terpnoshoz, Diodorushoz, a szép Pythagorashoz és végre Aliturushoz és Párishoz, akiktől a császár mit se szokott megtagadni.

De mindezek a fáradozások eredménytelenek voltak. Seneca, aki soha se tudta, mit hoz számára a következő nap, kifejtette Petroniusnak, hogy ha a keresztények nem volnának is okai a tűzvésznek, kiűzetésük a város jóléte érdekében mégis tanácsos, szóval a rettentő vérfürdőt a fönnálló viszonyokkal igazolta. Terpnos és Diodorus a pénzt ugyan elfogadták, de egyetlen egy lépést se tettek. Csak Aliturus, ki kezdetben ellenséges indulattal viseltetett a keresztények iránt, érzett most részvétet irántuk és kegyelmet mert kérni a császártól a bebörtönözött leány részére. De egyebet nem ért el, mint hogy Nero azt válaszolta:

— Kicsinyesebb gondolkozásúnak tartasz Brutusnál, aki még saját fiát se kímélte, mihelyt Róma jólétéről volt szó!

— Mivel Nero Brutushoz hasonlítja magát — kiáltá Petronius, akivel ezt a választ közölték — többé nem lehetséges a megmentés.

Eközben a Viniciusért való aggodalom folyton gyötörte őt, mert attól tartott, hogy a fiatal tribún öngyilkos lesz. «Most még az a remény tartja őt fönn — gondolá magában — hogy Ligiát láthatja, Ligiát megmentheti, de Kastorra, az első csalódás arra bírja őt, hogy kardjába dőljön.»

Petronius, sokkal nagyobb érzékkel birt arra nézve, hogy valaki ily módon keresse a halált, mintsem, mint Vinicius, szerelemtől és fájdalomtól elsorvadjon. A fiatal tribún nem is gondolt másra és nem tűnődött egyében, mint hogy miképp menthetné meg Ligiát. Büszkeségét legyőzván, odasietett az összes augustiánusokhoz és pártfogásra kérte őket. Tigellinusnak Vitellius útján értésére adta, hogy kész szicíliai birtokait neki átengedni és minden további kívánságát kielégíti, de Tigellinus nem akart az Augusta ellen cselekedni és visszautasította az ajánlatot. Végre Vinicius azon gondolkozott, vajjon ne boruljon-e a császár lábaihoz és ne kérjen-e tőle kegyelmet, de előre tudta, hogy ez is sikertelen lesz s egyébiránt erről a szándékról Petronius is lebeszélte.

— Mit tehetnél — kérde az utóbbi fiatal barátjától — ha Nero elutasítana, ha kérelmedre valami tréfával, szemérmetlen fenyegetéssel felelne ?

Vinicius arca eltorzult a dühtől és kétségbeeséstől, miközben összeszorított fogai közül félhangos átkokat hallatott.

— Igen — folytató Petronius — azért beszéllek le. Ha megfeledkeznél magadról, minden veszve volna.

A fiatal tribún erővel iparkodott nyugalmit visszanyerni, aztán kezével végig simítja homlokát, melyen nagy verejtékcseppek voltak és kijelenté:

— Nem, nem, annyira nem megy a dolog. Keresztény vagyok!

— Azért mégis elragadna a harag, mint éppen most történt. Jogod van ahhoz, hogy magadat tönkre tedd, de Ligiát nem.

Petronius szavai nem voltak egészen őszinték, mivel Vinicius sorsát sokkal jobban szíven viselte, mint Ligiáét. De nagyon jól tudta, hogy egyedül a kedves iránti tekintet volt az, ami Viniciust

valami meggondolatlan lépéstől visszatarthatta. Egyébiránt tanácsával fején találta a szöveget, mivel a Palatinuson, ahol biztosra vették Vinicius eljövetelét, örültek neki, hogy kérelmét elutasíthatják.

Vinicius úgy szenvedett, mint ember még az előtt soha. Attól a pillanattól fogva, mikor Ligiát börtönbe vetették, mikor a jövődő vértanúság dicsfénye körülragyogta őt, nemcsak szenvedélyesebben szerette, mint az előtt, hanem földöntúli lény gyanánt tisztelte őt. A vér elhült érében arra a gondolatra, hogy elveszíti a kedvest, hogy halált, hogy talán kínzatosokat kell elszenvednie. Néha úgy tetszett neki, hogy feje ég, mint a tűz és koponyája szét akar repedni. Nem tudta ezeket az eseményeket megérteni, meg nem foghatta, miért hagyta el az irgalmas, az isteni Krisztus követőit a szükségben, miért nem nyelte el a föld a Palatinus füsttől fekete falait és velők Nerót, az augusztíanusokat, a praetoriánusok táborát és ezt az egész gonosztevő világot. És ha azt gondolta, hogy ez még megtörténik, úgy tetszett neki, mintha mindaz, amit szemével látott, ami lelke legmélyét meghatotta, ami szívét megrendíté, csak rémületet keltő álom volna. De a vadállatok ordítása mindig visszarántá őt a valóságba, a fejszék csapása az arénák építésénél meggyőzte őt a valóságról, a tomboló csőcselék és a zsúfolt börtönök beszédes képet nyújtottak a valóságról. Ebben a zűrzavarban ő maga is megzavarodott, megzavarodott krisztusi hitében és bánatos keserűség vett erőt szívéen.

TIZEDIK FEJEZET.

LIGIA megmentésére minden kísérlet megghiúsult. Vinicius annyira lealázta magát, hogy a császár és Poppaea szabadosaihoz és rabszolgáihoz is elment pártfogásért. Nagy összeg pénzzel vásárolta meg mindig hiábavalóknak bizonyult ígéreteiket, gazdag ajándékokkal jutalmazta a legcsekélyebb szolgálatot. Fölkereste Rufius Crispinust, az Augusta első férjét és egy levelet adott neki, melyben Rufiusnak, első házasságából való fiának egy villát ajándékozott Antiumban. De mit ért el vele? Csak a császár haragját ingerelte föl, aki gyűlölte mostoha fiát. Külön küldöttel levelet küldött Othóhoz, Poppaea második férjéhez Spanyolországba, semmi áldozat nem volt neki sok, egész vagyonát és jószágát, sőt magát is erre a célra szentelte. Minden hiába volt. Csakhamar az a meggyőződés vert benne gyökeret, hogy ő csak játékszerűl szolgált ez emberek kezében és okosabban tett volna, ha nem mutatja, mennyire szíven viselte Ligia megszabadítását.

Petronius is ebben a nézetben osztozott. Eközben egyik nap mult a másik után. Az amphitheatrum építése be volt fejezve. Már kiosztották a jegyeket a délelőtti játékokra. Ezek a reggeli játékok az áldozatok nagy száma mellett napokig, hetekig, sőt hónapokig is eltarthattak. Nem tudták többé, hol helyezték el a keresztényeket. Minden börtön zsúfolva volt, mindegyikben lázas járvány dúlt. A tömeges sirok, melyekbe a rabszolgákat közösen szokták temetni, alig tudták a holttesteket befogadni s lassankint attól tartottak, hogy a betegség elterjed az egész városban s így mindenk előtt azt beszélték, hogy sietni kell a játékokkal.

Ez a hír eljutott Viniciushoz is és minden reménytől meg-

«Az éjszakákat Ursussal együtt rendszerint Ligia börtönének ajtaja előtt töltötte.»
(145. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

fosztotta. Nem maradt többé ideje, hogy további lépéseket tegyen, a játékoknak meg kellett kezdődniök! Ezen vagy azon a napon valamelyik cirkusz «cuniculum»-ába¹ vihették Ligiát, ahonnan az út csak az arénába nyílt. Mivel Vinicius nem tudta, hová vezetik Ligiát a véletlen vagy a hatalom birtokosainak parancsa folytán, elment minden cirkuszba, megvesztegette a vadállatok ápolóit, megvásárolta az öröket és olyan terveknek igyekezett őket megnyerni, amelyek kivihetetlenek voltak. Mindig csüggettegebb lett és végre azt gondolta, hogy számára nem marad más tennivaló, mint arról gondoskodni, hogy Ligiának ne kelljen nagyon sokat szenvednie halálos útján; de ez a meggyőződés kétségbe ejtette őt.

A kedvest nem bírta és nem akarta túlélni; erősen el volt tökévelve, hogy vele hal. De közben folyton attól tartott, hogy a reá zúduló gondok és gyötrelmek hamarabb elragadják őt. Petronius és vele együtt többi barátjai is abban a fájdalmas nézetben voltak, hogy Vinicius a legrövidebb idő alatt az árnyékok honába költözik. Arca sárgás színű lett és a larariumban fölállított viasz álarcokhoz hasonlított: a kérdező kifejezés soha se tűnt el vonásaiból, mintha nem tudná megérteni, mi történt és mi fog még történni. Ha valaki hozzá szólt, gépiesen fölemelte kezét, halántékához szorította és csodálkozó, kerekre nyílt szemmel nézett a beszélőre. Az éjszakákat Ursusszal együtt rendszerint Ligia börtönének ajtaja előtt töltötte. Mihelyt azonban elküldte, hogy magát kipihenje, visszatért Petronius házába és reggelig az atriumban tartózkodott. A rabszolgák gyakran ott találták őt fölemelt kezekkel vagy arccal földre hajolva, térdein fekvve. Így imádkozott Krisztushoz, mert Krisztus volt utolsó reménye. Bármilyen fogott is, minden kudarcot vallott. Még csak csoda menthette meg Ligiát. És így homlokát a kőkockákon sebesre verte és csodáért könyörgött.

De mit használt az ő könyörgése Péteréhez képest? kérde magában. Péter pedig neki ígérte Ligiát, Péter keresztel meg őt. Péter csodákat tehetett. Így tehát elhatározta, hogy Pétert fölkeresi.

Egy este megvalósítja ezt a szándékot. A néhány keresztény aki még szabad volt, kölcsönösen eltitkolta az apostol tartózkodó helyét, mert egyik testvér félt a másiktól, hogy gyöngének bizonyulhat

¹ Földalatti folyosó.

és szándékosan vagy önkénytelenül árulóvá lehet. Vinicius a reázúduló események következtében a keresztelese és a keresztények üldözésének kezdete közé eső időben még csak egyszer látta Pétert és így teljesen elveszté szeme elől; de mivel azt gondolta, hogy az a sirás, akinek házában megkeresztelkedett, bizonyosan tudja, hol tartózkodik az apostol, azonnal hozzá ment. Tőle csakugyan megtudta, hogy a Porta Salarián kívül, a Cornelius Pudenshez tartozó szállóhegyen lesz a keresztények gyülekezete, amelyen az apostol is megjelenik. A sirásó ajánlkozott, hogy oda kíséri őt. Mikor a sötétség beállt, már a bozóttal benőtt mély útban voltak, mely a kopáron és elhagyatva fekvő szállóhegyre vitt. A keresztények egy színben gyülekeztek össze, melyben különben a bort sajtolták. Az imádkozók mormogása észrevehetőleg kihallatszott belőle. Vinicius beléptekor a néhány lámpától gyéren megvilágított helyen térdelő csoportokat pillantott meg, kik litániához hasonlót mondtak. Férfi- és női hangok kara mindig újra ismétlé e szavakat: «Krisztus, kegyelmezz!» Bánatos fájdalom, mély szenvedés csendült ki e hangokból.

Vinicius hamar fölfedezte Péter apostolt. Ez ájtatosságba merülten, egy fakereszt előtt térdelt, mely a szín falára volt erősítve. Ha a fiatal patricius engedett volna első ösztönzésének, a gyülekezeten át utat törve, ezzel a kérelemmel rogyik az apostol lábaihoz: «Segíts rajtunk!» De lehet, hogy a pillanat ünnepiessége, lehet, hogy a gyöngeség erőt vett rajta, a bejáratnál térdre rogyott és kezét az ég felé emelvén, panaszkodva hallatá ő is ezt a kiáltást: «Krisztus, kegyelmezz!» Ah, saját fájdalmától lesujtva, nem törődött azzal, ami körülötte történt. Nem egyedül ő kiáltott az Üdvözítőhöz, nem egyedül ő panaszkodott és jajgatott. Egyetlen egy emberi lélek se volt a gyülekezetben, amelynek ne kellett volna egy drága lényt megsíratnia. A keresztény tanítás legbuzgóbb, legbátrabb hittvallói börtönben voltak, minden pillanat új hírt hozott a gyalázkodásokról és kínokról, melyeket azoknak el kellett viselniök, minden pillanattal fokozódott a kis csapat szüksége és veszedelme, melyet a poroszlók még nem kerítettek kézre; lehetett-e tehát csodálni, ha ezek az emberek hitökben meginogtak és kétségbeesve kérdezték: «Hol van Krisztus? Miért kell mindeme szenvedéseket eltűrünk, ha Isten mindenható?» De azért mégis irgalomért esedeztek hozzá, mert szívökben még mindig azt a reményt táplálták

hogyan az Úr eljő, megsemmisíti Nero hatalmát és ő fog uralkodni a világon. Térdeikre borulva, szemöket égre emelve, buzgón imádkoztak hozzá és mindig erre a kiáltásra fakadtak: «Krisztus, kegyelmezz!» Mint az előtt a sírásó kunyhójában, úgy most is valódi elragadtatás vett erőt Viniciuson, mely lassanként az egész gyülekezetre átment. Ezek az üldözöttek szívök legmélyéből fohászkodtak irgalomért; fölnyujták karjukat, szemök izzott. Úgy tetszett nekik, mintha az ég megnyílnék, a földnek alapjában meg kellene rendülnie, azt hitték, hogy Őt teljes dicsőségében, a csillagok fölött trónolva látják. És Ő, az irgalmas és mégis oly rettenetes, azt gondolták, a hívőket magához emeli, az üldözőket pedig a mélységbe taszítja.

A fiatal katona mindkét kezével befödte arcát és a földre borult. Hirtelen csönd állott be. A jelenlevők, telve aggódó félelemmel, alig mertek lélegzeni. Viniciusnak is úgy tetszett, hogy valami különös fog történni, hogy csoda történik. Erősen meg volt győződve, hogy csak föl kell emelkednie s föl kell néznie, hogy lássa azt a fényt, amelyet még egyetlen halandó se látott, hogy hallja azt a hangot, mely minden szívet megrendít.

De az uralkodó csöndet csupán az asszonyok zokogása szakította meg.

Vinicius fölállt és zavart tekintettel nézett körül. Nem kápráztatá el mennyei fény. Csak a lámpák fakó világa és a holdsugár, mely a tető egyik nyílásán behatolt, árasztott ezüstös fényt a szinben. Az egybegyültek némán feküdtek térdükön a kereszt előtt, csak itt-ott szakadt föl egy sóhajtás keblükből vagy kívülről hallatszott az őrtállónak óvatosságra figyelmeztető füttye. Végre Péter fölemelkedett térdeiről, az ájtatos csapathoz fordult és mondá:

— Fiaim, nyissátok meg szíveteket az Üdvözítőnek és ajánljátok föl neki könnyeiteket.

Másodperceg tartó hallgatás követte e szavakat.

De hirtelen fölhangzott egy fájdalmas női hang:

— Özvegy vagyok! Egyetlen fiamat, egyetlen támaszomat elvesztettem. Add vissza őt, ó Uram!

Ismét csönd következett be. Péter ott állt a térdelők előtt, a gondoktól meghajolva, öregén és gyöngén, mint a gyámoltalan erőtlenség megtestesült képe.

Ekkor másik panaszkodó hang szólalt meg:

— A poroszlók meggyalázták leányomat és Krisztus nem akadályozta meg őket!

Egy harmadik így szólt:

— Csak én maradtam meg gyermekeimnek. De ki ad nekik ételt és italt, ha engem is elvesznek tőlük?

És a negyedik;

— Linust, akit eleinte megkíméltek, most gyötrik és kínozzák, ó Uram!

És az ötödik:

— Ha haza térünk, a praetoriánusok elfognak bennünket — de hová rejtőzzünk előlük?

— Jaj nekünk! Ki oltalmaz bennünket?

Igy szállt az égre panasz panasz után, az öreg halász pedig lehunyta szemét és ősz fejét rázta mindezen emberi nyomorúság hallatára. És ismét mély csönd állt be és ismét fölhangzott odakünn az őrtállónak halk fűttye.

A fiatal patriciust ismét elfogta az az érzet, hogy az apostol lábaihoz kell borulnia és menekvésért hozzá kell fohászkodnia. Ekkor egyszerre úgy tetszett neki, mintha mélység nyílnék meg előtte, mely őt minden lépésnél elnyeléssel fenyegeti. Hátha az apostol bevallaná tehetetlenségét és megvallaná, hogy a római császár hatalmasabb a názárethi Krisztusnál? E gondolatra minden haja szála fölborzadt a fején, hiszen azt gondolta, hogy akkor minden reményt föl kell adnia, akkor nemcsak ő maga, hanem Ligia is tönkre megy, akkor vége Krisztus iránti tiszteletének, benne való hitének és oly végtelen éjszaka borul mindnyájukra, mint a mérhetetlen tenger.

De ekkor Péter eleintén oly halk hangon kezdett beszélni, hogy alig lehetett megérteni.

— Gyermekeim — mondá — a Golgothán láttam, mikor az Üdvözítőt a keresztre szögezték. Hallottam a kopácsolást és szemem tanúja volt annak, mint húzták föl a keresztet, hogy mindnyájan, kik körülállták, láthatták az ember fiának halálát.

— — — — —
— Láttam, mint nyitották meg oldalát és mint halt meg. És mikor a vesztőhelyet elhagytam, fájdalomban így kiáltottam föl, mint most ti kiáltotok: «Jaj, jaj, ó Uram, te mindenható Isten vagy,

miért engedted ezt meg? Miért haltál meg kereszthalállal, miért szomorítsz meg oly nagyon bennünket, minket, kik azt reméltük, hogy eljön a te országod? De Ő, a mi Urunk és Istenünk, harmadnapon föl-támadt halottaiból és közöttünk járt, míg teljes dicsőségben országába nem ment. És mi, bevallván bátortalanságunkat, megerősödünk a hitben s ettől fogva az ő magvát vetettük.

— — — — —
Hirtelen abba az irányba fordulva, amelyből az első panasz hangzék, az apostol most messze hallható hangon folytatá:

— Miért panaszkodtok? Az Úr kint és gyötrelmet szenvedett és ti azt akarjátok, hogy Ő oltalmazzon azok ellen? Ti kicsinyhitűek, elfeledtétek az Ő tanítását? Hát nem ígért Ő nektek mást, mint a földi életet? Ő közétek jött és mondá: «Kövessetek engem útaimon», Ő magához emelt titeket, ti pedig ehhez a világhoz ragaszkodtok és kiáltjátok: «Uram, ments meg bennünket!» Én az Úr előtt csak por vagyok, de előttetek mint apostol és Isten helytartója állok és így Krisztus nevében azt mondom: nem a halál ínt nektek, hanem az élet, nem kín és gyötrelmem vár reátok, hanem gyönyör és öröm, nem jajgattok és panaszkodtok majd, hanem dicsérő énekek ömlenek ajkaitokról, nem a szolgaság, nem, az örök boldogság elé mentek. Én, Isten apostola, így szólok tehát hozzád, te gyászoló özvegy: Fiad nem halott, ő az örök boldogság részese lesz és vele ismét nem sokára egyesülsz. Neked pedig, te sajnálatraméltó apa, akinek leányát a poroszlók meggyalázták, azt ígérem, hogy ismét megtalálod őt, tisztábban, mint a hebroni liliomok! Nektek pedig, ti anyák, kiket elszakítanak gyermekeitektől, nektek, kik atyátokat siratjátok, nektek, kik jajgattok, nektek, kiktől a halál a legkedvesebbet szakította el, nektek, a megtörteteknek, szerencsétleneknek, csüggetegeknek, nektek, kiknek meg kell halnotok, mindnyájatoknak kijelentem Krisztus nevében, hogy mintegy álomból boldog létre fogtok fölvirradni, hogy éj és sötétség helyett Isten dicsősége fog benneteket körülragyogni. Krisztus nevében kényszerítelek titeket, tépjétek le a köteléket szemetekről, legyetek erősek a hitben.

Igy szólván, mintegy parancsolólag fölemelé kezét és mindazokra, kik hozzá közel voltak, új bátorság és új erő szállt, mert többé nem egy megtört, fáradt aggastyán állt előttük, hanem egy

hatalmas uralkodó, aki fogva tartá lelköket és őket a mélységből, a porból magához emelte.

— Amen! — kiáltá néhány hang.

Az apostol szeméből pedig a lelkesedés sugara tört elő és egészen kiegyenesedve, magasztos fölségben állt ott. És az előtte térdelők meghajták fejüket előtte és miután az «Ámen» elhangzott, így folytatá:

— Akik könnyek közt vetnek, öröm közt aratnak. Miért engeditek, hogy a gonosz reátok támadjon? Az egész földön, Rómában, a város falain, megtaláljátok az Urat, mert bennetek van. A köveket könnyeitekkel áztatjátok, a homok véretektől piroslik, a sírok holttetemeitekkel telik meg, én pedig azt mondom, ti fogtok diadalmaskodni. Isten haragja zúdul erre a büszke, bűnös, hirhedt városra, lesújtja azt és ti vagytok az ő légiói. És amint Ő kint és gyötrelmet szenvedett, hogy a világért megbűnhődjön, úgy vegyétek ti is magatokra a hazugság és igazságtalanság e várának bűneit! Ezt hirdeti Ő nektek az én számmal!

És kitárta karjait és szemét az ég felé emelte. De a szívverés megállt azok keblében, akik körülötte voltak, mivel érezték, hogy az apostol olyasmit látott, amit különben más halandó nem láthat meg.

Az apostol arcán magasztos fény ragyogott, néhány percig a legnagyobb elragadtatás közt látszott a szavakat keresni, azután pedig fölkiáltott:

— Te nálam vagy, ó Uram, te mutatod meg utaidat. Világosíts meg engem, ó Krisztus! Nem Jeruzsálemben, nem, a sátán e székhelyén akarod megalapítani országodat! Mindeme könnyekből, mindeme kiontott vérből építéd föl egyházadat! Itt, hol most még Nero uralkodik, fog állani örökös országod. Ó Uram, Uram! Te azt parancsolod e csüggeteknek, hogy csontjaikkal vessék meg a szent Cijón alapját és engem teszesz pásztorukká és a föld minden népeinek pásztorává. Te árasztod a gyöngékre erődnek forrását hogy megerősödjének és én legeltessem mostantól fogva nyájadat, míg az idő be nem telik. Légy áldott, ó Uram, aki győzelemre segítsz bennünket. Hozanna! Hozanna!

A hitben újra megerősödve, még a legcsüggetebbek is föl-emelkedtek és néhányan azt kiálták «Hozanna», mások azt kiál-

ták «pro Christo!» És ismét csönd következett be. A színbe pedig most már a fölvirradó nyári reggelnek sugárzó fénye hatolt be és megvilágítá az egybegyűlteknél átszellemült arcát.

Péter buzgón imádkozott. Aztán pedig a községhez fordult és mondá:

— Így tehát az Úr elfojtott bennetek minden kétséget s így diadalt arattok az ő nevében.

De habár tudta, hogy győzelemnek mentek, habár tudta, hogy könnyeiket és véreket nem hiába fogják ontani, hangja mégis reszketett a megindulástól, mikor keresztet vetett reájuk és mondá:

— Így hát megáldalak, gyermekeim, kik a kínokba, a halálba, az örök életbe mentek!

A hívők serege sírva vette őt körül.

— Készek vagyunk — kiálták. — Te pedig, mi pásztorunk, légy résen, mert te vagy a helytartó és Krisztus nevében uralkodol a földön.

Így szólván, megragadták köpönyegét. És ő minden egyesnek a fejére tette a kezét és egyiket a másik után megáldotta, mint az atya, ki messze útra küldi gyermekeit.

Most mindnyájan gyorsan elhagyták a színt és siettek lakásaikba visszatérni. A börtön és az aréna többé nem volt félelmetes előttük. Gondolataik nem a földéi voltak többé, lélekben már a fényes magasságokban járkáltak. Mintegy álomban lépdeltek tova, lelkesedéssel arra vágyván, hogy erejüket és a hitben való erősségüket a vadállatok erejével és kegyetlenségével összemérjék.

Az apostolt azonban Nereus, Pudens szolgálja, egy titkos ösvénnyel a szőlőn át lakásába vezette. Vinicius mindkettőt követte. Éppen mikor Péter a kunyhó küszöbére lépett, a tribún az apostol lábaihoz veté magát.

— Mit kívánsz, fiam? — kérde Péter, a fiatal katonát megismerve.

Az apostolnak a színben hallott szavai után Vinicius nem mert hozzá kérelmet intézni, de mindkét kezével átkarolta lábát és homlokát nyögve térdéhez szorította.

— Értelek — ragadá meg most a szót az apostol. — Elragadták tőled a leányt, akit szeretsz. Imádkozzál Ligiaért.

— Ó Uram — kiálta föl Vinicius — ó uram, én csak szegény

féreg vagyok, te pedig tulajdon szemeddel láttad Krisztust, kérj te tőle irgalmat, te imádkozzál érte.

A fájdalomtól és bánattól egész alakja reszketett, homlokával kétségbeesetten verte a földet vagy aggódalmasan az apostolra nézett, akitől egyedül remélte még Ligia megmenekülését.

Péter mélyen megindult. Élénken emlékezett arra a pillanatra, mikor Ligia, Crispus szavaitól lesujtva, hasonlóképp lábaihoz borult. És most fölemelé a fiatal tribúnt és megvigasztalta őt, amint a fiatal leányt fölemelte és megvigasztalta.

— Fiam — mondá — imádkozom érte, de ne feledd, amit ama kicsinyhitűeknek mondtam: az Úr maga is kereszthalált szenvedett és a földi életre másik, örök élet következik.

— Figyeltem szavaidra, hallottam őket — hebegé Vinicius, levegő után kapkodva — de látod, hogy hiába küzdök magammal. Ha vérnek kell folynia, folyjék az enyém. Én katona vagyok. Kétszeresen, háromszorosan akarom mindama kínokat elviselni, amelyeket neki kell elszenvednie, csak te kérd Krisztust, hogy kimélje meg őt. Hiszen ő még gyermek, ó uram és Ő hatalmasabb, mint a császár, azt hiszem, sokkal hatalmasabb! Hiszen te is szeretted őt, megáldottál minket. Ő még ártatlan gyermek!

És ismét az apostol lábaihoz veté magát és újfent kiáltá:

— Te tulajdon szemeddel láttad Krisztust, te imádkozzál érte, téged meghallgat.

Erre Péter lehúnyta szemét s forrón és buzgóan imádkozott. Köröskörül minden tiszta napfényben ragyogott. Vinicius le nem vette szemét az apostol ajkairól, akinek szájából életre és halálra szóló ítéletet várt. Mély csend uralkodott. Csak a fürjek verése hallatszott a szőlőhegyeken és a távolból a Via Salaria melletti taposómalmok tompa zöreje hatott hozzájuk.

— Vinicius, hiszel-e? — kérdé végre az apostol.

— Ó uram, itt feküdném-e lábaidnál, ha nem hinnék? — viszonzá Vinicius.

— Akkor légy kitartó, mert a hit még hegyeket is át tud helyezni. És ha a leányt már a hóhér pallosa alatt, vagy az oroszlán torkában látnád, Krisztus mégis megszabadíthatja őt. Légy hívő és imádkozzál hozzá, és én veled akarok imádkozni.

És ég felé tekintvén, Péter hangosan mondá:

— Ó Krisztus, nagy a te irgalmad! Tekints e bánatos szívre és vigasztald meg azt! Ó Krisztus, nagy a te irgalmad! Irányozd a szelet juhod gyapjúja felé! Ó irgalommal teljes Krisztus, ki az Atyát arra kérte, hogy távoztassa el tőled a keserű poharat, távolítsd el most szolgádnak szájától is! Amen.

És Vinicius ég felé emelte kezét és dadogá:

— Ó Krisztus, tied vagyok! Végy engem ő helyette.

Keleten pedig már eltűnt a hajnalpir.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

VINICIUS az apostolt elhagyván, azonnal a börtön felé vette útját. Új reménység támadt szívében. Ugyan még nagyon nyomasztólag hatott reá a kétségbeesés és a bánat, de ez érzelmeken iparkodott uralkodni. Nem mert remélni, nem mert kételkedni. «Isten helytartójának imádsága nem maradhat eredménytelen», gondolta magában. «Még akkor is hinni fogok az Üdvözítő kegyelmében, ha Ligiát az oroszlán torkában pillantom meg.» Most minden gondolata imádság volt; csodálatos nyugalom, olyan erő szállt reá, aminőt az előtt soha sem érezett. Úgy tetszett neki, mintha minden veszélynek el kellene mulnia. Mindig, de mindig maga elé képzelte az apostolnak imádságban átszellemült arcát és mindig azt gondolta, hogy Krisztus meg fogja hallgatni első tanítványának, nyája pásztorának imádságát és irgalmasságot gyakorol. És szárnyas léptekkel sietett a börtön felé, mint valami örvendetes hírnek hirdetője.

De itt váratlan akadály merült föl ellene.

A praetoriánusok, kik a mamertini börtön felett őrködtek, mindnyájan ismerték őt és soha se tiltották meg neki a börtönbe való belépést. Most azonban egy centurio közeledett hozzá és megjegyzé:

— Megbocsáss, nemes tribún, ma azt a szigorú parancsot kaptuk, hogy senkit sem ereszszünk be.

— Parancsot? — ismétlé Vinicius elsáppadva.

— Igen, ó uram, a császár parancsát — viszonzá a centurio szánakozó pillantással. — A börtönben láz uralkodik. Nyilván attól tartanak tehát, hogy a látogatók megfertőztethetnék magukat s a ragályt a városban tovább terjesztenék.

— De te azt mondtad, a parancs csak mára szól?

— Dél felé fölváltják a mostani őrseget.

Vinicius kezével homlokát végig simítva, levette a «pileolust», mely egyszerűen ólomként nehezedett rá. Ekkor a centurio hozzá közeledett és halkán odasúgta:

— Légy nyugodt, ó uram; az őr és Ursus vigyáznak rá.

Igy szólván, hosszú, gall kardjával villámgyorsan a hal jegyét vonta a kőkockára.

Vinicius fürkésző pillantást vetett a zsoldosra.

— De te a praetoriánusokhoz tartozol?

— Azért mégis nem sokára ott leszek! — mondá a zsoldos a börtönre mutatva.

— Én is tisztetem Krisztust.

— Legyen az ő neve áldott! Tudom, ó uram. A börtönbe való bemenetelt nem engedhetem meg, de írk levelet, azt átadom majd az őrnek.

— Köszönöm, testvér.

A zsoldos kezét megszorítva, elment s a pileolus, úgy tetszett, könnyebbé lett. A reggeli nap bearanyozá a börtön falait és tiszta fénye Vinicius szívét is vidámabbra látszott hangolni. A Kapitólium és Jupiter Stator temploma fölött rózsaszínű felhőcskéek emelkedtek föl. A fiatal tribún önkénytelenül megállt. Ama keresztyén zsoldos új bizonyítékául szolgált az Üdvözítő mindenhatóságának és égre emelt tekintettel mondá:

— Ma ugyan nem láttam őt, ó Uram, de bizom kegyelmedben és irgalmasságodban.

Oththon Petronius várta őt, aki, mint rendesen, az éjt nappallá téve, csak nem rég tért vissza és most a lefekvés előtt fürdőt vett és megkeneté magát.

— Ujságot kell jelentenem neked — kiáltá az érkező elé. — Ma Tullius Seneciónál voltam, akinél a császár és az Augusta látogatást tettek. Nem tudom, miért jutott Poppaeának eszébe, hogy a kis Rufiust magával vigye — talán azt remélte, hogy annak szépsége meglágyítja a császár szívét. Mint annak idejében Vespasián, a gyermek, a fáradságtól kimerülve elaludt. Ahenobarbus pedig, ezt észrevevén, egy nehéz serleget hajított mostoha fiához. A gyermek veszélyes sebet kapott, Poppaea elájult,

miközben mindnyájan hallották, amint Nero azt dörmögte: «Ezt a fajzatot gyűlölöm». És ezek a szavak nem jelentenek mást, mint a halált.

— Az Isten büntetése utolérte Poppaeát — veté közbe Vinicius. — De miért közlöd mindezt velem?

— Mivel az Augusta veszélyes ellenségetek. De most őt magát is súlyos bántalom érte. Talán most megfeledkezik bosszújáról és szelidebb érzelmekre hangolható. Még ma este hozzá akarok menni és érvényesítem befolyásomat.

— Köszönöm ezt a hírt.

— Most pedig hallgass reám, Vinicius! Végy fürdőt és térj nyugalomra. Hiszen ajkaid szederjesek és árnyék gyanánt jársz-kelsz.

— Előbb felelj még egy kérdésre. Az első játékokra már meg van-e az idő állapítva?

— Tíz nap múlva meg kell kezdődniök, de a mamertini börtön foglyai csak később kerülnek sorra. Minél több időnk marad, annál jobb. Még nincs minden veszve.

Petronius maga se hitte azt, amit mondott, hiszen nagyon jól tudta, hogy mióta a császár Aliturus kérelmét azzal a szépen hangzó frázissal utasította el, amelyben magát Brutushoz hasonlította, többé nem lehetett Ligia megmentésére gondolni. Szándékosan ébresztett új reménységet Vinicius szívében, attól akarta őt megóvni, hogy öngyilkossá ne legyen, mivel végtelenül szerette őt és mivel azt kívánta, hogy Vinicius teljes szépségében váljék meg az élettől, ne pedig álmatlanságtól és bánattól eltorzított arccal.

— Még ma beszélek az Augustával — ragadá meg ismét a szót rövid hallgatás után — és így akarok szólni hozzá: «Mentsd meg te Ligiát Vinicius számára, én megmentem a kis Rufiust számodra!» Ez erős szándékom. Ahenobarbusnál gyakran elég egy, a kellő pillanatban mondott szó, hogy valaki ezt vagy azt megmentse vagy tönkre tegye. A legrosszabb esetben időt nyerünk.

— Hogyan mondjak neked köszönetet? — kiáltá Vinicius.

— A legjobban azzal, hogy táplálékot veszel magadhoz és lefekszel aludni. Athénére! Odysseus még a legnagyobb veszélyek közt se feledkezett meg az ételről és alvásról. Az egész éjszakát bizonynyal a börtönben töltötted?

— Nem — viszonzá a kérdező. — A börtönbe készültem,

de parancsot adtak, hogy senkit se bocsássonak be. Iparkodjál megtudni, Petronius, vajjon a parancs csak mára, vagy a játékok napjáig érvényes-e?

— Ezt még ma este megtudakolom és holnap reggel meghallod, miért és mennyi időre adták ki ezt a parancsot. De most lefekszem. Még ha Helios emiatti bánatában a kimmeri mezőkre menne is, az se tartana vissza. Kövesd példámat.

De alig váltak el egymástól, Vinicius a könyvtárba ment, hogy Ligiának írjon. A levéllel maga indult el a keresztény centurióhoz. Ez, ígéretéhez képest azonnal a börtönbe vitte a levelet, rövid idő múlva visszatért, átadta a fiatal tribúnnak Ligia üdvözléseit és késznek nyilatkozott arra, hogy a választ még a nap folyamán kezéhez juttatja.

Vinicius nem határozhatta el magát arra, hogy haza térjen, hanem leült egy kőre, hogy Ligia sorait oly gyorsan megkapja, amint csak lehet. A nap már magasan állt az égen. Mint rendesen, nagy embertömeg tödült a Vicus Argentariusból a Fórumra. Az árusok áruikat kínálják, a jövődömondók a járó-kelőknek följánlották szolgálataikat. Számos polgár méltóságos léptekkel a rostra felé tartott, hogy valamely szónokot meghallgassanak, vagy ujdonságokat halljanak. A növekvő hőségben számos hévizáló a templomok oszlopcsarnokaiban keresett oltalmat, amelyekből újra meg újra nagy zajjal egész csapat galambok röpültek ki, melyeknek fehér tolla a vakító napfényben ragyogóan csillogott.

A kápráztató fény, a lármás sürgés-forgás, a roppant hőség és az iszonyú fáradság nem téveszték el hatásukat Viniciusra. Szeme egyre nehezebb lőn és végre a morát játszó fiúk egyhangú kiáltásai és a zsoldosok kimért léptei mindig jobban elszenderítették. Néhányszor ugyan még fölegyenesedett és kerekre nyílt szemmel a börtönre nézett, de végre egy háta mögött levő kőhöz támaszkodott, sóhajtott mint egy gyermek, aki kifáradt a sírásban és mély álomba merült.

Mindenféle álmoképek jöttek reá. Úgy tetszett neki, mintha karjain vinné Ligiát éjjel, egy előtte ismeretlen szőlőhegyen keresztül, előttük pedig Pomponia Graecina menne és lámpával mutatná az utat. De mégis azt hitte, hogy folyton hangot hall, mely Petroniuséhoz hasonlít, mely azt kiáltá neki: «Jöjj vissza!»

De ő nem ügyelt a kiáltásra, hanem Pomponiát követte egy kunyhóig. És a kunyhó küszöbén Péter állt és e szavakkal mutatá meg neki Ligiát: «Az arénából jövünk, ó uram, de nem bírjuk a leányt fölkelteni, ébreszd föl te» s ekkor az apostol azt felelé: «Maga Krisztus fogja őt fölkelteni».

De egyszerre úgy rémlett, mintha többé nem Péter, hanem Nero állna előtte Poppaeával. Az Augusta karján tartotta a kis Rufiust, akinek fejcskékjéről Petronius a vért lemosta. Tigellinus pedig hamut hintett a legritkább ételekkel megrakott asztalokra, amelyeknél nagyszámú augustiánusok voltak, míg Vitellius minden fogást elköltött. Ő maga, Vinicius, Ligia mellett pihent. De az asztalok közt oroszlánok járkáltak hosszú, vértől csepegő sörényekkel. Ligia esengve kérte, hogy védje meg őt a vadállatok ellen, de oly rettenetes gyöngeség fogta el, hogy mozdulni se tudott. Ez a bágyadtság egyre nyomasztóbb lett, tekintetét köd látszott befátyolozni, mely sötétség környékezte őt és álomtalanul aludt tovább.

Az izzó napsugarak, a körülötte növekvő zaj és a hirtelen fölhangzó éles kiáltások azonban csakhamar följeszték szendergéséből. Vinicius megdörzsölte szemét. Az egész utca tele volt emberekkel. Két futó sárga tunicában, kiáltásokkal és hosszú nád-pálcájával szétkergeté a tömeget, hogy helyet csináljanak egy gyaloghintónak, melyet négy feltűnően erős egiptomi rabszolga vitt.

A gyaloghintóban egy fehérruhás férfi ült. Arcvonásait nem lehetett megkülönböztetni, mivel szeméhez közel papirusztekercset tartott, amelyet szorgalmasan olvasni látszott.

— Adjatok helyet a nemes augustiánusnak! — kiálták a futók szakadatlanul.

De oly tolongás volt, hogy az egiptomiaknak egy pillanatra meg kellett állniok. Ekkor az augustiánus türelmetlenül letette kezéből a papirusztekercset, kihajolt a gyaloghintóból és kiáltá:

— Kergessétek szét a semmiháziakat! Gyorsan! Előre!

Azonban hirtelen ismét gyorsan visszahúzta a fejét és a papirusztekercset arca elé tartotta. Tekintete Viniciusra esett.

Ez pedig homlokához kapott. Nem tudta, vajjon ébren van-e, vagy álmodik.

A gyaloghintóban Chilon ült.

Mivel a futók időközben helyet csináltak, a gyaloghintó hordozói éppen újra el akartak indulni, mikor a fiatal tribún, aki most egy perc alatt sok mindennel tisztába jött, ami előbb egész érthetetlen maradt előtte, a gyaloghintóhoz közeledett.

— Légy üdvöz, ó Chilon! — mondá.

— Fiatal ember — felelé a görög büszke, dölyfös hangon, miközben hasztalan iparkodott a legnagyobb elfogulatlanságot színelni — fiatal ember, légy üdvöz, de ne tartóztass föl tovább, a nemes Tigellinus vár reám!

Ekkor Vinicius megmarkolta a gyaloghintót, Chilonhoz hajolt, keményen szemébe nézett és fojtott hangon mondá:

— Te árultad el Ligiát!

— Ó, Memnon kolosszusa! — kiáltá Chilon megrémülve.

De csakhamar újra megnyugodott. Vinicius tekintetében nem volt fenyegetés és azonkívül azt gondolta, mit tehetne neki? Ó, Chilon, Tigellinusnak oltalma alatt állt, sőt maga a császár védelmet ígért neki, erős rabszolgák vették őt körül, kik minden pillanatban készek voltak intésének engedelmeskedni, Vinicius pedig fegyvertelen volt és a gond és bánat megtörte őt.

Hetykén irányzá vörös szegélyű szemét Viniciusra és suttogva viszonzá:

— És te megkorbácsoltattál, mikor közel voltam az éhhalálhoz.

Egy percnyi hallgatás következett be. Ekkor Vinicius ismét halkán mondá:

— Nagyon megbántottalak, ó Chilon!

A görög egészen kiegyenesedett, ujjával pattantott, mi Rómában a megvetés és kicsinylés jele volt és érthető hangon mondá:

— Barátom, ha kérvényt akarsz általam benyújtatni, jöjj holnap jókor az Esquilinuson levő házamba. Vendégeimet és klienseimet a fürdő után szoktam fogadni.

E szavak után kezével intett a rabszolgáknak, az egiptomiak fölvtették a gyaloghintót, a futók sárga tunicájukban botjukat forgatták és hangosan kiálták:

— Adjatok helyet a nemes Chilon Chilonides gyaloghintájának! Helyet! Helyet!

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

LIGIA egy hosszú, de hirtelenében írt levélben örökre búcsút vett Viniciustól. Tudta, hogy a börtönbe való bemenetel többé senkinek se volt megengedve, tudta, hogy Viniciust csak az arénában fogja viszontlátni. Így hát arra kérte őt, tudakolja meg, mikor kerülnek sorra a mamertini börtön foglyai s aztán jelenjék meg a játékokon, mivel legalább még egyszer szeretné őt látni az életben. Soraiból a legcsekélyebb félelem se szólt. Ligia azt írta, hogy nemcsak ő, hanem a többiek is mind az arénába kíváncsiak, óhajtják a fogságból való kiszabadulást és annak a reménységnek adott kifejezést, hogy ott még egyszer látja Pomponiát és Aulust is. Minden sora a legnagyobb rajongásról tanuskodott, minden szava azt mutatta, hogy ő is, mint az összes foglyok, a világtól elszakadtnak érzi magát, de egyúttal azt is, hogy rendíthetetlen hittel tartotta azt, miképp a síron túl mindaz, amit neki ígértek, teljesezésbe megy.

— Habár Krisztus — így folytatá levelében — engem ebben, vagy a túlvilági életben szabadít meg bilincseimtől, a tied vagyok. Az apostol szája által neked ígért.

Viniciust arra is kényszeríté, hogy ne adja magát túlságosan a bánatnak, ne engedje magát a fájdalomtól legyőzetni, mert az ő halála nem jelent válást. Egy gyermek bizalmával jelenté ki kedvesének, hogy az arénában való kínzások után azonnal megmondja az Üdvözítőnek, hogy jegyese Marcus, Rómában maradt és ő szívének minden idegével utánna vágyódik. Krisztus pedig, azt reméli, engedélyt ad lelkének, hogy egy pillanatra visszatérjen hozzá és akkor megmondhatja neki, hogy ő az örök boldogságnak részesévé

lett, többé nem gondol a kiállott szenvedésre és a legnagyobb boldogságot élvezi. Csak egy kérése mondott ellent minden földitől való teljes elszakadásának — arra kérte Viniciust, hogy holttetemét hozassa el a spoliariumból¹ és mint hitvesét abban a sírban temettesse el, mely az ő végső nyughelyéül is fog szolgálni.

A fiatal tribún bánatos szívvel olvasta ezt a levelet, de mindig újfent azzal a reménységgel kecsgette magát, hogy Ligiát nem marcangolhatják szét a vadállatok, Krisztusnak meg kell rajta könyörülnie. Haza térvén, azonnal azt írta neki, hogy ő minden áldott nap ott lesz a Tullianum előtt és vár, míg Krisztus annak falait le nem dönti és az ő szabadságát vissza nem adja. Csak maradjon erős, mert Krisztus még a cirkuszban is egyesítheti vele. A nagy apostol mindkettőjükért könyörög, azért a szabadulás órája közel van.

E sorokat a megtért centuriónak kellett volna átadnia Ligia részére. De mikor Vinicius másnap a börtön elé ment, amaz tüstént hozzá közeledett és mondá :

— Hallgass meg, ó uram ! Krisztus, aki téged megvilágosított, kegyelmet tanúsított irántad. A múlt éjjel megjelentek a császárnak és praefektusnak a szabadosai, hogy a keresztények közül a legszebb leányokat kiválogassák. A te jegyesed felől is kérdezősködtek. De a mi Urunk, Istenünk lázat bocsátott reá, amelyben a Tullianumban sok fogoly meghal és így megkímélték őt. Tegnap este eszméletlen volt és legyen áldott az Üdvözítő neve, mert a betegség, mely megóvta a szégyentől, most a haláltól is megmentheti őt.

Viniciusnak a zsoldos vállára kellett támaszkodnia, hogy fentartsa magát, ez pedig folytatá :

— Légy hálás az Úr kegyelméért. Linust kínpadra vonták és meggyötörték, de mikor látták, hogy közel volt a halálhoz, szabadon bocsáták őt. Talán most már neked is visszaadják a leányt és Krisztus visszaadja egészségét.

A fiatal tribún lehorgasztott fővel figyelt a zsoldos szavaira, aztán pedig fölegyenesedett és szilárd hangon mondá :

— Igazat beszélsz, centurio. Krisztus megóvta őt a gyalázzattól, O megmenti a haláltól is.

¹ Ide vitték a megölt gladiátorokat.

Vinicius estig ott üldögélt a börtön falai előtt és miután Petronius házába visszatért, több emberét azzal a parancscsal küldte el, hogy Linust a városon kívül fekvő villáinak egyikébe vigyék. Aztán elbeszélte minden élményét Petroniusnak. Ez rögtön elhatározta, hogy további lépéseket tesz. Egyszer már volt az Augustánál, most másodszor fölkereste őt. A kis Rufius ágyánál találta őt. A súlyos megsebesülés következtében a gyermek heves lázban volt. A kétségbeesett anya mit se hagyott megkísérletlenül, hogy őt megmentse, habár szíve legmélyén azt gondolta, hogy kis fiára akkor talán rövid idő múlva még rettentőbb halál várakozik.

Poppaea, saját fájdalmával eltelve, eleintén se Viniciusról, se Ligiáról nem akart hallani, de Petronius értette a módját, hogy őt kedvezőleg hangolja.

— Te egy új, ismeretlen istenséget sértettél meg — fejtegeté utoljára előtte. — Amint mindnyájan beszélnek, te, ó Augusta, a zsidók Jehovájához imádkozol, a keresztények pedig azt állítják, Chrestos az ő fia. Gondold meg tehát, vajjon nem ingerelted-e föl az atya haragját, vajjon nem az ő bosszúja sújtott-e. Ki tudja, vajjon nem attól függ-e a kis Rufius élete, hogy miképp cselekszel?

— Mit akarsz, hogy cselekedjem? — kérde Poppaea megremülve.

— Iparkodjál a haragvó istenséget kibékíteni.

— Miképp?

— Ligia megbetegedett. Bird reá a császárt vagy Tigellinust, hogy a leányt adják ki Viniciusnak.

— Hát azt hiszed, hogy ez hatalmamban van? — kérde Poppaea kétségbeesve.

— Akkor tégy más lépést. Ha Ligia meggyógyul, az arénában meg kell halnia. Menj tehát Vesta templomába, szólítsd föl a virgo magnát, hogy legyen a Tullianumnál abban a pillanatban, mikor a foglyokat halálra viszik és parancsolja meg a leány szabadonbocsátását. A legfőbb vesztaszűz nem tagadja meg ezt a kérést tőled.

— És ha Ligia meghalna a lázban?

— A keresztények azt mondják, Krisztus ugyan szigorú, de egyúttal igazságos bíró. Talán már jó szándékkal is kiengesztelheted őt.

«Mikor tekintete kedveltjének üres fekvőhelyére esett, ájultan földre rogyott.» (164. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

— Adjon valami jelet, hogy Rufius életben marad.

Petronius vállat vont.

— Nem mint az ő küldöttje jövök, ő isteni, csak így szólok hozzád: iparkodjál valamennyi istent, a rómaiakat és az idegeneket hajlandókká tenni.

— Követem tanácsodat! — kiáltá Poppaea megtört hangon.

Petronius megkönnyebbülten lélegzett föl.

Így legalább mégis elértem valamit — gondolá és haza térvén, így szólt Viniciushoz:

— Imádkozzál Istenedhez, hogy gyógyítsa meg Ligiát, mert ha a láz nem ragadja el, a legfőbb vestaszűztől nyeri vissza szabadságát. Az Augusta maga megy a templomba, hogy ezt a kérelmet előadja.

— Krisztus szabadítja meg Ligiát! — viszonzá Vinicius lázasan ragyogó szemmel.

Poppaea, ki a kis Rufius megmentése végett a világ összes isteneinek hekatombákat áldozott volna, még akkor este a Fórumon át Vesta templomába ment. A beteg gyermeket pedig saját dajkájára, a hű Silviára bízta.

A Palatinuson eközben már kibocsátották a gyermek ellen az ítéletet. Alig tűnt el tehát a császári gyaloghintó Poppaeával a nagy kapu előtt, a császár két szabadosa az ő beteg fiának hálószozájába ment. Egyikök Silviára veté magát, a másik a szfinksz bronz szobrát fölkapva, egy csapásra leütötte az öreget.

Erre mind a ketten a kis Rufiushoz közeledtek. A heves lázban levő, s ennek folytán csaknem eszméletlen fiú, aki nem értette, mi történt körülötte, reájuk mosolygott és csodaszép szemeit észrevehetőleg megerőltette, hogy a férfiakat fölismerje. Ezek pedig a dajkáról letépett övet a gyermek nyaka köré csavarták és azzal megfojtották. A gyermek még egyszer hívta anyját, aztán megtört szemmel hátra hanyatlott.

A gyilkosok a holttestet lepelbe takarták, a számukra készen álló lovakon Ostiába vágattak s ott a holttestet a tengerbe vetették.

Poppaea nem sokáig maradt oda, mivel a virgo magna nem volt a templomban, hanem több más vesztaszűzzel Vatiniusnál időzött.

Gyorsan visszatért gyermekéhez. De mikor tekintete kedvelt-

jének üres fekvőhelyére esett, ájultan földre rogyott és miután ismét visszanyerte eszméletét, a palota éjjel-nappal visszhangzott vad sikoltozásaitól.

A császár pedig harmadnap megparancsolta neki, hogy egy ünnepségen jelenjék meg. És ő fölvette amethistszinű tunicáját, földiszította aranszőke haját és némán, megkövült arccal, csodaszépen és mégis oly baljóslatúlag vett részt az ünnepségben, mint a halál angyala.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

MIELŐTT a Flaviusok a Kolosseumot építették, az amphitheatrumok Rómában fából készültek. Azért a tűzvész alkalmával mind a lángok martalékai lettek. A császár parancsára újonnan keletkezett amphitheatrumok közt, melyeknek építéséhez mindjárt a rettentő katasztrófa után tengeren és a Tiberen roppant, az Atlas lejtőin vágott fatörzseket szállítottak, különösen egy vált ki rengeteg nagyságával. Hiszen a játékoknak fényre és az áldozatok számára nézve, minden eddigit fölül kellett mulniok. Nemcsak a nézők, hanem a vadállatok számára is roppant helyiségeket készítettek. Ezer meg ezer kézműves dolgozott éjjel-nappal az óriási építmény berendezésén és díszítésén. A nép csodadolgokat beszélt a benne uralkodó pompáról. A mellvédők pompáztak a bronztól, borostyántól, elefántcsonttól, gyöngyháztól és békateknőtől. Csatornák segítségével, melyek az ülések alatt tovább folytak, a hegyekből jéghideg vizet vezettek ide, mi még a legnagyobb forróságban is kellemes légmérsékletet idézett elő. Óriási, bíborvörös «velarium» nyújtott oltalmat a napsugarak ellen. Az ülésorok közt füstölő serpenyők álltak, hogy a legfinomabb arabiai illatokat árasztják szét, az ülésorok fölött oly készülékek voltak elhelyezve, melyek a nézőket folytonosan verbena- és sáfrányillattal permetezték. Severus és Celer, ismert építőmesterek, minden erejük megfeszítésével vezették az építkezést és sikerült is nekik oly amphitheatrumot emelni, mely minden korábbi nemcsak pompára nézve fölülmúlt, hanem mely a kíváncsiaknak eddig soha el nem ért számát képes volt befogadni.

Mikor tehát elérkezett az a nap, amelyen a ludi matutini megkezdődtek, már napvirradta előtt roppant néptömeg várt a bejáratok

megnyitására és elragadtatással hallgatta az oroszlánok ordítását, a párducok rekedt morgását és a kutyák vonítását. Az állatokat két nap óta nem etették; de véres húsdarabokat tartottak eléjük, hogy dühöket és éhségöket fokozzák. Azért az ordítás és a vonítás néha oly iszonyatos volt, hogy a cirkusz előtt az emberek saját szavukat sem értették többé, hogy a kevésbbé bátrak elsápadtak félelmökben. Ekkor a cirkuszban napvirradatkor hirtelen egy himnusznak hangos, de békés dallama hangzott föl. A népet bámulat fogta el, s így szólt egyik a másikhoz:

— Ezek a keresztények, a keresztények.

És tényleg az éjjel meglehetősen sok keresztényt vittek az amphitheatrumba, de nem egy börtönből vették őket, mint eleintén tervezték, hanem mindegyik tömlőcből bizonyos számot vettek. A nép nagyon jól tudta, hogy a játékok hetekig, sőt hónapokig is eltarthatnak. De a cirkusz előtt ácsorgó tömeg azon is kételkedett, hogy mindazok a keresztények, akik az első játékokra voltak szánva, egy napon halált szenvedhetnek. A reggeli himnusz zengéséből számtalan éneklő férfiúra, nőre és gyermekekre lehetett következtetni és a nézők közt a tapasztaltabbak azt állították, hogy a vadállatok, melyeknek lassankint ki kellett fáradniuk és jóllakniuk, estig még akkor se téphették szét az összes áldozatokat, ha egyszerre száz meg száz embert dobnának eléjük. Mások azt is kijelentették, hogy az arénában az áldozatok túlságosan nagy száma csökkenti az érdeklődést és így sokkal kevésbbé mulattató látványt nyújt, mintsem kíváncsi volna. Egyébiránt minél inkább közeledett az a pillanat, melyben a vomitoriumokat kinyitják, a népsokaság annál élénkebb és pajkosabb lett. A jövőző játékok egyes részleteit élénk beszélgetésekben tárgyalták. Pártok képződtek, melyek közül az egyik az oroszlánoknak, a másik a tigriseknek tulajdonított nagyobb ügyességet áldozataik szétmarcangolásában. Fogadásokat tettek az állatokra és a gladiátorokra, akiknek az arénában a keresztények előtt kellett föllépniük, amennyiben a várakozók egy része a samnitek, másik része a gallok, a mirmillók, thraxok vagy a hálóvetők mellett foglalt állást.

Az amphitheatrum előtt nem sokára a gladiátorok nagyobb vagy kisebb csapatai jelentek meg a lanisták vezetése alatt. Hogy nagyon korán el ne fáradjanak, fegyvertelenül tartották bevonulá-

sukat. Némelyek zöld csokrokat tartottak kezökben, néhányan virágokkal díszíték föl magukat, de mindnyájan ifjak, szépek voltak és az élet virágjában állottak. A körülállók sok gladiátort személyesen ismertek; azért folyton ily kiáltások hallatszottak: «Légy üdvöz, Furnius, légy üdvöz Leo, légy üdvöz Maximus, légy üdvöz Diomedes»! A fiatal lányok tüzes pillantásokkal fejezték ki csodálkozásukat, míg a gladiátorok tettetett egykedvűséggel kezükkel csókokat hánytak a legszebbek felé, vagy tréfálkozva kiálták egyiknek-másiknak: «Ölelj meg még egyszer, mielőtt a halál átölel». Aztán eltűntek a bejárat kapuja mögött, hogy sokan közülök többé ki ne jöjjenek. De a kíváncsi tömeg figyelmét most az ostorokkal fölfegyverzett mastigophori vonták magukra, kiknek az volt a föladatuk, hogy a küzdőket ostorozásokkal ismét egymásnak hajtsák. Ezek után a kocsik hosszú sora, melyekbe öszvérek voltak fogva, a spoliarium elé hajtott s a rajtok fölhalmozott fakoporsók, mint a halálra szánt keresztények nagy számának új bizonyítékai a népnél valóságos ujjongást idéztek elő. Aztán egy csapat férfi lépdelt, kiknek kötelességük volt a sebesültek megölése és akik úgy voltak öltözve, hogy mindegyikök Charonhoz vagy Merkurhoz hasonlított. Utánuk azok az emberek következtek, akiknek a rend föntartásáról és a cirkuszban a helyek kijelöléséről kellett gondoskodniok, továbbá a rabszolgák, kiknek a frissítőket kellett körülhordozniok, végre pedig a praetoriánusok jöttek, akiknek oltalma nélkül a császár soha nem kereste föl az amphitheatrumot.

Mikor végre a vomitoriumokat kinyitották, a nép szinte berohant a cirkuszba. De a kíváncsiak tömege oly nagy volt, hogy a tolongás órákig tartott és csak ily rengeteg épület volt képes ezt a tömeget befogadni. Az embereket szimatoló vadállatok ordítása mindig hangosabb lett, a nézők pedig a helyek elfoglalásakor oly mennydörgésszerű zajt okoztak, mint a vihar közeledtekor a tenger hullámai.

Most közelgett a városi praefektus is a vigiliák között és utánna következtek hosszú, szakadatlan sorban a senátorok, konzulok, praetorok, aedilisek, hatóságok, palotai tisztviselők, a praetoriánusok vezetőinek, a patriciusoknak gyaloghintói, valamint a kiváló nők lektikái. Néhány gyaloghintó előtt liktorok lépdeltek, a bárdos vesszőnyalábokat vive, mások előtt egész sereg rabszolga.

A napban fényesen ragyogtak a gyaloghintók aranyozásai, a fehér és színes szövetek, a tollak, függők, ékszerek, a bárdok acéla. A cirkuszból már kihallatszottak a fölkiáltások, melyekkel a nép a kedvelt és kiváló személyiségeket üdvözölte, de a praetoriánusok apró csapatai is még mindig érkeztek.

Csak hosszú idő múlva érkeztek meg a különféle templomok papjai és utánnok a vesztaszüzek, akiknek gyaloghintói előtt szintén liktorok lépdeltek. A játék megkezdésével most már még csak a császárra vártak. De Nero, aki nem akarta a népet türelmetlenné tenni, sőt pontosságával meg akarta nyerni, kellő időben érkezett meg az Augustával, az augustiánusoktól körülvéve.

Petronius Viniciust az ő gyaloghintójában hozta magával. Az utóbbi ugyan azt hitte, hogy Ligia még mindig beteg, sőt eszméletlen, de mivel nem tudott bejutni a börtönbe, minthogy a korábbi öröket ujjakkal pótolták, akiknek sem az őrséggel nem volt szabad beszélőik, se valakinek fölvilágosítást adniok, nem tudta, vajjon Ligiát nem jelölték-e ki arra, hogy az arénában az első játékoknál megjelenjen. Miért is ne dobnának egyszer egy beteg, eszméletlen leányt az orozslánok elé? De mivel a keresztényeket vadállatok bőrébe varrva, nagy csapatokban akarták az arénába küldeni, a nézők közül bizonynyal senki se tudta számukat megállapítani vagy az egyeseket megismerni. Azért a fiatal tribún az amphitheatrumban az öröket és az összes szolgálatban levőket megvesztegette és a vadállatok ápolóival megalkudott arra nézve, hogy Ligiát éjjelig valamely sötét zúgban elrejtésük s aztán az ő megbízottjának kiszolgáltassák. — Ez aztán a fiatal leánynyal tüstént az albai hegyek közé menekülhetett. Petronius is be volt avatva a titokba. Azt tanácsolta Viniciusnak, hogy vele lépjen be az amphitheatrumba, hogy aztán később a nézők közt észrevétlenül eltűnjék és a földalatti helyiségekbe siessen. Ott aztán, hogy minden tévedésnek elejét vegye, Ligiát ő maga mutathatja meg az öröknek.

Vinicius e terv szerint cselekedett is, az örök azonnal egy kis kaput nyitottak ki neki, melyen ők maguk is ki-, bejártak s egyikök, Syrus, teketória nélkül a keresztényekhez vezette őt. De az úton így szólt:

— Kételkedem, ó uram, vajjon megtalálod-e azt, akit keresel. A keresztényeket folyton egy Ligia nevű leány felől kérdeztük, de

semmi választ se kaptunk. De talán a bizalom hiánya miatt se feleltek nekünk.

— Sokan vannak itt? — kérde Vinicius.

— Oly sokan, hogy nagy részükre csak holnap kerül a sor.

— Vannak-e köztük betegek?

— Egyet se láttam, aki nem birt volna a lábán járni.

E szavaknál ismét egy ajtót nyitott ki és egy roppant nagy, de alacsony és csaknem sötét helyiségbe léptek, melyet a rácsos nyílások, melyek az arénára nyíló ajtókon voltak, csak gyéren világítottak meg. Vinicius eleinte mit se tudott megkülönböztetni. Csak halk zúgást hallott maga körül és a népnek az amphitheatrumban fölhangzó kiáltásait. Csak akkor vett észre egész csapat, farkasokhoz és medvékhez hasonlító különös lényeket, mikor szeme hozzászokott a sötétséghez. Ezek a keresztények voltak, kiknek, vadállatok bőrébe varrva, az arénában kellett megjelenniök. Néhányan közülök egymás mellett állottak, mások térdenállva imádkoztak. A nőket a hosszú, a bőrre hulló hajról lehetett megismerni. Némelyikök szintén bőrből burkolt gyermekeket tartott karjain. De a férfiak és nők bőreiből átszellemült arcok és lelkesedéstől ragyogó pillantások látszottak ki. E szenvedők legnagyobb részét kézzelfoghatólag oly gondolat lelkesíté, mely őket minden földi fölé emelte, mely szenvedéseik elviselésére bátorságot és állhatatosságot ébresztett bennök. A fiatal katona minden kérdezősködése Ligia felől eredménytelen maradt. A kérdezettek közül néhányan úgy néztek reá, mintha álomból ébredtek volna föl, néhányan reá mosolyogtak, miközben egyik újjokat ajakukra tették, vagy a rácsos nyílásokra mutattak, melyeken át gyér világosság hatolt be. De most itt-ott hangos gyermek sírás hallatszott; a vadállatok ordítása, a kutya vonítása, a nép lármája aggasztá a kisdedeket, de talán tulajdon, vadállatokhoz hasonlító szüleiktől is féltek. Vinicius, Syrus mellett lépkedve, fürkészőleg nézett minden arcba, csak keresett, csak keresett, de mindig újra fölegyenesedett, mikor az ájultaknak testében megbotlott, akik a romlott levegő, a forróság és zsúfoltság miatt elaléltek s akiket aztán a mérhetetlen, a cirkuszhoz hasonló tér valamely zugába vittek.

Hirtelen megállt. Úgy tetszett neki, mintha az ajtó irányából ismerős hangot hallana. Kis ideig figyelt, aztán az egybegyűltek

közt gyorsan átfurakodott, hogy közelebb jusson a beszélőhöz. A világosság éppen arcvonásaira esett. Egy farkas bőréből Crispus sovány, komor arca nézett ki.

— Bánjátok meg bűneiteket — kiáltá — mert közel van órátok. De azok, akik azt hiszik, hogy a halállal megvezeklenek bűneikért, új bűnt követnek el és az örök tűzbe taszítják őket. Életekben elkövetett minden bűnökkel az Úr szenvedését fokoztátok; hogyan meritek hát azt hinni, hogy a szenvedésekkel, melyek reátok várnak, mindent kiengesztelhettek? Az igazak és a bűnösök ma egyenlő halállal halnak meg, de az Úr majd megtalálja az ő híveit. Jaj nektek, mert habár az oroszlánok karmai darabokra szaggatják testeteket, azzal se bűnökök nincs leróva, sem Istennel való számadástok nincs kiegyenlítve. Az Úr irgalmasnak mutatkozott, mikor a keresztre feszítetté magát, de ezentúl már csak bíró lesz, aki minden bűnt megbüntet és megbosszúl. Aki tehát azt hitte közületek, hogy szenvedései folytán megbocsáttatnak bűnei, az Istent káromolta, annak Isten nem lesz segítője, többé nem találtok kegyelmet és irgalmat, Isten haragja van rajtatok. Nem sokára a szigorú bíró elé hívnak benneteket, aki előtt az erényesek is alig állhatnak meg. Bánjátok meg bűneiteket, mert a pokol torka nyitva van. Jaj nektek, ti férfiak és ti asszonyok, jaj nektek, ti atyák, ti anyák, ti gyermekek!

És csontos kezét kinyujtva, megrázta a térdelők feje fölött. Még a halál láttára is, amelybe e szerencsétlenek mentek, kérlelhetetlennek és szigorúnak mutatta magát. Alig fejezte be szavait, sok hang kiáltá: «Megbánjuk bűneinket!» De aztán ismét csend következett be és nem volt más hallható, csak a gyermekek sirása és az imádkozók kezének tompa mellverése. Vinicius ereiben a vér akadózni kezdett. Minden reménységét az Üdvözítő irgalmába helyezte. Most azt hallotta, hogy eljött a bosszú napja és még az arénában való halál se szolgálhat vezeklésül. Ugyan az a vigasztaló gondolata támadt, hogy Péter másképp beszélt volna az elítéltekhez, de Crispus szavai, a komor helyiség a rácsos nyílásokkal, melyek az arénára néztek, a kínos halálra készen álló áldozatok csoportja, mindez rémülettel és kinnal tölté el lelkét, mindez százsorta borzasztóbbnak tetszett neki, mint a legvéresebb ütközet, amelyben harcolt. A romlott levegő és a hőség majdnem megakaszták léleg-

zetét. Hideg verejték lepte el homlokát. Az az aggasztó félelem fogta el, hogy ő is az elájulás és földre rogyás veszedelmében forog, mint azok a szerencsétlenek, akiknek testében megbotlott és mikor most azt is elgondolta magában, hogy az aréna ajtai bármely pillanatban megnyílhatnak, hangosan hívta Ligiát és Ursust, azt remélvén, hogy ha nem is tőlök, de más valakitől mégis választ kap.

Nem is csalódott. Néhány másodperc múlva egy medvebőrbe burkolt férfi meghúzta tógáját, és mondá:

— Ó uram, azok, akiket te hívsz, ott maradtak a börtönben. Engem hoztak ki utoljára, és láttam, hogy ő betegesen fekszik.

— Ki vagy te? — kérde Vinicius.

— Az a sírásó, akinek kunyhójában az apostol téged megkeresztelt, ó uram. Három nap előtt elfogtak és ma meg kell halnom.

A megkönnyebbülés érzete szállt Viniciusra. Ugyan azzal az óhajással jött ide, hogy megtalálja Ligiát, de most hálát adott az Istennek, hogy nem volt az áldozatok közt, sőt ezt jó jelnek magyarázta. A sírásó azonban újfent meghúzta tógáját és mondá:

— Emlékszel-e, ó uram, hogy téged Cornelius szállójába vezettelek, mikor az apostol a színen a szent tanítást hirdette?

— Emlékszem — viszonzá Vinicius.

— Még egyszer beszéltem az apostollal, mielőtt bebörtönöztek. És ő megáldott és azt mondá, elmegy az amphitheatrumba, hogy megáldja a haldoklókat. Ha tehát halálom óráján reá pillanthatnék, ha ő keresztet vetne reám, könnyebb lenne a meghalás. Ha tudod, hol van ő, mondd meg nekem.

— Rabszolgának öltözve, Petronius emberei közé elegyedett — felelé a fiatal tribún halk hangon. — Hogy hol van azoknak a helyök, nem tudom, de mihelyt visszatérek a cirkuszba, körülnézek. Nézz reám, mikor az arénába lépsz és én fölemelkedem és fejem fordításával megjelölöm az ő helyeiket. Az apostolt könnyen megtalálod közöttük.

— Köszönöm, ó uram! Béke legyen veled!

— Legyen az Üdvözítő irgalmas irántad!

— Amen!

Vinicius most elhagyá a cuniculumot. Gyorsan ismét az amphi-

theatrumba ment, ahol helyét Petronius mellett, a többi augustiánusok közt elfoglalta.

— Megtaláltad-e őt? — kérde Petronius.

— Nem, a börtönben maradt.

— Halld, mi jutott eszembe, de eközben nézz Nigidiára, hogy azt a látszatot keltsük, mintha róla beszélénk. Tigellinus és Chilon megfigyelnek bennünket. Halld tehát! Mit szólsz hozzá, ha Ligiát az éjjel koporsóba fektettetné és mint holttestet a börtönből kihoznád? Gondold meg a dolgot!

— Igen! — kezdé Vinicius, de Tullius Senecio félbeszakítá őt, aki, mindkettőhöz odahajolva, ezt kérdezte:

— Tudjátok-e, vajjon kapnak-e fegyvereket a keresztények?

— Nem, nem tudjuk! — viszonzá Petronius.

— Szeretném, ha fegyvereket kapnának — jegyzé meg Tullius — mert az aréna különben hamar vágóhídhöz fog hasonlítani. De mily fölséges amphitheatrum!

A látvány valóban pompás volt. Az alsó üléseken a vakító fehér tógák úgy csillogtak, mint a hó. Az aranytól ragyogó pódiumon a császár ült gyémántokkal diszített nyakravalóval, fején arany koszorúval, mellette a szép, de komoran néző Augusta. Mindkét felől a vesztaszűzek sorakoztak melléjük, aztán a magas méltóságok viselői, a senátorok prêmes tunicában, a hadvezérek ragyogó fegyverdíszben, egy szóval: minden, amit Róma hatalomra, fényre és gazdagságra nézve fölmutathatott. A felsőbb ülésorokban a lovagoknak adtak helyet, a legfelsőbb sorokban pedig, melyek népnek voltak szánva, a fejek valóságos tengere hullámozott, melyek fölött oszloptól-oszlopig rózsza és liliomokból, őszi kökörcsinekből, repkény és szőlőből való füzérek húzódtak.

A néptömeg közt hangosan társalogtak, egyik a másiknak kiabált, énekeltek, nevetgéltek valami élcen, mely szájról-szájra járt és néha türelmetlenül dobogtak lábukkal, hogy a játék kezdetét siettessék. A dobogás végre mennydörgésszerű, tartós zajjá fajult, úgy, hogy a városi praefektus, aki tekintélyes, fényes kísérettel már több ízben körüllovagolta az arénát, egy kendőt lobogtatott s ezzel ezernyi torokból valóságos tetszésvihart idézett elő.

A játékok rendszeren vadállatok vadászatával kezdődtek, melynél a dél és észak különféle barbárjai szoktak kitűnni, de ezúttal

az andabatak¹ nyitották meg azokat. Egész csapat lepte el közülök egyszerre az arénát. Kardjukkal a levegőbe vagdalkoztak, míg a mastigophorusok azon iparkodtak, hogy hosszú nyársakkal egymásnak kergessék őket. A válogatott nézőknél ez a látványosság csak egykedvűséget és megvetést szült, de a csőcselék jól mulatott a gladiátorok ügyetlen mozdulatain és hangos nevetésre fakadt, mikor vállukkal összeütköztek és ily kiáltásokkal igyekeztek őket félrevezetni: «Kissé jobbra!» «Kissé balra!» «Egyenes irányban!» De mivel lassankint többen összekerültek, a küzdelem véressé kezdett válni. A bátrabb harcosok eldobták pajzsukat, balkezőket kölcsönösen megfogták, hogy együtt maradjanak és jobbjukkal életre, halálra harcoltak. Az, aki elesett, kezét magasra emelte, annak jelül, hogy kegyelmet kér. De a játék kezdetén a nézők rendszerint a sebesültek halálát kívánták, kivált ha azok arca el volt takarva s így fölismerhetetlenek valának. A harcolók száma gyorsan fogyott. Utoljára még csak ketten maradtak, akiket úgy kergettek egymásnak, hogy összeütközvén, a homokra zuhantak és egymást agyonszúrták. Míg most minden felől ez a kiáltás hallatszott: «Peractum est»,² a szolgák a holttesteket kivitték az arénából, a fiúk pedig elgereblyezték a véres nyomokat és a homokra sáfrányszirmokat hintettek.

De nem csupán a nagy tömeg, hanem mindenki kivétel nélkül érdeklődéssel várt arra a játékra, melynek most kellett kezdődnie. A fiatal patriciusok az ilyen versenykor gyakran fogadtak egymással, mi által egész vagyonukat és jószágukat elvesztették. Így most is táblácskák jártak kézről-kézre, melyeken a legkedveltebb gladiátorok nevei és a sesterthusok összegei voltak följegyezve, amelyekben kiki az ő kegyeltjére fogadott. A legtöbb tételt a «spectati»-ra³ merték, de az előkelőbb osztályokban az új, eddig ismeretlen gladiátorokra is fogadtak, mert abban reménykedtek, hogy győzelem esetén nagy összegeket nyernek. Maga a császár is fogadott és az

¹ Oly gladiátorok, kik bekötött vagy a sisakkal eltakart szemmel harcoltak.

² Vége van.

³ Gladiátorok, kik az arénában már gyakran harcoltak és győztesek voltak.

ő példáját követték a papok, a vesztaszűzek, a senátorok, a lovagok és az egész nép. A plebejusok közül sokan, akiknek nem volt pénzük, saját szabadságukat tették zálogba. A roppant embertömeg dobogó szívvel, a legnagyobb izgalommal várt a gladiátorok megjelenésére és igen sokan mindenféle fogadalmakat tettek az isteneknek, hogy oltalmukat az ő kedveltjük számára nyerjék meg.

Halálos csend állt be a nézők közt, mikor a trombiták harosgása fölhangzott. Ezernyi szem irányult egy nagy, vasreteszszel bezárt kapura, melyhez egy férfi közeledett Charon alakjában és arra három hatalmas pörölycsapást mért mintegy azt jelezvén, hogy mindazok, kik mögötte tartózkodtak, a halál fiai. Erre hirtelen megnyílt mind a két kapuszárny, mely a sötét boltozatot elzárta, melyből most a gladiátorok a világos arénába léptek. Csapatonkint, mindig huszonöt ember jelent meg együtt. Először jöttek a thraxok és a mirmillók, aztán a samnitek és gallok, mindnyájan nehéz fegyverzetben és végre a retiariusok,¹ egyik kezökben a hálót, a másikban a háromágú szigonyt tartva. Eleintén egyes helyeslő kiáltások voltak hallhatók, de lassankint tartós tetszésvihar tört ki. Bárhová tekintett a szem, mindenütt izgatott embereket látott, akik tapsoltak és hangosan kiabáltak. A gladiátorok egyenletes, rugalmas léptekkel kerülték meg az arénát. Fegyvereik és pompás fegyverzeteik fényesen ragyogtak. Büszke, előkelő nyugalommal álltak meg a császár emelvénye előtt. A kürtszó a tetszésvihart elnémította. A bajvívók jobb kezüket fölemelték, szemöket a császárra irányozták és vontatott hangon mondták, vagyis inkább énekelték:

Ave, Caesar, imperator!
 Morituri te salutant!
 (Légy üdvöz, császár, imperátor!
 A haldoklók köszöntnek téged!)

Aztán gyorsan szétváltak, hogy az arénában számukra kijelölt helyeket elfoglalják. Rendelet folytán csapatonkint kellett egymás ellen küzdeniök, de a leghíresebb vívók engedélyt kaptak arra, hogy páros viadalban mutassák meg bátorságukat, erejüket, kitartásukat. Azért a gallok közül Lanio lépett elő, aki az amphitheatrum állandó

¹ Hálövetők.

látogatói előtt «mészáros» név alatt és mint sok játék győztese volt ismeretes. Fején nagy, nehéz sisakkal, mellén és hátán hatalmas vérttel, a fényesen díszített arénában erős bikához hasonlított. A nem kevésbé híres hálövető, Calendio lépett föl mint ellenfele.

A nézők közt most fogadások történtek.

— Ötszáz sestertiust a gallra!

— Ötszázat Calendióra!

— Herkulesre! Ezret!

— Kétezret!

A gall eközben az aréna közepéig lépdelt. Most azonban előre nyújtott karddal és lehajtott fővel visszahúzódott, ellenfelét a sisakrostélyon át figyelmesen szemmel tartva. A könnyűlábú, rendkívül szép termetű retiarius, aki egy ágyéka körüli övön kívül teljesen meztelen volt, folytonosan nehézkes ellenfele körül ugrált, a hálót kecsesen forgatva, a háromágú szigonyt fölemelve vagy leeresztve és a hálövetőknél szokásos énekekre gyujtva:

Non te peto, piscem peto,

Quid me fugis, Galle?

(Nem te rád, a halra célzok,

Ó gall, mit futsz tőlem?)

De a gall nem futott. Csak még néhány lépést hátrált, aztán megállt s alig észrevehető mozdulattal mindig úgy fordult, hogy ellenfelét folytonosan szemmel tartotta. Egész megjelenése, de kivált formátlan, nagy feje ijesztő benyomást keltett. A nézők azonnal fölfogták, hogy ez a páncélos gladiátor azon volt, hogy a harcot egyetlen egy dőfessel eldöntse. Eközben a hálövető majd felé ugrott, majd vissza, háromágú szigonyával oly gyors mozdulatokat tévén, hogy a szem alig követhette. Csak a néha fölhangzó pendülés bizonyítá, hogy a szigony hegyei a pajzsot találták, de Lanio nem hátrált és nem tántorodott el, mi világos bizonyítéka volt roppant erejének. Egész figyelme nem a háromágú szigonyra, hanem a hálóra irányult, mely mint vészitjósító madár folyton feje fölött lebegett. A nézők alig mertek lélegzeni, oly érdeklődéssel kísérték a gladiátorok mesteri küzdelmét. Ekkor úgy látszott, hogy hirtelen elérkezett a gall számára az alkalmas pillanat és gyors szúrást intézett ellenfelére. De ez villámgyorsan elosont a kard alatt,

aztán fölegyenesedett és kidobta a hálót. A gall pedig, lassan visszatérve előbbi helyére, pajzsával fölfogta a hálót. Aztán mind a ketten elváltak egymástól. Az amphitheatrum ezerhangú «Macte»-kiáltástól visszhangzott, az alsó ülésorokban új fogadások történtek. Sőt a császár figyelmét is felkeltették, aki eddig nem is ügyelt a küzdelemre, hanem Rubriával társalgott.

És a gladiátorok újra harcolni kezdtek és mozdulataik oly egyenletesek és szépek voltak, hogy úgy tetszett, mintha nem életre-halálra küzdenének, hanem csak ügyességeket akarnak megmutatni. Lanio ismét kétszer kitért a háló elől, aztán az aréna végére huzódott. De mindazok, kik ellene fogadtak, nem hagytak neki békét és kiálták: «Támadj, támadj!» Lanio engedelmeskedett és Calendióra rohant. A hálövető karjából hirtelen vérsugár lövelt ki. A gall most minden erejét megfeszíté. Gyorsan előre ugrott, hogy megtegye a végső csapást. De Calendio, ki szándékosan képtelennek tette magát a hálövetésre, ebben a pillanatban ügyesen félre ugrott, a háromágú szigonyt ellenfelének lába közé döfte s elejté őt.

Hasztalan igyekezett Lanio ismét fölemelkedni. Egy másodperc alatt körülvette őt a vészthozó háló, melynek szemeibe minden mozdulattal még inkább belegabalyodott, míg Calendio a háromágú szigonymyal újra meg újra beléje szúrt. De még egyszer föltápáskodott, karjára támaszkodott és ide-oda hempergett, hogy a hálóból kiszabaduljon. Már késő volt. Kiesett a kard erőtlenné vált kezéből, megfogta fejét és hanyatt esett a földre. Calendio pedig, a háromágú szigonyt két kézre fogva és hegyeit legyőzött ellenfelének torkára téve, a császár emelvénye felé fordult.

Az egész cirkusz a tömeg tapsviharától és viharos kiáltásaitól rengett. Azok, kik a hálövetőre fogadtak, Calendiót ebben a pillanatban többre tartották Nerónál, de egyúttal gyűlöletük is megenyhült Lanio ellen, aki élete árán tölté meg erszényeiket, azért, az adott jelekből következtetve, a nézők ítélete megoszlott. Az emberek egyik fele a felső ülésorokban a legyőzöttnek halálára, a másik fele megkegyelmezésére szavazott.

Calendio pedig, csak a császárra és a vestaszűzekre nézve, azok elhatározására várakozott.

Lanio szerencsétlenségére Nero neheztelt rá, mivel a tűzvész kitörése előtt egy játék alkalmával a gallra fogadott és ez által nagy

összeget vesztett, melyet Licinus nyert meg. Így kezét az emelvény fölé nyújtá és hüvelykujjával a földre mutatott.

A vesztaszűzek azonnal követték példáját. Erre Calendio a legyőzöttnek a mellére térdelt, annak fegyverzetét kissé félre tolta, övéből rövid kést húzott elő és a háromszögletű pengét markolatig az ellenfél torkába dőfte.

— Peractum est! — hangzott ismét az amphitheatrumban.

Lanio még néhányszor kapálódzott, mint a leszúrt bika, lábával a homokot rugdalta, kinyújtózzkodott s aztán mozdulatlanul fekvé maradt.

Halála kétségtelen volt. A Merkur alakjában levő férfiak közül senki se tartotta szükségesnek a tüzes vassal megpróbálni, vajjon él-e még. Gyorsan elvitték és további párosviadalokat vívtak. Aztán a különböző csapatok küzdöttek egymással. A tömeg szenvedélyesen vett részt bennök, le nem vette róluk szemét. Üvöltöttek, füttyöltek, tapsoltak, nevettek és a gladiátorokat ösztönözték. Az utóbbiak vadállati dühvel harcoltak, ember ember ellen. A testek szinte megörbültek a halálos ölelésben s a csontok ropogtak, egyik kardszúrás követte a másikat, a halvány ajkáról a vér a homokra ömlött. Az újoncokat lassankint oly félelem fogta el, hogy az emberi gombolyagból ki akartak válni és menekülni. De a mastigophorusok oly korbácsokkal kergették vissza a harcba, melyeknek végére ólom volt erősítve. A homokon nagy vértócsák képződtek. Az arénában sorban heverték a fegyverzettel ellátott holttestek. De e tetemek közepett, az élők tovább harcoltak, megbotlottak a vértekben és pajzsokban, a fegyverekben véresre hasították föl lábukat és végre szintén földre rogytak.

Utoljára a gladiátorok legnagyobb része halálra sebesülten a földön hevert, csak néhány sebesült térdelt az aréna közepén és kegyelemért esdekelve, reszketve nyújták kezöket a nézők felé. A győzőknek koszorúkkal és olajfa ágakkal való megjutalmazása után szünet következett, melyet azonban a mindenható császár parancsára valóságos ünnepi lakomára használtak.

A nyomószivattyúk sáfrány- és ibolyavízből finom esőt árasztottak a nézőkre, illatszereket égettek a füstölő serpenyőkben, frissítő italokat, hús-eledeleket, édes süteményt, bort, olajbogyót és más gyümölcsöt hordtak körül. A nép élvezett, fecsegett és a császárt

«éljenezte», hogy őt még nagyobb bőkezűsége sarkalja. Miután az éhséget és szomjúságot lecsillapították, száz meg száz rabszolga számtalan kosárban mindenféle ajándékokat hozott, melyekből amorettek alakjában levő fiúk az ajándékokat kiszedték és a nézők közé dobálták. De abban a pillanatban, mikor a sorsjegyeket osztogatták, igazi harc keletkezett. Az emberek birkóztak, egymást földhöz vágták, lábbal tapodták, segítségért kiabáltak, a padokra ugráltak, fojtogatták egymást abban a reménységben, hogy szerencsés nyereménnyel birtokába jutnak egy háznak kerttel, egy rabszolgának, egy pompás ruhának, vagy valamely vadállatnak, melyet később az amphitheatrumnak eladhatnak. Hogy ennek az éktelen zűrzavarnak véget vessenek, a praetoriánusoknak kellett közbe lépniök, az ajándékok kiosztása után pedig sokakat törött karral vagy lábbal, sőt némelyeket teljesen összetaposott testtel vittek ki a cirkuszából.

A sorsjegyekért való veszekedésben a vagyonosabbak természetesen nem vettek részt. Az augustiánusok Chilon látásán mulattak és gúnyolódtak annak hiábáló igyekvésén, hogy a véres küzdelmet oly nyugalommal nézze, mint a többiek valamennyien. Hiába ráncolta össze szemöldökét a félelemtől kínzott görög, véresre harapta ajkait, kezét úgy ökölbe szorítá, hogy körmei kezébe nyomultak, görög természete és személyes gyávasága képtelenné tette őt arra, hogy ily látványt elviseljen. Halálsáppadt arccal, egész testében remegve, szederjes ajakkal, vacogó fogakkal és kidülledt szemmel ült az augustiánusok között és csak a viadalok vége felé lett kissé bátrabb.

De mikor most mindenfelől kicsúfolták, dühös harag fogta el őt. Egész éleselméjűségének fölhasználásával, kétségbeesetten védekezett.

— Hah, görög — kezdé Vatinius, szakállát meghúzva — a szétzúzott koponya látása nyilván felülmulja erődet.

— Az én apám nem volt varga, azért nem értek hozzá, hogy megfoltozzam! — viszonzá Chilon, két megmaradt fekete fogát vicsorgatva.

— Macte! habet! — kiálták többen, míg mások tovább gúnyolódtak.

— Nem ő az oka — mondá Senecio hirtelen — hiszen szív helyett egy darab sajt van a mellében.

— Te se vagy oka — sietett Chilon a válaszsza — hogy fej helyett üres koponyád van.

— Talán még gladiátor leszel valamikor! Mint hálóvető csodálatosan festenél az arénában.

— Ha téged hálóval megfognálak, csak egy kiállhatatlan fajnót fognék meg.

— Mi lesz még a keresztényekkel! — jegyzé meg most Festus Liguriából. — Nem szeretnél kutya lenni, hogy marhatnád őket?

Ilyen módon folyt még jó darabig a kötekedés. A görög általános kacagás közt a legügyesebben védte magát, a császár tapsolt neki és folyton azt kiáltá: «macte» és új piszkálódó beszédekre sarkalta őket. Végre Petronius közeledett a göröghöz, könnyedén megérinté vállát elefántcsont pálcikájával és nyugodtan és hidegen mondá:

— Érted magad, ó bölcselkedő, de egy tévedésért nagyon meg kell lakolnod. Az istenek zsebmetszőt akartak belőled csinálni és te démon lettél. Hamar lejárod magadat.

Chilon vörös karikás szemével merően a beszélőre nézett és hasztalan igyekezett találó feleletet lelteni. Csak egy percre tartó hallgatás után viszonzá észrevehető megerőltetéssel:

— Csalódom, tartani fogom magamat.

Ekkor hangos trombitaszó hallatszott annak jeléül, hogy a szünetnek vége van. A sokaság a folyosókból, melyekben az emberek társalogtak és az üléstől elzsibbadt tagjaikat kinyújtóztatták, visszasietett a padokra. Az általános mozgás, valamint a korábbi győzelmek miatt mindig újra támadó vitatkozás folytán nagy zűrzavar keletkezett. De miután a szenátorok és patriciusok helyüket elfoglalták, a nyugalom néhány perc múlva az amphitheatrumban ismét helyre állt. Erre a kiomlott vértől itt-ott összeállt homokot az arénában számos szolga gondosan elegyengette.

Most a keresztényeknek kellett sorra kerülniök, új látvány, melyre a nép nagy kíváncsisággal várt. Mindenki azt kérdezte, ugyan miképp fog az lefolyni. Rendkívüli jeleneteket vártak s a nézők közt roppant ellenséges hangulat uralkodott. Mi mindent nem követtek el ezek az emberek, akikre most váraoztak! Ők tették tönkre Rómát legpompásabb műemlékeivel, kis gyermekek vérért itták, a kútakat megmérgezték, az egész emberiséget elátkozták, a leggyalá-

zatosabb bűntényeket követték el. Ezekért még a legkegyetlenebb kínzások se voltak elegendők és a nép égett a türelmetlenségtől, hogy megbizonyosodjék, vajjon a keresztényekre szabott büntetések megfelelnek-e gyalázatos tetteiknek. Az izgatott tömeg nyugtalansága és fölháborodása szemmel láthatólag fokozódott.

A nap már magasan állt az égen és a velariumon átható sugarai vöröses fénynyel tölték be az amphitheatrumot. A homok izzani látszott. Az aréna fölött, valamint a nézőtér fölött vészjósló valami lebegett. A levegő halállal és borzalommal terhesnek látszott. Ez a nyomasztó légkör lassankint hatással volt a fecsegő tömegre is, úgy, hogy fokozatosan elnémult. Minden arcon gyűlölet és ellen-szenv látszott.

A praefektus ismét jelt adott. A Charonnak öltözött öreg, aki már a gladiátorokat is a halálba hívta pörölycsapásaival, ismét átlépdelt az arénán és háromszor a kapura ütött. Tompa zúgás hangzott az arénában:

— A keresztények, a keresztények!

A vasrácsok csikorogtak, a sötét boltozatból kihallatszott a mastigophorok szokásos kiáltása: «Ki az arénába!» és a tágas tér gyorsan benépesült számtalan teremtéssel, kik bőreikben erdei manókhoz hasonlítottak. Mindnyájan gyorsan, lázasan az aréna közepére szaladtak. Ott térdre estek és kezöket fölemelték. A nép ezt kegyelemkérésnek tartotta. Ily gyávaság miatt magán kívül volt dühében. A nézők dobogtak, fűtyöltek, üres boros kancsókat és lerágott csontokat vagdaltak a szerencsétlenekhez és kiálták: «A vadállatokat, a vadállatokat!»... De ekkor valami váratlan történt! A térdeplők hangos énekbe fogtak és először hangzott föl a római cirkuszban ez a himnusz: «Christus regnat!»

A népet ámulat fogta el. Az elítéltek rendületlenül tovább énekeltek. Halvány arcukból, a velarium felé irányzott tekintetükből tiszta lelkesedés ragyogott. Ez a csapat nem kegyelmet kért, számukra nem létezett cirkusz, nem léteztek szemlélők, se senátus, se császár. «Christus regnat!» hangzott hangosabban és hangosabban és a legalsó ülésektől a legfelsőbbekig ez a kérdés terjedt el a nézők közt: «Mi történt, ki ez a Krisztus, aki e halálra szántaknak szívében ural-kodik?» Eközben egy második rácsot nyitottak ki és egész falka dühösen csaholó kutya ugrott az arénába: fakó, óriási molosszusi

kutyák a Peloponnesusból, csíkos bőrű ebek a Pyrenaeusokból, farkasokhoz hasonló juhászkutyák Hiberniából, mind szándékosan kiéheztetve, beesett horpaszszal és vérben forgó szemekkel. Az egész amphitheatrum visszhangzott vonításuktól és üvöltésüktől. A keresztények éneke elhallgatott. Mozdulatlanul, mintegy megkövülve térdeltek, miközben karban búsán ismétlék: «pro Christo, pro Christo!» A kutyák érezték ugyan, hogy a vadállatok bőrei alatt emberek rejtőznek, de mivel egész mozdulatlanul maradtak, a kutyák nem mertek tüstént rájuk rohanni. Néhány a mellvédőhöz lapult, mintha a nézők közé akarna szaladni, mások oly örületesen szaladgáltak köröskörül, mintha valami láthatatlan vadra uszítanák őket. A nép dühbe jött. Valódi vihar tört ki. A nézők közül néhányan úgy ordítottak, mint a vadállatok, mások a legkülönbélebb nyelveken a kutyáknak kiabáltak és a keresztényekre uszították, mások ugatásukat utánozták. A féktelen láрма a cirkuszban mindinkább fokozódott. Végre a fölízgatott falka a keresztényekre rohant, de épp oly gyorsan visszahúzódott, hogy aztán szimatolva újfent előre rohanjon. Most egy molosszusi kutya egy előtte térdelő asszony vállába harapott és azt földre rántotta, amivel a vérfürdő kezdetét vette. A kutyák most áldozataikra rontottak. A nézőtérén levő tombolást és lármát hirtelen csönd váltotta föl, a tömeg feszült figyelemmel kísérte az arénában történeteket. Az ebek mindig dühösebben üvöltöttek és vonítottak, mindig panaszosabban hangoztatták férfiak és nők ezt a kiáltást: «pro Christo! pro Christo!» Formálan tömegbe gabalyodva, hemperegtek kutyák és emberek az arénában. A vér patakonként folyt. A kutyák az emberi tagokért marakodtak. Itt-ott még láthatók voltak egyes térdelő alakok, de csakhamar ezek is rettentően meg voltak csonkítva.

Vinicius a keresztényeknek az arénában való megjelenésekor fölemelkedett és úgy állt, hogy ígéretéhez képest a sírásónak megjelölte azt az irányt, amelyben az apostol Petronius emberei közt ült. Csak jóval később ült ismét helyére a fiatal tribún és halál-sáppadt arccal és rémült szemmel figyelt a rettentő látványra. Nem tudott uralkodni azon a félelmen, hogy a sírásó tévedt és Ligia a vértanúk közt van. De mikor e kiáltás: «pro Christo!» mindig újra fölhangzott, mikor látta, hogy a sok áldozat, a kín és gyötrellem ellenére még a halálban is hű maradt hitéhez és Istenéhez,

oly érzelem lopódzott szívébe, mely a félelmen és aggodalmon is diadalmaskodott. Ha maga Krisztus halált szenvedett — kérde magában — ha ezek tönkre mennek az ő nevéért, ha vérpatakok omlanak miatta, mit akar az egyes ember, szabad-e egyedül a maga számára kegyelmet remélnie? És ez a gondolat egyre hatalmasabbá vált benne az arénai vérfürdő láttára, a haldoklók nyögéseire és fohászzkodásaira és a mindent átható vérszagra. De azért mégis egyre azt ismételte lázas ajakkal: «Ó Krisztus, ó Krisztus, hiszen a te apostolod imádkozott érte!» Egyszerre azonban minden összefolyt a szeme előtt, úgy tetszett neki, hogy a vér egyre magasabbra emelkedik az arénában és lassankint elárasztja nemcsak a cirkuszt, hanem egész Rómát is. Végre azt se tudta többé, hol van, nem hallotta sem a kutyák vonítását, sem a csöcselék tombolását, sem az augusztínusok kiáltását:

— Chilon elájult!

— Chilon elájult! — ismétlé Petronius, Chilon felé fordulva.

A görög mint valami holttetem, nyitott szájjal, tényleg hanyatt esett helyére. De ebben a pillanatban új, bőrökbe varrt áldozatokat hajtottak az arénába. Ezek is tüstént letérdeltek, mint az előbbieik. A falka azonban csaknem valamennyit érintetlen hagyta. Csak néhány eb rohant a hozzájuk legközelebb térdelőkre, a többiek lefeküdtek, vértől csepegő nyelvvel nyalogatták magukat és nagyokat nyujtózkodtak.

De az izgatott, vértől ittas, szinte őrzöngő nézők most rekedt hangon kiabálták:

— Az oroszlánokat, az oroszlánokat! Ki az oroszlánokat!...

Az oroszlánokat ugyan csak a következő napon akarták az arénába eresztetni, de az amphitheatrumban a nép uralkodott. Még a császárnak is meg kellett akarata előtt hajolnia. Csak az őrült, kívánságaiban kiszámíthatatlan Caligula merte néha megtenni, hogy a nép akaratának ellenszegüljön, sőt parancsot adott, hogy bottal vágjanak a sokaság közé, de azért legtöbbször neki is alkalmazkodnia kellett. Nero pedig ilyen alkalmakkor mindig engedékeny volt, mivel mindenk előtt a nép kedvét kereste. Miért mutatkozott volna tehát most hozzáférhetetlennek, mikor arról volt szó, hogy a tűzvész következtében háborgó népet lecsillapítsa és a keresztényeket elpusztítsa, kiket gyujtogatóknak bélyegeztek.

Megadta tehát a jelt, hogy nyissák ki a cuniculumot s azonnal csend lett, olyan csend, hogy az ajtó nyikorgása is meghallatszott, amely mögött az oroszlánok voltak. Mihelyt a kutyák meglátták őket, sűrű csoportokban, nyöszörögve az aréna másik végébe húzódtak. Az oroszlánok pedig, fakósárga állatok, hosszú, bozontos sörénnyel, lassan, egymás után az arénába cammogtak. Még a császár is minden figyelmét rájuk fordítá és a smaragdot folytonosan szemén tartotta. Az augusiánusok tapsoltak, míg a nép az állatokat újjain számlálta és éberen megfigyelte, mily hatást idéz elő a keresztényeknél közeledésük, akik még mindig a homokon térdeltek és a sokak előtt megfoghatatlan, de mindenkit fölháborító szavakat kiálták:

— Pro Christo, pro Christo!

De bár az oroszlánok éhesek voltak, nem rohantak tüstént a keresztényekre. Az arénában levő vörös fénnytől elkápráztatva, szemüket hunyorgatták, nagyokat nyujtózkodtak és torkukat ásítózva úgy kitátották, mintha a nézőknek akarták volna megmutatni iszonyatos fogaikat. De csakhamar nyugtalankodni kezdtek. A vérszag, a szanaszét heverő, szétmarcangolt emberi testek hatottak rájuk. Sörényük fölborzadt, orrlikaikat szimatolva fölfújták. Ekkor az egyik oroszlán egyszeriben egy asszony holttestének rohant, akinek arca teljesen szét volt marcangolva, első talpát testére tette és érdes nyelvével az aludt vért nyalta, a másik pedig egy férfiúhoz közeledett, ki bőrökbe burkolt gyermeket tartott karján. A kis teremtés reszketve, kiabálva és sírva kapaszkodott apja nyakába, ez azonban le akarta venni kezecskéjét, hogy őt más, a közelben térdelőnek átadja s ez által legalább a rögtöni haláltól megmentse. A sirás és kiabálás azonban fölingerlé az oroszlánokat. Fenyegető ordítást hallatva, a vadállat talpának egy ütésével megölte a gyermeket, az apa feje után kapott és egy másodperc alatt összemorzsolta azt.

Eközben a többi oroszlánok is megvadultak és a térdelő keresztény csapatra rohantak. Néhány asszony ugyan fölsivalkodott ijedtében, de a nézők legnagyobb része egy pillanatig örülten tapsolt, azután pedig szinte visszafojtá lélegzetét, hogy a legcsekélyebb esemény se kerülje el az arénában figyelmét. Itt az áldozatok feje tűnt el az oroszlánok torkában, amott a vértanúk csontjai

ropogtak az éles fogak között. Néhány oroszlán az áldozatok oldalát vagy derekát kapta meg és őriült ugrásokkal szökeltek velök az arénán át, mintha valamely rejtett zugot akarnának keresni, hogy háborítatlanul ehessenek. Mások egymással marakodtak, mert hangos ordítással zsákmányukat iparkodtak elrabolni. A nézők fölálltak helyeikről. Sokan elhagyták helyöket és az alsó folyosókra siettek. Ott mindent jobban láthattak. Ennek borzasztó tolongás lett a következménye. Úgy tetszett, mintha a valósággal megháborodott nép a keresztényekre akarna rohanni, mint az oroszlánok. A tapsviharok, az oroszlánok ordítása, a molosszusi kutyák vonítása folytán néha fülhasogató láрма uralkodott, de néha csak jajgatások és panaszos hangok voltak hallhatók. A császár le nem vette smaragdját szeméről. Azonban Petronius arcán undor és megvetés tükröződött. Chilon t már jóval előbb kivitték a cirkusból.

De a cuniculumokból új áldozatokat hajtottak az arénába.

Jó fönn, a nézőtérben Péter apostol állt és reájuk nézett. Senki sem ügyelt reá, mivel minden szem az arénára volt irányozva. És amint Cornelius szőlőjében megáldá azokat, akikre biztos bebörtönzés várákozott, úgy adta most a kereszt jelét azokra, kik a vadállatok fogai közt lették halálukat. Áldást mondott az általuk kiontott vérre, a kínok és gyötrelmek közt szétmarcangolt, formátlan tömeggé vált testükre, a vértől ázott küzdőtérrel szabaduló lelkökre. A haldoklók közül sokan felnéztek reá és örömsugár dicsőíté meg a fájdalomtól eltorzult arcvonásokat. A kereszt jele alatt lehették ki lelköket. De az apostol szíve elszorult és halkan így imádkozott:

— Ó Uram, legyen meg a te akaratod! A te dicsőségedre, tanításodnak bizonyosságul mennek juhaim a halálba. Te azt parancsoltad, hogy legeltessem őket; a te kezeidbe adom őket vissza. Számláld meg fejöket, ó Uram! vedd őket magadhoz, gyógyítsd meg sebeiket, enyhítsd fájdalmaikat, add nekik a kiállott kínszenvedések után az örök boldogságot.

És ő nem fáradt ki. Szakadatlanul keresztet vetett a haldoklókra és ezt oly atya szeretetével tette, ki gyermekeit az Üdvözítőhöz vezeti. A császár hirtelen kissé előre hajolt és akár őriült-ségből, akár abból a kívánságból, hogy a rómaiaknak eddig még

nem létezett látványosságot nyújtson, néhány szót sugott a városi praefektusnak. Az utóbbi tüstént elhagyta az emelvényt és a cuniculumba sietett. És bámulat fogta el még a sokaságot is, mikor a rács ismét megnyílt és az arénába hajtottak mindenféle vadállatot: euphratesi tigriseket, numidiai párducokat, medvéket, farkasokat, hiénákat és sakálokat. Az aréna mindezen tarka csíkos, barnavörös és fakósárga állatokkal csakhamar hullámzó tengerhez hasonlított. A chaoszban a szem mit se tudott többé megkülönböztetni, mint a sűrűn egymásra tolakodó állati testek hátgerincét. Ez nem játék volt többé, hanem véres orgia, rettentő álom, egy féktelen képzelet torzszülötte. Minden mértéket felülmúlt. Az ordítás, üvöltés és vonítás közt a nézőtérről a nők átható, görcsös nevetése hallatszott, akiknek fogytán volt erejük. A sokaságot borzalom fogta el. A legtöbb néző arcán aggódó félelem tükröződött. Mindenfelől azt kiabálták:

— Elég, elég!

De sokkal könnyebb volt az állatokat az arénába hajtani, mint őket onnan ismét visszakergetni. Azonban a császár itt is föltalálta magát. Olyan eszközt használt, mely egyúttal a népmulattatására is szolgált. Az ülősorokat átszelő keresztfolyosókon csapatonként magas termetű numidiaiak jelentek meg, tollakkal és függőkkel ékesítve, íjjal kezükben. Az íjászokat hangos tetszés-kiáltásokkal üdvözölték. Haladéktalanul a rácsához lépdeltek, megfeszíték az íjakat és nyilaikkal a vadállatok csoportja közé lövöldöztek. Ez az új látványosság általános elragadtatást okozott. A numidiaiaknak mintegy fekete márványból faragott alakjai az íjak megfeszítésénél igen jól érvényesültek. Nyíl repült nyíl után az arénába. A nyilak süvítése és zúgása a vadállatok üvöltésével és a nézők tetszéskiáltásaival olvadt egybe. A farkasok, medvék, párducok és a még eddig életben maradt emberek egymás mellett rogytak a földre. Itt-ott egy oroszlán, melynek oldalába egy nyíl hegye hatolt, egészen kitért szájjal oly dühösen forgott ide s tova, mintha az íjászokra akarna rohanni, más vadállatok nyöszörögtek fájdalomukban. Némely állatok szakadatlanul ide s tova szaladgáltak, vagy fejökkel a rácszatnak rohantak. A nyilak pedig folytonosan süvöltöttek és süvöltöttek, míg végre minden élő halálra volt találva.

De csakhamar száz meg száz rabszolga jött elő ásókkal, lapátokkal, seprőkkel, talyicskákkal, kosarakkal és homokos zsákokkal. Mindnyájan lázas tevékenységet fejtettek ki. Eltakarították a holt embereket és állatokat, megtisztították a küzdőteret a vértől, elegyengették és friss homokot szórtak reá. Alig fejezték ezt be, mikor bájos amorették ugráltak be, kik lilium- és rózsaszirmokat és a legkülönfélébb virágokat hintettek szét. A füstölő-serpenyőket újra megtöltötték, a velariumot pedig levették, mivel a nap leáldozóban volt.

A tömeg csodálkozva nézte ezt, álmélkodva kérde egyik a másiktól, vajjon miféle új látványosságot nyujtanak nekik.

És olyan látványosság várakozott reájuk, aminőt az előtt még soha nem szemlélték. A császár kevéssel előbb leszállt az emelvényről és most bíbor-köpenyben, fején aranykoszorúval, megjelent az arénában. Tizenkét énekes követte őt, kezökben citerával. Ő maga ezüst lantot vitt. Ünnepies léptekkel ment a középre, számtalanszor meghajtá magát a nézők előtt és aztán, mintegy sugallatra várva, tekintetét égre emelve, elmélázva megállt.

Aztán a húrokba kapott és eképp kezdett énekelni:

«Ó Leto ragyogó fia,
Te Chios, Tenedos és Chryse ura,
Te vagy, kinek oltalma alatt
Egykor Ilion, a szent város áll?
Az argosiak dühének adtad
S megengeded, hogy a szent oltárt,
Melyen neked lobog a láng, a
Trójaiaknak vére hintse;
Messzetaláló Isten,
Ő te, ki az ezüst íjt hordod,
Hozzád száll az anyák panassza
Szivők mélyéből s hozzád esengnek
Irgalomért gyermekeiknek,
A kő is megindul a jajgatásra.»

Az ének lassankint fájdalmas, bánatos elégiában hangzott el. Mély csend uralkodott a cirkusban. Rövid szünet mulva a császár, maga is láthatólag meghatva, újra énekelni kezdett:

«Máskor vigasz volt mennyei lantod is
 Minden hozzád panaszkodónak,
 S kiknek szeme könnyeket hullata.
 Most minden arcot könnyű áztat,
 Mint a virágokat a harmat,
 S komoran zeng a panaszos ének.
 Ma senki sem kél föl a porból,
 Hamuból és a láng tüzeiből,
 Mely pusztulást, enyészetet hoz,
 Ó Phoebos, hol marad segélyed?»

Nero hangja reszketett, szeme könnybe lábadt. Könnyek csillogtak a vesztaszűzek szemében. Még néhány percig tartott a csend, aztán zúgó tetszésvihar tört ki. Kívülről pedig a vomitoriumokon át folyton behallatszott a kocsik keréknyikorgása, melyeken a keresztényeknek véres maradványait, férfiak, nők és gyermekek szétmarcangolt testrészeit a «puticuli»-ba¹ vitték.

Péter apostol pedig mind a két kezével megfogta ősz fejét és suttogá:

— Ó Uram, ó Uram! Kire bízta a világ fölötti uralmat és miért akarod ezen a helyen fölállítani országodat?

¹ A szegények temetője az Esquilinuson.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

A LEÁLDOZÓ nap vöröses fényt árasztott szét. A harcjátékok véget értek és az amphitheatrumból kiözönlött a nézők sokasága. Csak az augustiánusok maradtak vissza még a cirkuszban, mivel a néptömeg tolongásától féltek. Üléseiket elhagyva, mindnyájan az emelvény köré csoportosultak, melyen a császár ismét megjelent, hogy ünnepeltesse magát. Habár a nézők az ének befejeztekor nem fukarkodtak tetszésnyilvánításaikkal, Nero, ki fanatikus lelkesedést remélt, nagyon csalódottnak érzé magát. Hiába hangzottak most fülébe mindenfelől a dicséretes, hiába csókolták a vestaszűzek az ő «isteni» kezét, hiába hajtá meg magát Rubria oly mélyen, hogy vöröses haja a császár melléhez ért, Nero nem volt megelégedve és ezt nem tudta elpalástolni. Az is sajátságosan hatott reá, hogy Petronius állhatatosan hallgatott. Néhány hízelgő, találó szó az ő szájából könnyebbülésére szolgált volna ebben a pillanatban. Képtelen lévén magán tovább uralkodni, magához inté őt és odakiáltá a közelgőnek:

— Beszélj!...

Petronius azonban fagyosan viszonzá:

— Hallgatok, mert hiába keresek szavakat. Fölülmultad magadat.

— Én is azt hiszem. De a nép . . .

— Hogyan várhatsz érzéket szatócsoktól a költészet iránt?

— Tehát te is észrevetted, hogy nem mondtak oly köszönetet, mint ahogyan megérdemlettem!

— A pillanat rosszul volt választva!

— Miért?

— Ha az emberek vérszagtól ittasak, nem képesek nyugodtan énekre figyelni.

— Ah, ezek a keresztények! — kiáltá Nero, kezét ökölbe szorítva. — Rómát fölgyujtották és most még dicsőségemet is kisebbitik. Minő új büntetést eszelhetek ki számukra?

Petronius elszámítá magát. Szavai éppen az ellenkezőjét idézték elő annak, amit elérni szándékozott. Hogy tehát a császár gondolatait más irányba terelje, hozzá hajolt és halkán odasúgta:

— Éneked csodálatos szép. De engedj meg egy észrevételt. A harmadik versszak negyedik sorában a versemérték kívánnivalót hagy maga után.

Nero összeresztette. Sötét pír borítá el arcát, mintha valami gonosz tetten érték volna és szintén suttogva viszonzá:

— Tudom!... Mi se kerüli el figyelmedet! Majd kijavítom a hibát. Rajtad kívül csak nem tűnt föl senkinek. De az összes istenekre mondom, ne beszélj róla, ha... életed kedves!

Petronius összehúzta szemöldökét.

— Kimondhatod reám a halálos ítéletet, ha terhedre vagyok! — veté közbe únott, türelmetlen hangon, merően a császár szemébe nézve. — De nem tudsz engem megfélemlíteni és az istenek legjobban tudják, vajjon félek-e tőlök.

— Ne haragudjál! — sietett Nero most válaszolni. — Tudod, mily nagy szeretettel viseltetem irántad.

— Rossz jel! — gondolta Petronius.

— Ma este egy ünnepségre akartalak meghívni! — folytatá a császár — de most jobbnak látom, hogy az egész világtól elzárkózzam s a harmadik versszak egyenetlenségét kicsiszoljam. Lehet, hogy rajtad kívül Seneca és Secundus Corinas is észrevették a hibát. De ettől a kettőtől hamarosan meg tudok szabadulni.

Így szólván, magához hivatta Senecát és azt az elhatározását közlé vele, hogy őt Acratusszal és Secundus Corinasszal az itáliai, valamint a többi tartományokba küldi. Ott, mint mondá, a városokban, a falvakban, a szenthelyeken, szóval: minden helyen, ahol lehetséges és minden eszköz fölhasználásával, iparkodjanak pénz szerezni; de Seneca, aki nem akarta magát ily rabló- és fosztogatóhadjáratra, a templomok meggyalázására fölhasználtatni, visszautasította a császár kívánságát.

— Falura kell mennem, ó uram! — kiáltá. — Ott akarom bevárni végemet, mivel öreg vagyok és idegeim elernyedtek.

Az iberiai Seneca ugyan sokkal erősebb idegekkel birt, mint Chilon, de egészsége különben rossz lábon látszott állani, mert olyan volt, mint az árnyék és haja teljesen megfehéredett.

Nero elgondolkozva nézett reá. Az a gondolat merült föl nyilván lelkében, hogy nem soká kell halálára várakoznia s így azt mondá:

— Az utazás veszélyének nem akarlak kitenni, ha beteg vagy, de ama vonzalomnál fogva, melylyel irántad viseltetem, szeretnélek közelemben tudni. Azért nem mehetsz falura, nem, itt maradsz házádban és nem hagyod el azt. De Acratust és Corinast nem küldhetem ki egy harmadik nélkül — tevé hozzá nevetve. — Ez annyi lenne, mint a farkast pásztorrá tenni. Ugyan kit is küldhetnék velők?

— Engem, ó uram! — kiáltá Domitius Afer.

— Nem, te megszégyenítenéd Merkurt tolvajlásaiddal és a világ minden kincséért se szeretném annak haragját Rómára zúdítani. Az ilyen hivatalra olyan stoikus alkalmas, mint Seneca, vagy mint új barátom, Chilon bölcselő.

E szavaknál fürkészőleg körülnézett és aztán hirtelen kérdé:

— Mi történt Chilonnal?

A görög, aki a friss levegőn hamar magához tért és már a császár éneke előtt visszatért az amphitheatrumba, odasietett és kijelenté:

— Itt vagyok, ó ragyogó sarjadéka a napnak és a holdnak. Beteg voltam, de énekedre ismét meggyógyultam.

— Téged Achájába küldelek — jegyzé meg Nero. — Te bizonyosan egész pontosan tudod, mily kincsek rejlenek minden templomban.

— Tedd meg, ó Zeus és az istenek oly ajándékokkal fognak téged elárasztani, mint még az előtt senkit sem!

— Szeretném ugyan megtenni, de nem akarlak és nem tudlak megfosztani a további játékok élvezetétől.

— Ó Baál! — kiáltá Chilon.

Az augustiánusok afölötti nagy örömkben, hogy Nero jó kedve visszatért, nevetve veték közbe:

— Ó uram, engedd meg e bátor görögnek a további játékok megtekintését.

— Ó uram, szabadíts meg e kapitóliumi gágogó ludak látásától, akiknek agyvelejök oly kicsiny, hogy együttvéve alig töltenének meg egy dióhéjat! — védekezék Chilon. — Ó Apolló elsőszülöttje, egy himnuszt akarok költeni görög nyelven a te tiszteletedre s azért néhány napot a múzsák templomában szeretnék tölteni és az isteneket arra kérni, hogy adjanak ihletet.

— Azt nem engedem meg — kiáltá Nero — te csak a további játékok elől akarsz kitérni. Arról szó se lehet.

— Esküszöm, ó uram, hogy himnuszt akarok költeni számodra.

— Akkor írd éjjel. Fohászkodjál Dianához, hogy ihlessen meg; hiszen ő Apolló testvére.

Chilon, haragos pillantást vetván a körülállókra, kik ismét hangos nevetésre fakadtak, lehorgasztá fejét.

— Elhiszitek-e — fordult most a császár Senecióhoz és Suilius Neronushoz — hogy a mai játékban az arra szánt keresztényeknek csak a fele kerülhetett sorra?

Erre az öreg Aquilus Regulus, aki a harcjátékokra vonatkozó minden kérdésben nagyon jártas volt, rövid gondolkodás után kijelenté:

— Oly látványosságok, melyekben az emberek sine armis et sine arte¹ lépnek föl, rendszerint nagyon sokáig tartanak és kevés érdekést nyújtanak.

— Megparancsolom, hogy a keresztényeket mostantól fogva fegyverekkel lássák el! — jegyzé meg Nero.

Ekkor a babonás Vestinius egyszerre följedt elmélázásából és titokzatos hangon kérdé:

— Észrevettétek-e, hogy mindnyájan fölfelé néztek és azután fájdalom nélkül elhunytak? Bizonyos vagyok, hogy valami kinyilatkoztatá magát nekik!

Eközben önkénytelenül fölnézett és szemét az éjszakai égre szögezé, mely mint csillagos «velarium» terült az amphitheatrum fölé. A többiek azonban kicsúfolták őt és tréfás beszédeket folytattak arról, ugyan mi nyilatkoztatta ki magát a keresztényeknek

¹ Fegyverek nélkül és vívómesterség nélkül.

haláluk órájában. A császár most jelt adott a fáklyásoknak az indulásra és vele együtt a vestaszűzek, senátorok, a különféle méltóságok viselői és az augustiánusok is elhagyták az amphitheatrumot.

Az éjszaka világos és meleg volt. A cirkusz előtt nagy embertömeg hullámozott föl és alá és a császárra várt. Megjelenésekor hallatszottak ugyan egyes tetszéskiáltások, de ismét gyorsan elhallgattak, a nép egyáltalán egykedvűleg, csaknem visszautasítólag viselkedett. Még mindig folytonosan hangzott a kocsik kerekeinek nyikorgása, amelyeken a keresztények véres maradványait a «spoliariumból» elvitték.

Petronius és Vinicius majdnem egész útjokon hallgatásba merültek. Csak mikor villájának közelébe értek, kérde Petronius:

— Megfontoltad-e, amit neked mondtam?

— Igen! — felelé Vinicius.

— Tudod-e, hogy ez az egész dolog most már reám nézve is a legnagyobb jelentőséggel bír? A leányt meg kell menteni, akármit tegyen Nero, akármit tegyen Tigellinus ellene. Harcot vívunk, amelyből mint győztes óhajtok kikerülni, játékot játszunk, melyet még életem árán is meg akarok nyerni. A mai nap még megerősített szándékaimban.

— Jutalmazzon meg Krisztus.

— Legyünk résen!

Eközben elérték a villát és kiszálltak a gyaloghintóból. Ekkor egy sötét alak közeledett hozzájuk és kérde:

— Itt van-e a nemes Vinicius?

— Itt vagyok! — viszonzá a fiatal tribún. — Mi a kívánságod?

— Nazarius vagyok, Miriam fia és a börtönből jövök, hogy hírt hozzak neked Ligiáról.

Vinicius megragadta az ifjú karját, a fáklyafénynél szemébe nézett és kérdezni akart valamit. De egy hangot se tudott kiejteni.

Azonban Nazarius kitalált mindent és gyorsan kijelenté:

— Még életben van. Ursus küld engem. Azt izeni, hogy a lázban folyton imádkozik és téged hív.

— Dicsértessék Krisztus, aki megmentheti őt számomra.

Késedelem nélkül a könyvtárba vezette a küldöttet, ahová Petronius néhány perc múlva követte őket, hogy a további jelentést meghallja.

— A betegség megvédte őt a gyalázattól — kezdé újra Nazarius — mert a poroszlók ez által tartózkodtak tőle. Ursus és Glaucus orvos éjjel-nappal ápolják őt.

— Még ugyanazon őrei vannak? — kérdé Vinicius.

— Igen, uram! Sőt azok szobájában van. A földalatti börtönökben csaknem minden fogoly meghalt a lázban vagy tönkre ment a megfertőztetett levegőtől.

— Hát te ki vagy? — veté itt közbe Petronius.

— A nemes Vinicius ismer. Egy özvegy fia vagyok, akinél Ligia lakott.

— Keresztény vagy?

Nazarius kérdőleg Viniciusra nézett és mikor látta, hogy az imádságba volt merülve, határozottan felelé:

— Keresztény vagyok, ó uram!

— Hát akkor hogyan lehetséges, hogy szabadon ki-s bejárj?

— Beszegődtem tetemhordozónak. Ily módon hasznukra lehetek atyámfiaiának és hírt vihetek nekik a városból.

— Melyik országból származol, Nazarius? — kérdé most Petronius, az ifjúnak feltűnően szép arcvonásait, kék szemét és fürtös, fekete haját figyelmesen szemügyre véve.

— Galileából vagyok, ó uram!

— Szeretnéd-e, hogy Ligia megszabaduljon?

Nazarius mintegy átszellemülve pillantott föl.

— Örömet odaadnám életemet az övéért! — mondá.

— Beszöld reá az öröket, hogy Ligiát tegyék koporsóba, mintha meghalt volna — ragadá meg most Vinicius hirtelen a szót, aki imádságát bevégezte. — Könnyen találsz férfiakat, akik segítségedre lesznek, hogy éjjel elvigyék őt. Meghitt emberek várakoznak reátok a «szagos barlangok» közelében. Ezeknek a férfiaknak aztán átadod a koporsót, az öröknek pedig annyi pénzt ígérhetsz nevemben, amennyi csak köpönyegökbe fér.

Az ifjú arca örömtől ragyogott és kezét ég felé nyujtva, kiáltá:

— Gyógyítsa meg Krisztus, mert megmentjük őt!

— Biztos vagy-e az örök készségéről? — kérdé Petronius.

— Az örök, ó uram, beleegyeznek mindenbe, mihelyt tudják, hogy biztosan elkerülük a büntetést.

— Kétségkívül! — kiáltá Vinicius. — Mivel segédkezni akartak Ligia szökésében, bizonyosan elősegítik új tervünket is.

— De azt az embert is figyelembe kell venni — jegyzé meg most Nazarius — aki minden testet, mielőtt elvinnék, tüzes vassal süttöget, hogy lássa, vajjon valóban halott-e. Néhány sestertiusszal rá lehet venni, hogy az állítólagos halott arca helyett a koporsót érintse meg. Sőt egy arany is elég arra.

— Igérj neki egy teli zacskó aranyat — sietett Petronius kijelenteni. — De bízol-e hozzá, hogy olyan segítőtök találssz, akikben meg lehet bízni?

— Találhatok olyan embereket, akik pénzért eladnák feleségüket és gyermeköket is.

— Hol találhatsz ilyeneket?

— Magában a börtönben vagy a városban, a megvesztegetett őrök senkinek se tagadják meg a bemenetelt, aki velem jó.

— Ha így áll a dolog, vigy engem, mint szolgálodat magaddal! — kiáltá Vinicius.

De Petronius komolyan ellenállt ennek a szándéknak.

— Gondold meg — mondá Viniciusnak — hogy a praetoriánusok előtt álöltözeted ellenére is könnyen föltűnhetnél és akkor minden veszve lenne. Neked tehát nem szabad sem a börtönbe, sem a «putculihoz» menned. Mindenkit, de kivált a császárt és Tigellinust abban a hitben kell tartanunk, hogy Ligia meghalt, mert különben új üldözést rendelnek el. Minden gyanút csak azzal háríthatunk el, hogy Rómában maradunk, míg Ligiát az albanumi hegyekbe vagy még messzebb, Sziciliába nem viszik. Nyolc vagy tizennégy nap múlva aztán hirtelen megbetegedhetel, Nero orvósától tanácsot kérsz és vele a hegyek közé küldeted magadat. Ott aztán találkoztok és később . . .

Itt egy pillanatig elhallgatott, jelentős kézmozdulatot tett s folytatá:

— Nos, később ismét más idők jöhetnek.

— Krisztus könyörüljön rajta! — kiáltá Vinicius. — Te Sziciliáról beszélsz, de ő beteg, közel van a halálhoz.

— Hiszen akkor eleintén a közelben maradhat. Nála mindenek előtt arról van szó, hogy kiszabaduljon a börtönből. Más levegőben majd meggyógyul. Nincs-e a hegyek közt valami szolgál, aki iránt föltétlen bizalommal viseltetel?

— De igen, de igen — viszonzá Vinicius élénken. — Egyik birtokomon Corioli mellett mint intéző él egy meghitt emberem, aki mint gyermeket karjain hordozott.

— Akkor rendeld írásban ide magadhoz holnapra — ragadá meg a szót Petronius, a fiatal tribúnnak a szükséges táblácskát oda-nyújtva. — Azonnal egy küldöttet menesztek hozzá.

E szavak után behívta az atrium felügyelőjét és megfelelő parancsokat adott neki és már néhány perc múlva Corioli irányában vágatott egy lovas rabszolga a sötét éjszakában.

— Sokkal nyugodtabb volna a szívem — jegyzé meg Vinicius rövid hallgatás után — ha Ursus elkisérné őt.

— Ó uram — veté most közbe Nazarius — Ursusnak emberfölötti ereje van, ő könnyű szerrel legyőz minden akadályt és utánna megy. Egy ablak nyílik egy meredek, magas sziklára, amelyen nem áll ő. Majd kötelet viszek Ursusnak, amelylyel majd csak tud magán segíteni.

— Herkulesre! — kiáltá Petronius — Ursusról csak nem kell gondoskodnod. A börtönt semmi esetre se szabad Ligiával egyidejűleg elhagynia, nem, legalább néhány nappal tovább ott kell maradnia, különben nyomai után mehetnének és kifürkészhetnék tartózkodási helyöket. Herkulesre, a romlásba akarod-e magadat és őt is dönteni? A ligiainak meg se szabad említenetek Coriolit és ha megteszitek, én mosom a kezemet.

Vinicius, valamint Nazarius elismerték e szavak helyességét s azért minden további kifogást abba hagytak. Az utóbbi most azzal az ígérettel vett búcsút, hogy másnap reggel pitymallatkor ismét jelentkezik.

Az örökkel, azt remélte, még az éj folyamán mindent megbeszélhet, de előbb anyjához akart sietni, aki ebben a borzasztó időben mindig félt és aggódott miatta. Rövid megfontolás után erős elhatározás érlelődött meg benne. Minek neki egy idegen a városból? Egy tetemhordozónak kellett szándékában segítségére lennie, akit megvesztegetéssel megnyert. Mielőtt azonban távozott, félre hívta Viniciust és odasúgta neki:

— Senkinek se szabad tervemről valamit megtudni, még anyámnak se. Csak Péter apostolt akarom beavatni a titokba. Ő megígérte, hogy az amphitheatrumból hozzánk jő.

— Azt nyíltan megmondhatod — veté közbe Vinicius. — Péter apostol Petronius embereivel volt a cirkuszban. De maradj még egy pillanatilag, majd elkísérlek.

Miután egy rabszolga-kökönyeget hozott neki, mindketten útnak indultak.

Petronius fájdalmasan fölsóhajtott:

— Eleinte azt kívántam — gondolá — bár Ligia meghalna a lázban, mert ez kevésbé borzasztó lett volna Viniciusra nézve. De most arany triposzt áldoznék Aeskulápnak, hogy ismét meggyógyuljon. Ha nem hal meg a lázban, úgy elragadom tőletek, mint ahogy a zsákmányt az oroszlán torkából kiragadják és aztán valahányszor viszontlátlak benneteket, azt mondom magamban: «Ezek azok a balgák, akik Cajus Petroniustól rászédették magukat.»

Megkönnyebbült szívvel ment a trikliniumba, hol Eunicével vacsorához ült. A lektor az alatt Theokritos idylljeit olvasta föl nekik. Odakünn azonban heves szélrohamok támadtak, melyek a Soracte felől sötét felhőket hajtottak erre. Hirtelen vihar tört ki és megzavarta a nyári éj csöndjét. Néha-néha mennydörgés harsogott a hét halom fölött. De ők ketten a trikliniumban egymás mellett heverve, a költő bukolikai énekeire figyeltek, aki kellemesen hangzó, dóriai tájszólásban énekli meg a pásztorok szerelmét.

Mielőtt azonban vidám kedvvel pihenni tértek volna, Vinicius visszatért. Petronius hallotta jöttét és eléje sietett.

— Nos? — kérde — elértetek-e valamit? Volt-e Nazarius a börtönben?

— Igen! — viszonzá a fiatal tribún, esőtől nedves haját rendbe hozva. — Nazarius mindent megbeszélt az őrkkel és láttam Pétert, aki azt parancsolta, hogy imádkozzam és legyek állhatatos a hitben.

— Akkor hát reméljük, hogy minden jóra fordul. Ha így áll a dolog, akkor már holnap éjjel kihozhatjuk őt a börtönből.

— Intézőmnek néhány emberével már virradatkor itt kell lennie.

— Én is azt hiszem. Az út rövid, de most eredj nyugodni.

Azonban Vinicius cubiculumában térdre esett és buzgón imádkozni kezdett.

Napvirradta előtt Niger intéző megérkezett Corioliból. Vinicius

parancsa szerint a britt rabszolgák közül kiválasztott négy megbízható embert hozott magával. Ezeket azonban az öszvérekkel és a gyaloghintóval előrelátólag a Subúrában egy fogadóban hagyta. Mikor fiatal gazdája üdvözölte őt, Niger szemmel láthatólag megindult, megcsókolta kezét és szemét és mondá:

— Drága uram, beteg vagy-e, vagy nagy fájdalom bánt-e? Olyan halvány vagy és úgy megváltoztál, hogy alig ismertem többé reád.

Válasz helyett Vinicius a belső csarnokba vezette őt. Ott közölte vele a titkot. Niger feszült figyelemmel hallgatta őt és megbarnult arcán mély izgatottság tükröződött.

— Ő tehát keresztény? — kérde végre, oly meglepődve pillantván Viniciusra, hogy ez, az intéző bámulatát helyesen ítélvén meg, gyorsan viszonzá:

— Én is keresztény vagyok!

Az intéző szeméből könnyek hullottak. Fölemelte kezét és kiáltá:

— Hála neked, ó Krisztus, hogy levetted a köteléket annak a szemérről, aki kedvesebb előttem, mint minden e világon.

Aztán átfogta Vinicius fejét és homlokon csókolta őt.

Néhány perccel később megjelent Petronius, kit Nazarius követett.

— Jó hírek! — kiáltá az előbbi már messziről.

A hírek, melyeket Nazarius hozott, tényleg igen kedvezően hangzottak. Glaucus kijelenté, hogy Ligia fölgyógyul, habár oly lázba esett, amelyben minden áldott nap százan meg százan mentek tönkre a Tullianumban és a többi börtönökben. Az öröket és a segédet, akinek tiszte volt a holtakat tüzes vassal sütögetni, minden nehézség nélkül megnyerte, Altys, a tetemhordozó csak a további parancsokra várt.

— Lyukakat fúrunk a koporsóba, hogy a beteg lélegzeni tudjon — mondá Nazarius. — Csak abból származhatik reánk nézve veszedelem, hogy nyög vagy beszél, mikor a praetoriánusok mellett elhaladunk. De ezt alig lehet föltenni, mert Ligia nagyon gyöngye és többnyire behúnyt szemmel fekszik. Azonkívül Glaucus altatót akar neki adni, melyet azokból az orvosszerekből főzött, melyeket a városból kellett neki hoznom. A koporsó födelét nem szögezzük

le, hogy könnyen levehessétek és a beteget a lektikába tehessétek. A koporsóba aztán egy zsák homokot teszünk. Azt tartásátok számunkra készen.

Vinicius halálsáppadt arccal és nagyon előrehajolva állt ott, mintha csak minden szót le akarna olvasni a beszélő ajakáról.

— Sok halottat kell kivinni a börtönből? — kérde Petronius.

— Az elmúlt éjjel mintegy huszan haltak meg és mielőtt az est beállt, e szám bizonynyal megkétszereződik — viszonzá Nazarius. — Előreláthatólag egész csapat tetemhordozóhoz kell csatlakoznunk, de majd azon mesterkedünk, hogy utolsók legyünk. Az út első kanyarulatánál társam majd sántítani kezd, úgy hogy gyanú keltése nélkül jóval hátramaradhatunk a többiek mögött. Ti pedig Libitina kis templománál vártok reánk. Csak Isten őrizzen bennünket a koromsötét éjszakában.

— Lesznek-e fáklýák nálatok? — kérde Vinicius.

— A fáklýások mindig a menet élén haladnak. A holtakat ugyan rendszerint kevéssel éjfél előtt hordjuk ki, de azért mégis tanácsos, hogy ti a sötétség beálltával menjetek Libitina templomához.

— Tegnap ugyan azt állítottam — fordult most Petronius a nehezen lélegző Viniciushoz — hogy legjobb lenne, ha mind a ketten itthon maradnánk, de most belátom, hogy nem volnék rá képes. Ha szökésről volna szó, a legnagyobb óvatosságot kellene szem előtt tartani. De mivel Ligiát mint halottat hozzák ki a börtönből, semmi gyanú se támadhat.

— Nem, nem! — kiáltá Vinicius — engem nem tartóztat vissza semmi, én magam veszem őt ki a koporsóból.

— És ha egyszer házamban van Coriolínál, akkor már majd meg tudom őt védelmezni — veté közbe Níger, aki aztán elbucúzott és embereihez ment a fogadóba. Nazarius szintén távozott, egy zacskó aranyat vivén tunicája alatt a börtönbe. Most nehéz órák következtek Viniciusra, aki folyton félelem és reménység közt ingadozott. Petronius bátorságot igyekezett beléje önteni.

— A vállalkozásnak sikerülnie kell — mondá. — A tervet nem lehetne jobban kieszelni. Azt tanácsolom, tétesd magad betegnek és ölts sötét tógát magadra, de az amphitheatrumban mutatnod kell magadat. Hadd lássanak az emberek. A terv sikerül, nem

szenvedhet hajótörést. Még csak egyet. Biztos vagy-e intéződ felől is?

— Ő keresztény! — veté közbe Vinicius.

Petronius csodálkozva nézett reá, vállat vont és mintegy magában mondá:

— Polluxra! Hogy terjeszkedik ez a tanítás! Hogy foglyul ejti a lelkeket! Ha a legtöbb embernek ilyen kínokat kellene elszenvednie, a római, görög és egiptomi istenek áldozatai nagyon megcsappannának. Csodálatos, milyen befolyást gyakorol a keresztény tanítás az elmékre. Polluxra! Ha azt gondolnám, hogy a világon valami a mi isteneinktől függ, mindegyiköknök hat fehér bikát áldoznék. Sőt a kapitóliumi Jupiternek tizenkettőt. Ne takarékoskodjál tehát a fogadalmakkal, melyeket Krisztusodnak teszesz.

— Lelkemet ajánlottam föl neki! — mondá Vinicius.

Erre elváltak. Petronius visszatért cubiculumába, míg Vinicius előbb a börtönhöz ment és onnét a vatikáni halom lejtőjére — a sírásónak ama kunyhójába sietett, amelyben az apostol őt megkeresztelte. Úgy tetszett neki, hogy Krisztus ebből a kunyhóból hamarabb meghallgatja őt, mint ha más helyről imádkoznék hozzá. Alig érkezett meg, azonnal térdre hullott és irtalomért esedezett az Üdvözítőhöz. Annyira elmélyedt imádságába, hogy maga körül mindenről megfeledkezett, hogy még csak arra gondolt, miképp Krisztusnak elpanaszolja minden bánatát, fájdalmait.

Csak késő délután, trombitaharsogások adták vissza őt a valószínűságnak, melyek Nero cirkuszából hallatszottak. A kunyhóból gyorsan kisetvén, körülnézett, mintha éppen álomból ébredt volna föl. Nagy forróság lett. Mély csend uralkodott. Csak néha hallatszottak trombitaharsogások vagy a tücskök éles cirpelései. A város fölött tiszta volt az égboltozat, de a sabinumi hegység fölött, a távol szemhatáron fekete felhők húzódtak össze.

A fiatal tribún hazatért. Az atriumban Petronius várt reá.

— A Palatinuson voltam! — kiáltá az érkező elé. — Szándékosan mutattam ott magamat, sőt kockajátékot is játszottam és megígértem Aniciusnak, hogy éjjel után megjelenünk azon a lakomán, melyet ma este az ő házában rendez. Legalább néhány órát aludnom kellene, mondám. Tényleg el is akarok látogatni az ünnepségre és nézetem szerint te is jól tennéd, ha példámat követnéd.

— Érkezett-e valami hír Nigertől vagy Nazariustól? — kérde Vinicius.

— Nem. Éjjél előtt aligha látjuk őket. Észrevetted-e, hogy vihar van kitörőfélben?

— Igen.

— Holnap roppant sok keresztényt feszítenek keresztre a cirkusban. De azt hiszem, az eső meghiusítja ezt a tervet. Őt azonban nem fogod a kereszten látni — tévé hozzá néhány perc múlva miközben fiatal rokonához közeledett és kezét vállára tette. — Corioliban ismét találkoztok! Kastorra, valamennyi gemmáért nem mondok le arról a pillanatról, amelyben a gyötrelemtől és szükség-ből megszabadíthatjuk őt s az este már közeledik...

És tényleg úgy is volt. A sötétség sokkal korábban leereszkedett a városra, mint egyébkor; a szemhatáron fölgyülemlett fekete felhők mindig tovább terjeszkedtek.

Az éj beálltával rövid megszakításokkal szinte szakadt az eső és a napközben izzó forróságúvá vált kőkockákról csakhamar nyirkos köd szállt föl.

— Sietnünk kell — jelenté ki Vinicius kis idő múlva. — A halot-takat a zivatar miatt előreláthatólag korábban kiviszik a börtönből, mint rendesen.

— Kész vagyok! — viszonzá Petronius. — Menjünk!

Csuklyával ellátott gall köpönyegükbe burkolózva, a kertajtón keresztül léptek az utcára. Petronius a rövid római késsel, a «sicával» fegyverkezett föl, amely nélkül soha se szokott éjjeli barangolásokra indulni.

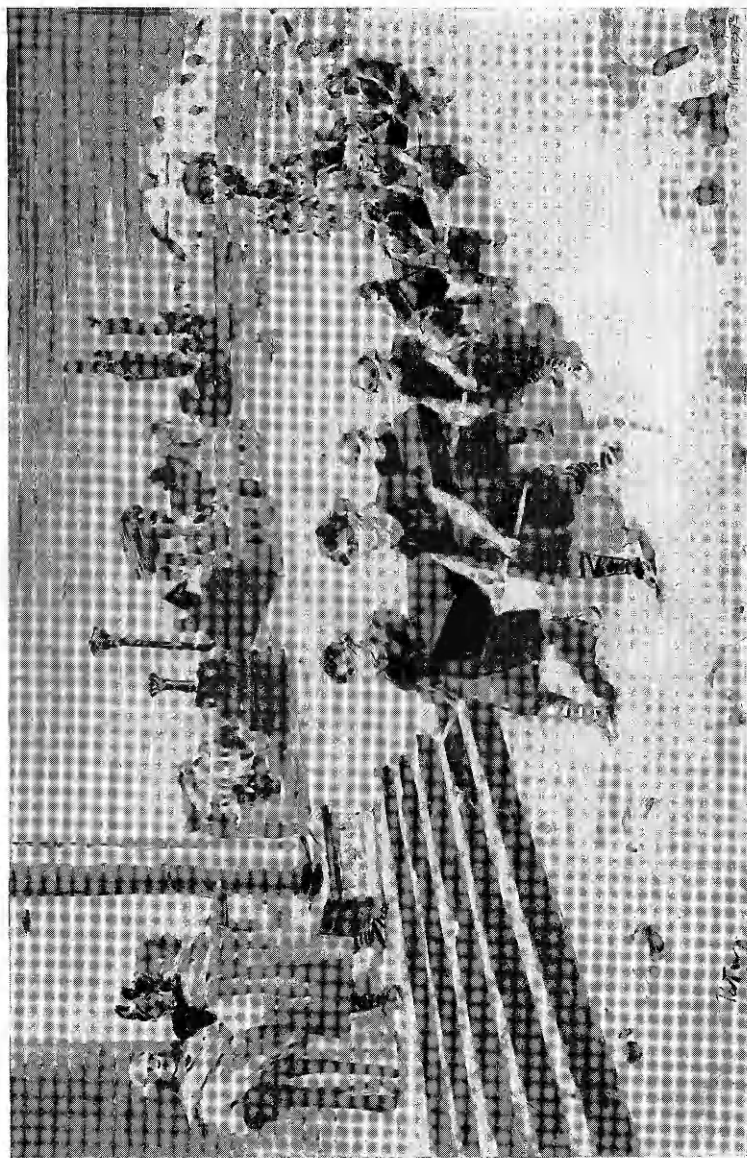
A város szinte ki volt halva. Néha-néha egy-egy vakító villám cikázott át a felhőkön és megvilágítja az ujonnan épült vagy épülő-félben levő házak falait, valamint az utak nedves kőkockáit. Miután Petronius és Vinicius meglehetősen hosszú utat tettek meg, végre egy villám fényénél megpillantották azt a halmot, amelyen Libitina kis temploma emelkedett és amelynek tövében egy csapat öszvér és ló állt készen.

— Niger! — mondá Vinicius halkan.

— Itt vagyok, uram! — felelé egy hang a sötétből.

— Kész-e minden?

— Minden rendben van, uram! A sötétség beállta óta itt

«A komor menet egyre közelebb és közelebb jött.» (201. l.)

Országos Széchényi Könyvtár

vagyunk. De állj ez alá a töltés alá, különben egészen átázol. Milyen zivatar! Nézetem szerint mindjárt jégzápor jó.

Niger jóslata teljesült. Alig fejezte be szavait, először apróbb, azután mindig nagyobb jég szemek hullottak és a jégzápor következtében hirtelen hideg lett. A töltés megvédvén őket a szélről és nedvességtől, halkan beszélgettek egymással.

— Ha valaki most fölfedezne is bennünket — mondá Niger — nem gyanakodnék reánk. Azt gondolnák, olyan emberek vagyunk, akik oltalmat kerestünk a vihar elől. De attól tartok, hogy reggelig várnak a holttestek elszállításával.

— A jégzápor nem sokáig fog tartani! — kiáltá Petronius. — A legrosszabb esetben a reggeli szürkületig várakoznunk kell.

Most egy darabig szótlanul álltak egymás mellett és feszülten figyeltek, vajjon nem hallatszanak-e léptek. A jég már nem esett, de újfent heves vihar támadt. A szél a szagos barlangok felől a rothadó tetemek iszonytató szagát hozta feléjük, melyek nem voltak elég mélyen elásva.

Niger hirtelen fölkiáltott:

— A ködön át fénysugár látszik, fáklyáknak kell lenniök. Gondoskodjatok róla — fordult erre embereihez — hogy az öszvérek ne nyugtalankodjanak.

— Jönnék! — veté közé Petronius.

A világosság egyre nagyobb lett. A fáklyások már néhány perc múlva tisztán fölismerhetők voltak.

Niger keresztet vetett magára és halkan imádkozott. A komor menet egyre közelebb és közelebb jött. A Libitina templomával átellenben megállt, a várakozók alig mertek lélegzeni, de nem tudták megmagyarázni, mit jelent ez. Azonban az emberek nyilván csak a szagos barlangok kigőzölgése ellen akartak védekezni, mert kendőkkel eltakarták arcukat és szájukat, aztán ismét fölvették a szent Mihály lovait és tovább lépdeltek. Csak két halottvivő maradt hátra egy koporsóval. Vinicius feléjük sietett. Petronius, Niger és két britt rabszolga a gyaloghintóval követték őt. De mielőtt a helyszínére értek volna, fölhangzott Nazariusnak bánatos hangja:

— Uram! — kiáltá — Ursusszal együtt az esquilinusi börtönbe vitték át őt. Más holttestet viszünk! Már éjfél előtt elvitték őt.

— — — — —

Petronius komoran és lesujtva tért haza. Nem is kísértette meg, hogy Viniciust megvigasztalja. Nagyon is jól tudta, hogy Ligia megszabadítása az esquilinusi börtönből teljes lehetetlen és egy pillanatig se kételkedett rajta, miképp csak azért vitték el őt a Tullianumból, hogy a lázban meg ne haljon és így megszabaduljon az arénában való haláltól. Csak ebből az okból fordítottak reá nagyobb gondot, mint a többire valamennyire. Mély részvét tölté el szívét a két szerelmes iránt. De egyúttal nem tudta feledni azt a vereséget sem, amelyet szenvedett; életében először nem került ki győztesen a harcból.

— Ugy látszik, Fortuna nem kegyes többé irántam — gondolá magában — de az istenek tévednek, ha azt hiszik, hogy el tudok viselni olyan életet, mint például az ittenit.

— Mi lelt? — kérde aztán Viniciushoz fordulva és fürkészőleg reá pillantva. — Hiszen lázad van.

A fiatal tribún pedig egy beteg gyermek fáradt, elhaló hangján felelé:

— Erősen hiszek benne! Ő visszaadhatja őt nekem.

A vihar eközben alább hagyott. Az ég békés nyugalommal borult a város fölé.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

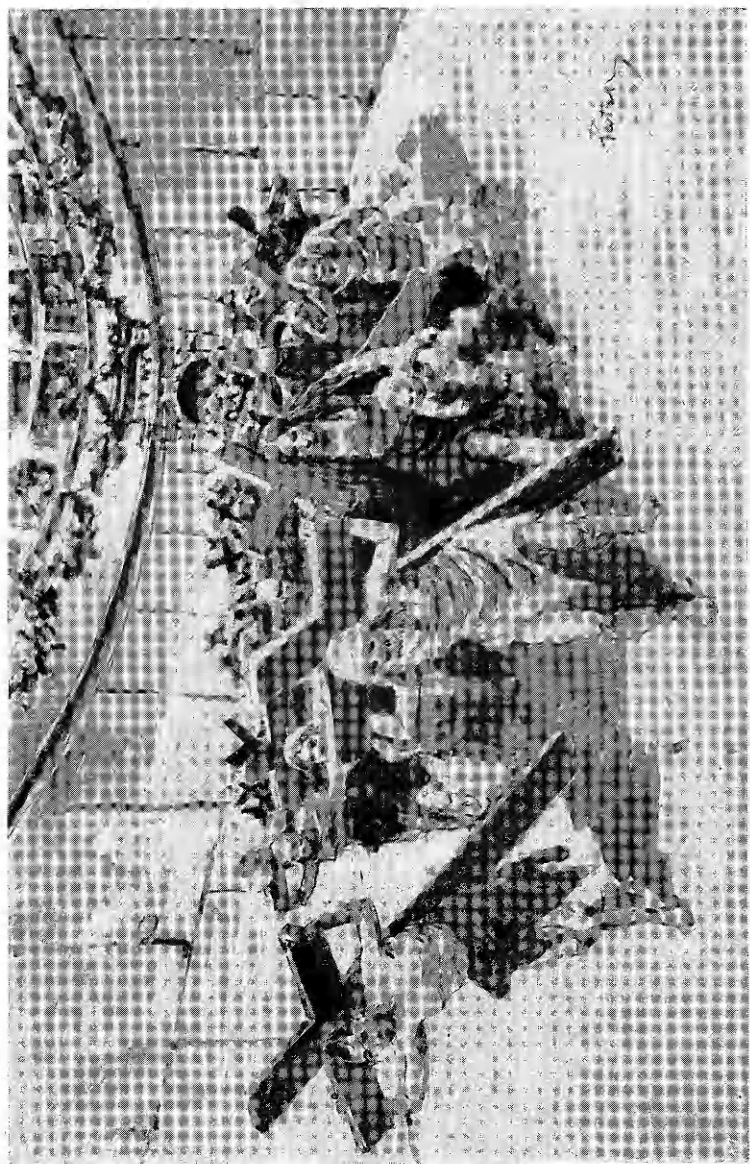
A JÁTEKOKAT három napos eső, Rómában nyáron ritka jelenség, és jégzáporok szakították meg, melyek a dolgok minden természetes rendjének ellenére éjjel-nappal estek. A népet félelem és rettegés fogta el. Rossz szüretet jósoltak és mikor a villám egyszer déltájban Ceres bronc szobrába ütött a Kapitóliumon, áldozatokat rendeltek el Jupiter Salvator templomában. Ceres papjai azt a hírt terjesztették, hogy a város azért vonta magára az istenek haragját, mivel nem járnak el szigorúan a keresztények ellen és a nép azt követelte, hogy folytassák a játékokat és ne legyenek tekintettel az időjárásra. Egész Rómát valódi mámor ragadta el, mikor végre közhírré tették, hogy a megszakított «ludi» újra kezdődnek.

Eközben ismét szép idő lett. Pitymallattól fogva éjjelig ezer meg ezer ember tölté meg az amphitheatrumot. A császár szintén jókor jött a vestaszűzekkel és az udvarral. A látványosságnak a keresztények egymás közötti harcával kellett kezdődnie. Gladiátoroknak öltöztették és mindenféle fegyverekkel ellátták őket, melyek a hivatásos bajvívóknál a támadásnál és védelemnél voltak használatosak. De a kísérlet csalódással járt. A keresztények földre dobták hálójukat, nyársaikat, lándsáikat, kardjaikat, megölelték és kölcsönösen bátoríták egymást, hogy a kínokat és a halált türelmesen elviseljék. A nézők szívét harag és fölháborodás fogta el. Némelyek gyöngeséggel és gyávasággal vádolták őket, mások azt állították, hogy a keresztények csak a nép iránti gyűlöletből nem akarnak harcolni, mivel sajnálják tőlük azt az örömet, melyet a vitézség látása szerez. Végre a császár parancsára valódi gladiátorokat küldtek ki ellenök, kik a térdelő, védtelen áldozatokat rövid idő alatt leszurkálták.

A holttestek eltakarítása után a harcjátékok helyett számos mythologiai kép következett — a császár saját kezdeményezésére. Látták Herkulest, aki Oeta hegyén elevenen elégett. Vinicius remegett arra a gondolatra, hogy Ursus lehet Herkules szerepére kiszemelve, de Ligia hű szolgálja nyilván még nem került sorra, mivel egy más, Vinicius előtt teljesen ismeretlen keresztény égett el a máglyán. Másképp járt Chilon, aki a császártól kényszerítve, jelen volt az előadáson. A második kép előadói ismeretesek voltak előtte. Daedalus¹ és Icarus halálát adták elő. Mint Daedalus Euricius jelent meg az az aggastyán, aki egykor Chilont a keresztények ismertetőjéről fölvilágosította, mint Icarus, Euricius fia, Quartus. Mindkettőt művészién készített gép segítségével fölemelték s aztán a rettentő magasból hirtelen levetették az arénába. A fiatal Quartus a császár emelvényéhez oly közel zuhant le, hogy vérével nemcsak a pompásan díszített mellvédőt, hanem az arra terített bíbort is befecskendezte. Chilon nem látta a zuhanást, mivel behunyta szemét, csak a test tompa odavágódását hallotta és mikor aztán a vért közvetlen maga előtt látta, másodízben közel volt az ájuláshoz.

A képek gyorsan változtak. A város történetéből is adtak elő képeket. Látták Mucius Scaevolát, akinek keze egy izzó szénnel teli triposzra volt erősítve, aki azonban, mint az igazi Scaevola, fölfelé irányzott tekintettel, halvány ajkait halk imában mozgatva, a fájdalom hangjának nyilvánítása nélkül állt ott. Miután a kegyelem-dőfést megkapta és a holttestet a spoliariumba vitték, a szokásos déli szünet következett. A császár a vestaszűzekkel és az augustianusokkal elhagyta az amphitheatrumot és egy óriási, egyenest erre a célra emelt sátorba ment, hol pompás «prandium» volt számára és vendégei számára elkészítve. A nézők legnagyobb része követte példáját, amennyiben kiözönlöttek a szabadba, festői csoportokban összegyülekeztek a sátor előtt, hogy a hosszú üléstől megmerevült tagjaikat kinyújtóztassák és élvezzék azokat az ételeket, melyeket a császár rabszolgák által adatott nekik. A legkiváncsiabbak pedig elhagyták üléseiket és lementek az arénába, ott megtapogatták a vértől ragadós homokot, miközben mint szakértők vagy mint ujon-

¹ Daedalus, aki más hagyomány szerint képes volt Krétából Sziciliába repülni, az amphitheatrumban hasonlóan halt meg, mint Icarus.

«Minden folyosóból keresztény csapatokat kergettek ki az arénába, félmeztelen alakokat, melyek vállunkon kereszteteket hordoztak.»
(205. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

cok az elmúlt és jövőző játékokról beszélgettek. Egyébiránt a legbeszédesebbek is hamarosan eltávoztak, hogy a lakomát el ne mulasztásák. Néhány ember nem kíváncsiságból, hanem a sajnálatra-méltó áldozatok iránti mély részvétből maradt még ott.

Az arénát időközben elegyengették és hosszú sorokban gödröket kezdtek ásni, melyek az egész félkörben egyik végétől a másikig húzódtak, úgy, hogy az utolsó sor csak néhány lépésnyi távolságra volt a császár emelvényétől. Zúgás, kiabálás, taps hallatszott be kívülről, de itt lázas sietséggel új kínzásokhoz tettek előkészületeket. Aztán megnyiltak a cuniculumok és minden folyosóból keresztény csapatokat kergettek ki az arénába, félmeztelen alakokat, melyek vállukon keresztkeket hordoztak. Az egész aréna csakhamar megtelt. Voltak aggastyánok, kik a teher alatt betántorogtak, teljes életerőben levő férfiak, kibontott hajú nők, ifjak és egész apró gyermekek. Mint maguk az áldozatok, úgy a legtöbb kereszt virágokkal volt koszorúzva. A cirkusz szolgálói botjaikkal verték a szerencsétleneket s ezzel arra kényszerítették őket, hogy keresztjeiket a meghatározott helyeken letegyék és ott sorokban fölálljanak. Ily módon kellett az embereknek elpusztulniok, akik a játékok első napján nem szolgáltak a kutyáknak és vadállatoknak eledelül. Számátalan rabszolgá ragadta meg az áldozatokat, arccal fölfelé, a fára fektették őket és kezöket gyorsan a keresztgerendákhoz szögelték, hogy a nép az amphitheatrumba való visszatérésekor a keresztkeket már fölállítva találja. Most hangos kalapácsütés hangzott köröskörül, fölhatott a legfelsőbb sorokig, kihallatszott a szabadba, a sátorba, melyben a császár a vestaszűzeket és kíséretét megvendégelte. Ott borozgatott Nero, tréfálkozott Chilonnal, forró szavakat suttogott a vestaszűzek fülébe, az arénában pedig tovább folyt a munka, a szögek a keresztények kezébe és lábába hatoltak, a lapátok zörögtek, míg a gödröket betömték, melyekben a keresztkek álltak. Amaz áldozatok közt, kik csak később kerültek sorra, volt Crispus is. Egy véletlen folytán az oroszlánok megkimélték, azért a keresztre szánták őt. Ő pedig, ki mindig kész volt a halálra, örült arra a gondolatra, hogy utolsó órája közeledik. Más színben volt, mint különben, teste lefogyott, csak egy repkényfűzér csavarodott ágyéka körül, fején rózsakoszorút viselt. De szeméből még mindig ugyanaz az erély villogott, arcán még mindig ugyanaz a szigorú kifejezés

tükröződött, mint különben. Érzülete se változott meg, mert amint a cuniculumban Isten haragjával fenyegette a vadállatok bőrébe varrt hitsorsoasít, úgy kelt ki ellenük most is, ahelyett, hogy vigasztalta volna őket.

— Adjatok hálát az Üdvözítőnek — kiáltá Crispus — hogy ugyanazon halált engedi meg nektek, amelylyel ő halt meg. Ezért talán megbocsátja bűneiteknek egy részét; de azért reszkesettek, mert igazságosságnak kell lennie és a bűnösöket nem várja olyan jutalom, mint az igazakat.

Hangos kalapácsütés kísérte szavait. Az áldozatok kezét és lábát a keresztre szögelték. Mindig több keresztt emelkedett az arénában, ő pedig ama testvéreihez fordult, akik saját keresztlőknél álltak és folytatá:

— Nyitva látom az eget, de látom a tátongó mélységet is. Nem tudom, miképp adhatok számot az Úrnak életemről, habár hitten benne és a rosszat gyűlöltem. Nem félek a haláltól, de a föltámadástól; nem félek a kínzásoktól, de Isten ítéletétől, mert közelg a kárhozat napja.

Ebben a pillanatban a legközelebbi sorokból egy hang szólalt meg, mely nyugodt, ünnepies hangon ezt mondá:

— Nem a kárhozat napja, hanem az irgalom napja, a megváltás és boldogság napja közeleg, mert azt mondom nektek, Krisztus maga köré fog gyűjteni titeket, megvigasztal és jobbjára ültet benneteket. Vigasztalódjatok, mert az ég megnyílik előttetek!

Mindenkinek szeme fölfelé irányult, sőt a kínzottak, kik már a kereszteken függtek, szintén fölemelték sáppadt arcukat és a beszélő oldala felé fordultak.

Ő pedig az arénát környező korlátig előre ment és keresztet vetett reájuk.

Crispus már kinyujtá karját ellene, hogy nyugalomra intse, de mikor a férfi arcába nézett, ismét leereszté kezét, térdre esett és suttozá:

— Pál apostol!

A cirkusz szolgáltnak nagy csodálkozására most mindazok letérdeltek, kik még nem voltak a keresztfára szögezve. Tarsosi Pál pedig Crispushoz fordult és mondá:

— Crispus, ne ácsánkodjál ellenök, mert még ma veled lesz-

nek a paradicsomban. Te azt hiszed, hogy ők elkárhoznak? De ki az, aki elkárhoztatja őket? Azt hiszed, hogy Isten kárhoztatja el őket, ki Fiát adá érettük? Vagy Krisztus kárhoztatja el őket, aki az ő bűneikért halt meg, amint most ők az ő nevéért halnak meg? És hogyan kárhoztathatna el valakit az, akinek szeretete mindenható? Ki fog panaszkodni az Úr választottai miatt? Ki mondja arról a vérről, melyet itt ontanak, hogy átkozott?

— Mindig gyűlöltem a rosszat! — viszonzá Crispus.

— Krisztus azt parancsolta, jobban szeressük az embereket, mint a rosszat gyűlöljük, mert az ő tanítása a szeretet és nem a gyűlölet.

— Halálom órájában vétkeztem! — kiáltá Crispus. És mellét verte.

A nézőtér egyik felügyelője az apostolhoz közeledett és kérdé:

— Ki vagy te, hogy beszélni mersz az elítéltekhez?

— Római polgár! — felelé Pál nyugodtan. Aztán Crispushoz fordulva, mondá: — Légy nyugodt, mert ez a kegyelem napja és halj meg békén, Istennek szolgája!

Ebben a pillanatban két szerecsen lépett Crispushoz, hogy őt a keresztre fectessék, ő pedig még egyszer körülnézett és kiáltá:

— Atyámfiai, imádkozzatok érettem!

A szigorú kifejezés eltűnt arcáról, édes béke tükröződött a különben oly merev vonásokon. Ő maga terjeszté ki karjait, hogy a munkát megkönnyítse és égre tekintvén, buzgóan imádkozni kezdett. Nem látszott érezni semmit, mert mikor a szögek kezein áthatoltak, teste nem vonaglott és arcán a fájdalom semmi kifejezése nem mutatkozott, imádkozott, mikor átszúrták lábait, imádkozott, mikor fölállították a keresztet és a földet körülötte elegyengették. Csak akkor húzta össze kissé az aggastyán szemöldökét, mintha haragudnék amiatt, hogy a pogányok megzavarják halálának édes békéjét, mikor a sokaság hangos kiabálással és nevetéssel ismét az amphitheatrumba tódult.

Eközben minden keresztet fölállítottak, úgy, hogy az aréna erdőhöz hasonlított, melyben haldokló emberek függtek. Ragyogó napsugár sütött a keresztekre és a vértanúk fejére. Az aréna mély árnyékban fekvő talaján a sugarak imbolygó szövedéket képeztek, melyből a sárga homok kicsillámlott. Olyan látvány volt ez, mely-

ben a nézők minden élvezete abban állt, hogy szemtanúi az áldozatok lassú halálának. Eddig még soha nem láttak ily nagyszámú keresztet az amphitheatrumban. A szolgák csak ügyvelbajjal birtak átvergődni. Crispust, mint a község egyik vénjét, egy roppant folyondárral beíont keresztre feszítették, éppen a császár emelvényével átellenben. Az áldozatok közül még egy se szenvedett ki, de néhányan elájultak. Senki se kiáltozott vagy kért kegyelmet. Számosan, fejüket vállukra vagy mellükre hajtva, úgy függtek ott, mintha álom nyomta volna el őket, számosan gondolatokba látszottak merülve, számosan az égre néztek és még mozgatták ajkaikat. De ez a sok kereszt a megkínzott testekkel, ezek a hallgató áldozatok rendkívüli hatást idéztek elő. A nép, mely a lakomától jóllakva és jókedvre hangolva, hangos kiabálással tért vissza a cirkuszba, lassankint elhallgatott. Még a közönséges fogadásokba se bocsátkoztak, hogy ki fog legelőbb meghalni, amit mindig megtettek, ha kevesebb számú elítélt volt az arénában. A császár pedig unatkozni látszott, mert elfordult és nyakkendőjét lassú mozdulattal helyreigazította, míg arca álmos kifejezést mutatott.

Ebben a pillanatban Crispus, akinek szeme, mint valami ájulté vagy halotté, csukva volt, most fölnyitá szempilláját és Neróra nézett. Eközben arca ismét oly szigorú kifejezést öltött s szemében oly tűz szikrázott, hogy az augusztínusok egymás közt suttogni kezdtek s újjokkal reá mutattak. Végre a császár figyelmét is fölkellették, mert a smaragdot nehézkesen szeméhez emelte.

Mély csend következett. A nézők szeme Crispusra irányult, ki jobb kezét mozgatta, mintha le akarná tépni a fáról. Melle föl-emelkedett, bordái kidudorodtak és ezt kiáltá:

— Jaj neked! — anyagyilkos!

Az augusztínusok alig mertek lélegzeni, mikor ezt a halálos sértést a világ uralkodójának arcába vágta ezerek jelenlétében. Chilon mintegy megdermedve ült. A császár összerézcent és a smaragdot kiejté kezéből. A nép is visszafojtá lélegzetét és egyre hatalmasabban hangzott Crispus szava a tág térben.

— Jaj neked, feleségednek és testvérednek gyilkosa, jaj neked, Antikrisztus! Mélység nyílik előtted, a halál kinyújtja kezét utánnad, sírod már kész. Jaj neked, eleven holttemem, félelem és rettegés közt fogsz meghalni, és kárhozott vagy örökre!...

Rettentő volt látni azon igyekvését, hogy kezét a keresztről leszakítsa. Hiszen hosszan kinyújtózott teste élő csontvázhoz hasonlított. És fehér fejét oly kérlelhetetlenül rázta Nero felé, mint a végzet s e mozdulattal a rózsá szirmait, melyek halántékát koszorúzták, szerte-szét szórta.

— Jaj neked, gyilkos, mértéked betelt, órád elérkezett!

Még egy utolsó erőfeszítést tett és egy pillanatra úgy tetszett, mintha kezét a keresztről leszakítaná és fenyegetőleg a császárra emelné, de sovány karja hirtelen megmerevült, teste megtört, fejét lehajtá mellére és meghalt.

És lassankint a többi keresztek vértanúira is leereszkedett az örök álm.

TIZENHATODIK FEJEZET.

URAM — mondá Chilon — a tenger most oly síma, mint a faolaj és a hullámok aludni látszanak... Utazzunk Achájába! Ott Apolló dicsősége integet feléd, ott nagy diadalok várnak reád. Koszorúkat adnak neked, isteníteni fognak és az istenek mint hozzájuk hasonlót fogadnak, itt pedig, ó uram!...

Elhallgatott, mert alsó ajka oly hevesen kezdett reszketni, hogy még csak érthetetlen hangokat tudott adni.

— Utazunk, mihelyt a játékok véget értek — viszonzá Nero. — A keresztényeket már is sokan «innoxia corpora»¹ névvel illetik; ha távoznám, mindenki ezt mondaná. Ugyan mit félsz, te korhadt gomba?

E szavaknál összeráncolta homlokát, de mégis kérdőleg nézett Chilonra, mintha fölvilágosítást várna tőle, mert hidegvérűsége színlelt volt. A haldokló Crispus szavai megrémítették Nerót és a palotába visszatérvén, nem tudott aludni a dühtől és szégyentől, valamint a félelemtől.

A babonás Vestinius feszült figyelemmel kísérte ezt a beszélgetést. Most óvatosan körülnézett és titokzatos hangon mondá:

— Figyelj ennek az aggastyánnak a szavaira, uram. A keresztények hitében valami csodálatos van. Istenségük könnyű halált enged nekik, de talán valami bosszúálló istenség.

— Nem én vagyok az, aki ezeket a játékokat rendezi, hanem Tigellinus — viszonzá Nero gyorsan.

— Igen, én vagyok — jegyzé meg Tigellinus, aki meghal-

¹ Sérthetetlen testek.

lotta a császár válaszát. — Igen, én vagyok, de keveset törődöm valamennyi keresztény istennel. Vestinius fölfuvalkodott fickó, telve előítéletekkel és ez a vitéz görög meghal félelmében már egy koflós tyúk láttára is, mely fölborzolt tollal csibéit védi.

— Egész helyes! — mondá Nero. — De mostantól fogva adj parancsot, hogy a keresztények száját betömjék vagy kivágják nyelvöket.

— A tűz majd elhallgattatja őket, ó isteni!

— Jaj nekem! — nyögé Chilon.

A császár, akibe kegyeltjének hetyke öntudata új bátorságot öntött, nevetni kezdett és az öreg görögre mutatva, mondá:

— Nézzetek ide! Igy fest Achillesnek egy utóda!

Chilon tényleg szánalmas képet nyújtott. Fején a néhány hajszál egészen fehér lett, arca folyton nyugtalan, aggodalmas, nyomott ábrázatot mutatott. Sokszor elkábultnak, sőt eszméletlennek látszott. Gyakran nem is felelt a hozzá intézett kérdésekre, olykor pedig haragosan fölfortyant, úgy, hogy az augustiánusok nem merték őt ingerelni.

De most közel volt a kétségbeeséshez.

— Csináljatok velem, amit akartok, de a játékokra nem megyek többé! — kiáltá, kezeit tördelve.

Nero egy ideig reá nézett s aztán Tigellinushoz fordulva, mondá:

— Gondoskodjál róla, hogy ez a stoikus a kertekben közelenben maradjon. Látni akarom, milyen hatást gyakorolnak reá fáklyáink.

Chilon megrémült a császár fenyegető hangján.

— Uram — hebegé — szemeim nem fognak látni semmit, mert éjjel vak vagyok.

És a császár borzasztó nevetéssel felelé:

— Az éjszaka olyan világos lesz, mint a nappal.

Aztán a többi augustiánusokhoz fordult, akikkel a versenytartásokról kezdett beszélni, melyeket a játékok befejezése után akart rendezni.

Petronius a göröghöz közeledett és karját megérintve, oda-súgta neki:

— Nem megmondtam, hogy nem bírod kiállani?

Chilon csak azt felelte:

— Majd leiszom magamat!...

Kezét egy crater¹ után nyujtá, de nem birta ajkaihoz emelni. Vestinius elvette tőle az edényt, kissé közelebb ment hozzá és rémült, feszült hangon kérdé:

— A furiák üldöznek téged?

Az öreg ember, tátott szájjal és hunyorgó szemmel nézett reá, mintha nem értette volna meg őt.

— Hát a furiák üldöznek téged? — ismétlé Vestinius.

— Nem — viszonzá Chilon — de éj van körülöttem.

— Hogyan? Éjszaka? Az istenek irgalmazzanak neked! Hogyan? Éjszaka?

— Igen, rettentő, áthatolhatatlan éjszaka és valami körülöttem lappang és nekem jó. De hogy mi az, nem tudom és majd meghalok a félelemtől.

— Hogy vannak varázslók, arról mindig bizonyos voltam. Vannak rossz álmaid is?

— Nem, mert az álom kerül. Nem gondoltam, hogy így fogják őket büntetni.

— Sajnálod őket?

— Miért ontotok annyi vért? Hallottad-e, mit mondott a keresztrefeszített? Jaj nekünk!

— Hallottam! — felelé Vestinius halkan. — De hiszen gyujtogatók!

— Az nem igaz!

— És az emberi nem ellenségei.

— Az nem igaz!

— Megmérgezik a kútakat.

— Az nem igaz!

— Meggyilkolják a gyermekeket.

— Az nem igaz!

— Hogyan? — kiáltá Vestinius a legnagyobb ámulattal. — Hiszen te magad mondtad és te szolgáltatad őket Tigellinus kezébe.

— Azért van most éjszaka körülöttem és a halál közeledik hozzám... Néha úgy tetszik, hogy már meghaltam és ti szintén.

¹ Nagy, mély edény, melyben a régiek a bort vízzel keverték.

— Nem! Ők azok, akik meghalnak, mi még életben maradunk. De mondd csak, mi erősíti és vigasztalja őket halálukban?

— Krisztust látják!

— És az az ő Istenök? Hatalmas Isten-e?

Felelet helyett azt kérde Chilon:

— Miféle fáklák azok, amelyeknek a kertekben világítaniok kell? Nem hallottad, mit mondott a császár?

— Jól hallottam és tudom is, mit jelent. Az olyan fákláknak a nevök «sarmenticii» és «semaxii». A keresztényeket felöltöztetik a kátányyal itatott kínzó tunikába, karókhöz kötik és meggyújtják őket. Iszonyatos büntetés. Bár ne állna bosszút Istenök emiatt a városon.

— Inkább ezt nézem meg, mert ennél legalább vér nem folyik. Parancsold meg egy rabszolgának, hogy a cratert tegye ajkamhoz. Szeretnék inni, de kiönteném a bort, mert kezem reszket az aggkor gyöngeségétől.

Eközben az augusztínusok is sokat beszéltek a keresztényekről. Az idős Domitius Afer gúnyolódott rajtok.

— Oly sokan vannak — mondá — hogy mi se volna könnyebb, mint polgárháborút támasztaniok és emlékeztek reá, hogy egyszer attól tartottak, hogy védhetnék magukat. És most úgy vágatják le magukat, mint a juhok.

— Próbálják meg és válaszszanak maguknak más halálnemet! — mondá Tigellinus.

Erre Petronius azt mondá:

— Tévedtek! Ők mégis föl vannak fegyverkezve!

— Ugyan miképp?

— Ők erősek hitük folytán.

— Ez új módja a védekezésnek.

— Bizonyynyal. De még se mondhatjátok, hogy mint közönséges gonosztevők hálnak meg. Nem! Aki halálukat szemléli, azokat tartja gonosztevőknek, akik őket elítélték — vagyis minket és az egész római népet.

— Üres szavak! — kiáltá Tigellinus.

— Hic abdera!¹ — felelé Petronius.

¹ Közmondásos kifejezés. Annyit jelent: «Bolond lyukból bolond szél fúj».

A többiek pedig, megjegyzésének helyessége által némileg találva, csodálkozva néztek egymásra és mondák:

— Valóban, haláluk módjában van valami rejtelmes, sajátságos.

— Higijétek el, ők Istenöket látják! — kiáltá Vestinius félvállról.

Az augustiánusok közül néhányan most Chilonhoz fordultak:

— Hah, öreg, te olyan jól ismered őket, mondd meg, mit látnak?

A görög tunicájára hányta a bort és felelé:

— Lélekben a föltámadást látják!

E szavaknál oly hevesen reszketett, hogy a közelében ülők hangos kacagásra fakadtak.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

VINICIUS egy idő óta többé nem töltötte otthon az éjszeleket. Petronius azt gondolta, talán valami új terve van és most teljes erővel Ligiának az esquilinusi börtönből való kiszabadításán fáradozik, de nem akart e felől kérdezősködni, attól való félelmében, hogy a megkezdett munkát veszélyezteti. Ez a túlfinomult kételkedő bizonyos tekintetben babonás lett. Megszűnt csillagában bízni, mint eddig, mivel nem sikerült a leányt a mamertini börtönből megszabadítania.

Azonkívül most nem várt kedvező eredményt a fiatal ember fáradozásaitól. Az esquilinusi börtön, melyet nagy hirtelen a tűzvész alkalmával lebontott házak pincéiből készítettek, nem volt ugyan olyan borzalomkeltő, mint a régi Tullianum a Kapitóliumon, de százszor jobban őrizték. Petronius nagyon is jól tudta, miképp Ligiát azért vitték oda, hogy őt most megoltalmazza a haláltól és később az aréna gyötrelmeinek adják át.

Azért nem kételkedett rajta, hogy éppen ez okból úgy vigyáznak reá, mint a kincsre.

— A császár és Tigellinus — gondolta magában — nyilván egész különös látványosságban szántak neki szerepet, mely még borzasztóbb lesz, mint a többiek összesen, és Vinicius inkább Ligia romlását, mint menekülését segíti elő.

Vinicius szintén föladata a reménységet, hogy megszabadítja őt. Azt gondolta magában, egyedül Krisztus vezetheti ki őt a börtönből. A fiatal katona egyetlen gondolata és igyekevése most arra irányult, hogy őt még lássa a börtönben.

Az a gondolat, hogy Nazarius mint tetemhordozó bejutott a

mamertini börtönbe, egy idő óta nem hagyta őt nyugodni s elhátározta, hogy ő is hasonló úton jár el.

Miután a «szagos barlangok» fölvygázóját rengeteg összeggel megvesztegette, ez végre szolgálai közé fogadta, kiket minden éjjel a börtönökbe küldött, hogy a holttesteket elszállítsák. Hogy Vini-ciust fölismerhetik, alig lehetett föltenni. A sötétség, a börtön rossz megvilágítása és álöltözete biztosan megvédték attól. Kinek is juthatott volna eszébe, hogy egy patricius, a konzúlok hosszú sorának ivadéka e szolgálak, e halottvivők közt van, kik ki voltak téve a börtönök és a «szagos barlangok» rossz gőzének, hogy oly munkára vállalkozik, amelyre az embereket különben csak a rabszolgaság vagy a végső szükség kényszerítette.

És örvendetes izgalom vett rajta erőt, mikor a várva-várt este elérkezett. Felővezé ágyékát, terpentinbe mártott ruhát borított fejére és sok mással az esquilinusi börtönbe ment.

A praetoriánus örök nem okoztak semmi nehézséget, mert mindnyájan el voltak látva a szükséges «tesserá»-val, melyeket a centurio egy lámpa világánál megvizsgált. Néhány perc múlva megnyitlak a nagy vaskapuk előttük és beléptek.

Vinicius tág, boltozott pincét pillantott meg, amelyből más helyiségek sorába jutottak. Néhány lámpa bágyadt fénye világítja meg az emberekkel zsúfolt helyiségeket. E szegény teremtesek közül néhányan a fal mellett végig nyújtózva, mintegy álomba merülten vagy holtan feküdtek. Mások nagy, a középen álló vizes edényeket fogtak körül, amelyekből oly mohón ittak, mint az oly emberek, akiket láz sorvaszt, mások ismét a földön ültek, könnyöküket térdükre támasztották, arcukat tenyerökbe rejtették, itt-ott alvó gyermekeket láttak, kik anyjuk keblére simultak. Köröskörül hangos nyögés, a betegek gyorsított lélegzete, heves sírás, imádságok suttogása, félhangosan énekelt himnuszok és közben a fölvygázók káromkodásai voltak hallhatók. A levegő e boltozatokban az élők és holtak kigőzölgesétől meg volt fertőztetve. E komor helyiségekben ide s tova sötét alakok ténferegtek s ha a lobogó világokhoz közelebb ment valaki, halvány, éhes embereket látott kihamvadtt vagy lázasan csillogó szemmel, szederjes ajkakkal, verejtékező homlokkal és összecsapzott hajjal. A betegek némelyike hangosan félrebeszélt, mások vízért kiabáltak, mások azt kérték, hogy vessenek véget

szenvedéseiknek. És ez a börtön kevésbé borzasztó volt, mint a régi Tullianum. Vinicius a rettentő látványtól való iszonyatában alig birt lábán állani és a lélegzet elakadt mellében. Arra a gondolatra, hogy Ligia e nyomoruság közepett van, még a haja szála is égnek meredt s csak nehezen fojtá el a kétségbeesés fölkiáltását. Az amphitheatrum, a vadállatok fogai, a kereszthalál, minden jobb volt, mint ez az iszonyatos, a holttestek kigőzölgésével teli börtön, amelyben esdeklő emberi hangok minden sarokból azt kiálták:

— Vigyetek halálra bennünket !

Vinicius kezébe nyomta ujjának körmeit, mert hirtelen gyöngeiséget érzett és attól tartott, hogy elveszti eszméletét. Minden, amit eddig átélt, minden szerelme, minden fájdalomma háttérbe szorult a halál utáni egyetlen heves vágy előtt.

E pillanatban tőszomszédságában megcsendült a «szagos barlangok» fölvigyázójának hangja:

— Mennyi halottatok van ma ?

— Körülbelül egy tucat — viszonzá a börtönőr — de mielőtt beköszönt a reggel, még több lesz, mert ott a falak mellett már néhányan halálos tusában fekszenek.

És panaszkodni kezdett azon, hogy sok asszony elrejté holt gyermekét, hogy addig tartsa magánál, amíg csak lehet és ne kelljen odaadni a «szagos barlangok» számára.

— Csak a szag folytán találjuk meg a holttesteket, mely a levegőt, mely már elég romlott, még inkább megfertőzteti. Inkább rabszolga szeretnék lenni az ergastulumban — mondá — mint ezeket az elevenen rothadó kutyákat őrizni.

A barlangok fölvigyázója vigasztalta őt, amennyiben azt állította, hogy az ő szolgálata se könnyebb. Időközben Vinicius ismét beleélte magát a valóságba. Körülnézett a börtönben, de hasztalan kereste Ligiát tekintetével és önkénytelenül azt kérde magától, vajjon még életben van-e. A különböző pincéket frissen ázott folyosók kötötték össze egymással, de a sírásó szolgálai csak azokba a helyiségekbe léptek, amelyekből holttesteket kellett eltávolítani. Azért a fiatal tribúnt hirtelen félelem szállotta meg, hogy minden fáradozás, melyet kifejtett, hiábavaló volt.

Munkaadója szerencséjére segítségére jött.

— A holttesteket azonnal el kell vinni — mondá — a fertőzés

leggyorsabban a holttestek által terjed s végre még ti is meghaltok a foglyokkal.

— Csak tizen vagyunk az összes pincék számára — viszonzá az őr — és nekünk is csak aludnunk kell.

— Itt hagyom négy emberemet nektek. Ők éjjel körüljárhatják a pincéket és megláthatják, ki halt meg időközben.

— Akkor holnap együtt iszunk, ha ezt megteszed. Parancs érkezett, hogy a holtak nyakát át kell szúrni. Biztosra akarnak menni és aztán tüstént a «puticuli»-ba kell őket vetni.

— Jó, de igazad van, holnap együtt iszunk — viszonzá a fölügyelő. Aztán kiválasztott négy embert, akik közt volt Vinicius is s a többieket magával vitte, mert azoknak kellett a holttesteket a «Szent Mihály lovára» tenniök.

Vinicius föllélegzett. Most legalább bizonyos volt, hogy megtalálja Ligiát.

Figyelmesen körülnézett az első boltozatban. Benézett a leg-sötétebb zugokba, melyeket alig világított meg fénysugár, szemügyre vette a falak mellett kinyújtózott alvókat, akik csak durva epedőkkel voltak betakarva, megnézte a súlyos betegeket, kik a öbbiektől elkülönítve, egy sarokban feküdtek. De Ligiát nem találta. A második és harmadik boltozatban tett kutatásai is eredménytelenül maradtak.

Eközben késő lett és a holttesteket kihordták. A boltozatok összekötő folyosóin beosztott őrök egymás után elaludtak, a sirástól kifáradt gyermekek hallgattak, a földalatti helyiségekben többé mi se volt hallható, mint hörgés, nehéz lélegzés és itt-ott imádság susogása.

Vinicius fáklyájával a negyedik helyiségbe ment, mely jóval kisebb volt, mint a többiek, a lámpát magasra tartá és körülnézett. s hirtelen megrendült, mert úgy tetszett neki, hogy a falban levő ácsos nyílás előtt Ursus óriási termetét látja.

Miután a fáklyát gyorsan eloltotta, hozzá közeledett és kérdé:

— Ursus, itt vagy?

— Ki vagy te? — felelé az óriás, hozzá fordulva.

— Hát nem ismersz? — jegyzé meg a fiatal tribún.

— Hogy lehetne téged megismerni, mikor a fáklyát eloltottad?

De Vinicius ebben a pillanatban megpillantá a kedvest, aki egy

köpönyegen, a fal tövében feküdt. Egy szót se szólt tovább és melléje térdelt.

Most megismerte őt Ursus.

— Dicsértessék a Krisztus! — mondá halkan. — De föl ne költsd őt, uram!

Vinicius folytonosan őt nézte könnyes szemével. A sötétség ellenére láthatta márványhalványságú arcát, lesóványodott karjait. Szíve örvendett látásán, de egyúttal heves fájdalom fogta el, mely szíve gyökeréig megrázkodtatá. Szánalma, tisztelete úgy erőt vett rajta, hogy arcára borult és ajkait ama köpönyeg szegélyéhez szorította, mely Ligiának fekvőhelyül szolgált.

Ursus egy darabig hallgatagon szemlélte őt, aztán megérinté tunicáját.

— Uram — mondá — hogyan jutottál ide... és azért jöttél-e, hogy őt megmentesd?

Vinicius fölemelkedett. Hatalmasan küzdött megindultsága ellen.

— Jelöld meg az eszközöket és módokat — viszonzá.

— Azt hittem, te magad eszelted ki azokat, uram. Egy mód már eszembe jutott...

Ítt a rácsos nyílásra irányzá szemét, de aztán tüstént hozzátette:

— Igen... de odakünn zsoldosok állanak.

— Mintegy száz praetoriánus — felelé Vinicius.

— Akkor nem juthatunk át?

— Nem!

A ligiai homlokát dörzsölte és másodszor kérdé:

— Hogyan jutottál ide?

— A gödrök fölvigyzójától tesserám van.

Vinicius elhallgatott, mintha hirtelen egy gondolat villant volna meg benne.

— Az Üdvözítő vérére! — kezdé újra sürgölődve — itt maradok. Ő elviheti tesserámat, fejét egy kendővel beburkolhatja, vállára köpönyeget vethet és ily módon elhagyhatja a börtönt. A rab-szolgák között, akik a holttesteket hordják ki, van néhány surbankó fickó, azért a praetoriánusok nem veszik észre Ligiát és ha egyszer Petronius házába ért, meg van mentve.

De a ligiai mellére horgasztá fejét és mondá:

— Ő nem fog beleegyezni, mert szeret téged, azonkívül beteg és így képtelen egyedül menekülni.

Egy idő múlva hozzátette:

— Ki szabadíthatja meg őt a börtönből, ha ti nem tehetitek, te uram és a nemes Petronius?

— Egyedül Krisztus szabadíthatja meg őt!

Mindketten elhallgattak. A ligiai pedig az ő egyszerű eszével azt gondolta:

— Hiszen Krisztus megmenthetne mindenkit, de mivel nem teszi, a kínzás és halál órája közel van.

Ő maga nyugodtan beletörődött volna sorsába, de sajnálta ezt a gyermeket, akit egykor karjain hordozott és életénél is jobban szeretett.

Vinicius újra Ligia mellé térdelt, a falban levő rácsos nyíláson át besütöttek a hold sugarai és jobban megvilágíták a beteget, mint az egyetlen lámpa, mely még a bejárat fölött lobogott.

Ligia kinyitá szemét és láztól forró kezét Vinicius karjára téve, mondá:

— Látlak . . . tudtam, hogy eljössz.

Vinicius megfogta kezét, homlokához, szívéhez szorította, aztán a fekvőhelyről kissé fölemelte kedvesét és hévvel keblére szorította.

— Nálad vagyok! — mondá. — Krisztus oltalmazzon és szabadítson meg, ó kedvesem!

Többet nem tudott mondani, mert szíve vérzett és mindent elkövetett, hogy nyugalmit megőrizze.

— Beteg vagyok, Marcus — kezdé ismét Ligia — és meg kell halnom vagy itt a fogságban, vagy az arénában . . . az volt folytonos imádságom . . . hogy halálom előtt még egyszer lássalak . . . te eljöttél . . . Krisztus meghallgatott!

Vinicius képtelen levén egy szót is kiejteni, csak még jobban szívéhez szorította őt, Ligia pedig folytatá:

— Már a másik börtön ablakán keresztül láttalak és azt is tudtam, hogy forrón vágyakoztál hozzám jutni. Az Üdvözítő most egy pillanatra visszaadta öntudatomat, hogy bucsút vehessünk egymástól. Most ő hozzá megyek, Marcus, de szeretlek és mindig szeretni foglak téged.

Vinicius erőt vett magán, el akarta nyomni fájdalmát, úgy, hogy nyugodtan csengő hangon mondhatta:

— Nem, kedvesem, nem halsz meg. Az apostol azt parancsolta, legyen erős a hitben és megígérte, hogy imádkozik érted. Ő jól ismeri Krisztust, Krisztus szereti őt és mit se tagad meg tőle. Ha meg kellene halnod, nem parancsolta volna nekem Péter, hogy bízzam az Üdvözítőben, pedig azt mondá: «Légy nyugodt!» Nem, Ligia! Krisztus irgalommal lesz irántam. Ő nem akarja halálodat. Ő nem fogja azt megengedni. Az Üdvözítő nevére esküszöm, hogy Péter imádkozik érted.

Rövid hallgatás következett. A bejárat fölött függő lámpa kialudt, de a hold fényesen besütött a rácsos nyíláson. A pince tulsó felén egy sarokból gyermeksírás hallatszott át. De csakhamar ismét minden elcsöndesült. Kívülről behallatszott a praetoriánusok hangja, akik a bevégzett körjárat után a fal tövében duodecim scripta¹ nevű játékkal mulattak.

— Ó Marcus — mondá Ligia — maga Krisztus így kiáltott föl Atyjához: «Vedd el tőlem e keserű poharat!» és mégis ki kellett ürítenie. Krisztus maga a kereszten halt meg, és most ezek halnak meg az ő nevéért. Tehát miért mentene meg egyedül engem? Hát ki vagyok én, Marcus? Hallottam, mikor Péter azt mondta, ő is mint vértanu hal meg és mi vagyok én hozzá képest? Mikor a praetoriánusok hozzánk jöttek, féltem a haláltól és a kínzástól, de most már többé nem félek. Lásd, milyen borzasztó ez a börtön, de én a mennyégbe megyek. Gondold csak meg, itt a császár, ott pedig az Üdvözítő és ő jóságos és irgalmas. És ott nincs halál. Te szeretsz engem, gondold meg tehát, mily boldog leszek. Ó drága Marcus, gondold meg, hogy egykor te is egyesülsz velem.

Itt elhallgatott és levegő után kapkodott. Egy idő múlva Ligia ajkához emelte Vinicius kezét.

— Marcus!

— Kedvesem!

— Ne sírj miattam és ne feledd, hogy ott egyesülsz velem. Rövid volt életem, de Isten nekem ajándékozta lelkedet; azért azt akarom mondani Krisztusnak, hogy ha meghalok is és szemtanuja léssz halálomnak, habár búban és szenvedésben maradsz hátra,

¹ Tizenkétvonalas játék. Egy deszkán játszották azt, mely mindkét oldalán tizenkét vonallal mezőkre volt osztva.

még se lázadsz föl soha akarata ellen és mindig szereted őt. Szeretni fogod-e őt és türelemmel viseled-e el halálomat? Akkor ő örökre egyesít bennünket. Szeretlek téged és mindig nálad akarok lenni.

Ismét nehezen lélegzett és alig hallható hangon tette hozzá:

— Igérd meg ezt, Marcus.

Vinicius reszketve ölelte meg őt.

— A te szentelt fejedre! — mondá — Megigérem neked!

A hold bágyadt fényt vetett a beteg arcára, mely most ragyogott. Még egyszer ajkához szorítá Vinicius kezét, miközben suttogá:

— Feleséged vagyok!...

Künn a szabadban a játéknál összegyűlt praetoriánusok zajos veszekedést támasztottak, de Vinicius és Ligia feledték a börtönt, félelmüket és szükségüket, az egész világot, mert égi béke költözött lelkükbe és halkán imádkozni kezdtek.

TIZENNVOLCADIK FEJEZET.

HÁROM napig, vagy inkább három éjjel mi se háborítá meg Ligia nyugalma. Mikor a szükséges munkát a börtönben elvégezték, mikor a holtakat az élőkől, a súlyos betegeket a könnyű betegektől különválasztották és a kifáradt őrök a folyosókban lefeküdtek aludni, Vinicius abba a helyiségbe ment, ahol Ligia volt és nála maradt, míg a hajnalpír be nem hatolt a rácsos ablakon. Akkor a leánya Vinicius mellére támasztá fejcskáját és halkan szerelmükről és a halál utáni egyesülésökről beszélgettek. Gondolataikban és beszédeikben, sőt kívánságaikban és reménysegeikben is öntudatlanul elszakadtak az élettől és elvesztettek minden érzéket a valóság iránt. Olyan emberekhez hasonlítottak, akiket egy hajóban a földtől eltaszítottak, többé nem látják a partot és lassankint elmerülnek a végtelenségben. Fokenként mind a ketten test nélküli lényekké, lelkekké váltak, kik kölcsönös szerelmükben, az Üdvözítő iránti szeretetükben találkoztak és készek voltak a földi életből kiszabadulni. Ugyan Vinicius szíve néha még fájdalmasan összehúzódott, néha új reménysugár is fölillant előtte, mikor a keresztrefeszítettnek irgalmára gondolt, de mindinkább elfordult minden földitől és a halálra való gondolatoknak adta át magát. Reggel, mikor kijött a börtönből, mintegy álomban nézett a világba, a városra, ismerőseire és arra, ami a napi élettel járt. Minden idegennek, mintegy a távolba veszőnek, hívságosnak és mulandónak tetszett neki. Sőt a kínzások se töltötték el többé félelemmel, mert azt hitte, hogy a teljes önzetlenség, a tökéletes megfelekezés önmagáról minden szenvedésen átsegíti. Mindkettőnek úgy tetszett, mintha már az örökkévalóságba mentek volna. Beszéltek szerelmükről és arról,

hogy miképp akarták egymást szeretni s egymással élni, de eközben csak a túlvilágra gondoltak és ha földi dolgokkal foglalkoztak, úgy tettek, mint az olyan emberek, akik hosszú útra indulnak és a készülletekről beszélnek. Körülöttük mély csend uralkodott; két szoborhoz hasonlítottak, melyek magányosan és elfeledve állnak a sivatagban. Egyetlen kívánságuk most abban állt, hogy Krisztus el ne válaszsza őket és mivel minden pillanat megerősíté őket bizalmukban, hitökben, úgy szerették őt, mint egy közbenjárót, ki végtelen boldogságra, végtelen örömekbe vezetí őket. Még a földön tartózkodtak, de a föld pora lehullott róluk. Lelkők oly szűzi és tiszta volt, mint a fényes könnyek. A halál borzalmai közt, a nyomorúság és szükség közt, e nyomorult börtönben mindkettőnek megnyílt az ég, mert a kedves megfogta Vinicius kezét és mint egy megváltott, mint egy szent az örök élet forrásához vezette őt.

Petronius elbámult, mikor látta, hogy Vinicius arcán mindig több nyugalom, sőt sajtóságos vidámság mutatkozott, melyet eddig még nem vett észre. Néha az a gondolata támadt, hogy Vinicius valami eszközt talált ki Ligia megmentésére és bántotta őt, hogy fiatal rokona nem avatta őt a titokba.

De nem tartóztathatá magát, hogy ne mondja neki:

— Te megváltozottának látszol, miért nem tárod föl előttem bensődet, mikor segíthetek és segíteni akarok neked. Új intézkedéseket tettél?

— Igen — felelé Vinicius — de többé nem segíthetsz nekem. Halála után megvallom, hogy keresztény vagyok és követem őt.

— Tehát nincs többé reményed?

— Reménységem nagyobb, mint valaha. Krisztus egyesít vele és többé soha nem választanak el tőle.

Petronius ide s tova járkált az atriumban. Csalódás és türelmetlenség tüköröződött arcán.

— Ahhoz nincs szükséged Üdvöztőtökre — mondá. — Thanatosunk¹ hasonló szolgálatot tehet neked.

Vinicius szomorúan mosolygott és viszonzá:

— Nem, édesem, de te nem akarsz megérteni.

— Nem akarlak és nem birlak — viszonzá Petronius. — Hosszú

¹ A halál géniusza.

fejtegetésekre nem marad most időnk, de emlékszel-e, mit mondtál, mikor nem sikerült őt a Tullianumból megmentenünk. Elvesztém minden reménységemet, te pedig mikor haza tértünk, kijelentéd: «Erősen hiszek Krisztusban, ő visszaadhatja őt nekem!» Most adja vissza neked, ha hatalmában áll. Ha egy drága csészét a tengerbe dobok, isteneink közül egy se tudja nekem visszaadni és ha a ti Istenetek nem hatalmasabb, nem tudom, miért tiszteljem őt jobban, mint a régi isteneket.

— Ő visszaadja őt nekem! — viszonzá Vinicius.

Petronius vállat vont.

— Tudod-e — kérde — hogy a keresztényeknek holnap a császár kertjeiben fáklyákul kell szolgálniok?

— Holnap? — ismétlé Vinicius.

És a borzasztó valósággal szemben szíve görcsösen vonaglott a félelemtől és rémülettől. Hiszen azt gondolta, hogy talán ezek az utolsó órák, melyeket Ligiával eltölthet. Miután Petroniust elhagyta, gyorsan a barlangok fölvigyzójához sietett, hogy tesseraját átvegye.

De itt nagy csalódás várt rá, mert a fölvigyzó nem akart neki igazolványt adni.

— Bocsáss meg, uram — mondá. — Megtettem érted mindent, amit tehettem, de életemet nem tehetem kockára. A keresztényeket ma éjjel a császár kertjeibe viszik, a börtön hemzsegni fog a zsoldosoktól és főlebbvalóimtól. Ha fölismernek téged, veszve vagyok gyermekeimmel együtt.

Vinicius belátta, hogy hasztalan lenne őt tovább sarkalni, de azzal a reménységgel kecsegteté magát, hogy a zsoldosok, kik már oly gyakran látták őt, talán tessera nélkül is megengedik neki a bemenetelt.

Az éj beálltával tehát egy zsákvászonból való tunicát vetett magára, beburkolta fejét kendővel és a börtön kapujához ment.

De aznap az igazolványokat még szorgosabban megvizsgálták, mint különben és ami még rosszabb volt, Scevinus centurio, egy szigorú, testtel-lelékkel a császárnak hódoló zsoldos, fölismerte Viniciust. De e vaspáncélos mellben nyilván még pislogott a részvét egy szikrája az emberi szenvedés iránt, mert ahelyett, hogy a dárdával pajzsára ütött s ezzel riadót vert volna, félre hívta Viniciust s azt mondá neki:

— Térj vissza házádba, uram. Ismerlek, de hallgatni fogok, mivel nem akarlak tönkre tenni. Nem engedhetem meg a belépést, eredj haza és az istenek adjanak békét.

— Ugyan nem engedheted meg a bemenetelt — vizzonzá Vinicius — de legalább engedd meg, hogy itt maradjak és lássam azokat, akiket elvisznek.

— Azt nem tiltják utasításaim — vizzonzá Scevinus.

Vinicius a kapu előtt állva maradt és várt, míg az elítélteket kivezették. Éjjél tájban kitárult a börtön kapuja és a foglyok, férfiak, nők és gyermekek egész sora jelent meg, kiket fegyveres praetoriánusok fogtak körül. Fényes, holdas éj volt, úgy, hogy nemcsak a szerencsétlenek alakjait, hanem arcvonásait is tisztán meg lehetett különböztetni. Párosan lépdelt tova a hosszú, komor menet és a mély csöndet a praetoriánusok kezében levő fegyverek csörgése szakította meg. Oly sokat vittek el mellette, hogy azt lehetett volna gondolni, senki se maradt a börtönben.

A sor végén Vinicius egész tisztán látta Glaucus orvost, de se Ligia, sem Ursus nem volt az elítéltek között.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

A SZÜRKÜLET órája még be sem állott, mikor már nagy embertömeg árasztá el a császár kertjeit. Ezek a legnagyobb részt ittas emberek, kik ünneplő ruháikban és virágokkal koszorúzva, ujjongva, énekelve jöttek, roppant kíváncsiak voltak arra, hogy az új, nagyszerű látványosságot szemléljék. Ezek a kiáltások: «Semaxii! Sarmenticii!» hangzottak a Via Tectán, az Aemilius-hidon és a Tiberen túl, a Via Triumphalison, Nero cirkusza körül és tovább a vatikáni halomig. Ugyan már korábban is láttak Rómában karókhöz kötözött embereket, kiket elevenen elégettek, de még soha se láttak az előtt ily rengeteg sok áldozatot. A császár és Tigellinus, kik a keresztényekkel végezni és ezzel a börtönökből elterjedő járványnak is véget akartak vetni, megparancsolták, hogy a földalatti börtönöket ürítsék ki, úgy, hogy csak kevés, a játékok végére szánt elitelt maradt hátra. A tömeg el is némult ámulatában, mikor a kert kapuin belül ért. Minden fő- és mellék fasorban, melyek sűrű fák közt és rétek, tavak, halas tavak és virágágyak mellett huzódtak, szuokkal bekent karók állottak, melyekre a keresztényeket kötözték. A magasabban fekvő helyeken, messze láthatólag, egész sor oszlopokat és testeket lehetett észrevenni, melyeket virágok, mirtus és repkény takartak, egész sor oszlopokat, melyek majd fölfelé, majd lefelé és oly messzire huzódtak, hogy a legközelebbieket, mint árbócok, a távolabbiakat mint színes, a földbe erősített thyrusbotok vagy nyársak tűntek föl a szemnek. A nagy szám még a nézők várakozását is fölülhaladta. Azt lehetett volna gondolni, hogy egész népet kötözték a karókhöz a rómaiak és a császár mulattatására. Sok ember megállt egyes oszlopoknál, ha valamely alak, vagy az

áldozat kora vagy neme felkölté figyelmöket, szemügyre vették az arcot, a virágkoszorút, a repkényfüzéreket, aztán tovább és tovább mentek, csodálkozva kérdezvén magukban: Ezek tényleg csupa bűnösök? Lehetséges-e, hogy ezek az apró gyermekek, akik alig tudnak járni, Rómát fölgyújtották? És a csodálkozás lassankint nyugalanságba, bizonyos izgatottságba ment át.

Eközben este lett és az égen az első csillagok ragyogtak. Ekkor minden elítélthez egy rabszolga lépett égő fáklyával kezében és mikor a kert minden részében trombitaszó adott jelt a látványossággal megkezdésére, mindnyájan egy csapásra meggyújtották az oszlopokat.

A virágfüzerek alá rejtett, szurokkal itatott szalma tüstént hatalmas lángokra lobbant, melyek minden pillanatban tovább terjedtek, elperzselték a repkényfüzéreket és az áldozatok lábait körülnyaldosva, magasra csaptak. A nép elnémult, mikor a kertekben egyetlen iszonyatos panasz, egy jajkiáltás hangzott föl. Néhány áldozat a csillagos égre emelte fejét és himnuszt kezdett énekelni Krisztus tiszteletére. A nép figyelt. De még a legkeményebb szíveket is iszonyat fogta el, mikor a gyermekek az alacsony oszlopokon szívszaggató hangokon kiáltozák: «Anyám, anyám!» Borzalom járta át még az ittas nézőket is az ártatlan kisdedeknek a fájdalomtól eltorzult arcai láttára, kiket a füst fojtogatni kezdett. A lángok föllobogtak, mindig új rózsá- és repkénykoszorúkat perzselték el. A fő- és mellékfasorok meg voltak világítva, a facsoportok, a gyepek és virágágyak is meg voltak világítva, a víz a halas tavakban és a tavakban vörös fényt öltött, a fák rezgő levelei vöröseknek látszottak és minden oly világos volt, mint nappal. Mikor az elégett testek szaga a kertetek betöltötte, a rabszolgák füstölő serpenyőket hoztak és az oszlopok között külön készített myrrhát és aloét szórtak rájuk. Itt-ott fölkiáltás hangzott a tömegben — vajjon részvétekből vagy ittas örömtől-e, nem lehetett megkülönböztetni — és a fölkiáltások minden pillanatban szaporodtak a növekvő tűzzel, mely az oszlopokat körülvette, míg az áldozatok mellét nyaldosta, tüzes lehelletével a haját fejükön megperzselte, megfeketült arcukat félig eltakarta és végre még magasabbra csapott, mintha annak a hatalomnak győzelmét és diadalát akarná mutatni, mely a tüzet gerjesztette.

A látványosság kezdetén a császár négy fehér lótól húzott

pompás quadrigán jelent meg a nép között. Kocsihajtó ruhát viselt a «zöldek» színével, amely párthoz tartozott egész udvarával együtt. Utánna más kocsik következtek, telve pompás ruhájú senátorokkal, papokkal, ittas bacchansokkal, kik szőllőlevelekkel díszített, teli korsókat tartottak kezökben és szilaj kurjongatásokat hallattak. Ez a fényes menet «evoés-kiáltások közt haladt a kert fő fasorain át, a füst és az emberi fáklyák között. A császár, ki Tigellinuson kívül Chilont is kocsijába rendelte, akinek iszonyatában gyönyörködni akart, maga hajtá a lovakat és lépésben haladva, az égő testekre pillantott és a sokaság kiáltásaira figyelt. Amint ott állt a magas, aranyozott quadrigán, körülveve az embersokaságtól, mely meghajtá magát előtte, amint ott állt a tűz fényében, a triumphator arany koszorújával fején, fölülmulta egész környezetét, az udvari embereket és a népet; óriáshoz hasonlított, akiben emberfölötti erők székelnek. Karjait széttárván, hogy a gyeplőket tartsa, a tömeget mintegy megáldani látszott. Szemével hunyorgatva, mosolyogva nézett körül, úgy ragyogott, mint a nap, vagy mint egy rettentő, de fölséges és hatalmas istenség.

Néha megállt, hogy egy fiatal leányt jobban megnézzon, akin a lángok fölcsapkodtak, vagy egy gyermek görcsösen eltorzult arcát, aztán tovább hajtott, a szilaj, tomboló embertömegtől kísérve. Néha üdvözlétül meghajtá magát, aztán hátra dőlt, meghúzta az arany gyeplőket és Tigellinusszal beszélt.

A nagy szökőkútnál, hol a főútak keresztezték egymást, elhagyta a quadrigát és miután kísértőinek intett, a sokaság közé keveredett.

Tapsok és hangos kiáltások üdvözölték őt. A bacchansok, nimfák, senátorok, augusztíanusok és zsoldosok rögtön örületes táncban körülvették őt, ő pedig, egyik felől Tigellinusszal, másfelől Chilonnal megkerülte a szökőkútat, amelynél több élő fáklya égett és mindegyiknél megállt, miközben megjegyzéseket tett az áldozatokra, vagy gúnyt űzött az öreg görögéből, akinek arcán határtalan kétségbeesés tükröződött.

Végre megállt egy magas, mirtuszzsal díszített és szőllőlevelekkel befuttatott oszlop előtt. A vörös, fölcsapó lángok csak az áldozat térdeit érték el, de az arc eleintén nem volt fölismerhető, mivel füstbe volt burkolva. Mikor egy idő múlva a könnyed fuvalom a füstöt elhajtotta, egy aggastyán arca lőn látható szürke, mellig

leérő szakállal. E látványra Chilon, mint megsebzett kigyó vonaglott és ajkairól oly kiáltás hangzott, mely inkább varjúkárogáshoz, mint emberi hanghoz hasonlított.

— Glaucus! Glaucus! — kiáltá.

Tényleg Glaucus volt, aki az égő oszlopról lenézett reá. Még élt, arca a fájdalomtól el volt torzulva, de lehajtá fejét, mintha utoljára akarná látni hóhérját, azt az embert, aki őt elárulta, nejétől, gyermekeitől megrabolta, ellene gyilkossági merényletet követett el és aki őt, miután mindezt Krisztus nevében megbocsátotta neki, a poroszlók kezébe szolgáltatta. Még nem volt ember, akin más ily rettentő, ily véres méltatlanságot követett volna el. És most a lángok az áldozat körül lobogtak, míg a hóhér sértetlenül előtte állt. A vértanú szeme merően a görög arcára volt szögezve. Néha a füst eltakarta, de ha a szél elfújta, Chilon ismét magára irányozva látta a merev tekintetet. Összeszedte magát és menekülni akart, de nem volt hozzá ereje. Úgy tetszett neki, hogy lába oly nehéz, mint az ólom és egy láthatatlan kéz emberfölötti hatalommal fogja őt. Mintegy megdermedve, csak azt érezte, hogy a mérték most betelt, hogy valami sajátságos történik vele, hogy elég szenvedést és gyötrelmet látott és hogy minden eltűnik körülötte — a császár, az udvari emberek, a népsokaság. Úgy tetszett neki, hogy mérhetetlen, iszonyatos űr környezi őt, amelyben mi sem látható, mint a vértanú szemei, melyek a bírói szék elé idézték őt. És az mindig mélyebbre hajtá fejét és folytonosan őt nézte. A jelenlevők kitalálták, hogy e kettő közt valami rendkívüli dolog történik és a mosoly elhalt minden ajkon. Chilon arckifejezése szinte iszonyatkeltő volt, mert a félelem és gyötrellem úgy eltorzította, mintha az ő teste lett volna a lángok martaléka. Hirtelen megtántorodott és karjait fölfelé nyujtva, iszonyatos, szívszaggató hangon kiáltá:

— Glaucus! Krisztus nevében! Bocsáss meg nekem!

Köröskörül csend lett. A jelenlevők megborzongtak és minden szem önkénytelenül fölfelé irányult.

A vértanú feje lassan megmozdult és mint valami nyögés, hal-
kan hangzott:

— Megbocsátok neked!

Chilon arcra veté magát és hangosan üvöltve, mint egy vad-
állat, mindkét kezével a földbe kapott és azzal hinté be fejét.

Eközben a lángok fölcsaptak, égették a vértanú mellét és arcát, megsemmisíték fején a mirtuszkoszorút és meggyújták az oszlopon lobogó szalagokat, mely most föllobbant és fényes világosságot terjesztett messzire.

Mikor Chilon rövid idő múlva ismét fölemelkedett a földről, arca úgy megváltozott, hogy az augustiánusok más embert véltek látni maguk előtt. Szeméből szokatlan fény sugárzott, vonásain bizonyos elragadtatás tükröződött és a még kevésbé előbb oly gyöngye, bágyadt görög most oly paphoz hasonlított, ki, istenségétől megvilágosítva, új tanítást akar hirdetni.

— Mi történik velem? — Megőrült! — mondá több hang.

Ő pedig a körülállókhoz fordult és jobb kezét kinyujtva, átható hangon kiáltá, úgy hogy nemcsak az augustiánusok hallották őt, hanem az egész nép is megérthette:

— Rómaiak! halálomra esküszöm, hogy itt ártatlanokat végeznek ki. Ott áll a gyujtogató!

És eközben Neróra mutatott.

Mély csend következett. Az udvari emberek mintegy megdermedtek. Chilon pedig még mindig ott állt kinyujtott karral és újjával a császárra mutatott. Hirtelenül leírhatatlan tombolás támadt. A tömeg, mint a vihartól korbácsolt hullám, az öreg felé rohant, hogy jobban lássa őt. Itt-ott ez a kiáltás hallatszott: «Fogjátok meg őt!» És: «Jaj nekünk!» ez hangzott köröskörül. Pisszegés, füttty hallatszott.

— Ahenobarbus! Anyagyilkos! Gyujtogató! — kiáltá a nép. A forrongás minden pillanatban nőttön-nőtt. A bacchansok, hangosan sikoltozva, a kocsikra menekültek. Néhány oszlop, szikraesőt szórva szét, ledőlt és még inkább növelte a zűrzavart. A vakon előre rohanó embertömeg magával ragadta Chilont, a kert belsőjébe.

Eközben az oszlopok csaknem teljesen leégtek mindenütt, egy részök keresztben hevert az úton, a fasorokat füsttel, szikraesővel és az égett fa és elégett emberi testek szagával töltve meg. Távol és közel nem volt semmi világosság látható. Csaknem teljes sötétség uralkodott a kertekben. A tömeg nyugtalanul, komoran és megzavarodva tolongott a kapukhoz. A történeteknek híre szájról-szájra kelt, a tényeket lassankint elferdítették, másképp adták vissza, mint valósággal voltak.

Némelyek azt mondták, a császár elájult, némelyek, hogy bevallotta, miképp ő a gyujtogató, sokan azt állították, hogy súlyosan megbetegedett és ismét mások, hogy félholtan, kocsin vitték el őt. Itt-ott a keresztények javára hangok voltak hallhatók.

— Ha nem ők gyujtották föl Rómát, miért ontottak annyi vért, miért kellett annyi kínt elszenvedniök? Nem bosszúlják-e meg az istenek az ártatlanok halálát és aztán milyen «piaculával»¹ lehet a haragvókat kiengesztelni?

Mindig gyakrabban így jelezték a keresztényeket: «innoxia corpora».² Az asszonyok hangosan siratták a gyermekeiket, kiket a vadállatok elé dobtak, a szegény kicsinyeket, kiket keresztre feszítettek vagy e szerencsétlen kertekben elégették. A részvét nyilatkozatain kívül lassankint hangos átkozódások hangzottak a császár és Tigellinus ellen. De voltak emberek is, akik, magukat erőnek erejével mérsékelve, azt kérdezték maguktól és másoktól:

— Miféle istenség az, ki oly erőt ad, hogy a kínokat és halált türelmesen elviseljük?

És gondolatokba mélyedve, haza tértek.

Chilon eközben a kertekben bolyongott anélkül, hogy tudná, merre forduljon. Csak most érezte ismét, hogy ő gyöngé, megtört aggastyán volt. Néha egy megszenesedett emberi testben botlott meg, néha egy oszlopnak ment, amelyből szikraeső hullott, néha meg leült és merev, üres pillantással nézett körül. A hold kisütött a fák között és sápadt fényét elárasztá a fasorokra, a megfeketült oszlopokra és a félig elégett, a fölismerhetetlenségig eltorzult áldozatokra. De az öreg görög azt hitte, hogy a hold tányérjában Glaucus arcát látja, akinek tekintetétől még mindig üldözve vélte magát és fölkereste a sötétséget. De hamarosan ismét előjött és mintegy ismeretlen hatalomtól úzve, önkénytelenül a szökőkút felé irányzá lépteit, hol a vértanú kilehelte lelkét. Ekkor egy kéz érinté meg karját. Az aggastyán megfordult és mikor egy idegent látott maga előtt, ijedten fölkiáltott:

— Ki van itt? Ki vagy te?

— Tarsosi Pál, az apostol.

¹ Engesztelő áldozatok.

² Sérthetetlen testek.

— Én kárhozott vagyok örökre... Mit akarsz?

És az apostol viszonza:

— Az örök üdvösségre akarlak vezérelni!

Chilon egy fatörzshöz támaszkodott. Térdei reszkettek, karjai lankadtan lógtak le testén.

— Számomra nincs többé üdvösség és megváltás — mondá tompán.

— Nem hallottad, hogy Isten a bűnbánó latornak a kereszten bocsátott meg? — kérde Pál.

— Tudod-e, mit csináltam?

— Láttam fájdalmadat és hallottam, miképp tettél bizonyosságot az igazságról.

— Ó uram!...

— És ha Krisztus egyik szolgája kínos halála órájában megbocsátott neked, hogy ne bocsátana meg neked Krisztus?

Chilon kétségbeesetten szorítá halántékára két kezét.

— Bocsánat! Van-e számomra bocsánat?

— A mi Istenünk az irgalom Istene — felelé az apostol.

— Vajjon irgalmas lesz-e irántam is? — ismétlé Chilon szakadatlanul és hangosan nyögött, mint az olyan ember, akinek nincs ereje arra, hogy fájdalmát és gyötrelmét tovább elviselje. — Pál azonban így szólt:

— Támaszkodjál reám és jöjj velem!

És karját megfogva, az egymást keresztező fasorokon át vezette őt, a szökökút csobogásától kísérve, mely az éjjeli csöndben a vértanúk holttetemei fölött sírni látszott.

— A mi Istenünk az irgalom Istene — ragadá meg a szót újra az apostol. — Ha a tenger partján állnál és köveket dobálnál bele, kitölthetnéd-e azzal mélységét? Azt mondom neked, Krisztus irgalma olyan mint a tenger, az emberek vétke és bűne úgy elmerül benne, mint a kövek a mélységben. És azt mondom neked, az ő irgalma olyan, mint az ég, mely a hegyek, országok és tengerek fölé borul, mert ott van mindenütt, nincsenek határai, nincs vége. Te sokat szenvedtél Glaucus oszlopa előtt és Krisztus is látta szenvedéseidet. Anélkül, hogy félnél attól, ami holnap érhet téged, kijelentéd: Ez a gyújtogató! És Krisztus megemlékezik szavaidról, mert a gonosz és a hazugság eltűntek szivedből, csak mérhetetlen fáj-

dalom maradt benne... Kövess engem és halld, amit neked hirdetek: Lásd, én is gyűöltem őt és üldöztem választottjait. Nem kerestem őt és nem hittem benne, míg ki nem nyilatkoztatá nekem magát, míg engem is meg nem hívott. Ő a szeretet, az irgalom. Most félelemmel és szükséggel látogatott meg téged, hogy magához hívjon. Te gyűlölted őt, ő pedig szeretett téged. Te a kínoknak adtad követőit, ő pedig meg akar bocsátani és az üdvösségre akar vezetni téged.

Iszonyú zokogás szakadt föl a sajnálatraméltó ember kebléből, oly zokogás, mely szíve mélyéig megrendíteni látszott őt és ő meghajolt az apostol erős akarata előtt, aki úgy vezette őt, mint a zsoldos a foglyot vezeti.

Egy idő múlva az apostol újra kezdé:

— Kövess engem, hozzá vezetlek téged. Mi más okból jöttem volna hozzád? Ő parancsolta nekem, hogy emberi lelkeket nyerjek meg a szeretet nevében és az ő szolgálatára szenteltem magamat. Te azt véled, átkozott vagy és én azt mondom, higgy ő benne és a megváltás várokozik reád. Te azt hiszed, ő gyűlöl téged és én ismétlem, hogy ő szeret téged. Nézz reám! Mikor még nem hittem benne, szívem teli volt vétekekkel és most az ő szeretete pótolja atyámat, anyámat, a hatalmat és gazdagságot. Egyedül ő rajta nyugszik minden üdvösség, egyedül ő ismeri szenvedésedet, látja szükségedet, elveszi aggodalmadat és fölemel magához téged!

Igy szólván, Chilont a szökőkúthoz vezette, melynek ezüst sugara a holdfényben ragyogott. Köröskörül mély csend uralkodott, mert itt a rabszolgák már eltakarították a megszenesedett oszlopokat és a vértanúk holttesteit.

Chilon nyögve borult térdre és arcát tenyerébe rejtve, egy ideig mozdulatlanul maradt. Pál pedig a csillagok felé fordítá arcát és hangosan imádkozott:

— Uram, tekints erre a szerencsétlenre, az ő szenvedésére, könnyeire, fájdalmára. Irgalom ura, ki bűneinkért ontád ki véredet, bocsáss meg neki kínszenvedéséért, halálodért és föltámadásodért. Aztán elhallgatott, de halkan imádkozva, még sokáig a csillagokra nézett. Ekkor lábainál ez a fölkiáltás hallatszott, mely inkább nyögéshez hasonlított:

— Krisztus! Krisztus! Bocsáss meg nekem!...

Pál a szökőkúthoz lépett, tenyerével vizet merített és aztán visszatért a térdeplőhöz.

— Chilon! — mondá — én megkeresztellek téged az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében. Amen! Chilon fölemelte fejét, kitárta karját és ebben a helyzetben maradt mozdulatlanul. A hold teljes fénye fehér hajára és halvány, mozdulatlan, mintegy megdermedt arcvonásaira süttött. Perc mult perc után; Domitiánus kertjeinek nagy madárkalitkáiban a kakasok kukorikolni kezdtek és ő még mindig mozdulatlanul, térden állt, mint valami kőszobor.

Végre megemberelte magát, fölállt és az apostolhoz fordulva, kérdé:

— Mit tegyek halálom előtt, uram?

Pál fölrezzent ama végtelen hatalomról való elmélkedéseiből, melynek még olyan ember sem állhatott ellent, mint ez a görög, és felelé:

— Bizzál az Úrban és tégy bizonyosságot az igazságról!

Együtt hagyták el a kertet. A kapuban az apostol még egyszer megáldá az aggastyánt, aztán elváltak. Chilon maga sürgette azt. Hiszen azt gondolta magában, hogy a történetek után a császár és Tigellinus bosszújától kell tartania.

És nem csalódott. Lakása praetoriánusoktól volt körülvéve, kik őt elfogták és Scevinus vezetése alatt a Palatinusra vitték.

Nero aludni tért, de Tigellinus várta a szerencsétlen görögöt és hidegvérű, de vészjósló arccal fogadta.

— Felségsértést követtél el — mondá — és büntetésed nem marad el. De ha holnap az amphitheatrumban kijelented, hogy ittás és örült voltál és a keresztények a gyujtogatók, büntetéseden enyhítenek és a megvesszőzéssel és számkivetéssel megszabadulsz.

— Azt nem tehetem, uram — felelé Chilon halkan.

Tigellinus lassan hozzá ment és épp oly halk, de borzasztó hangon kérdé:

— Hogyan, mit nem tehetsz, te görög kutya? Hát nem voltál ittás és nem fogod föl, mi vár reád? Nézz oda!

E szavaknál az atrium egyik félhomályos sarkába mutatott, hol egy hosszú fapad mellett négy thrák rabszolga állt, kezökben kötelekkel és harapógókkal.

De Chilon viszonzá:

— Nem tehetem, uram!

Igazi düh fogta el Tigellinust, de még uralkodott magán.

— Láttad-e — kérde — hogyan kell meghalniok a keresztényeknek? Hasonló halált akarsz-e szenvedni?

Az öreg ember fölemelte sáppadt arcát, egy darabig halkan mozgató ajkait, aztán mondá:

— Én Krisztusban hiszek!

Tigellinus álmélkodva nézett reá.

— Valóban megőrültél, te kutya!

A visszafojtott düh hirtelen kitört és minden korlátot ledöntött. Chilonra ugorva, mindkét kezével megragadta szakállát, az aggastyánt földre teperte, lábával tapodta és folyton kiáltozó, miközben hab jött ki száján:

— Visszavonod! Vissza kell vonnod!

— Nem tehetem! — viszonzá Chilon, aki képtelen volt fölkelni.

— Akkor kínozzátok meg!

E parancsra a thrákok megragadták az öreg embert, a padra fektették, odakötözték és a fogókkal sovány karjait összeszorították. És míg őt megkötözték, alázatosan csókolgatta kezöket, aztán behúnyta szemét és arca olyan lett, mint a halotté.

Még élt, mert mikor Tigellinus föléje hajolt és ismét kérde:

— Vissza akarod-e vonni? Halvány ajkai kissé mozogtak és alig hallható suttogással mondá:

— Nem... tehetem!

Tigellinus megparancsolá a szolgálknak, hogy szüneteljenek. Arcát eltorzítá a harag, tanácstalanul járkált ide s tova az atriumban. Végre nyilván új gondolata támadt, mert a thrákokhoz fordult és mondá:

— Tépjétek ki a nyelvét!

HUSZADIK FEJEZET.

AZ AMPHITHEATRUMOKBAN az «Aureolus» című drámát gyakran két, teljesen elkülönített színpadon adták. De a császár kertjeiben történt esemény után ettől a szokástól eltértek, mert a keresztrefeszített rabszolga halálát, akit a drámában egy medve tép szét, valamennyi nézőnek látnia kellett. Máskor egy bőrbe varrt színész ábrázolta a medvét, de ezúttal egészen természetű előadást akartak adni. Ez Tigellinus új ötlete volt. Nero kezdetben vonakodott a játékon jelen lenni, de kegyeltje rábeszélő tehetségének sikerült őt az ellenkezőre hangolni. Tigellinus előadta, hogy a történet után kötelessége magát a nép előtt mutatni s egyúttal kezeskedett arról, hogy a keresztrefeszített nem fogja őt gyalázni, mint Crispus. A nép kissé betelt a vérontással, azért sorsjegyek és ajándékok kiosztását, valamint esti lakomát ígértek neki, mert a játéknak este, a fényesen kivilágított amphitheatrumban kellett lefolynia.

Az amphitheatrum már a szürkület beálltával megtelt. Az augustiánusok, Tigellinusszal élükön, mind megjelentek, nemcsak a látványosság kedvéért, hanem azért is, hogy kimutassák a császár iránt változatlan hűségüket és Chilon iránti fölháborodásukat, akiről most egész Róma beszélt.

Megsúgták egymásnak, hogy a császár roppant dühösen tért vissza a kertekből, az álom kerülte őt, félelem töltötte el, különös látomásai voltak és másnap azt a szándékot fejezte ki, hogy Achájába utazik. Mások ismét tagadták ezt és azt állították, hogy most annál kérlelhetetlenebbül lép föl a keresztények ellen. De nem hiányoztak olyan aggódó lelkek sem, akik azt jövendőlték, hogy a Chilontól a császár szemébe vágott vádak a legrosszabb követke-

ményeket vonhatják maguk után. És voltak sokan, kik merő embe-
riességből arra kérték Tigellinust, hogy álljon el a további üldö-
zésektől.

— Lássátok, hová juttok — mondá Barea Soranus — a nép
bosszúját akartátok magatokról elhárítani és azt a hitet akartátok
benne kelteni, hogy a bűnösök elveszik igazságos büntetésüket és
éppen az ellenkezőt értékék el.

— Csakugyan úgy van! — jegyzé meg Antistius Verus. —
Most azt súgja egyik a másiknak, hogy a keresztények ártatlanok.
Ha ezzel bölcseségeket akarjátok megmutatni, igaza volt Chilon-
nak, mikor azt mondta, hogy agyvelőtök elérne egy dióhéjban is.

Tigellinus azonban hozzá fordult és mondá:

— Az emberek azt is suttogják egymásnak, hogy Servilia
leányod, Barea Soranus, és a te feleséged, Antistius, keresztény
rabszolgáikat elrejtették, hogy őket megvédjék a császár haragja
ellen.

— Az nem igaz! — kiáltá Barea ijedten.

— Az elvált asszonyok tönkre akarják tenni feleségemet, aki-
nek erényére irigykednek! — mondá Verus, nem kevésbé meg-
rémülve.

A többi augustiánus közben Chilonról beszélt.

— Mi a kő ütött hozzá? — mondá Eprius Marcellus —
hiszen ő maga szolgáltatta a keresztényeket Tigellinus kezébe és
koldusból gazdag emberré lett. Nyugodtan élhette volna le napjait,
biztos lehetett volna az ünnepies temetésről és szép síremlékről, de
nem! Hirtelen eszébe jut, hogy mindent kockára tegyen és magát
is tönkre tegye. Valóban meg kellett örülnie.

— Nem örült, hanem kereszténynyé lett — viszonzá Tigel-
linus.

— Lehetetlen! — mondá Vitellius.

— Nem megmondtam-e már réges-régen? — veté közbe
Vestinius. — A keresztényeket megölhetitek, ha akarjátok, de Isten-
ségek ellen nem harcolhattok. Az hozzáférhetetlen. Hát nem látjá-
tok, mi történik? Én nem gyujtottam föl Rómát és ha a császár
megengedné, mégis azonnal hekatombát áldoznék föl istenségek-
nek. És a többieknek is mind azt kellene cselekedniök, mert ismét-
lem: ő hozzáférhetetlen. Jól jegyezzétek meg szavaimat.

— És én más valamit mondtam nektek — mondá Petronius. — Tigellinus ugyan nevetett, mikor azt állítottam, hogy a keresztények fegyverekkel vannak ellátva, de most még tovább megyek és kijelentem: az ő fegyvereik győzedelmesek!

— Hogyan? Mit gondolsz? — kérdé néhány hang.

— Polluxra! Ha egy Chilon nem állhat nekik ellent, akkor ki fog nekik ellenállani! Ha be nem látjátok, hogy minden látványosság után igen sokan a kereszténységre térnek, rosszul ismeritek a rómaiakat, akkor elmehettek rézműveseknek vagy az emberek szakállát nyirhatjátok s az által minden esetre jobban megtudjátok, mit gondol a nép és mi történik a városban.

— Tiszta igazságot beszél! Diana szent ruhájára mondom! — kiáltá föl Vestinius.

Barea pedig Petroniushoz fordult:

— Mi a te végső következtetésed?

— Én ott végzem, ahol ti elkezdtétek: elég a vérontásból!

Tigellinus gúnyosan reá nézett és mondá:

— Ezzel nem értek egyet teljesen.

— Azt képzelhetem. És tudom, hogy ha saját fejednek nincs elég esze, van még egy második fejed a botodon¹ — viszonzá Petronius.

A társalgást Nero belépése szakította meg, ki Pythagorasszal jelent meg. Erre mindjárt megkezdődött az előadás, mely eleintén csekély figyelmet keltett, mivel elméjében mindenki Chilonnal foglalkozott. A vérontáshoz és kínzásokhoz szokott nézők unatkoztak, pisszegtek, oly nyilatkozatokat hallattak, melyek kevéssé hízolgőleg hangzottak a császárra és viharosan követelték a jelenetet a medvével, mely egyedül kelté föl érdeklődésüket. Ha nem lett volna reményük az ajándékok kiosztására és az elítéltnak látására, a látványosság nem lett volna képes őket tovább lebilincselni.

Végre elérkezett a réges-régen várt pillanat. A cirkusz két szolgálója először egy keresztet hozott be, mely oly alacsony volt, hogy a medve, ha hátsó lábaira állt, elérhette a vértanú mellét, aztán bevezették, vagy inkább bevonszolták Chilont. Bokáit a lábán eltörték s támogatás nélkül nem tudott járni. Lefektették és oly gyorsan

¹ Lengyel szójáték.

a keresztre szögezték, hogy a kíváncsi augustiánusok alig láthatták őt és csak a kereszt fölállítása után fordult minden szem feléje.

De az aggastyánban a régi Chilon alig volt ismét fölismerhető. A Tigellinustól reá szabott kínzás óta minden vércsepp eltűnt arcából, csak szakállán látszottak vörös foltok — a nyomok, melyeket nyelvének kiszakítása hagyott hátra. Az átlátszó bőr alól a csontok egészen kiálltak, esztendőkkkel öregebbnek és teljesen fölосzlottnak látszott. De míg szemei az előtt nyugtalan, álnok pillantással birtak, míg az előtt leskelődő arcán mindig bizonyos félelem és nyugtalanság volt látható, most oly nyugalom tükröződött arcán, mely különben csak az alvók vagy halottak tulajdona szokott lenni. Talán a kereszten függő latorra való emlékezés, akinek Krisztus megbocsátott, öntött beléje bátorságot és bizalmat, talán lelke mélyéből föl is kiáltott az irgalmas Istenhez: «Ő Uram, úgy mártam, mint egy mérges kígyó, de egész életemben nyomorult voltam, éhséget szenvedtem és lábbal tapostak, megfenyítették és gyönyörködtek kínomon. Uram, szegény és nagyon szerencsétlen voltam és most megkínoztak és keresztre feszítettek. Te pedig, ó Irgalmas, nem taszítasz el a halál órájában!» És béke vonult törődött szívébe. Senki se nevetett, mert ez a keresztfeszített oly nyugalmat tanúsított, oly öregnek, oly gyöngének és gyámoltalannak látszott és alázatosságával oly részvétet keltett, hogy mindenki önkénytelenül azt kérdezte:

— Hogyan lehet olyan embereket kínozni és keresztre feszíteni, akik már életük végére jutottak?

A nép közt egy hang se volt hallható. Csak az augustiánusok közt hallatszott Vestinius hangja:

— Lássátok, hogyan halnak meg a keresztények? — suttogá majd jobbra, majd balra fordulva, ijedt, aggodalmas hangon.

És habár az összes augustiánusok a medvére vártak, néhányan titokban mégis a látványosság végét kívánták.

Végre a medve az arénába cammogott, fejét lehorgaszta, nyugtalanul ide s tova forgatta s úgy nézett fölfelé, mintha valamin gondolkodnék vagy valamit keresne. Miután a keresztet és rajta a testet megpillantotta, hozzá közeledett és hátsó lábaira állott. De egy idő múlva a kereszt tövében leereszkedett első lábaira és dörmögni kezdett.

Úgy tetszett, mintha az állat szívében valami részvétféle támadna a nyomorult, sajnálatraméltó ember iránt.

A szolgák hangos kiabálással iparkodtak az állatot Chilonra uszítani, de a nép hallgatott. A vértanú ebben a pillanatban föl-emelé fejét és körülnézett. Az amphitheatrum legfelső sorainak egyikén megakadt szeme, mély lélegzet dagasztá mellét és a nézők ámulva és csodálkozva hirtelen változást vettek észre arcán. Mosoly játszadozott ajkai körül, homlokát sugárkorona látszék övezni és égre irányzott szeméből lassan két nagy könnycsepp gördült le arcán.

És így halt meg.

És fönn, a velarium alatt, messze hallható férfihang szólalt meg:

— Béke a vértanúkkal!

Az amphitheatrumban tompa hallgatás uralkodott.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

A CSÁSZÁR kertjeiben lefolyt látványosság folytán a börtönök nagyon kiürültek. Ugyan ismét új áldozatokat fogtak el, akik abban a gyanúban állottak, hogy a keleti babona követői, de mindig kevesebben és kevesebben voltak, alig elegendők arra, hogy az előadásokat folytathassák. A vértől jóllakott nép mindig nagyobb fáradtságot és nagyobb nyugtalanságot tanúsított az elítéltek bámulatos magaviselete következtében. Mint a babonás Vestiniust, úgy sok más is félelem fogott el. Az emberek nagyon különös dolgokat beszéltek a keresztény istenség bosszúszomjáról. A járvány, mely a börtönökből elterjedt a városba, az általános aggodalmat még inkább fokozta. Látták a számos temetést és azt suttogták egymásnak, hogy sok piaculára van szükség az ismeretlen Isten megengesztelése végett. Jupiter és Libitina templomaiban áldozatokat mutattak be. De Tigellinusnak és cinkosainak fáradozásai ellenére mindig hangosabb lett az a vélemény, hogy a várost a császár parancsára gyújtották föl és hogy ártatlanok voltak azok, akik vértanúhalált szenvedtek.

De Nero és Tigellinus éppen azért nem hagytak föl az üldözéssel. Hogy a népet megnyugtassák, ismét gabona, bor és olajbogyó kiosztását rendelték el, azonkívül rendeleteket bocsátottak ki, melyek a házak újjáépítését megkönnyítették, a tulajdonosoknak minden képzelhető kedvezményeket adtak, határozatokat tettek közzé az utcák szélességéről és a fölhasználandó anyagról, hogy jövőre a tűzvész veszélyének útját állják. A császár maga is jelen volt a senátus ülésein és az «atyákkal» a nép és a város jólétéről tanácskozott, de az elítéltekre nem sugárzott semmi kegyelem. A világ

urának az volt a főgondja, hogy a néppel elhitesse, miképp ily kérlelhetetlen büntetések csak bűnösöket sujthatnak. A senátusban egyetlen hang se hallatszott a keresztények javára, mivel senki sem akarta a császárt megsérteni, de oly férfiak, kik messzebb láttak a jövőbe, azt állították, hogy a római uralom az új vallással szemben nem tarthatja fenn magát.

De most mégis egészen másképp bántak a foglyokkal. A haladókát és a halottakat kiadták rokonaiknak, mert a római jog szerint a halottakat nem volt szabad megsérteni. Viniciusra nézve bizonyos vigaszt nyújtott az a gondolat, hogy ha Ligia meghalna, családi sírjába temeteti és mellette nyugodhatik. Azt a reményt, hogy őt megmentve lássa, már réges-régen feladta és ő maga, ki már félig megvált az élettől, aki teljesen elmélyedt hitébe, még csak a túlvilágon való örökös egyesülésről álmodozott. Hite valószínűséggel rendíthetetlen volt s így a túlvilági élet sokkal igazabbnak, sokkal valóbbnak tetszett neki, mint az a tünékeny, üres lét, melyben eddig élt. Túláradó, jámbor lelkesültség tölté el szívéét. Még életében csaknem testnélküli lénynyé vált, mely teljes szabadságra vágyakozva, ezt egy másik, szeretett léleknek is kívánta. Elképzelte, hogy ő és Ligia akkor egymás kezét fogva mehetnek a mennyországba, hol Krisztus megáldja őket és fényes lakást ad nekik, mely oly békés és végtelen, mint a hajnal pírja. Csak arra kérte Krisztust, hogy Ligiát az aréna kínjaitól kimélje meg és vegye magához a börtönből, mert azt a bizonyosságot érezte, hogy akkor ő is vele együtt hal meg. Ha a sok kiontott vérré gondolt, azt hitte, nem is szabad magát azzal a reménységgel kecsgetnie, hogy egyedül Ligia marad megkimélve. Pétertől és Páltól hallotta, hogy nekik, az apostoloknak is mint vértanúknak kell meghalniok. Chilon látása a keresztfán meggyőzte őt arról, hogy a halál, még a vértanúé is, édes lehet, azért a halált kívánta, magának és kedvesének kívánta, mint óhajtott célt, mely szomorú, nehéz sorsukat jobba fogja tenni.

Néha már előre érezte a túlvilági életet. Az a szomorúság, mely lelkeket eltölté, mindinkább elveszté a keserű fullánkot és lassankint Isten akarátában való földöntúli, nyugodt megadássá változott. Vinicius, ki eddig fáradsággal küzdött az ár ellen, aki eddig kínoztta és gyötörte, most a hullámokra bízta magát, mivel azt hitte, hogy

ily módon békéhez jut. Hiszen tudta, hogy Ligia is előkészült a halálra, hogy mindketten ugyanazon úton jártak az őket elválasztó börtönfalak dacára és mosolygott erre a boldogságot ígérő gondolatra.

Tényleg annyira egyetértettek, mintha hosszú idő óta naponkint közölték volna egymással gondolataikat. Ligianak se volt más óhajtása, más reménysége többé, mint a túlvilági élet reménye. A halál most nemcsak a rettentő börtönből, a császár és Tigellinus kezéből való szabadulásnak, nemcsak megváltásnak, hanem Viniciusszal való egyesülése eszközének tetszett neki és ily bizonyosság láttára minden más elveszté jelentőségét. Reájuk nézve a halál után kezdődött a boldogság, sőt a földi boldogság. Azért úgy várakozott reá, mint a menyasszony az esküvő napjára várakozik. És a hitnek az a végtelen ereje, mely Krisztus első hitvallóinak ezreit az élettől elválasztotta és a sír fölé emelte, Ursust is magával ragadta. Sokáig nem békült ki azzal a gondolattal, hogy Ligianak meg kell halnia; de most, mikor naponkint a börtönbe hatolt annak a hire, ami az amphitheatrumban és a császár kertjeiben történt, mikor a halál látszott minden keresztény elkerülhetetlen sorsának, de egyúttal üdvének is, nem merte többé arra kérni az Üdvözítőt, hogy Ligiat fofsza meg ettől a boldogságtól vagy számos évig fogja el tőle azt. Azonkívül azt gondolta egyszerű észjárásával, hogy a ligiai hadvezér leányának több mennyei örömben kell részesülnie, mint az alacsony származásúak egész csapatainak, akikhez ő maga is tartozott és az örökkévalóságban a Báránkához közelebb kell ülnie, mint másoknak. Ugyan hallotta, hogy Isten előtt minden ember egyenlő, de lelke mélyén azt a meggyőződést táplálta, hogy egy hadvezér és még hozzá egy ligiai hadvezér leányának nem szabad oly mértékkel mérni, mint akármelyik női rabszolgának. Azt is remélte, hogy Krisztus megengedi neki, miképp magát továbbra is Ligia szolgálatára szentelje. Magának csak azt kívánta titokban, hogy mint a Báránka, a keresztben haljon meg. De ez oly nagy szerencsének látszott előtte, hogy alig merte az Üdvözítőt ily halálért kérni, habár tudta, hogy Rómában a legrosszabb gonosztevőket is keresztre feszítették. Azt hitte, arra ítélik őt, hogy a vadállatok fogaitól haljon meg és ez volt egyetlen gondja. Erdők közepett növekedvén föl és vadászathoz és küzdelemhez lévén szokva, hála emberföldről erejé-

nek, még mielőtt férfiúvá fejlődött, már ismeretes volt a ligiaiak között. Mikor aztán később Rómában le kellett mondania kedvelt foglalkozásáról, a vadászatról, gyakran elment a vivariumokba, hogy legalább az ismeretes és ismeretlen állatok látásán gyönyörködjék. Ilyenkor mindig ellenállhatatlan kedve támadt, hogy erejét rajtok kipróbálja, de most attól tartott, hogy ha az arénában szembeállítják velök, oly gondolatai támadhatnak, melyek méltatlanok egy Istenben megnyugvó keresztényhez. De mindezt az Üdvözítő gondjára bízta, amennyiben vigasztalóbb gondolatokat forgatott elméjében. Mivel azt hallotta, hogy a Bárányka harcban áll a pokoli hatalmakkal és a rossz szellemekkel, amelyekhez a keresztény hit az összes pogány istenségeket is számította, azt gondolta magában, hogy e harcban sokat használhat a Báránykának és jobban szolgálhat neki, mint mások, mivel arra számított, hogy az ő lelke erősebb, mint a többi vértanuké. Eközben sokat és buzgón imádkozott, szolgáltatokat tett fogolytársainak, segített a fölvyázóknak és vigasztalta királyleányát, aki néha azon panaszkodott, hogy rövid életében nem volt megengedve annyi jót tenni, mint a híres Thabitának, akiről neki az előtt Péter apostol beszélt.

Utoljára még az örök is megszerették őt szelidsége miatt, akiket a fogoly óriásnak ereje eleintén félelemmel töltött el, mivel se bilincs, se börtönrács nem nyújtott volna nekik oltalmat. Álmélkodtak vidámságán és többször kérdezték annak okát s ő akkor oly bizalommal beszélt arról az életről, mely a halál után vár reá, hogy csodálkozva figyeltek reá, először vevén észre, hogy a boldogság még egy földalatti börtönbe is behatolt, amelynek mélységébe egyetlen napugár se juthatott. És mikor a Báránykában való hitére akarta őket téríteni, bizonyynyal sokan mondták, hogy az ő szolgálatuk egy rabszolga szolgálata s az ő életük egy sajnálatra méltó ember élete és sokan gondolkozni kezdtek szomorú sorsukról, szűk, korlátolt létükről. A halál félelembe ejté őket, a halállal mindennek vége volt reájuk nézve, míg az az óriás és a fiatal leány, aki szende virághoz hasonlított és most nyomorult szalmán a börtönben feküdt, örömmel várta azt, mintha a boldogság kapuit nyitná meg számukra.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Egy este Petroniust meglátogatta Scevinus senátor, aki hosszabban időzött nála. A társalgást mindig újra a rossz időkre irányította és mindig a császárról kezdett beszélni. Eközben oly leplezetlenül fejezte ki magát, hogy Petronius, habár jóbarátok voltak, rendkívül óvatos lett. Scevinus keservesen panaszkodott a világ romlottságán, amelyben éltek s amelynek még a tűzvésznél is borzasztóbb katasztrófa által való pusztulását jövendölte. Elmondta, hogy maguk az augustiánusok is bosszúsak, Fenius Rufus, a praetoriánusok másodpraefektusa csak kelletlenül alkalmazkodik Tigellinus szégyenletes parancsaihoz és Seneca egész családja roppant bosszús a császárnak öreg tanítója és Lucanus ellen tanúsított magatartása miatt. Végre még megemlíti a nép elégtelenségét, valamint a praetoriánusok forrongását, akik, mint állítá, mind Fenius Rufus parancsnoksága alatt állottak.

— Mily okból beszélsz minderről? — kérde Petronius.

— A császár iránti aggodalomból — magyarázá Scevinus. — Van egy távoli rokonom a praetoriánusok közt, akit szintén Scevinusnak hívnak. Általa mindig megtudom, mi történik a táborban. Az elégedetlenek száma folyton növekszik. Látod, Caligula is örült volt és mi történt? Föllépett Cassius Chaerea. Ugyan iszonyatos tettet vitt véghez és e miatt senki se fogja őt dicsérni közülünk. És mégis szörnyetegtől szabadítja meg a világot.

— Beszéded értelme — viszonzá Petronius — bizonyosan ez: ugyan éppenséggel nem akarom Chaereát dicsérni, de ő olyan kiváló ember volt, hogy szinte kívánnánk, bár sok, hozzá hasonlót adnának nekünk az istenek.

Scevinus nem adott egyenes választ, hanem egészen közetlenül Pisót kezdte dicsérni, magasztalá annak családját, nemeslelkűségét, jó házaseletét, nyugalmát és meggondoltságát s végre azon csodálatos adományt, hogy az embereket megnyeri magának.

— A császár gyermektelen — folytatá — és mindenki Pisóban látja utódját. Azért ki ne segítene örömet neki, hogy bizonyos hatalomra jusson? Fenius Rufus épp úgy ragaszkodik hozzá, mint Anneus családja; Plautius Lateranus és Tullius Senecio pedig a tűzbe mennének érte és Natalis, Subrius Flavius, Sulpicius Afer, Afranius Quintianus, sőt maga Vestinius teljesen az ő emberei.

— Az utóbbi nem maga haszonnal jár Pisóra nézve — jegyzé meg Petronius — hiszen még a maga árnyékától is fél.

— Vestinius az álmoktól és a szellemektől fél — felelé Scevinus — de különben igen okos ember, aki még egyszer teljes joggal konzúl lesz. Legbensőbb meggyőződése szerint ellene van a keresztények üldözésének. Ezt ne vedd tőle rossz néven, hiszen neked is érdekedben áll, hogy ezt az őrült eljárást beszüntessék.

— Nekem nem, hanem Viniciusnak — veté közbe Petronius. — Vinicius kedvéért szeretnék egy fiatal keresztény nőt megmenteni. De ez nem fog nekem sikerülni, mert Ahenobarbusnál kegyvesztetté lettem.

— Te kegyvesztett? Nem vetted észre, hogy a császár ismét feléd fordítja kegyét és társaságot keresi? És megmondom, miért. Az achajai utazásra készül. Ott akarja görög nyelven elénekelni énekeit. Lelkének minden idegével vágyódik erre az utazásra és mégis reszket a görögök gúnyolódó kedvének gondolatára. Fényes diadalt remél, de mégis a vereségtől fél. A jó tanács sokat ér neki, de senki sem adhat neki jobb tanácsot, mint te. Ez az oka, miért sugárizik ismét reád kegye.

— Lucanus nagyon jól pótolhatja engem.

— A rótszakáll gyűlöli Lucanust, a költő halála nála már rég bevégzett dolog. Még csak ürügyet keres, mint ezt mindig tenni szokta; Lucanus nagyon jól tudja, hogy sietnie kell.

— Kastorra! — kiáltá Petronius — az meglehet. De most még más eszközt is tudok, hogy a császár kegyét magamnak biztosítsam.

— Add tudtomra!

— Ismétlem a rótszakállúnak, amit éppen most mondtál nekem.
 — Nem mondtam neked semmit! — kiáltá Scevinus rémülten.
 Petronius nyugodtan a senátor vállára tette kezét.

— A császár őrült tetteiről beszéltél — mondá. — Pisót mint valószínű utódját jelölted meg és azt mondtad: Lucanus nagyon jól tudja, hogy sietnie kell! Hát mit akartál ezzel, carissime?

Scevinus elsápadt. Fürkészőleg nézett Petronius szeme közé.

— Te nem teszed, nem mondod el szavaimat a császárnak.

— Cypris csípőjére! Milyen jól ismersz! Nem, igazad van, nem ismétlek abból semmit, amit nekem mondtál. Nem hallottam semmit, nem akarok semmit hallani... Értesz-e? Az élet oly rövid, hogy nem érdemes valami tervet megvalósítani. De egyre kérlek. Keresd föl Tigellinust és maradj nála oly sokáig, mint ameddig nálam maradtál.

— Miért?

— Hogy ha Tigellinus nekem azt mondaná: «Scevinus nálad volt,» azt felelhessem neki: «Igen, azon a napon nálad is volt».

Mikor Scevinus e szavakat hallotta, eltörte a kezében hordott elefántesont pálcikát és mondá:

— E pálcikával távozzon tőlem minden baj. Tüstént fölkeresem Tigellinust és aztán elmegyek Nerva lakomájára. Csak te is ott leszel? Minden esetre a viszontlátásra holnapután az amphitheatrumban. Most kerülnek sorra az utolsó keresztények. A viszontlátásra!

— Holnapután! — dörmögé Petronius, miután Scevinus tőle távozott. — Nem szabad semmi időt sem elvesztegetni. Ezek szerint Ahenobarbusnak szüksége van reám Achájában. Tehát velem is számolnia kell. Megpróbálom az utolsó eszközt.

Nerva lakomáján Petronius a császár határozott kívánságára tényleg vele szemben kapott helyet. Nero Achájáról akart vele beszélni és tanácskozni, mely városokban remélhetne legnagyobb eredményt föllépésével. Tulajdonképp legtöbb súlyt vetett az athéneieknek tetszésére, akiktől leginkább tartott. A többi augustiánusok mind nagy érdeklődéssel figyeltek beszélgetésükre, mert azt remélték, hogy megjegyzik Petronius nyilatkozatait s alkalom adtán aztán ismét fölhasználhatják azokat.

— Nekem úgy tetszik, mintha eddig még nem éltem volna! —

kiáltá Nero — úgy tetszik, mintha Görögországban újjászületném!

— Új dicsőségre, a halhatatlanságra! — viszonzá Petronius.

— Remélem, hogy ez megvalósul, remélem, hogy Apolló nem lesz féltékeny. Ha aztán diadallal visszatérek, olyan hekatombát áldozok neki, aminőt eddig még egy istennek sem áldoztak.

Most Scevinus Horác szavait kezdé mondani:

«Sic te diva potens Cypri
sic fratres Helenae lucida sidera
ventorumque regat Pater».¹

— A hajó Neapolisnál készen áll! — kiáltá a császár. — Legjobban szeretnék mindjárt holnap elutazni.

Ekkor Petronius hirtelen fölállt, keményen Nero szemébe nézett és határozott hangon mondá:

— Engedd meg, ó isteni, hogy előbb egy menyegzőt ünnepeljek, amelyre mindenek előtt téged szeretnék meghívni.

— Menyegzői ünnepségre? Hogy-hogy? — kérde Nero.

— Igen, Vinicius menyegzőjére kezeseddel, a ligiai királyleánynyal. Ugyan még most a börtönben van, az igaz, de először mint kezeset nem szabad fogva tartani és másodszor te magad adtál Viniciusnak engedélyt arra, hogy őt nőül vehesse. Mivel pedig a te nyilatkozataid oly rendíthetetlenek, mint Zeuséi, parancsot fogsz adni, hogy őt szabadon bocsássák és egyesülhessen kedvesével.

A hidegvérű önbizalom, amelylyel Petronius föllépett, megrémíté Nerót, aki mindig megszeppent, ha valaki ily módon lépett föl ellene.

— Ezt mind tudom — viszonzá szemét lesütve. — Épp úgy gondoltam reá, mint arra az óriásra, aki Crotont megölte.

— Ha így áll a dolog, akkor mind a ketten meg vannak mentve! — jelenté ki Petronius a legnagyobb nyugalommal.

De Tigellinus urának segítségére jött.

— A császár akaratával van a leány a börtönben — veté közbe — és te magad éppen most mondád, ó Petronius, hogy az ő nyilatkozatai megdönthetetlenek.

¹ Úgy hát vezessen Cyprus hatalmas istennője,
S Helena testvérei, a fényes csillagok,
És a szelek atyja.

Mivel Vinicius és Ligia szerelmének története az összes jelenlevők előtt ismeretes volt, mindnyájan tudták, miről van szó; azért hallgatagon és kíváncsisággal telve vártak reá, hogy miképp fog végződni a beszélgetés.

— A császár akarata ellenére van a börtönben! — viszonzá Petronius nyomatékkal. — A te hibádból van a börtönben, mivel nem ismered a népjogot. Ő Tigellinus, te ugyan naiv ember vagy, de azért magad is alig hiszed, hogy ő az, aki Rómát fölgújtotta és még ha azt állítanád is, a császár nem adna neked hitelt.

Nero eközben ismét visszanyerte nyugalmát. Rövidlátó szemét összehúзва, leirhatatlan gonosz pillantással nézett maga körül és mondá:

— Petroniusnak igaza van.

Tigellinus meglepődve nézett a császárra.

— Petroniusnak igaza van — ismétlé Nero. — Holnap megnyílnak számára a börtön kapui és a menyegzői ünnepségről holnapután az amphitheatrumban akarunk beszélni.

— Ismét elvesztettem a játékot! — gondolta Petronius.

Többé nem hitt Ligia megmentésében. Oly kevésbé kételkedett az ő halálán, hogy haza érkezvén, egy teljesen megbízható szabadosának tüstént azt a megbízást adta, hogy menjen a spoliariumba és vesztegesse meg a fölvigyázót, hogy a játékok után Ligia holttestét Vinicius számára neki átadja.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

NERO kora előtt az esteli játékok ritkaság számba mentek, de ő nagy előszeretettel viseltetett irántuk s az augustiánusok is rajongtak értők, mivel az arénai harcokat rendesen tivornya követte, mely másnap reggelig szokott tartani. A nép ugyan jóllakott a véres szörnyettek látásával, de mikor hire terjedt, hogy a látványosságok vége közeledik és a megállapított esti játék arra szolgál, hogy az utolsó keresztényeket fölléptessék, roppant embertömeg gyűlt össze az amphitheatrumban. Az augustiánusok mind egy szálíg megjelentek, hiszen tudták, hogy egész különös látvány várazkodik reájuk, hiszen tudták, hogy a császár egy igazi tragédiában, Vinicius fájalmában akar gyönyörködni. Hogy mily büntetést eszeltek ki a fiatal patricius menyasszonya számára, azt Tigellinus szigorú titokban tartotta. De ez csak arra szolgált, hogy az általános érdeklődést fokozza. Néhányan, kik Ligiát már Aulus Plautius házában látták, nem győzték szépségét magasztalni. Mások élénken tárgyalták azt a kérdést, vajon csakugyan megjelenik-e az arénában, mivel azok közül, kik hallották, mit felelt a császár Petroniusnak Nerva lakomáján, sokan arra magyarázták az ő szavait, hogy Vinicius a császár kezéből kapja meg kedvesét vagy már meg is kapta. Mint kezesnek szabadságában áll, azt állították, bármely istenséget tisztelni s így megbüntetése a népjog megsértését jelenti.

Azért az összes nézők elméjén végtelen feszültség, a legnagyobb izgalom vett erőt. A császár korábban jelent meg, mint egyébkor. Megérkezésekor a nép közt általán azt suttogták tüstént, hogy bizonynyal valami rendkívüli fog történni, mivel nemcsak Tigellinus és Vatinius követték a császárt, hanem Cassius is, egy hatalmas,

erős termetű centurio, aki a császárt mindig kísérte, ha védővel akart oldala mellett birni — mint például a Suburában való éjjeli kóborlásai alkalmával. A nézők észre is vették rögtön, hogy az amphitheatrumban egész különös óvintézkedéseket tettek. Megerősítették a praetoriánus őrségeket és a parancsnokságot nem egy centurióra, hanem Subrius Flavius tribúnra bízta, aki, mint mindenki tudta, vakon engedelmeskedett a császárnak. Lehetetlen volt tehát félreismerni, hogy Nero Viniciusnak esetleges kétségbeesett tette ellen akart védekezni és ez a meggyőződés a feszültséget a legfelsőbb fokra emelte.

Mindenkinek szeme kíváncsian a szerencsétlen fiatal tribúnra irányult. Halálsáppadtság borítá arcát, nagy verejtékcseppek voltak homlokán. A bizonytalanság, a lelki félelem, a rettegés és remény közötti folytonos hánykódás csontig-velőig megrendítette őt. Petronius nem lelt többé vigasztaló szavakat számára. Mikor Nerva lakomájáról haza mentek, csak azt kérdezte tőle, vajjon elkészült-e a legrosszabbra és vajjon jelen akar-e lenni a játékon. Vinicius mind a két kérdésre «igen»-nel válaszolt, de egész testének reszketése nagyon világosan elárulta, mily jelentést tulajdonított Petronius szavainak. A legutóbbi időben ugyan még csak félig élt, ugyan megbarátkozott tulajdon halálával, sőt kibékült Ligia halálával is, hiszen az élet elvesztése mindkettőjükre nézve viszontlátást, örökre való egyesülést jelentett. De most megtudta, milyen különbség van abban, hogy az ember a távolban az utolsó pillanatokra, a forrón szeretettnék halálára gondol és hogy maga kénytelen tanúja lenni annak, miképp hal vértanuhalált. Mindazt, amit eddig szenvedett, új erővel érezte; újra kétségbeesetten zúdult föl lelke és a korábbi vágy, hogy Ligiát minden áron megmentse, teljes erővel megragadta őt. Kora reggeltől bemenetelt iparkodott kieszközölni a földalatti folyosókba. Meg akart győződni kedvesének otflétéről, de a praetoriánusok minden bejáratot őriztek és olyan szigorú parancsokat adtak nekik, hogy a zsoldosokat, kik ismerték őt, se kéréssel, se pénzzel nem lehetett megnyerni. Viniciusnak úgy tetszett, hogy nem éri meg a játékot, a bizonytalanság fölemészte erejét. Néha erőszakkal vigasztalta magát azzal a gondolattal, hogy Ligia nincs az amphitheatrumban, félelme alaptalan, vagy azt gondolta, Krisztus ugyan a börtönből magához szólíthatja kedvesét, de soha sem engedi

át a cirkuszban való kínzásoknak. Az Üdvözítő akaratában való megnyugvása odavolt. Mikor hasztalan kísérletei miatt, hogy a földalatti folyosókba juthasson, egészen megtörve visszament helyére az amphitheatrumban és a mindenfelől kíváncsian reá irányzott tekintetek megerősíték őt ama meggyőződésben, hogy leggonoszabb aggodalmai is alaposak, szenvedélyes buzgósággal nemcsak imádkozott Krisztushoz, hanem még perbe is szállt vele. — Meg kell, meg kell őt mentened — ismétlé újra meg újra görcsösen összekulcsolt kezekkel. Soha se hitte volna, hogy ilyen szívszaggató valamit kell megérnie. Ő maga se volt többé tisztában, mi történt bensejében, csak az a homályos érzet volt benne, hogy szerete Krisztus iránt gyűlöletté, benne való hite hitetlenséggé változik, ha Ligiát szeme láttára a vértanúhalálnak adják. És mindehhez járult még az a félelem, hogy Krisztus elfordulhat tőle, Krisztus, akihez segítségért, irgalomért, csodáért fohászkodott. Nos, most már nem könyörgött többé életéért, hiszen még csak azt kívánta, hogy haljon meg, mielőtt az arénába hozzák őt és fájdalomtól hasogatott szívének mélyéből suttagá:

— Teljesítsd ezt a kérésemet és még bensőbben szeretlek, mint eddig.

De már nem volt ura többé gondolatainak, melyek forgósél gyanánt ragadták őt magukkal. Hirtelen valóságos düh fogta el, a bosszúért való őrült vágy elfojtott minden más érzelmet. Csak egész akaraterejének megfeszítésével türtőztette magát, hogy ne rohanjon Neróra s az egész nép előtt meg ne fojtsa őt. Vagy az ilyen tett nem az Üdvözítőnek új megbántása volna-e, nem cselekednék-e ezzel a szent tanítás ellen? azt kérde magától Vinicius. És ismét új reménysugár hatolt szívébe, ha arra gondolt, hogy Krisztus mindenhatósága folytán, hogy az ő irgalma által minden jóra fordulhat. De erre mindjárt ismét borzasztó aggodalom fogta el. Igen, ő, aki egy szavával ezt az egész cirkuszt elpusztíthatta és Ligiát megmenthette volna, lemondott róla, róla, ki rajta csüngött és tiszta lelkének teljes erejéből szerette őt. Ah, szíve görcsösen összehúzódott, ha elképzelte, amint gyöngén, elhagyatva és gyámoltalanul, a durva örök kénye-kedvére bízva, a halálhoz közel ott fekszik a sötét cuniculumban, bizonytalanságban lévén, mily kínzások várnak reá. De oly emberhez hasonlóan, ki a mélység fölött lebegvén,

minden bokorba belekapaszkodik, úgy kapaszkodott ő is mindig újra abba a gondolatba, hogy megmentheti Ligiát, ha hisz. Igen, ettől a gondolattól el nem tért. Péter azt mondta neki, hogy a hit a földet is megrendítheti alapjaiban.

Azért össze akarta magát szedni, el akarta nyomni minden kétségét, minden fájdalmát, minden aggodalmát, félelmét és e szóba akarta foglalni reménykedését: «Hiszek». Miért ne történnék valami csoda?

De amint minden túlságosan feszített húrnak utoljára el kell pattannia, úgy tört meg hirtelen fáradtsággal föntartott feszítő ereje. Halászáppadtság borítá el arcát, tagjai megmerevültek. Azt gondolta, kérését meghallgatták, a halál közeledik hozzá, hiszen Ligijának is meg kell halnia és Krisztus mindkettőjüket magához veszi. Az aréna, a fehér tógák, a számtalan néző, a fáklyák és lámpák sugárzó fénye, minden eltűnt szeme elől.

De ez a gyöngeségi állapot nem tartott sokáig. A fiatal tribún már néhány perc múlva jobban lett, vagy inkább a türelmetlen sokaság dobogása és kiabálása ismét felébreszté őt ájulási rohamából.

— Te beteg vagy, vitesd haza magadat! — kiáltá neki Petronius és fölemelkedett, hogy, nem törődve azzal, mit szól hozzá a császár, Viniciust támogassa és az amphitheatrumból kikísérje. Benső részvét tölté el szívét a sajnálatraméltó ifjú iránt és tűrhetetlennek, sőt fölháborítótnak tartá a császár viselkedését, ki szakadatlanul és látható meglelégedéssel tanulmányozta Vinicius arcának minden mozdulatát, nyilván abból a célból, hogy egykor később egy szerelmesnek fájdalmát pathetikus versekben ecsetelje és azzal hallgatóinak tetszését megnyerhesse.

De Vinicius tagadólag rázta fejét. Mit törődött vele, hol éri utól a halál! Az amphitheatrumot hagyja el! Nem, arra képtelen volt. Azonkívül a játék minden percben megkezdődhetett. A városi praefektus tényleg egy vörös kendőt lobogtatott, a császár emelvényével szemközt levő ajtó keresztvása megcsörrent és a sötét boltozatból Ursus lépett ki a fényesen kivilágított arénába.

A rágyogó fényességtől elkáprázva, az óriás néhány pillanatig szemét hunyorgatva megállt, aztán lassan az aréna közepére ment, folytonosan körülnézve, hogy mintegy megbizonyosodjék,

mi vár rá. Az összes augustiánusok és a legtöbb néző tudták, hogy ő volt Croton legyőzője, azért általános zúgás keletkezett megjelenésekor. Róma ugyan nem volt szűkében oly gladiátoroknak, kik a közönséges nagyságon túl kimagaslottak, de oly férfi, mint Ursus, még a quirisek szemében is nevezetesség volt. Sőt Cassius, ki a császár emelvényén állt, kicsinynek látszott e ligiaival szemben. A senátorok, vestaszűzek, a császár, az augustiánusok és az egész nép elragadtatott műértő pillantásokkal vették szemügyre hatalmas tagjait, széles, páncél gyanánt domborodó mellét és herkulési karjait. A zúgás nőttön-nőtt. E tömegre nézve nem lehetett nagyobb élvezet, mint hogy ily erős embernek izomzatát birkózásban megfigyeljék; azért a nézőtér egyre élénkebb lett s egyik azt kérdezte a másiktól, ugyan hol lakik az a nép, mely ily óriási termetű embert tud létre hozni. Ursus azonban a barbárnak alázatos, de egyúttal szomorú arckifejezésével állt az amphitheatrum közepén s inkább kőkoloszushoz, mint emberhez hasonlított. Kék, gyermeteg szemével majd az üres arénában nézett körül, majd álmélkodva a császárra, a nézőkre, vagy a boltozat rácsára nézett, amelyen át, mint vélte, poroszlóinak kellett jönniök.

Mikor az arénába lépett, szíve dobogott afölötti izgalmaiban, vajjon megvalósul-e reménye, vajjon szabad-e neki is keresztalállal meghalnia. De se kereszt, sem annak fölállítására az előkészület nem volt látható s így egyszerű együgyűségében azt gondolta, hogy erre a kegyelemre bizonynyal érdemetlen és a vadállatoktól kell meghalnia. Fegyvertelenül állt ott, erősen el levén határozva, hogy békén és türelmesen néz a halál elé, mint a Báránka követőjéhez illett. De azért még egyszer imádkozni akart az Üdvözítőhöz. Letérdelt tehát az arénában és a csillagok felé emelte összetett kezét, melyek a nyitott amphitheatrum fölött az égen ragyogtak.

De ez a magatartás visszatetszett a népnek. Keresztényeket, kik juhok módjára mészároltatták le magukat, már eleget láttak. Ha ez az óriás nem védi magát, a játék elvesztett minden érdekességet. Itt-ott hangos pisszegés hallatszott. Sokan a «mastigophorok» után kiabáltak, akiknek tisztjökben állt a küzdelemben kifáradt gladiátorokat megfenyíteni. De a nézők lassankint ismét lecsendesültek, hiszen senki se tudta, miképp fog még minden kifejlődni, vajjon az óriás nem védi-e magát, ha a halál szemébe kell néznie.

A nép nem sokáig maradt kétségben. Hirtelen harsány trombitaszó hangzott, a császári emelvénynyel szemközt levő rácszat megnyílt és az ápolók vad kiáltozásai közt egy rengeteg germániai bölény rohant az arénába. Hatalmas fején egy nőt vitt.

— Ligia, Ligia! — kiálta föl Vinicius.

Aztán halántékához kapott, meggörnyedt, mint az oly ember, kit egy lándsáhegy talált és rekedt, fölismerhetetlen csengő hangon ismétlé:

— Hiszek, hiszek! Ó Krisztus, csodát!

Nem is vette észre, hogy Petronius a tógával letakarta fejét, azt hitte, a halál zárta le szemét. Borzasztó üresség érzete fogta el őt. Mit sem akart többé látni, mit sem akart többé hallani. Csak egy gondolatot tudott még gondolni, mintegy örületben mindig azt suttogták reszkető ajkai:

— Hiszek, hiszek! Hiszek!

Az amphitheatrumban hangtalan csend uralkodott. Ekkor az augustiánusok mind egy szálíg fölugráltak ülésükről, mert az arénában valóban valami hihetetlen történt. A ligiai nem térdelt többé alázatosan és megadólag, nem, alig pillantá meg királyi gyermekét a vad bölény szarvain, mintha izzó vassal ösztökölték volna, az őrjöngő állatra rohant.

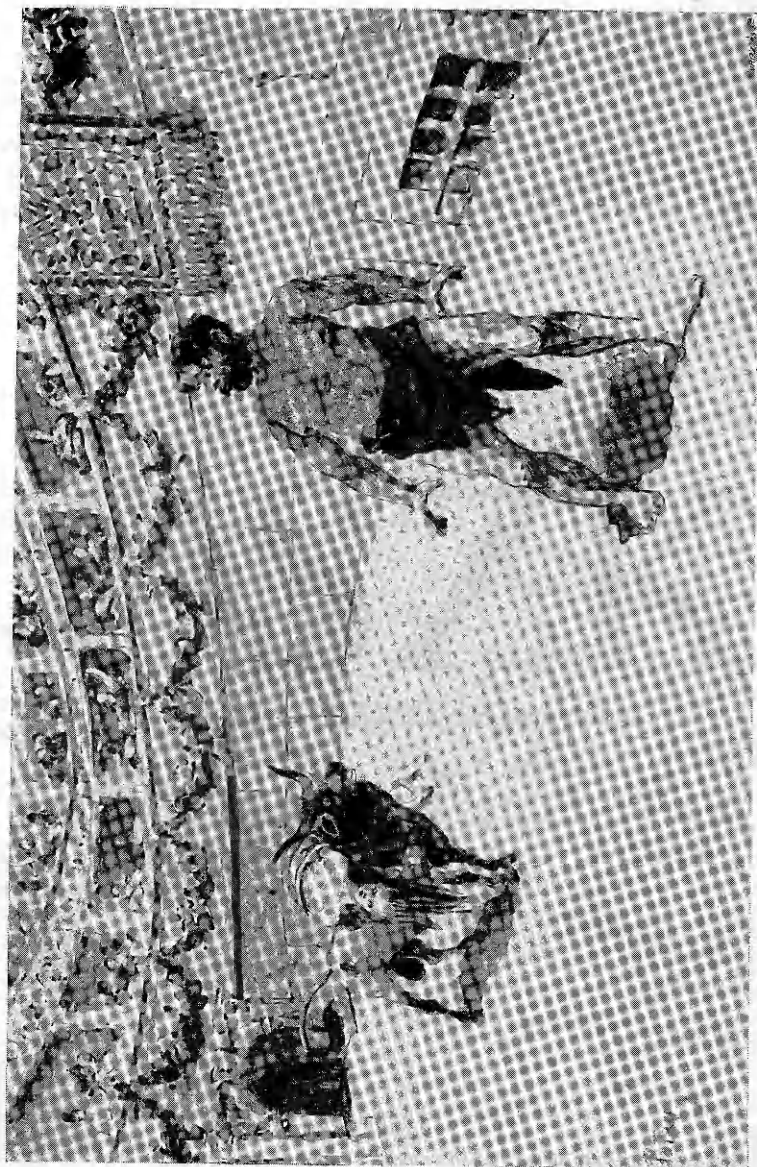
Az ámulat kiáltása hallatszott köröskörül, aztán ismét síri csend következett. Villámgyorsan eléje állt a dühöngő bikának és szarvainál megragadta azt.

— Nézz oda! — kiáltá Petronius, a tógát lekapva Vinicius fejről.

A fiatal tribún fölemelkedett, fájdalmasan félre húzta halvány arcát és meredt, öntudatlan szemmel az arénába nézett.

Senki se mert lélegzeni. Oly csend volt, hogy a falon a legyet is meghallották volna. A nézők azt vélték, hogy saját szemüknek se hihetnek. Róma főnnállása óta nem láttak ehhez hasonlót.

Ursus a bölényt erősen tartotta szarvainál fogva; a ligiainak lába bokáig a homokba furódott, háta meggörbült, mint a följazott íj, feje csaknem eltűnt fölhúzott vállai közt, karjának izmai úgy kidudorodtak, hogy a bőrt kirepedéssel fenyegették, de azért megállásra kényszeríté a szörnyeteget. És ember és állat egy ideig oly teljesen mozdulatlanul állott, hogy a nézőknek úgy tetszett, Her-

«A ligiai nem térdelt többé alkáztosan és megadólag.» (256. l.)

Országos Széchényi Könyvtár

kules vagy Theseus tetteit ábrázoló szoborra, vagy egy kőből faragott csoportra néznek. De a látszólagos nyugalom dacára is látható volt a rettentő erőlködés, melylyel a két ellenséges hatalom szemben állt egymással. A bölény is mélyen befurakodott a homokba és sötét, bozontos teste úgy összehúzódott, hogy óriási golyóhoz hasonlított. Ki fog vesztés lenni, kinek erői fognak előbb megbénulni? Ezek voltak a kérdések, melyek minden ajkon lebegtek, oly kérdések, melyek ebben a pillanatban az ilyen harcokért lelkesülő rómaiakat jobban izgatták, mint tulajdon sorsuk, mint Rómának és világuralmának sorsa. A ligiai most félistenné lőn előttük, akinek tisztelettel kell adózniok, akinek szobrokat kell emelniök. Még a császár is fölemelkedett. Ő és Tigellinus gondolták ki ezt a látványosságot, miközben gúnyolódva mondták:

— Hadd lássuk, vajjon Croton legyőzője meg tudja-e ölni a bölényt, amelyet számára kiválasztunk?

Most pedig álmélkodva néztek az arénába, most pedig kételkedtek annak a valóságán, ami szemök előtt lejátszódott. A nézők közül sokan fölemelt kézzel állottak, verejtékcseppek peregtek le a homlokon, mintha ők maguk küzdenének a vadállattal. Az egész cirkuszban nem volt más hallható, mint az égő lámpák sercegése és a fáklyákról lehulló salak zöreje. A szavak elhaltak a nézők ajkain, de szívök a megrepedésig dobogott. Mindenkinék úgy tetszett, hogy a küzdelem egész örökkévalóságig tart.

De ember és állat még mindig, mintegy a földbe gyökerezve, egymással szemben, helyt állott.

Hirtelen tompa, panaszos bőgés hallatszott az arénában, melyre a nézők fölkiáltása következett, aztán újfent mély csönd állt be. A tömeg azt hitte, álmodik. De nem, valóság volt, a bika roppant feje megfordult a barbárnak vasmarkai alatt.

A ligiainak arca, nyaka és karjai bíborvörösek lettek, háta még jobban meghajlott. Kétségen kívül emberfölötti erejének utolsó maradványát fejtette ki; de nagyon sokáig többé nem állhatta ki.

A bölénynek tompa, rekedt és mindig fájdalmasabban hangzó bőgése belevegyült az óriásnak füttyülő lélegzetébe. Az állat feje egyre gyorsabban forgott, hosszú, habbal borított nyelve kidülledt torkából.

Még egy másodperc. A közelben ülő nézők fülébe csontok ropogása hallatszott és a bölény eltört nyakkal, halálküzdelemben hempergett a földön.

Az óriás egy szempillantás alatt eloldá a köteleket a bika szarvairól és karjára vette királyi gyermekét. Aztán levegő után kapkodott, halászáppadtság borítá arcát, a haj összecsapzott fején, mellén és karjain csurgott az izzadság. Néhány percig mintegy elkábultan állt ott, aztán fölnyitá szemét és körülnézett.

A tömeg az amphitheatrumban őrjöngött.

Az óriási építmény falai rengtek az ezrekre rugó nézők kiáltásaitól. Ilyen lelkesedés még soha sem uralkodott. Az emberek többé nem maradtak a felső ülésorokban, lenyomultak az alsó folyosókba, mindenki közélről akarta látni Ursust. Mindenfelől kegyelmet kívánó kiáltások hangzottak, melyek egyre sürgetőbbek, egyre szenvedélyesebbek lőnek és végre egyetlen vad fölkiáltásban látszottak egyesülni. A ligiait ez a minden erőmutatvány iránt fogékony nép megszerette, ebben a pillanatban ő volt a legkedveltebb személy Rómában.

Ő pedig tüstént megérté, hogy a tömeg az ő védőjévé lőn, hogy szabadon bocsátását követelte. De ő nem magára gondolt. Egy darabig mintegy határozatlanul maga elé nézett, aztán a császár emelvényéhez közeledett, fölemelte Ligiát és oly kifejezéssel pillantott körül, mintha azt akarná mondani:

— Könyörüljete meg rajta! Mentsétek meg királyi gyermekemet! Ő érte tettem ezt.

A nézők eközben épp oly gyorsan fölfogták, mit kért. Az eszméletlen leány láttára, aki olyan volt a ligiainak hatalmas karján, mint egy kis gyermek, mindenkin, a népen, a lovagokon és senátorokon meghatottság vett erőt. Gyöngéd termete, gyámoltalansága, a retentő veszély, amelyből az óriás megszabadította, Ursus ragaszkodása és a leány szépsége minden szívet megindítottak. Néhányan azt hitték, hogy ő az atya és részvétet kér gyermeke számára. A részvét mint hatalmas láng csapott föl. Az emberek beteltek a vérontással, elég vértanút láttak meghalni. Könnyektől elfojtott hangon kért kegyelmet a tömeg mindkettőjük számára.

Eközben Ursus szakadatlanul körüljárta az arénát, a leánynyal karján és pillantásokkal, mozdulataival irgalomért esedezett. Ekkor

Vinicius egyszerre átugrott a mellvédőn, mely az első üléseket az arénától elválasztotta, odarohant a ligiaihoz és tőgáját kedvesére dobta.

Aztán mellén kétfelé hasítá tunicáját, föltárta a sebhelyeket, melyeket az arméniai háborúban kapott és kezét a nép felé fölnyújtotta.

Most igazi tetszésvihar tört ki. Ilyen lelkesültséget még soha sem értek meg amphitheatrumban. A nép dobogott és kiabált. A sokaság most már nem csupán Ursus mellett tüntetett, hanem pártját fogta a katonának, a fiatal leánynak s a szeretők védőjéül veté föl magát. A nézők ezrei haragos pillantásokat vetettek a császárra, a nézők ezrei rázták felé ökölbe szorított kezöket. De Nero határozatlanul habozott. Ő ugyan éppen nem viseltett gyűlölettel Vinicius iránt és Ligia halálára nem sok súlyt vetett, de szerette volna látni, miképp szúrja a bika szarvait a leány testébe, miképp szagatják őt szét a vádállatok. Az ő kegyetlensége, elkorcsosult képzelete, természetellenes vágyai mellett az ilyen látvány végtelen elragadtatást okozott neki. És a nép most ettől az élvezettől meg akarta rabolni őt! Mély fölháborodás, sértett hiúság tükröződött arcán. Hogyan, ő hajoljon meg a népakarat előtt? És mégis, mitévő legyen? A nyílt ellenállásra nagyon gyáva volt. Fürkészőleg pillantott egyik augusztianusról a másikra. De hasztalanul! Egyetlen egy se tartá a föld felé újját az elítélés jeléül, Petronius pedig magasan tartá kezét, miközben kihívólag nézett a császárra és még a babonás, lelkes Vestinius is, ki csak a szellemektől félt, de az emberektől nem, a kegyelem jelét mutatta. Az ő példáját követték nemcsak Scevinus senátor, az öreg Ostorius Scapula, híres hadvezér, Piso, Anstítius Vetus, Crispinus és Minucius Thermus, hanem valamennyi közt a legtekintélyesebb, a néptől nagyrabecsült Thræsea is. E látványra Nero megvető ábrázattal vevé le a smaragdot szeméről, míg Tigellinus, Petronius ellen szándékozván cselekedni, odasúgta neki:

— Maradj erős, ó isteni, a praetoriánusok mellettünk vannak.

Nero most gyorsan ama hely felé fordult, melyet Subrius Flavius, a praetoriánusok komor, de iránta eddig teljesen hű parancsnoka foglalt el és valami bámulatosat vett észre. Az öreg tribún ugyan mérgesen nézett, de arcán könnyek peregtek és a kegyelem jeléül magasan tartá kezét.

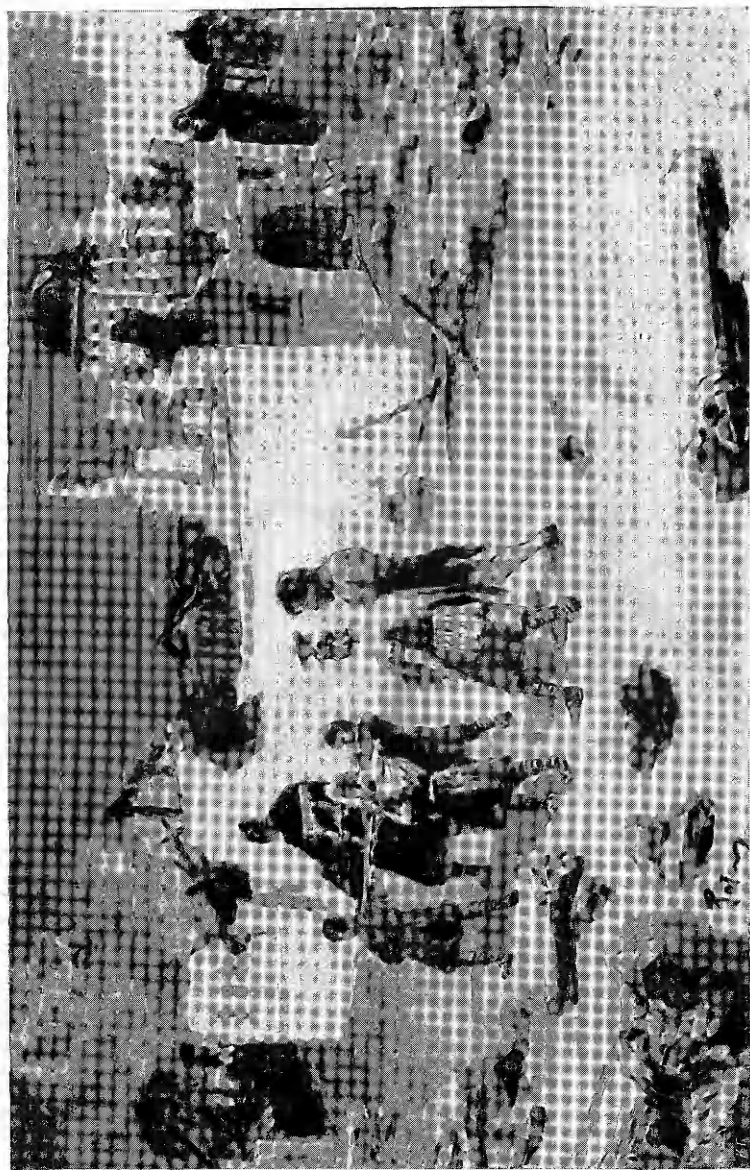
A nép eközben igazi dühbe jött. Annyira dobogott, hogy sűrű porfelhőket kavart föl és itt-ott már ily kiáltások hangzottak:

— Ahenobarbus! Anyagyilkos! Gyújtogató!

A császárt rémület fogta el. A cirkuszban a római nép korlátlan uralkodó volt. Korábbi császárok, kivált Caligula, már megpróbálták, hogy a nép akaratát figyelmen kívül hagyják, de ennek mindig zavargások voltak a következményei, melyek vérontássá fajultak. Nero azonban Róma égése óta még jobban hajszolta a nép kegyét, mint különben, amelynek gyűlöletét a keresztények ellen főlshította. Szüksége volt a népre, mint támasztékra a senátus és a patriciusok ellen, szüksége volt a nép tetszésére, ha mint színész és énekes föl akart lépni. Mít tehetett mást? Alkalmazkodnia kellett, minden ellenszegülés veszedelmessé válhatott volna. Mily könnyen elterjedhetett volna a városban a cirkuszban kitört zavargás, mely beláthatatlan következményeket vonhat maga után.

Még egyszer végig jártatta tekintetét Subrius Flaviuson, Scevinus centurión, a zsoldosokon, de bármerre nézett, csak meghatott, szenvedélyesen fölizgatott arcokat látott. Így hát megadta a kegyelem jelét.

És újfent dörgő tetszésvihar rendíté meg a mérhetetlen építményt. A nép tudta, hogy védettjei mentve vannak, mert ettől a pillanattól fogva az ő oltalma alatt álltak és a császárnak se volt szabad merészelnie, hogy őket bosszújával üldözzé.

«Ligiát négy bithyniai gondosan Petronius házába vitte.» (261. l.)

Országos Széchényi Könyvtár

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

LIGIÁT négy bithyniai gondosan Petronius házába vitte. Vinicius és Ursus lépdelték mellette. Oly gyorsan akarták a görög orvos kezére bízni, amint csak lehetett. Szótlatlanul siettek tova, oly mélyen megrendültek az élményektől, hogy nem találhattak szavakat. A fiatal tribün azt hitte, álmodik. Mindig azt gondolta magában, Ligia meg van mentve, nem kell tovább sinylődnie a börtönfalak mögött, nem fenyegeti tovább a halál az arénában; mindig újra kiszínezte, mily boldogság integet mindkettőjük felé, miképp vezeti őt házába, hogy többé soha el ne válják tőle. És úgy tetszett neki, hogy a valóságtól elszakadt s egy új, szebb élet integet feléjük. Hébe-hóba lehajolt a nyitott gyaloghintóhoz és ha aztán kedvesének arcába tekintett, mely a holdtól megvilágítva, mintegy alvónak látszott, fölujjongott bensejében: «Ő az, ő az, Krisztus megmentette őt!» Nagy vigasztalást nyújtott neki az is, hogy hirtelen eszébe jutott egy előtte ismeretlen orvosnak nyilatkozata, ki, midőn ő Ursusszal a spoliariumból kihozta kedvesét, ama megnyugtató szavakkal lépett hozzá, hogy Ligia életben marad, meggyógyul. A reá zúduló érzelmek annyira meghatották őt, hogy Ursusra kellett támaszkodnia, aki, égre irásnyozta szemét és buzgóan imádkozott.

Megállapodás nélkül haladtak át az utcákon, amelyeknek újonnan emelt épületei a holdfényben ragyogtak; a város mintegy ki volt halva. Csak itt-ott fordítá hasznára egy kis népcsoport a pompás éjszakát és a játékoktól előidézett ünnepi hangulatot. Mindnyájan repkénykoszorút viseltek fejükön s egy flóta hangjainál énekkel és táncsal mulatoztak.

Ursus csak akkor hagyott föl az imádsággal, mikor Petronius

házának közelébe érkeztek és oly halk hangon monda, mintha attól tartana, hogy Ligiát fölébreszti:

— Uram, a Megváltó az, aki őt a haláltól megmenté. Mikor a bölény szarvain megpillantottam őt, úgy tetszett, mintha egy hang azt kiáltaná nekem: «Védd meg őt!» és ez a Bárányka hangja volt. A börtönben sokat veszíték erőmből, de abban a pillanatban új erőt adott, abban a pillanatban megvilágosítá a kegyetlen népet, úgy, hogy az pártját fogta. Legyen meg akarata most és mindenkoron!

— Legyen áldott az ő neve! — tevő hozzá Vinicius.

Többet nem tudott mondani, mert hirtelen zokogás szakadt melléből és az az élénk vágy ragadta meg, hogy magát a földre vesse és hálát mondjon az Üdvözítőnek irgalmáért s a csodáért, melyet véghez vitt.

Eközben céljukhoz értek. A szolgák, kiket tarsosi Pál Antiumból visszaküldött s egy előre szalasztott rabszolga értesített, a házból kirohantak fogadásukra. Mindnyájan ismerték Vinicius borzasztó élményeit s így nem tudták, hová legyenek örömkben a császár haragjától megmenekült áldozatok láttára s Theokles orvosnak ama kijelentésére, hogy Ligia egészsége nincs komolyan veszélyeztetve és mihelyt a láztól okozott gyöngeség elmúlt, gyorsan meggyógyul.

Öntudata még az éj folyamán visszatért. Mikor a korinthusi lámpától megvilágított, verbénától illatos, pompás cubiculumban fölébredt, nem tudott tisztába jönni azzal, mi történt vele. Emlékezett arra a pillanatra, mikor a megláncolt bölény szarvaira kötözték és mikor most Vinicius arcába nézett, aki föléje hajolt, azt hitte, hogy nincs többé a földön. Kúszt gondolatok jártak keresztül-kasul fáradt fejcskéjében; hiszen oly súlyosan szenvedett, hiszen kínzásokat és gyötrelmeket kellett elviselnie, miért ne jutott volna tehát az örök boldogságba? Minden fájdalma elmúlt — Viniciusra mosolygott és kérdezni iparkodott őt, hol van tulajdonképpen, de csak oly halkán birt suttozni, hogy ügygyel-bajjal értette meg nevét.

Vinicius így letérdelt melléje; kezét gyöngéden homlokára tette és monda:

— Krisztus megmentett téged, visszaadott nekem.

Ligia még egyszer suttozva mozgata ajkait, aztán behunyta

szemét, sóhajtas emelkedett kebléből és mély álomba merült. Az orvos ebben bizott. Most, azt állítá, ismét visszanyeri egészségét.

Vinicius imádkozva, tovább térdelt. Mindent elfelejtett maga körül, még csak Ligiára gondolt, az iránta való szerelem egész valóját elfoglalta. Theokles hébe-hóba utánna nézett a betegnek és Eunice aranyhajú fejcskéje ismételten megjelent a függönyök közt. Végre a darvak kiabálása a fölvirradó reggelt jelenté. A fiatal patri-cius pedig még mindig buzgóan imádkozott Krisztusához, nem hallott semmit, nem látott semmit abból, ami körülötte történt. Szive hálától duzzadt, lélekben átkarolta az Üdvözítő lábait, elragadtatásában az égben hitte magát.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

PETRONIUS, miután Ligiát biztosságban tudta, a többi augustiánussal a Palatinusra ment. Nem akarta fölingerelni a császár haragját és azt is hallani kívánta, mit mondanak mindnyájan és vajjon Tigellinus nem sántikál-e ismét rosszban Ligiára nézve. Úgy ő, mint Ursus ugyan a nép oltalma alatt állottak, s a megkegyelmezettek ellen minden föllépés lázadást idézhetett volna elő. De Petronius tudta, hogy a praetoriánusok mindenható praefektusa mily nagyon gyűlölte őt és abból a föltevésből indult ki, hogy Tigellinus, ki mit sem árthatott neki, Viniciuson fogja magát megbosszulni.

Nero nagyon rosszkedvű volt, hiszen a játék egészen másképp végződött, mint tervezve volt. Eleintén egy pillantásra se méltatta Petroniust, ez azonban, megőrizvén hidegvérűségét, az arbiter elegantiarum egész fesztelenségével közeledett hozzá és mondá:

— Halld, ó isteni, mi jutott eszembe! Énekeld meg annak a leánynak a sorsát, akit a világ uralkodójának parancsára a bölény szarvaitól megszabadítottak és kedvesének visszaadtak. A görögök érzékeny emberek és az ilyen ének kétségen kívül lelkesedésre ragadja őket.

Nerónak ingerültsége ellenére kettős okból tetszett ez az ajánlat. Először ösztönzést adott neki egy új költeményre és másodszor alkalmat nyújtott neki arra, hogy magát mint a világ legfőnkeltebb uralkodóját ünnepelje. Azért egy darabig elgondolkozva maga elé nézett s aztán mondá:

— Igen! Talán igazad van! De illik-e hozzám, hogy saját dicséretemet zengjem?

— Hát kénytelen vagy-e valami nevet említeni? Rómában

mindenki tudja, kit értesz az alatt, Rómából pedig hamar elterjed a hír az egész világon.

— És azt hiszed, hogy a népnek Achájában tetszeni fog?

— Polluxra! Arról meg vagyok győződve! — kiáltá Petronius.

Erre megnyugodva, csakhamar elhagyá a Palatinust. Nézete szerint Tigellinus kezei most meg voltak kötözve. Nero, akinek egész életföladata abban állott, hogy a valót költői céljaira átalakítsa, nem engedett ilyen hálás tárgyat elrontatni. De azért Petronius megmaradt terve mellett, hogy Viniciust eltávolítsa Rómából, mihelyt Ligia állapota megengedi. Mikor tehát másnap találkozott vele, így szólt:

— Vidd Ligiát Sziciliába. Amint a dolgok most alakultak, a császár részéről nincs mitől tartanod, de Tigellinus mindenre képes. Nem irántatok való gyűlöletből, nem, irántam való gyűlöletből még arra is vetemedhetnék, hogy mérget adat be nektek.

De Vinicius mosolyogva nézett reá és felelé:

— A vad bölény szarvaira volt kötözve és Krisztus mégis megmentette őt.

— Akkor tiszteld meg hekatombával! — veté közbe Petronius türelmetlen hangon — de csak nem kívánhatod tőle, hogy másodszor is megmentse őt. Emlékszel-e, miképp fogadta Aeolus Odysseust, mikor visszatért hozzá és ismételten kedvező szeleket kért tőle? Az istenek nem szeretik, ha segítségöket nagyon gyakran igénybe veszik.

— Ha Ligia meggyógyult, magam kísérem őt Pomponia Graecinához! — jelenté ki Vinicius.

— Ez annál kívánatosabb lenne, mivel Pomponia beteg. Anstius, Aulus rokona közölte velem. Az események föltorlódása közben hamar elfelednek téged s korunkban azokat kell boldogoknak mondanunk, akik feledségbe jutnak. Ragyogtassa Fortuna napját télen reátok és nyáron adjon árnyékot nektek.

E szavak után átengedé Viniciust boldogságának és fölkereste Theoklest, hogy Ligia mintléte felől tudakozódják.

Az orvos nyilatkozata kedvezőleg hangozott. Minden veszély el volt hárítva. Ha a börtönben hagyták volna, a lázbeteg a rossz levegő és a hiányos ápolás folytán elpusztul, de most a leggyöngédebb ápolásban részesült és nemcsak rendelkezésére állt minden, amire szüksége volt, de pompa és bőség vette körül. Az orvos

rendeletére már két nap múlva a villa kertjébe vitték. Most egész nap a szabad levegőn volt. Vinicius mindig virágokkal, néha kökőrcsinnel, de kivált iriszekkel díszíté gyaloghintóját, hogy kedvesét Aulus házának atriumára emlékeztessék. Nagyon gyakran ültek egymás kezét fogva valamely fa árnyékában és az elszenvedett bajokról, az átélt borzalmakról beszélgettek és ilyenkor Ligia mindig újra hangsúlyozta, Krisztus azért engedte, hogy kedvese oly súlyosan szenvedjen, hogy lelkét megtisztítsa. A korábbi patriciusból, aki nem ismert más törvényt, mint a saját akaratát, egészen más ember is lett. De e visszaemlékezéseknél nem lopódzott szívökbe keserűség. Úgy tetszett mindkettőjüknek, hogy évek hosszú sora mult el fejük fölött s a retentő mult messze van mögöttük. Szívökben oly béke honolt, mint előbb soha; új, boldogabb élet virradt reájuk. Mit törődtek ők azzal, ha a császár Rómát, az egész világot rémületbe ejtette — sokkal hatalmasabb védő őrködött felettük. Nero nem tehetett nekik többé semmit, nem látták többé az élet és halál urát benne. Ha most a vivariumokból naplemente előtt hozzájuk hatolt az oroszlanok és más vadállatok ordítása, nem fogta el őket aggasztó félelem, boldogan egymás szemébe néztek és hálával égre emelték tekintetüket. Ligia, ki még nagyon győnge volt és egyedül nem birt járni, kedvesétől őrizve, elszunnyadt a csendes kertben és ha ilyenkor Vinicius az alvóra nézett, önkénytelenül azt gondolta, hogy ez nem az a Ligia többé, aki Aulus házában eléje jött. A fogság, a betegség ártottak szépségének. Akkor, midőn először látta meg Aulus házában és később, midőn Miriam házából el akarta rabolni, fölséges szépségében szende virághoz hasonlított, most pedig lefogott természetével, sáppadt ajkaival, áttetsző arcával, sovány kezével árnyékhoz hasonlított. Sőt szemének mély kéksége is sáppadtabbnak látszott. Az aranyhajú Eunice, ki mindig virágokat és pompás kelméket hozott neki, hogy azokkal lábait betakarja, Cypros istennőjének látszott mellette. Petroniusra nézve Ligia minden báját elvesztette és vállat vonva kérdezte magában, vajjon ez az elyseumi mezőkről való árnyék megérdemli-e mindama szenvedéseket és gyötrelmeket, melyek Viniciusra zúdultak. De a fiatal római a ligiai leányt most még bensőbben szerette, mint az előtt, szerette lelkét és mikor szendergése közben őrködött fölötte, úgy tetszett neki, hogy legdrágább kincsét őrzi.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

LIGIA csodálatos megmentésének híre hamar elterjedt a kis keresztény községben, melyet eddig a halál még nem ért utól. A hitsorsosok közül sokan megjelentek, hogy lássák azt a leányt, akin Krisztus kegyelme láthatóvá lett. Először Nazarius és Miriam jött, kiknél Péter apostol elrejtőzködve lakott, utánnok pedig sok más jelent meg. Ezek mindnyájan, valamint Vinicius, Ligia és Petronius keresztény rabszolgái nem szüntek meg Ursusszal elmondani, miként hallott hirtelen egy szózatot, mely azt parancsolta neki, hogy szálljon szembe a vad bölénnyel. És ha ismét eloszlottak, ez abban az erős reménységben történt, hogy Krisztus nem engedi követőit a földről teljesen kiirtatni, míg ő az ítélet napján meg nem jelent. Ez a reménység új bátorságot adott nekik a kitarásra, mert még mindig sokat szenvedtek az üldöztetés alatt. Mindenkit, akit a közvélemény kereszténynek mondott, a vigiliák minden teketória nélkül vagy a börtönbe vetettek, hogy későbbi játékoknál az arénában megjelenjenek, vagy azonnal elítélték őket. Az áldozatok száma természetesen kisebb lett, mert Krisztus hitvallóinak sorai betegség, az arénában való vértanuhalál folytán megritkultak. A kis csapatból, mely még megmaradt, azonkívül a legtöbben elhagyták Rómát, hogy távolabbi tartományokban jobb időkre várjanak. A néhány hátramaradt pedig gondosan elrejtőzött, úgy hogy csak a városon kívül, a homokbányákban mertek összegyülekezni közös imádságra. Rómában ugyan már réges-régen nem hitték, hogy a keresztények gyujtották föl Rómát, de azért mint az emberiség és az állam ellenségeit mégis száműzték őket s a rendelet ellenők mégis érvényben maradt.

Péter csak hosszabb idő múlva vett bátorságot arra, hogy Petronius házában megjelenjék. Egy este Nazarius az apostol jöttét jelenté. Ligia, ki ismét egyedül birt járni, Viniciusszal eléje sietett és mindketten lábaihoz borultak. Annál nagyobb megindulással köszönté őket, mivel a reá bízott nyájból igen sokan elhaltak, olyan sorsban részesültek, amely miatt gyakran keserű könnyeket hullatott. Mikor tehát Vinicius e szavakat mondá: «Uram, te miattad adá őt vissza nekem az Üdvözítő», azt felelte: «A te hited miatt adta vissza őt neked, azért adta őt vissza, hogy ne némuljon el minden ajk, mely az ő nevét hirdeti». Ah, eközben azokra az ezrekre gondolt, akiket vadállatok téptek szét, ama számtalan keresztre az arénában, amaz égő oszlopokra a szerencsétlen kertekben és mély fájdalom csendült ki hangjából. A két szerelmes észre is vette azonnal, hogy az apostol haja teljesen fehér lett, hogy meghajlott termete, gondtól barázdált arca bizonyosságot tett arról, miképp szenvedett a szegény áldozatokkal, kiket Nero dűhe és őrült kegyetlensége tönkre tett. De megértették azt is, hogy senkinek se volt szabad magát a kereszthalál alól kivonnia, mivel Krisztus is kínokat és halált vett magára. De azért mégis mély fájdalmat éreztek az évektől, fáradságtól és gondoktól meghajlott apostol láttára és Vinicius, aki Ligiát hamarosan Neapolisba szándékozott vinni, hol Pomponiával találkozni és aztán együtt Sziciliába tovább utazni akartak, kérve-kérte őt, hogy hagyja el Rómát és csatlakozzék hozzájuk. Azonban az apostol a fiatal patricius fejére tette kezét és felelé:

— Szívemben hangzanak még most is az Úr szavai, melyeket a tiberiási tengernél mondott nekem: «Mikor ifjabb voltál, magad övezted föl magadat és jártál, ahová akartál; de midőn megöregszel, kiterjeszted kezeidet és más övez föl téged és oda visz, hová te nem akarod!» Tehát nem szabad elhagyni nyájamat.

És mivel Ligia és Vinicius hallgattak, mivel beszédének értelmét nem tudták megmagyarázni, hozzátette:

— Fáradságaim végokhoz közelednek. Nyugalom és béke lesz osztályrészem az Úr házában. Gondoljatok reám, mivel úgy szeretlek titeket, mint az apa szereti gyermekeit és amit az életben véghez visztek, az Úr dicsőségére vigyétek véghez.

Így szólván, fölemelte reszkető kezét és megáldá őket és a két

fiatal ember hozzája símult, mivel úgy tetszett, hogy talán most mondott utoljára áldást reájuk.

De Vinicius még egyszer találkozott vele. Több nap telt el békésen, mikor Petronius vészjósló híreket hozott a Palatinusról. Reájöttek, hogy Nero egyik szabadosa a keresztény tanítást vallja, és Péter és Pál apostol leveleit, Jakab, János és Júdás leveleit találta nála. Tigellinust értesítették Péter apostol római tartózkodásáról, de ő azt hitte, hogy az ősz vezér a keresztény tanítás többi hitvallójával együtt halálát lelte. És most kitűnt, hogy nemcsak ő, hanem Pál is még életben volt, hogy mindketten Rómában tartózkodtak. Mindenek előtt azon voltak tehát, hogy őket kézre kerítsék, mert azt hitték, hogy az ő halálukkal legbensőbb gyökerén találják a gyűlölt felekezetet. Sőt Vestinius útján azt a hírt vette Petronius, hogy maga a császár adott parancsot arra, miképp Pétert és Pált három nap alatt elfogják és a mamertini börtönbe vessék, azért egész szakasz praetoriánust küldtek a Tiber-külvárosba, hogy ott minden házat kikutassanak.

Vinicius tüstént tudta, mit kell tennie. Figyelmeztetnie kellett az apostolokat. Mikor a szürkület beállt, Ursusszal útnak indult. Gall-köpnyegekbe burkolózva elsiettek. Oly gyorsan takarták elérni Miriamnak a «Janiculus» tövében fekvő házikóját, amint csak lehet. Folytonosan oly házak mellett haladtak el, melyeket zsoldosok állottak körül. A vezetőket Vinicius nem ismerte. Az egész városrész forrongásban volt s a kíváncsiak mindenütt összecsoportosultak. Egyes vezetők a keresztényeket, kik már hatalmukban voltak, Simon, Péter és tarsosi Pál felől akarták kihallgatni.

Ursus és Vinicius, kik jóval megelőzték a zsoldosokat, eközben akadálytalanul elérték Miriam házáat. Ott találták az apostolt, több hitsorsostól környezve. Timotheus, Pál segédje és Linus is köztük voltak.

A közelgő veszély hírére Nazarius egy rejtett folyosón mindnyájukat a kertajtóhoz és innét egy elhagyatott, a Porta Janiculensistől néhány száz lépésnyire fekvő kőbányába vezette. Ursusnak vinnie kellett Linust, aki szegény, megkínzott tagjait még mindig nem használhatta. Miután céljukhoz értek, a Nazarius által meggyújtott fáklya világánál halkan tanácskoztak, hogy miképp lehetne az apostoloknak előttük oly drága életét megmenteni.

— Uram — fordult végre Vinicius Péterhez — uram, vezetted magadat napvirradtakor Nazariusszal az albai hegyek közé. Ott aztán találkozom veled és onnét Antiumba követsz, hol egy hajó készen áll, mely Neapolisba visz bennünket. Boldognak fogom magamat azon a napon magasztalni, amelyen házam küszöbét átléped; boldognak magasztalom azt az órát, amelyben áldást mondasz tűzhelyemre.

— Rejtőzzél el, ne maradj tovább Rómában, mi pásztorunk! — kiálták némelyek, kik vele voltak. — Gondold meg, hogy a szent tanítást kell terjesztened, hogy az veled és velünk együtt tönkre ne menjen. Hallgass reánk, kik úgy esedezünk hozzád, mint atyához.

— Hallgass meg bennünket Krisztus nevében! — kérték mások, beléje kapaszkodva.

Péter pedig viszonzá:

— Gyermekeim! Ki mondhatja magáról, mikor határozza meg az Úr életének végét?

De azt nem mondta, hogy Rómában akar maradni, mivel habozóvá lett cselekvésében. Aggodalom és félelem fogta el lelkét. Nyája szétszóródott, műve meg volt semmisítve; községét, mely Róma égése előtt pompás fa gyanánt virágzott, kegyetlen vadállatok porrá változtatták. Csak könnyek, csak a kínzásokra és halálra való emlékezés maradtak meg. A vetés ugyan pompás aratást hozott, de a sátán letaposta. Hol maradtak az angyalok, hogy a szorongatottaknak segítsenek? Nero hírneve elterjedt az egész földön, borzasztóbban, hatalmasabban uralkodott a tengerek, az összes országok fölött, mint valaha. Az Istentől megvilágosított halász a magányban nagyon gyakran égre emelte kezét és kérdé:

— O uram, mit cselekedjem, hogyan cselekedjem? Hogyan akarjak harcra kelni, én, gyöngé, öreg ember a gonosszal, akire az uralmat bízta a föld fölött, akinek győzelmet adott?

És az ő szorongó lelke fölkiáltott az Úrhoz és így panaszkodék:

— A juhok, akik fölé mint pásztort helyeztél, a föld színéről ki vannak irtva, községed a szél minden irányában szerte van szórva és szomorúság uralkodik e helyen. Mit parancsolsz, hogy cselekedjem? Tovább maradjak-e még, vagy elvezessem-e a keveseket, kik nyájamból megmaradtak, hogy túl a tengeren, valamely rejtett helyen magasztalják nevedet?

Határozatlanul ingadozott ide s tova. Habár meg volt győződve, hogy a szent tanítás nem mehet tönkre, hogy végre diadalt kell aratnia, néha mégis az a gondolata támadt, hogy csak akkor fog diadalra jutni, mikor az Úr az ítélet napján teljes dicsőségben és hatalmasabban, mint Nero, leszáll a földre.

Néha azt is gondolta, hogy Rómát el kell hagynia, nyájának maradványát el kell vezetnie Galileának árnyékos berkeibe, a tiberiási tenger csöndes partjára, hogy oly békésen legeljen, mint a galambok, vagy mint a juhok, melyek fodormenta és nárdusz közt keresik élelmüket. Ilyenkor a halász szívét béke és nyugalom utáni epedő kívánság, a tenger és Galilea utáni növekvő vágy fogta el és könnyek toluultak az öreg ember szemébe.

De alig fogamzott meg benne ilyen gondolat, félelem és rettegés fogta el. Szabad-e ezt a várost elhagynia, kérdé magában, amelyben a föld még nedves volt a vértanúk véréből, amelyben oly sokan még a halálos küzdelemben is bizonyosságot tettek a szent tanítás mellett? Szabad-e a veszély elől menekülni? És mit felelne, ha az Úr így szólna hozzá: «Azok mind meghaltak a hitért, te pedig elszöktél?»

Egész napokat és egész éjszakákat aggodalom és gond közt töltött el. Mindazok, kiket az oroszlánok széttéptek, kiket a keresztre feszítettek, vagy akiknek a császár kertjeiben az égő oszlopokon rettentő halállal kellett szembe nézniök, a kiállott kínok után szeliden elaludtak az Úrban, ő pedig nem lelt álmot és nagyobb gyötrelmet szenvedett, mint a megkínzott áldozatok bármelyike. Gyakran még akkor is térdelt, mikor a kelő nap sugarai a házak tetőire estek és gyötrött szívének mélyéből kiáltá:

— Ó uram, miért küldtél ide, miért engedted át ezt a helyet vadállatok dühének?

Harminc év óta, a Mester halála óta nem volt se pihenése, se nyugta. A bottal kezében bejárta az egész világot, hogy az «új tanítást» hirdesse. Az utazások, a fáradalmak kimeríték erejét és most az a reménysége is megsemmisült, hogy Rómában az általa elszórt vetést learathassa. Ebben a világon uralkodó városban perzselő lehellet semmisíté meg azt a művet, melyet a Mester nevében alkotott és látta, hogy a harcot újra föl kell vennie.

És minő harcot! Egyik felől a császár, a senátus, a nép, a

légiók, melyek vasgyűrűt képeztek a világ körül, a számtalan városok és országok, oly küzdő hatalom, aminőt még soha se látott emberi szem és másfelől ő, Péter, öregségtől és bántalmaktól úgy meghajolva, hogy reszkető keze alig bírta tartani a vándorbotot.

Nem kellett-e tehát azt gondolnia, hogy nem mérkőzhetik a római császárral... hogy ezt csak Krisztus teheti meg?

Az apostol fájdalommal telt szívvel gondolt mindeerre, míg hit-sorsosai arra kérték, hogy térjen ki a veszély elől.

— Mentsd meg magad, rabbi! — kérték ezek egyre sürgetőbben — mentsd meg magadat és vezess el minket is, védj meg bennünket a vadállatok erőszakától.

Linus is lehajtá előtte megkínzott fejét és mondá:

— Ó uram, az Üdvözítő azt parancsolta neked, hogy legeltesd az ő juhait. De mily kevesen vannak még itt és holnap talán ez a kevés se lesz többé. Menj tehát oda, ahol megtalálod őket. Az Isten igéje él úgy Jeruzsálemben, mint Antiochiában, Ephesusban úgy, mint más városokban. Miért akarsz Rómában maradni? Haláloddal a dühöngőnek diadalát akarod fokozni? János életének határát az Úr még nem szabta ki. Pál római polgár és birói ítélet nélkül nem ítéltet el. De ha a pokol ellened támad, ellened, tanítónk, vezetőnk ellen, nem kérdeznék-e akkor a kicsinyhitűek: Ki áll Nero fölött? Te vagy a szikla, amelyre Isten egyháza van alapítva. Mi hadd haljunk meg, de te hiusítsd meg az Antikrisztusnak az Úr tanítványai fölötti győzelmét és ne térj ide vissza előbb, míg az Úr meg nem alázza azt, aki ártatlan vért ontott.

— Nézd a mi fájdalmunkat! — kiálták a többiek mindnyájan.

Az apostol sovány arcát könnyek boríták. Rövid gondolkodás után fölemelkedett, kezét kiterjeszté a térdelők fölött és mondá:

— Az Ur neve legyen áldott és legyen meg mindenkor az ő akaratá!

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

A KÖVETKEZŐ nap fölvirradtakor két sötét alak vándorolt az appiai úton a Campagna felé. — Az egyik közülök Nazarius volt, a másik Péter apostol, ki szenvedő hittestvéreit elhagyta.

A keleti ég fényes, sáfránysárgán szegélyezett zöld színben csillogott. Az árnyékból lassankint kiváltak a fák ezüst leveleikkel, a fehér márványvillák és a vízvezetékek. Az égboltozatot lassankint izzó aranyszín vonta be. Keleten egyre rózsaszínűbb lett; az albanumi hegyek liliumfehér fényben ragyogtak, mintha csak fény-sugarakból volnának.

És a fény elterjedt a harmatcsöppekkel borított, reszkető falevelekre, a reggeli ködfátyol egyre átlátszóbb lett, a rónaságon mindig távolabb kilátás tárult föl, egyes sírok, egész városkák és facsoportok lőnek láthatók, melyek közt a templomok fehér oszlopai villogtak.

Az appiai út el volt hagyatva. A falusiak, kik zöldséget szottak a városba vinni, nyilván még a kocsikba se fogták az állatokat. A kőlapok, melyekkel az egész út a hegyekig ki volt rakva, halkan kongtak a gyorsan tovalépdelő vándorok hárszipői alatt.

A nap fényesen és ragyogva hirtelen fölbukkant a hegyek mögül és egyúttal különös jelenség tárult föl az apostol szeme előtt. Úgy tetszett neki, hogy az arany korong nem emelkedik az ég felé, hanem lassan leereszkedik és az út hosszában lebeg.

Péter önkénytelenül megállt és kérdé:

— Nem látod-e azt a sugárzó fényt, mely felénk közeledik?

— Semmit se látok! — felelé Nazarius.

Az apostol azonban, szemét kezével beárnyékolva, rövid idő mulva mondá:

— Egy alak lépked felénk, napfénytől körülsugározva!

De semmi lépés nem volt észrevehető. Köröskörül mély csönd uralkodott. Nazarius csak azt látta, amint a fák gallyai mozogtak, mintha valaki rázná őket és hogy a fényes ragyogás mindinkább szétterjed.

Meglepődve és kérdőleg pillantott az apostolra:

— Rabbi, mi ez? — suttogá nyugtalankodva.

A vándorbot kiesett az apostol kezéből. Félig nyitott ajakkal, tágra nyílt szemekkel meredt maga elé; bámulat, öröm és elragadtatás tükröződött arcán. Hirtelen térdre rogyott, fölfelé nyújtá karjait és melléből ez a fölkiáltás szakadt föl:

— Krisztus! Krisztus!

Aztán arccal a földre borult, mintha meg akarná csókolni a Láthatatlannak lábait és sokáig hallgatásba merült. Csak néhány perc múlva kiáltá zokogva:

— Quo vadis, Domine?¹

Nazarius nem hallott semmi választ, de Péter egy szelid, szomorú hangot hallott, mely azt mondá:

— Mivel elhagyod népemet, Rómába megyek, hogy magamat másodszer megfeszíttessen.

Mozdulatlanul, anélkül, hogy egy szót szólna, az apostol a porban feküdt a földön. Nazarius attól félt, hogy az aggastyán elájult vagy meghalt. Ekkor Péter egyszerre fölemelkedett, reszkető kézzel fogta a vándorbotot és anélkül, hogy egy szót szólna, ismét a héthalmú város felé lépkedett.

És mikor a fiú ezt látta, mint a visszhang ismétlé a kérdést:

— Quo vadis, Domine?

— Rómába! — viszonzá az apostol halkan és visszatértek oda.

— — — — —
Pál, János, Linus és az összes hitsorsosok álmélgodva és rémülettel fogadták Pétert, mert napvirradta előtt, közetlenül eltávozása után a praetoriánusok vették körül Miriam házat és kikutatták. De a hozzá intézett összes kérdésekre az apostol csöndesen, átszellemülve, csak ezt az egy feleletet adta:

— Láttam az Urat!

¹ Hová még, Uram?

«Egy alak lépked felénk, napfénytől körül sugározva.» (274. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

És még akkor este az Ostrianumba ment, hogy a szent tanítást hirdesse és megkeresztelje azokat, akik az élet forrásában megakartak tisztulni.

Mostantól fogva naponkint oda ment és naponkint nagyobb csapat követte őt. Úgy tetszett, mintha az egyes vértanuk minden könnyéből új követők támadnának, mintha minden fájdalomkiáltás ezernyi szíyben visszhangot talált volna. A császár vérben gázolt, Róma és az egész pogány világ örülteként viselkedett. Azok pedig, kik belefáradtak a vérontásba és az örültségekbe, azok, kik elnyomottaknak érezték magukat, azok, akiknek élete a nyomorúság és nélkülözés láncolatát képezte, a szerencsétlenek és szorongatottak oda siettek és hallgatták a hírt arról az Istenről, aki a bűnös emberiségért kereszthalállal halt meg.

Ez az Isten pedig az irgalom Istene volt és ha megtalálták őt, elfordultak ettől a gonosz világtól, a boldogság érzete lopódzott hozzájuk, szívök emberszeretettől duzzadt.

És Péter előtt óráról-órára világosabb lett, hogy sem a császár, sem az ő légiói nem képesek a szent tanítás igazsága ellen harcolni, hogy ezt a tanítást se könnyek, se vér ki nem írhatja a világból, hogy közel van diadalának órája. Most azt is megértette, miért nem engedte őt az Úr a maga útján haladni; a kevélységnek, bűntényeknek, féktelenségnek és erőszakosságnak ez a városa volt ama helynek kiszemelve, ahonnét az emberek teste és lelke fölötti világalom kiinduljon.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET.

VÉGRE ütött a két apostol órája is. De a halász, hogy életét mintegy megkoronázza, megérte azt, hogy a börtönben két lelket megnyert. A két zsoldos, Processus és Martinianus, kik a mamer-tini börtönben őrködtek fölötté, megkeresztelkedtek. De aztán a kínok és gyötrelmek ideje következett. Nero nem volt Rómában, az ítéletet Helius és Politetes, két szabados hozta, akikre a császár a Róma fölötti uralmat távollétének idejére bízta. Az ősz apostolra a törvényben előírt testi büntetést szabták. A legközelebbi nap folyamán a város falai előtt, a vatikáni domb közelében kellett a kereszthalált elszenvednie. A zsoldosok álmélkodva néztek a népsokaságra, mely már kora reggel összegyülekezett a börtön előtt, mert csodálkoztak azon, hogy egy közönséges embernek, egy idegennek a halála ilyen érdeklődést kelt. Hiszen nem sejtették, mi hozta ide ezt a sokaságot. Nem kíváncsiak voltak ezek, nem, hit-sorsosok, kik a nagy apostolt a veszthelyre akarták kísérni. A börtön ajtaja késő délután nyílt meg és Péter egy szakasz praetoriánus közt jelent meg. A nap tiszta és fényes volt. De a nap már kissé leáldozóban vala. Élemedett kora miatt nem magának Péternek kellett vinnie a keresztet, mivel azt hitték, hogy arra képtelen lesz és hasonló okból nem tették a furcát¹ sem a nyakára. Szabadon lépdelt tova, úgy hogy övéi mind láthatták őt. Abban a pillanatban, mikor fehér feje fölbukkant a zsoldosok vas sisakjai közt, a körülállók közül néhányan hangos sírásra fakadtak. De ismét csakhamar

¹ Villaalakú rúd, melyet az elítéltnak a nyakába tettek, hogy karjait hozzá kötözzék.

elnémultak, mivel az aggastyán arcvonásain oly béke, oly sugárzó öröm tükröződött, hogy egy csapásra világos lőn mindenki előtt, miképp ez nem áldozat, aki a halál elé ment, hanem győző, ki diadalát ünnepelte.

Igen, tényleg úgy volt! A különben alázatos, gondtól meghajolt halász most egészen kiegyenesedve, méltóságosan lépdelt tova. Az őt környező zsoldosokat egyszerre fölülmulni látszék nagyságával. Magasztos fenség áradt el egész valóján, uralkodóhoz hasonlított, kit népe, katonái várnak. Mindenfelől ez a kiáltás hangzott:

— Most megy Péter az Úrhoz!

Senki se gondolt arra, mi vár reá. És ő nyugodtan és ünnepiesen haladt tova, abban a bizonyosságban, hogy a golgothai keresztfeszítés óta ehhez hasonló nem történt, mert ha az Üdvözítő halála a világot engesztelte ki, az ő halála a bűnös várost fogja kiengesztelni.

Sok ember, ki az út mentén állott, csodálkozva nézett az öreg emberre, követői közül pedig néhányan az álmélkodók vállára tették kezüket és szilárd hangon jelenték ki:

— Lássátok, így megy az igaz a halálba, a Krisztus követője, ki szeretetet hirdetett a világnak.

Azok pedig gondolkodóba estek, eltávoztak és azt mondták egymásnak:

— Valóban, ezt ártatlanul viszik halálra!

A menet újonnan épült házak, templomok fehér oszlopai mellett haladt, melyek fölé sötétkéék ég borult. Az egész úton szokatlan csönd uralkodott. Csak néha csörrentek meg a zsoldosok fegyverei, vagy az imádkozók mormogása hallatszott. És mikor Péter meghallotta az imádkozó hangokat, arca gyönyörtől sugárzott és örvendezve legelteté szemét követőinek végtelen számán. Igen, befejezte művét, most már tudta, hogy a tanítás, melynek életét szentelte, el fog terjedni, mint egy nagy, hatalmas tenger, hogy hatalmának semmi se fog ellenállni. Ettől a gondolattól lelkesítve, égre emelé szemét és suttogá:

— Ó Uram, Te azt parancsoltad, hogy hódítsam meg ezt a világon uralkodó várost és én meghódítottam. Azt parancsoltad, hogy itt helyet szerezsek számodra és én úgy tettem, amint parancsoltad. Most Te uralkodol e városban, ó Uram, én pedig Hozzád megyek, mert nehéz munkát végeztem.

És ha templomok mellett haladt el, kiáltá: — Krisztus tanítása bevonul belétek is — és mikor a körülálló emberekre nézett, mondá: — A ti gyermekeitek Krisztus szolgái lesznek — hogy aztán egy hódítónak érzelmeivel lépdeljen tova, ki fényesen betölté föladatát. Hogy diadaláról mintegy bizonytságot tegyenek, a zsoldosok a pons triumphalison át és innét tovább a naumachia és a cirkusz felé vezették őt. A tiber-külvárosi keresztények a menethez csatlakoztak. A praetoriánusok vezetője, aki előtt lassankint világossá lett, hogy főpapot kísér, akit hivei követnek, nyugtalankodva nézett a tömeg folytonos növekedésekor zsoldosainak kis csapatára. De a harag kiáltása nem hallatszott. Mindezeket az embereket áthatni látszott a pillanat jelentősége, ünnepies várakozás tükröződött arcukon. Igen sokan, kiknek eszébe jutott, hogy az Üdvözítő halálakor megrendült a föld és a sírok megnyiltak, azt hitték, hogy az apostol halálakor is felejtethetlen csodáknak és jeleknek kell történniök. Mások azonban ismét azt gondolták magukban: «Az Ur talán arra szemelte ki az apostol halála óráját, hogy ígéretéhez képest leszálljon az égből és ítéletet tartson a világ fölött.» És ettől az eszmétől eltelve, az Üdvözítő irgalmába ajánlották magukat.

De a csend egyre tartott köröskörül. A magaslatok a ragyogó napsugarakban melegedni látszottak. A menet a cirkusz és a vatikáni halom közt megállt. A zsoldosok közül néhányan gödröt kezdtek ásni a földbe, mások eközben a keresztet, kalapácsot és szögeket rakták rendbe, a tömeg pedig, nyugodtan és ünnepiesen, mint az előtt, körben letérdepelt.

Az apostol a nap fényétől körülsugározva állt ott. Utoljára legelteté szemét a városon és megnézte a Tibert, amelynek jobbpartján a Campus Martius, Augustus mauzoleuma és Nerónak épülőfélben levő, óriási thermái látszottak, megnézte Pompejus színházát és e mögött, részint teljesen szabadon, részint más épületektől félig eltakarva, a Septa Juliát oszlopcsarnokaival és templomaival. A távolban messzebb épületekkel borított halom emelkedett, amelynek csúcsa a kékes párázatban veszett el — a hatalom és bűntény, a rend és örültség fészke, az elnyomónak és egyúttal mindenható világuralkodónak, a legyőzhetetlen védőnek széke.

Péter pedig ott állt egészen kiegyenesedve a zsoldosok között

és a győző pillantásaival nézett a városra, örökségére. «Általam lettél szabaddá», gondolta magában. De azok közül, kik körülötte összegyűltek, a zsoldosoktól, kik gödröt ástak a kereszt számára, a hitsorsosokig senki se sejté, hogy közöttük áll az igazi uralkodó, hogy a császárok meghalhatnak, a barbárok, mint a vihar árja, eltűnhetnek, de ez az aggastyán örökké megtartja hatalmát.

A nap leáldozás felé hajolt. Az egész nyugati ég sötét parázsba látszott mártva. A zsoldosok most az apostolhoz közeledtek, hogy őt levetkőztessék.

Ekkor az imádságba merült Péter fölemelte jobbját. A poroszlók önkénytelenül meghátráltak, mintha e taglejtéstől megrémültek volna s a hívők visszafojtották lélegzetüket, mert azt gondolták, mondani akar valamit. Mély csend állt be.

Péter pedig kinyújtott kezével keresztjelet csinált és halála órájában áldást adott: «urbi et orbi».¹

Ugyanazon a csodaszép napon a zsoldosok másik szakasza tarsosi Pált a Via Ostiensisen Aquae Salviaehez kísérte. Őt is a hivek csapatja követte, kiket ő térített meg. Mihelyt néhányat fölismert közülök, megállt és beszélt velök, mivel ellene, a római polgár ellen, az örök nem mertek nagyon szigorúan föllépni. A Porta Tergeminán kívül Plautillával, Flavius Sabinus praefektus leányával találkozott és mikor könnytől áztatott arcát megpillantotta, így szólt:

— Plautilla, te az örök üdvösségnek részese léssz, menj békében. Csak adj egy kendőt, amelylyel szememet eltakarhatom, mikor az Urhoz megyek.

És miután a kendőt átvette, ragyogó arccal lépdelt tovább, mint az olyan munkás, aki jól végzett dolga után haza tér. Mint Péter apostol lelkében, úgy az övében is béke és nyugalom uralkodott.

Elgondolkozva legelteté szemét az előtte elterülő rónától a már parázsba merült albai hegyekig. Reágondolt a kiállt fáradalmakra, utazásaira, amelyekből győzőként került ki, reágondolt az egyházakra, melyeket minden országban, melyeket a tengeren túl

¹ A városnak és földkerekségnek.

alapított és azt mondta magában, hogy munkáját befejezte és most megtalálja a jól kiérdemelt nyugalmat. Igen, a vetésnek, melyet ő hintett el, ki kellett kelnie, semmi szélvész nem pusztíthatta el. Azzal a meggyőződéssel válhatott meg a világtól, hogy jó harcot harcolt.

Az út a vesztőhelyhez hosszú volt. A nap már vége felé járt, a hegyek egyre árnyékszerűbbek lettek, még csak a csúcsokat érinté rózsaszínű fény. A nyájakat haza hajtották. Az út hosszában rabszolgák csapatai mentek, szerszámokkal vállukon. A gyermekek, kik a házak előtt az úton játszottak, kíváncsi pillantásokkal nézték a zsoldosok menetét. Minden, ég és föld, összhangzatot lehelt, ezen az estén csodálatos béke volt a természet fölött. Pál is érezte ezt. Szíve örvendett, mivel ehhez a világ-összhanghoz ő is hozzájárult egy szemernyivel, azzal a szemérral, mely nélkül a föld olyan volna «mint a zengő réz és pengő cimbalom».

Igen, szíve örvendhetett, mert ő a szeretetet hirdette, ő arra tanította az embereket, hogy ha egész vagyoniukat odaadnák a szegényeknek, ha minden nyelvet, minden tudományt, minden titkot tudnának, mégis semmik volnának a szeretet nélkül, mely hosszú-tűró és barátságos, nem keresi másnak a kárát, mely nem keresi a magáét, mely mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél és mindent eltűr.

Egész életét arra fordította, hogy ezt az igazságot tanítsa. És most azt kérde magától: Mely hatalom ér föl vele, mely hatalom győzheti le azt? Légiói ellenére, a városok, tengerek, országok és nemzetek fölötti uralma ellenére a császárnak se sikerült azt elnyomni. És fölemelt fővel, mint egy hódító lépdelt Pál a vesztőhely felé.

A főtca végre elhagyatottá lett. A menet keletnek fordult és egy keskeny, a célhoz vezető ösvényre kanyarodott. Az esti nap vöröses fényt vetett a körüllevő bokrokra. A centurio a forrásnál megállítá a zsoldosokat. A poroszlók az apostolhoz közeledtek.

Pál fogta Plautilla kendőjét, hogy azzal bekösse szemét. Utoljára irányzá tekintetét az égboltozatra és imádkozott. Igen, órája elérkezett. De úgy tetszett neki, mintha az alkonypír közepén széles utat látna, mely az ég felé vezet. És lélekben ismétlé azokat a szavakat, melyeket bevégezett földadatának, közeli végének érzetében írt: «Jó harcot harcoltam, a futást bevégeztem, a hitet megtartottam».

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET.

RÓMÁT örületes mámor fogta el. Úgy tetszett, mintha a félreveze-
tett város, mely az egész világot leigázta, tönkre akarná magát
tenni. Még mielőtt az apostolokat kivégezték, fölfedezték Piso
összeesküvését. A legelőkelőbb rómaiaknak ezért fejükkel kellett
lakolniok. Eközben oly kegyetlenül, oly irgalmatlanul jártak el,
hogy még azok is, kik eddig Nerót isten gyanánt tisztelték, most
vészthozó démonnak tekintették őt. Kimondhatatlan gyász borult
az egész városra, rémület és gond lopódzott a házakba, a szívekbe.
De a csarnokok virágdíszben pompáztak, mivel a halottakért nem
volt szabad fájdalmat mutatni. Fölbredéskor mindenki azt kér-
dezte, vajjon kire kerül legközelebb a sor. A kísértetek menete,
mely a császárt követte, óráról-órára növekedett.

Először Pisót végezték ki. Utánna következtek Seneca és
Lucanus, Jennius Rufus és Plautius Lateranus, Flavius Scevinus,
Afranius Quintianus, Tullius Senecio, Nero minden kicsapongásá-
nak féktelen társa, aztán Proculus, Araricus, Tugurinus és Gratus,
Silanus, a császáron egykor egész lélekkel csüggő Proximus és
Sulpicius Asper. Néhányan saját hitványságuk miatt mentek tönkre,
sokan gyávaságuk folytán lelték romlásukat, mások gazdagságuk
és bátorságuk áldozatai lőnek. A császár az összeesküvők nagy
száma fölötti rémületében a város falait zsoldosokkal rakatta meg,
mint valami ostromnál és naponkint új halálos ítéleteket bocsátott
ki, melyeket valamely centuriónak kellett az illető házba vinnie.
Az elítéltek aztán rendszerint még annyira lealázták magukat,
hogy hizelgésekkel teli leveleket irtak, megköszönték a császárnak
az ítéletet és vagyonuk egy részét reá hagyták, hogy ez által leg-

alább valamit mentsenek meg gyermekeiknek. Nero magaviselete végre azt a benyomást kelté, mintha, minden mértéken túlhaladva, azt akarná látni, mily fokig alázzák le magukat az emberek, meddig alkalmazkodnak még véres uralmához. Az összeesküvők után azok rokonait irtották ki, aztán azok barátait és végre azok ismerőseit. Az égés után újra fölépített pompás házak lakói nem is mentek az utcákra anélkül, hogy a temetések sorával ne találkozzanak. Pompejus Cornelius, Martialus, Flavius Nepos és Statius Domitius azért haltak meg, mivel arról vádolták őket, hogy a császárt nem tisztelik eléggé. Novicius Priscusnak, mint Seneca barátjának kellett halálba mennie. Rufius Crispustól a vizet és tüzet tiltották el, a nagy Thrasea erénye miatt halt meg, igen sokan nemes származásukat életökkel fizették meg, sőt Poppaea is a császár dühkitörésének áldozata lett.

És a senátus mindinkább lealacsonyítja magát a rettenetes uralkodó előtt, tiszteletére templomot építtetett, az ő hangjának kedvéért fogadalmakat tett, megkoszorúzta szobraiát és mint istenségnek, papokat rendelt ki neki. A senátorok pedig aggodalmas szívvel mentek a Palatinusra, hogy a «Periodonices» énekét magasztalják és vele szilaj orgiákat ünnepeljenek.

Eközben a vértől és könnyektől ázott talajból egyre gazdagabban kelt ki a Pétertől elhintett vetés.

HARMINCADIK FEJEZET.

VINICIUS Petroniushoz:

«Itt tudunk mindent, ami Rómában történik és amit nem tudunk, leveleiből tudjuk meg, Carissime. Ha követ dobsz a vízbe, mindig nagyobb és nagyobb gyűrűket képez és így hatolt a Palatinusról az örületes, gonosz üzelem hozzánk. Görögországi útja alatt a császár ide küldé Carinast és az most kifosztotta a városokat és templomokat, hogy az üres kincstárt ismét megtöltse. A nép verejtékéből és könnyeiből építi Nero a «domus aureát»¹ Rómában. Lehet ugyan, hogy a világ eddig még soha nem látott olyan házat, de az előtt nem is tűrt soha ilyen igazságtalanságokat. Te ismered Carinast, hasonlít Chilonhoz, de ez rossz életét kiegészztelte halálával. A közelünkben fekvő városok eddigelé mentek maradtak a fosztogatóktól, de talán csak azért, mivel nem mutathatnak föl templomokat és kincseket. Te azt kérded tőlem, vajjon nincs-e életünk veszélyeztetve? Szolgáljon feleletül az, hogy el vagyunk felejtve. Ebben a pillanatban — az előcsarnokban irok — áttekintem a csendes öblöt. Ursus egy csónakkal kievezett és éppen most ereszti hálóját a tiszta vízbe. Feleségem szépszinű, piros gyapjút fon mellettem, az árnyékos mandulafás kertből szolgálánk éneke hallatszik. Ó mily béke uralkodik körülöttünk, Carissime! A korábbi szenvedések réges-rég feledve vannak. De nem a párkák azok, mint te irod, akik életünk fonalát oly végtelenül szépen fonták, Krisztus, a mi hőn szeretett Istenünk, Üdvözítőnk adott nekünk kegyelmet. A fájdalomat és a könnyeket is ismerjük, mivel

¹ Az arany házat.

vallásunk azt tanítja, hogy mások szerencsétlenségét megsirassuk, de e könnyekben vigasztalás van, melytől Te meg vagy fosztva. Tudjuk, hogy egykor mindama kedveseket viszontlátjuk, akik elhunytak, kik a szent tanításért haltak meg. Péter és Pál reánk nézve nem haltak meg, ők tovább élnek örök mennyei fényben. Látjuk őket lélekben és habár szemeink könnyeket hullatnak, szivünk ujjong. Ó kedvesem, mi boldogok vagyunk, mi oly boldogságnak örvendünk, mely el nem rabolható tőlünk, mert a halál, mely reád nézve minden lét végét jelenti, reánk nézve nagyobb békére, bensőbb szeretetre, boldogabb gyönyörűsége való átmenetet képez.

Szivünkéből eltűnt minden harag. A napok, hónapok békésen telnek el. Cselédjeink, rabszolgáink, mint mi, hisznek az Üdvözítőben, hiszik, mint mi, hogy ő szeretetet tanít és így szeretjük egymást. Igen gyakran, mikor a nap leáldozóban van, vagy mikor a hold a vízben tükröződik, Ligia és én, a mult időkről beszélünk, melyek most álom gyanánt tűnnek föl. És ha meggondolom, hogy ez a drága fő, melyre most védőleg terjesztem kezemet, a halálnak, a gyötrelemnek volt szentelve, teljes lelkemből áldom az Urat. Egyedül ő szabadíthatta meg őt a poroszlók kezéből, egyedül ő menté meg őt s ő adta vissza nekem mindörökre. Ó Petronius, te láttad, mily vigaszt nyújt a szent tanítás a legsúlyosabb szenvedésekben, te láttad, mily erőt és kitartást kölcsönöz, mily türelmesen és bátran mennek követői a halál elé, most jöjj hozzánk és te is győződjél meg róla, mily boldoggá alakul általa a mindennapi élet. Látod, az emberek eddigelé még nem ismertek Istent, akit szerethettek volna s azért nem szerették egymást se, mert a naphoz hasonlóan, melynek fénye reánk sugárzik, a szeretet az, mely boldogságot és áldást hoz nekünk. Egy törvényhozó, egy bölcselő se tanítá ezt az igazságot, se Görögországban, se Rómában nem hittek benne és ha Rómáról beszélek, ezzel az egész világot értem. A stoikusok száraz és hideg tanítása, melyhez sok erényes ember ragaszkodik, megedzi ugyan a szívet, de egykedvűséggel tölti el, ahelyett, hogy megnemesítené. De miért irom neked mindezt? Hiszen messze felülműlsz engem ismeretekben, minden iránt nagyobb érzékkel bírsz, mint én. Tarsosi Pállal gyakran és sokat beszéltél, tehát meg tudod ítélni, vajjon ama hithez képest, melyet ő hirdetett, a bölcselők és szónokok összes tanításai nem üres

frázisok, nem hiú szójátékok-e? Emlékszel-e, hogy az apostol azt kérde tőled: «Ha a császár a keresztény tanítást követné, nem éreznéd-e magadat biztosabban, nem örvendhetné-e jobban birtokodnak, nem lennél-e nyugodtabb arra nézve, amit a következő nap hoz?» Te azt állítottad, hogy tanításunk ellensége az életnek, most tehát halld, mit mondok. Ha e levél elejétől fogva mindig csak ezt a két szót ismételted volna: «Boldog vagyok!» ez által még mindig nem lenne helyes fogalmad boldogságomról. Erre azt feleled, Ligia adja ezt a boldogságot. Az igaz ugyan, barátom! De ő csak azért adja ezt a boldogságot, mert az ő halhatatlan lelkét szeretem, mert mi Krisztus szeretetében találkozunk és mert az ilyen szerelemnek sem az öregség, sem a válás, sem a halál nem árthat. Mert ha ifjúság és szépség oda vannak, ha az öregség meghajlít bennünket és a halál a küszöbön leskelődik, mégis megmarad szeretetünk, mert lelkünk halhatatlan. Mielőtt szemem megnyílt a világosságnak, bármikor kész lettem volna Ligia kedvéért házamat fölgyújtani. És akkor még se szerettem őt. Csak Krisztus tanított meg az igaz szeretetre. Ő minden boldogság és minden béke forrása. Nem egyedül én állítom ezt, ezt a valóság bizonyítja. Hasonlítsd össze élteteket, amelyben soha se tudjátok, mit hozhat nektek a holnap, hasonlítsd össze örömeiteket, ünnepeiteket, orgiákat a keresztények életével és megtalálod a helyes választ. Vagy, ami talán még jobb lenne, jöjj ide hozzánk, virágoktól illatozó hegyeink közé, árnyékot adó olajfaligeteinkbe, repkénynyel borított partunkra. Itt olyan békét fogsz találni, aminőt eddig még soha sem ismertél és olyan sziveket találsz, akik téged híven és igazán szeretnek. Nemes és nagylelkű vagy, boldognak kellene lenned. Gazdag szellemeddel gyorsan fölismered tanításunk igazságát és ha annyira jutottál, meg is fogod szeretni. Ellenséges állást lehet foglalni ellene, mint a császár és Tigellinus, de egyetlen egy ember se maradhat egykedvű iránta. Ő Petroniusom, Ligia és én erősen reméljük, hogy nem sokára látunk téged. Maradj egészséges, légy boldog és jöjj hozzánk.»

Petronius ezt a levelet Cumaeben kapta meg, ahová a többi augustiánussal a császárt követte. Évek óta tartó küzdelme Tigellinusszal vége felé járt. Petronius nem kételkedett többé, hogy ő lesz a vesztes és azt is tudta, miért. Minél inkább közönséges

komédiássá, bohóccá és kocsihajtóvá süllyedt a császár napról-napra, minél inkább átadta magát a szennyes, durva féktelenségnek, annál kényelmetlenebbé vált reá nézve a műértő «arbitrarius». Ha Petronius hallgatott, Nero ócsárlást látott hallgatásában, ha Petronius dicsérte, ez a dicséret merő gúnynak és csúfolódásnak tetszett előtte. A patricius ragyogó személyisége minden órában sérté az uralkodó önszeretetét és felkelté irigységét, Petronius gazdagsága és pompás remekművei pedig régésrégén szemet szúrtak Nerónak és Tigellinusnak. Csak az achajai utazásra való tekintetből kimélték még meg a korábbi kegyeltet, amelynél az ő izlése, a görög lélek iránti érzéke haszonnal járhatott, de mikor Tigellinus meg tudta győzni a császárt arról, hogy Carinas műérzékre és tudományra nézve még Petroniust is felülmulja s így Achajában még jobban tud játékokat, ünnepségeket és diadalokat rendezni, az utóbbi veszve volt. De nem merték a halálos ítéletet Rómában elküldeni neki. A császár és Tigellinus nagyon jól emlékeztek reá, mily körültekintést és erélyt fejtett ki ez a látszólag oly elpuhult, bujasághoz szokott, csak a művészetnek és ünnepségeknek élő római, míg Bithyniában prokonzul, míg Rómában konzul volt. Annál inkább mindenre képesnek tartották őt, mivel nemcsak a nép kedveltje volt, hanem mivel a praetoriánusok is föltétlenül ragaszkodtak hozzá. Nero bizalmasai közül senki se mert valamit kockára tenni, azért tanácsosabbnak tartották a rettegett embert a városból kicsalni és a vidéken elpusztítani.

Ez okból meghívást kapott, hogy a többi augustiánussal jöjjön Cumaebe és ő, habár tudta, mi várt reá, engedett ennek a fölszólításnak, talán azért, mivel kerülni kívánta a nyílt ellenszegülést, mivel a császárnak és az augustiánusoknak gondtalan képet akart mutatni s halála előtt még egy utolsó győzelmet akart Tigellinusnak aratni.

De Tigellinus nem nyugodott és nem vesztegelt. A gyűlölt vetélytársat végre Scevinus senátorral, Piso összeesküvésének főbujtatójával való barátkozásról vádolta. Petroniusnak Rómában maradt embereit elfogták, házáat a praetoriánus zsoldosok körülfogták. Ő azonban erre a hírre se csodálkozást, se rémületet nem mutatott, hanem mosolyogva mondá az augustiánusoknak, kiket cumaei pompás villájában fogadott:

— Ahenobarbus gyűlöli, ha őt egyenest kérdőre vonják. Vigyázatok tehát, mily zavarba jön, ha megkérdem, miért fogatta el «familiámat» Rómában.

Aztán összes látogatóival közölte, hogy «hosszabb utazása előtt» ünnepséget szándékozik rendezni számukra és éppen az előkészületekkel volt elfoglalva, mikor fiatal rokonának levelét megkapta. E levél tartalma rövid ideig gondolkozóvá tette, de csakhamar ismét visszanyerte derült nyugalmát és még aznap este felelt.

«Örvendek boldogságtoknak és csodálom hű szíveteket, Carissime, mert soha sem álmodtam volna, hogy két szerelmes egy harmadik, a távolban levő személyről megemlékezzék. És ti nemcsak megemlékeztek rólam, hanem arra akartok birni, hogy menjek Sziciliába, hogy megoszszátok velem kenyereteket és veletek tiszteljem Krisztustokat, akinek, mint irod, mérhetetlen boldogságtokat köszönitek.

Ha így áll a dolog, tiszteljétek őt, de én azt hiszem, hogy Ligia megmentése Ursusnak és a római népnek is köszönhető. Ha a császár más ember volna, még azt is állítanám, hogy a további üldözést a vele való rokonságod miatt szüntették meg; hiszen Tiberius annak idején egyik unokáját őseid egyikének adta feleségül. De mivel fölteszed, hogy Krisztus vitte végbe megmentését, nem akarok veled ellenkezni. Igen, ne fukarkodjatok az áldozatokkal, amelyeket neki bemutattok. Prometheus is föláldozta magát az emberiségért, de eheu! Prometheus alakja nyilván a költők koholmánya, míg nekem hitelreméltó férfiak azt mondták, hogy ők saját szemükkel látták Krisztust. Abban egyetértek veletek, hogy valamennyi isten előtt őt illeti meg a tisztelet.

Jól emlékszem a tarsosi Páltól hozzám intézett kérdésre. Ha Ahenobarbus Krisztus tanítása szerint élne, most bizonynyal volna arra érkezésem, hogy meglátogassalak Sziciliában benneteket és a fák árnyékában és a szökőkútaknál közölhetnénk egymással nézteinket az istenekről és ama tanításokról, melyeket a görög bölcsek mindenkor hirdettek. De ma rövidre kell szabnom írásomat.

Reám nézve csak két bölcselelő létezik. Az egyiket Pyrrhonnak, a másikat Anakreonnak hívják. A többiekről, valamint az összes római és görög stoikusokról könnyű szerrel lemondok. Az igazság, Vinicius, oly magasán trónol, hogy maguk az istenek az Olympos

magaslatairól se tudják elérni. Te, Carissime, azt véled, hogy a ti Olympustok még amazt is fölülmulja és azt kiáltod nekem: «Jöjj hozzánk és olyan valami táruul föl szemed előtt, amit az előtt még soha se láttál!» Az meglehet. De én azt mondom neked: «Barátom, arra nem vagyok képes.» És ha ezt a levelet végig olvastad, tudom, hogy megértesz.

Nem, szerencsés férje a hajnalpír királyi leányának, a te hited nem nekem való. Szeressem-e a bithyniaiakat, kik gyaloghintómat viszik, az egiptomiakat, kik fürdőimet fűtik? Szeressem-e a rőtsszákkal vagy Tigellinust? A Charisokra esküszöm, hogy nem tudnám őket szeretni, még ha kívánnám is. Rómában legalább százezer ember van, akiknek ferde válluk, görbe lábuk, vagy vékony lábikrájuk, kerek szemük, vagy túlságos nagy fejük van. Talán ezeket is szeressem? Hogyan szerethetem mindezeket az embereket, ha szivemben mit sem érzek irántuk? És ha Istened azt parancsolja, hogy szeressem őket, miért nem teremtetten oly szépeknek, mint Niobe gyermekeit, kiket már láttál a Palatinuson? Mert aki a szépet mindenk fölött szereti, az örömet elfordul minden rúttól. Ha nem hisz is valaki isteneinkben, mégis szeretheti őket, mint Phidias, Praxiteles, Skopas és Lysias szerették.

Ha oda akarnálak követni, ahová vezetni szeretnél, nem tehetném és mivel ezt nem is kívánom, erre kettős okból képtelen vagyok. Te azt hiszed, mint tarsosi Pál, hogy a Styxen túl az elyseumi mezőkhöz hasonló berekben látni fogod Krisztustokat. Nos, akkor mondja ő meg neked, vajjon hajlandó lenne-e engemet gemmáimmal, murrha-csészémmel, a Sociusoknál közzétett könyveimmel és Eunicémmel együtt befogadni. Ez a gondolat nevetésre kész. Tarsosi Pál azt mondta, hogy Krisztusért le kell mondani minden virágról, minden pompáról, minden ünnepegről. Ezért ugyan más boldogsággal kecsegtetett, de én azt feleltem neki, hogy nagyon öreg vagyok új boldogságra, szememet mindig rózsákon kell legeltetnem és az ibolyaillat mindig kellemesebb marad előttem, mint piszkos «felebarátaim» szaga a Suburából.

Ezek azok az okok, amiért nem kívánczozom arra a boldogságra, melyet te mutatsz. De mindehhez még egy más ok járul. Thanatos hi engem. A te életed napja csak most virrad, az enyém leáldozóban van, az esthomály már fejemet környékezi. Más szá-

vakkal, meg kell halnom, Carissime. De nem érdemes ennél sokáig időzni. Így kellett történnie. Tigellinus győzőként került ki a küzdelemből és én vagyok a vesztes. De úgy éltem, amint akartam és úgy halok meg, amint tetszik.

Ne vedd ezt túlságos nagyon a szivedre. Egy isten sem ígért nekem halhatatlanságot; ami reám váraozik, nem ejt ámulatba. Azonkívül tévedsz, ó Vinicius, ha azt hiszed, hogy csak a ti Isteneitek tanítja a megnyugvással való halált. Nem! A mi világunk a tietek előtt tudta, hogy ha az utolsó serleg ki van ürítve, eljön a távozásnak, a pihenésnek ideje és vidám szívvel nézünk a halál elé. Plato azt mondja, az erény zene, a bölcsnek élete összhang. Ha ez igaz, akkor úgy halok meg, amint éltem — erényesen.

Örömet ismételttem volna bucsúzásul isteni feleségednek ama szokat, melyekkel egykor Aulus házában üdvözöltem őt. «Sokat láttam már mindenféle országból, de még egyet se láttam, akit hozzád hasonlítottam volna».

Ha Pyrrhon nézete a lélekről nem bizonyul valónak, akkor az enyém a távol tengeren át hozzátok lebeg és egy galamb, vagy mint az egiptomiak hiszik, karvaly alakjában ereszkedik le házatokra.

Ily módon viszontláthatnánk egymást.

Különben váljék Szicilia reátok nézve a Hesperidák kertjeivé, hintsenek a mezők, erdők és források istennői virágokat ösvényetekre és fehér galambok rakják fészkeiket házatok oszlopainak akanthusz-leveleire.»

HARMINCEGYEDIK FEJEZET.

PETRONIUS nem csalódott. Két nappal később az iránta mindig ragaszkodással viseltető fiatal Nerva a császár udvaránál történtekről szóló hírekkel küldé hozzá szabadosát. Petronius tönkretétele elhatározott dolog volt. A szabados azt jelenté, hogy másnap reggel egy centuriót akarnak hozzá küldeni azzal a parancscsal, hogy Cumaeben várja meg a további elhatározásokat, egy második küldött aztán a halálos ítéletet viszi meg neki.

Petronius páratlan nyugalommal fogadta a hírt, aztán mondá:

— Urad számára csészéim egyikét kapod tőlem. Add át neki köszönetemmel együtt azért, hogy lehetővé tette részemre az ítélet megelőzését.

És hirtelen hangos nevetésre fakadt, mint az olyan ember, akinek jó gondolata támadt és már előre örvend kivitelének.

Azonnal elküldé rabszolgáit és a Cumaeben időző összes augustiánusokat és augustiánus nőket lakomára hívatta meg vilájába.

Ő maga néhány órát írással töltött könyvtárában, aztán fürdőt vett és miután a «vestiplicák» rendbe hozták ruháit, mint egy isten, szépen és ragyogóan a trikliniumba ment. Ott bírálgó szemmel vizsgálta a tett előkészületeket. A kertekben is körüljárt, hol fiúk és fiatal görög nők rózsakoszorúkat fontak az esteli ünnepségre.

Arcán a legcsekélyebb izgatottság se tükröződött. A cselédek csak azt gondolták, hogy az ünnepség sikerültére különös súlyt akar helyezni, mivel azt parancsolta, hogy mindazokat gazdagon jutalmazza meg, akikkel megelégedik, azoknak pedig könnyű büntetéseket adjanak, akik a reájuk bízott munkát késlekedve vagy nem

az ő kívánsága szerint végzik. Végre egy bükk alá ült a kertben és Eunice-t hívatta magához.

A leány fehér ruhában, hajában mirtuszgalylyal jelent meg s oly szép volt, mint a Gráciák egyike. Parancsára helyet foglalt mellette, ő pedig szeliden simogatta Eunice halántékát és oly csodálkozó pillantásokkal nézegette őt, mint a műértő néz egy istenszobrot, melyet mesteri kéz alkotott.

— Eunice — kérdé végre — tudod-e, hogy te már jó régen nem vagy többé rabszolga?

A leány tagadólag rázta fejét, miközben tágra nyílt kék szemével reá nézett.

— Én mindig a tied vagyok, ó uram, mindig, mindig! — viszonzá.

— Talán azt se tudod — ragadá meg a szót újra Petronius — hogy ez a villa mindennel, ami benne van, hogy a földek és nyájak, a kuszorúkat fonó összes rabszolgák mától fogva a te tulajdonod?

Eunice ijedten meghökölt és hebegé:

— Miért mondod ezt nekem, ó uram?

De aztán legott ismét közelebb huzódott hozzá és fürkészőleg szemébe nézett. Hirtelen olyan sáppadt lett, mint a halál. Petronius pedig mosolygott és csak ezt az egy szót mondta:

— Igen.

Percig tartó hallgatás következett, csak könnyű fuvalom rezgeté a bükk leveleit. Eunice úgy ült ott, mint egy fehér márványszobor.

— Kedvesem — kezdé végre újra Petronius — kedvesem, szeretnék nyugodtan és vidáman meghalni.

Ekkor a leány szívszaggató mosolylyal nézett reá és suttogá:

— Hallak, ó uram!

A meghívott vendégek, kik már mind voltak Petroniusnál ünnepeken és teljesen egyetértettek abban, hogy azokhoz képest a császár lakomái unalmasak és barbárok, este számosan megjelentek. Senkinek se jutott eszébe, hogy ez az utolsó «symposion» lehet. Habár Petronius kegyvesztett lón, a legtöbben mégis azt hitték, hogy a műértő «arbiter» egy okos lépéssel vagy egy merész szóval ismét kegybe tud jutni, mint már oly gyakran történt.

A lakomát adónak nyugodtsága és szokásos gondtalan mosolya mindnyájukat megerősíté ebben a véleményben. A szép Eunice is, akire nézve Petronius minden szava orákulumi jóslat, minden kívánsága parancs volt, vidám arcot mutatott, csak szeme ragyogott néha különös, lázas fényben. A triklinium bejáratánál fiúk, kiknek haját aranyhálók tartották össze, rózsakoszorút tettek az érkezők fejére és figyelmeztették őket, hogy régi szokás szerint jobb lábbal lépjük át először a küszöböt. Az egész csarnokot ibolyaillat töltötte el. A lámpafényt sokszínű, alexandriai üveg tompította. Görög leányok, kik a vánkosoknál álltak, illatszerekkel kenték meg a vendégek lábait. A falak hosszában álló citerások és énekesek a karmester intésére vártak, hogy hozzáfogjanak.

A fényesen terített asztalokon pompás evőeszközök ragyogtak, de ez a pompa nem volt tolakodó, feltűnő, hanem mérsékelt, jótékony hatású. Vidám fesztelenség uralkodott a csarnokban. A belépő vendégek örömmel érezték, hogy őket itt nem fenyegeti veszély és halál, mint a császár palotájában, ahol mindenkinek életéért kellett reszketnie, aki nem dicsérte eléggé a császár énekét vagy verseit. Mindez, a számtalan lámpának, a repkénnyel körülfont korsóknak, a hóba hűtött bornak és a válogatott fogásoknak látásával egybekötve jókedvre hangolta a vendégeket. Mint egy méhraj zümmögése, mely a virágzó almafa körül röpköd, úgy hangzottak a tréfálkozó szavak, melyek szájról-szájra jártak. Az élénkség egyre fokozódott.

Az összes vendégek néhány csepp bort áldoztak kelyheikből a halhatatlan isteneknek, hogy azok oltalmát, azok kegyét kérjék a lakomát adó számára. Mi volt abban, hogy sokan nem is hittek többé az istenekben, az ősi szokás úgy rendelte azt! Petronius, Eunicére támaszkodva, mindenkivel a legélénkebben társalgott: Rómáról, különböző házassági elválásokról, a szerelemről, szerelmi ügyekről, harcjátékokról, Spiculusról, ki a legújabb időben nagy hírré tett szert az arénában és az Atractusnál és a Sociusoknál ujonnan megjelent könyvekről beszélt.

Beszélgetése hasonlított a napfényhez, mely minden pillanatban új tárgyat világít meg, hasonlított az enyhe nyári szélhez, mely a kerti virágokat könnyedén ide-oda mozgatja. Hosszabb idő mulva jelt adott a karmesternek és a citerások azonnal a húrokba kaptak,

«Petronius fölemelte a szivárványszínekben csillogó, értékes murrha-csészét.» (293. l.)

Országos Széchényi Könyvtár

tüstént fölhangzott az ifjúi frissességű hangok éneke. Aztán kosi leányok táncot lejtettek, melynek végeztével egiptomi jósok egy kristályedényben megjelenő szivárványszínek mozdulataiból jövőndőt mondtak a vendégeknek.

De mikor a vendégek ebbe a mulatságba belefáradtak, Petronius kissé fölemelkedett sziriai vánkosán és fesztelen hangon kezdé:

— Bocsássatok meg, ó barátaim, hogy ez ünnepségen azt a kérelmet intézem hozzátok, hogy mindenki fogadja ajándéku! tőlem azt a bilikomot, amelyből az istenek tiszteletére és az én jólétemre először bort öntött ki.

Habár Rómában szokásos volt az ajándékok osztogatása ünnepségeken, a vendégek mégis elálmélkodtak ily értékes ajándék fölött, mert a bilikomok, melyek az asztalokat ékesítették, nagy, művészi beccsel birtak és aranytól és drágakövektől ragyogtak. Azért a megajándékozottak közül néhányan hangosan és ujjongva mondtak köszönetet, mások azt állították, hogy maga Zeus az Olympon soha nem tisztelte meg ily módon vendégeit, ismét mások kijelentették, hogy nem fogadhatnak el oly ajándékot, mely minden szokásos mértéket felülmul.

Petronius azonban fölemelte a szivárványszínekben csillogó, értékes murrha-csészét, miközben így szólt:

— Lássátok, ebből a csészéből öntöttem bort a cyprosi istennő tiszteletére. Egyetlen emberi száj se érintse többé ezt a csészét, egyetlen kéz se öntsön belőle bort más istenség tiszteletére. Így szólván, összezúzta a fölséges edényt a liliomszínű sáfrányvirággal borított padlózatn és mikor köröskörül elképedt arcokba nézett, folytatá:

— Ne csodálkozzatok, barátaim, hanem legyenek jókedvűek. Öregség, erőtlenség és szomorúság az utolsó életévek gonosz társai. De én jó példát akarok nyujtani és bölcs tanácsot akarok adni nektek. Hatalmatokban áll az öregség útjából kitérni, megválhattok a világtól, mielőtt eljön, mint én most teszem.

— Mit akarsz tenni? — kérdék sokan nyugtalanzkodva.

— Vig és derült akarok lenni, borral akarom magamat fölfrissíteni, a zenében akarok gyönyörködni, ennek az isteni alaknak szépségét akarom élvezni, akit mellettem láttok és meg akarok halni, fejemen koszorúval. A császártól már elbucsúztam és hallanotok kell, mit írtam neki.

A bíborpárnák alól egy levelet kihúzáván, kinyitotta azt és fölolvasta:

«Tudom, ó császár, hogy türelmetlenül várod megérkezésemet, hogy hű baráti szíved éjjel-nappal utánnam vágódik. Ajándékokkal szándékozol elhalmozni, a praetoriánusok praefektusává akarsz kinevezni és Tigellinust azzá teszed, amire az istenek teremtetek... az öszvérek fölviázójává ama birtokokon, melyek Domitius megmérgezése folytán reád szállottak. Mindezt tudom. De azért mégis meg kell bocsátanod, mert esküszöm a Hadesre, anyád, feleséged, testvéred árnyékára és Seneca árnyékára, hogy nem mehetek. Az élet ugyan drága jó és én, kedvesem, minden szépet élveztem, de azért sok minden is van, amit többé nem tudok elviselni. Azonban ne hidd, hogy ezt a kedvetlenséget a te szörnyetteid idézték elő; nem, mi közöm hozzá, hogy anyádat, feleségedet, testvéredet meggyilkoltattad, hogy Rómát folgyújtattad és birodalmad minden becsületes emberét az Erebosba küldted? Nem, Kronos ősunokája, ezt ne hidd. A halál minden embernek a sorsa és téled semmi jót se lehetett várni. De nem akarom, hogy fülemet éneked tovább is megsértse, nem nézhetem tovább játékodat, nem tovább a pyrrhichét,¹ amelyben sovány Domitius-lábszáradat táncolva forgatod, nem hallgathatom tovább szavalatodat és verseidet, te nyomorúságos külvárosi költő... igen, mindez fölülmulja erőmet és azt a vágyat ébreszti bennem, hogy meghaljak. Róma befogja fülét, mihelyt énekelni kezdesz, az egész világ kinevet téged! Nem akarok tovább pirulni miattad, nem akarok és nem tudok. A Cerberus vonítása, mely énekedhez hasonlít, nem lesz oly kínos reám nézve, mert soha se voltam a Cerberusnak barátja s azért nem kell magamat szégyelnem miatta. Maradj egészséges és ne énekelj többé; gyilkolj annyit, amennyi tetszik, csak verseket ne írj többé; mérgezz meg számtalan embert, csak ne táncolj többé; gyujts föl annyi várost, amennyi tetszik, csak a lantot ne pengesd többé. Ez az óhajítás és utolsó baráti tanács, melyet neked mint arbiter elegantiarum adok.»

A vendégek megdermedtek a rémülettől, hiszen tudták, hogy a császárra nézve még birodalmának elvesztése se lett volna oly kegyetlen csapás, mint ez a levél. Az ilyen levél szerzőjének meg

¹ Fegyvertánc.

kell hálnia, erre nézve nem lehetett többé semmi kétség. De aggódó félelem fogta el őket azért is, mert ily vakmerő szavakat meghallgattak.

Petronius pedig oly derűlten és elfogulatlanul mosolygott, mintha valami ártatlan tréfáról volna szó, aztán körülnézett és mondá:

— Legyetek vígak és ne féljetek. Hát dicsekednetek kell-e azzal, hogy ezt a levelet hallottátok? És kivel szemben dicsekedhetem én ezzel? Legfőlebb Charonnal szemben, mikor sajkáján átvisz.

Igy szólván, karját az orvos felé nyújtá, akinek jelt adott. A görög villámgyorsan egy arany köteléket csavart reá és fölvágta az eret csuklóján. A vér magasra szökött. Reáfolyt a bíbor párnákra és Eunice-re, ki Petroniushoz hajolva, fejét karjával megtámasztotta.

— Ó uram — suttogá Eunice — azt hitted, hogy egyedül hagylak elköltözni? Még ha az istenek halhatatlanságot adtak volna is, még ha a császár az egész világ fölötti uralmat reám bizná is, követnélek téged.

Ekkor Petronius kissé fölemelkedett, ajkát a leányéra szorította és mondá:

— Jőjj tehát!

És egy idő múlva hozzátette:

— Te igazán és híven szeretted, istennőm!

Eunice pedig most az ő karját is odanyújtá az orvosnak és erre mindjárt az ő vére is folyt és a szeretett férfi vérével keveredett.

Petronius újra intett a karmesternek, úgy, hogy ismét zene és ének hangzott. Az énekben Harmodiust dicsőítették, aztán Anakreon dala hangzott, melyben elpanaszolja, hogy egyszer egy fa alatt a fázó és síró gyermek Aphroditét találta; haladéktalanul pártját fogta, fölmelegítette, szárnyát megszáritotta és ezért jutalmul a háládatlan kicsike szívét a nyíllal átdöfte — és ettől a pillanattól fogva a béke elhagyta őt.

Petronius és Eunice egymásra támaszkodva hallgatták a zenét. Mosolyogva figyeltek, de egyre halványabbak és halványabbak lőnek. Miután az ének be volt fejezve, Petronius parancsot adott, hogy a vendégeket ismét étellel és itallal kínálják meg és élénken társalgott a hozzá legközelebb ülőkkel. Hirtelen arra kérte a görö-

göt, hogy karját rövid időre kösse el. Az álom erőt vesz rajta, mondá és szeretné még egyszer a «Hypnosnak» átadni magát, mielőtt «Thanatos» az örök álomba sülyesztené őt.

És valóban el is szunnyadt. Mikor ismét fölébredt, Eunice fejecskéje, mint valami fehér virág, a mellén feküdt. Gyöngéden kezébe vette azt és maga mellé, a vákosra fektette, hogy még egyszer a szende arcra pillanthasson. Erre az orvos újfent megnyitá ereit.

És ismét fölhangzott Anakreon éneke, melyet a citerások oly halkán kísértek, hogy abból egy szó se veszett el. Mikor az utolsó szavak is elhangzottak, Petronius még egyszer vendégeihez fordult és mondá:

— Valljátok meg, barátaim, velünk hal... *Amun*

Nem volt képes befejezni; végső erejének megfeszítésével átölelte a fehérré lett Eunicét, feje hátra hanyatlott — halott volt.

UTÓSZÓ.

A GALLIAI légiók lázadásának, Vindex vezérök alatt, eleintén kevés jelentőséget tulajdonítottak. Nero csak harmincegyedik esztendejében volt és senki se merte azt remélni, hogy a világ ettől a nehéz lidércnyomástól megszabadulhat. Megemlékeztek róla, hogy már korábbi időkben is lázadások törtek ki a légiók között és leverték azokat anélkül, hogy kormányváltozást vontak volna maguk után. Így Tiberius uralkodása alatt Drusus fojtá el a germániai légiók lázadását és Germanicus ama légiók zendülését, melyek a Rajnán túl állomásoztak.

— Ki kerülhet uralomra Nero után — kérdék az emberek — mikor az isteni Augustus minden ivadéka elpusztult az ő uralkodása alatt?

Mások a császárt, mint Herkulest ábrázoló óriási szoborra néztek és önkénytelenül azt gondolták, hogy a föld semmi hatalma se képes ilyen erőt megtörni. Olyanok is akadtak, akik Achájába való elutazása után az ő visszatérését kívánták, mert Helius és Politetes, akikre Róma és Itália kormányzását bízta, még őt is felültázták kegyetlen vérszomjra nézve.

Senkinek az élete és vagyona nem volt biztosságban. A törvények nem nyújtottak többé oltalmat. Nem hittek többé az erényben, az emberi méltóságban, a családi kötelékek fölbomlottak és a csüggedt lelkek alig mertek változást remélni. Görögországból a császár hallatlan diadaláról érkezett hír; azt beszélték, hogy ezer koszorút nyert, ezer versenyző fölött aratott diadalt. A világ egyetlen egy véres, bohózos orgiát látszott ünnepelni és egyúttal az a vélemény vert gyökeret, hogy a becsületességnek, minden komoly

törekvésnek vége van, hogy az örületes életkedvnek, de egyúttal a féktelen kegyetlenségnek kora közeledik és hogy az élet mostantól kezdve eképp fog lefolyni. Maga a császár, akinek a lázadás új eszközöket adott a rablásokra kezébe, keveset törődött a légiók lázadásával, sőt gyakran örömét fejezte ki miatta. Achaját nem is szándékozott elhagyni és csak akkor indult Nápolyba, mikor Helios azt jelenté neki, hogy visszatérésének hosszabb halogatása bukását vonhatná maga után.

Ott ismét játszani és énekelni kezdett, anélkül, hogy a növekvő veszélyről szóló jelentésekkel törődnék. Hiában adta neki elő Tigellinus, hogy a légióknak a korábbi lázadásoknál nem volt vezérük, míg most olyan ember áll élükön, aki az aquitániai királyoktól származik s azonkívül híres, tapasztalt hadvezér.

— Itt — felelé Nero — a görögök figyelnek költeményeimre, a görögök, akik egyedül tudnak figyelni és egyedül méltók énekemre.

Azt mondá, hogy első kötelessége művészetére, hírnevére vigyázni. Csak akkor szedte össze magát, mikor az a hír érkezett hozzá, hogy Vindex nyiltan hirdette, miképp ő, a császár, nyomorúságos művész és Rómába ment, hol a Petroniustól ütött seb, melyet a görögországi tartózkodás némileg behegesztett, most újra vérzett és a senátustól elégtételt akart követelni ezért a hallatlan gyalázatért.

Mikor útközben egy bronz csoportot látott, mely egy római lovagtól ledobott gall harcost ábrázolt, ezt jó jelnek tekintette és ha mostantól fogva Vindexről és a lázadó légiókról említést tett, csak azért történt, hogy őket kigúnyolja. Bevonulása Rómába minden eddigit fölülmult. Abban a kocsiban ült, melyet egykor Augustus diadalmenete alkalmával használt. A cirkusz egyik boltívét lehordták, hogy helyet csináljanak a menetnek, a senátorok, lovagok és beláthatatlan néptömeg eléje siettek. A falak reszkettek az ilyen kiáltásoktól: «Légy üdvöz, Augustus! Légy üdvöz, Herkules! Légy üdvöz isteni, egyetlen, olymposi, pythiai, halhatatlan!» A neki adott koszorúkat, ama városok neveivel, ahol diadalokat aratott, a táblácskákat ama mesterek neveivel, akiket legyőzött, utánna vitték. Nero a hódolatoktól mintegy megittasulva, meghatva kérdé az őt környező augustiánusoktól:

— Micsoda volt Julius Caesar diadala ehhez képest?

Az a gondolat, hogy valamely halandó kezét emel ellene, a félisten ellen, soha se jutott volna eszébe. Tényleg olymposinak és ez által minden veszély ellen védettnek érezte magát.

A nép lelkesültsége és örületes viselkedése még inkább fokozta saját örültségét. Ezen a napon azt lehetett volna föltenni, hogy nemcsak a császár és a város, hanem az egész világ is esztét veszttette.

A virágok, a számtalan koszorúk alatt, senki se sejté a mélységet, pedig még akkor este tele voltak a templomok oszlopai és falai olyan fölírásokkal, amelyek a császárt leplezetlenül vádolták, bosszúval fenyegették és mint művészt kigúnyolták. Szájról-szájra járt a mondás:

— Addig énekelt, míg a kakasok¹ föl nem ébredtek.

Nyugtalanító kósza hírek járták be a várost és egyre kalandsabb formát öltöttek. Az augustiánusokat rémület és aggodalom fogta el. Bizonytalanok levén afelől, amit a jövő hoz, a rómaiak nem merték többé kifejezni vágyaikat vagy reményeiket, sőt alig mertek többé érezni és gondolkozni.

Nero pedig élt tovább, mint eddig, a zene és látványosságok teljesen lebilincseltek őt. Főleg néhány újonnan föltalált hangszer, kivált egy új vízi orgona foglalkoztatta őt, melylyel próbákat tartottak a Palatinuson. Csaknem gyermekessé lett, képtelen volt magát valamire elhatározni, valamely tettet végrehajtani s azt hitte, hogy pompás játékok és látványosságok ígérgetése által elháríthatja a veszedelmet. Mikor környezetében az udvari emberek észrevették, hogy a helyett, hogy megfelelő rendszabályokhoz nyúlna és maga köré hadsereget gyűjtene, egyedül csak azon gondolkozott, miképp lelhetné meg a legtalálóbbs kifejezést a veszély ecsetelésére, sokan közülök teljesen elvesztették a fejöket. Sokan ellenben azt gondolták, hogy csak el akarja magát kábítani, míg lelkét félelem és rémület töltötte el. Tényleg volt valami lázas egész viselkedésében. Naponkint ezer különféle terv villant meg elméjében. Néha arra határozta magát, hogy szembe száll a veszélylyel, aztán megparancsolta, hogy hangszereit rakják kocsira, a fiatal női rabszolgákat

¹ Latin szójáték. Gallus kakast és galliait is jelent.

mint amazonokat fegyverezzék föl és a Keleten állomásozó légiókat vonják össze. Néha arról is álmodozott, hogy a galliai légiók lázadásának énekével véget vethetne és már örült magában azon a látványon, melyet nyújtania kellett annak, mikor a zsoldosokat legyőzte művészete. Akkor a harcosok bizonyynyal körülfogják őt és az «epinícium»-mal,¹ melyre ekkor gyujt, arany korszak virrad föl reá és Rómára. Egyszer vér után kiáltozott, máskor meg kijelenté, hogy megelégednék az Egiptom fölötti uralkodással. Azokra a jósokra is gondolt, akik egykor a Jeruzsálem fölötti uralmat ígérték neki. A legnagyobb meghatottság fogta el arra a gondolatra, hogy talán mint vándorló énekesnek kell kenyerét megkeresnie és akkor a városok és országok többé nem mint császárt, a földkerekség urát, hanem mint oly művészt tisztelik, aminőt az emberiség még nem hozott létre soha.

És így küzdött önmagával, tombolt, játszott, énekelt, folyton megváltoztatta terveit, költeményeit, létét, a világot, amelyben élt, képtelen álommá alakította, mely fantasztikus, de egyúttal borzasztó volt, szilaj hajszává, mely üres frázisokból, rossz versekből, panaszokból, könnyekből és véres tettekből állott.

Eközben a fenyegető felhő Nyugaton nőtön-nőtt és mindig jobban elterjeszkedett. A mérték betelt, az örült komédia vége felé közeledett.

Mikor híre jött, hogy Galba és a spanyolok a lázadókkal egyesültek, Nero őrjöngött és úgy tombolt, mint egy örült. Egy tivornya alkalmával összezúzta az evőeszközöket, feldönté az asztalt és oly parancsokat adott ki, melyeket se Helius, se Tigellinus nem mertek végrehajtani. A Rómában levő galliaikat megölni, a várost még egyszer fölgyújtani, a vadállatokat szabadon bocsátani és Alexandriát fővárosává tenni, mindez könnyűnek, nagyszerűnek, csodálatraméltónak látszott előtte! De uralkodásának napjai végők felé jártak, még egykori cinkostársai is beszámíthatatlannak tekintették őt.

Eközben Vindex halála és a lázadó légiók egyenletlensége a mértéket ismét Nero javára látszottak billenteni. Már új ünnepeket, új diadalmeneteket helyeztek kilátásba a rómaiaknak, mikor egy éjjel tajtékos lovon egy hírmondó érkezett a praetoriánusok

¹ Győzelmi ének.

táborából azzal a hírrel, hogy a városban maguk a zsoldosok tűzték ki a lázadás zászlaját és Galbát kiáltották ki császárrá.

Nero aludt a hírmondó megérkezésekor és mikor fölkel, hasztalan kiáltozott a testőrző után, ki különben szobája ajtajában állott. A palota szinte ki volt halva. Csak a legtávolabbi helyiségekben volt még néhány rabszolga, kik rablással iparkodtak meggazdagodni és elvittek mindent, ami éppen kezők ügyébe esett. Mikor Nerót megpillantották, megrémülve szétrebbentek, ő pedig magányosan bolyongott házában s a félelem és kétségbeesés kiáltásaival tölté be azt.

Végre Phaon, Spirus és Epaphroditos szabadosok jöttek segítségére. Rá akarták beszélni a szökésre, azt állították, hogy egy pillanatot se szabad elvesztenie, de ő még mindig csalóka reményekben ringatta magát. Azt vélte, ha gyászruhába öltöznék és a senátushoz beszédet intézne, képtelen lenne könnyeinek, sürgető előterjesztéseinek ellenállani. Az egész világon senki sem állhatna neki ellent, ha minden ékesszólását, minden művészetét összeszedné. És hogy aztán az egiptomi praefekturát reá ruházzák, arra egész határozottan számított.

A szabadosok hozzá lévén szokva, hogy neki hizelegjenek, nem mertek ellentmondani, de értésére adták, hogy a nép darabokra tépné őt, mielőtt a Fórumot elérte. Azzal is fenyegették, hogy ők is elhagyják, ha azonnal lóra nem ül.

Phaon a nomentanumi kapu előtt levő villájában ajánlott neki menedéket. Néhány perc mulva négy, beburkolt alak vágatott a város legszélső vége felé. Az éj sötétje engedni kezdett a szürkülő reggelnek. Az utcák már nagyon élénkek voltak, ami annak a jele, hogy valami rendkívüli történt. Itt-ott zsoldosok voltak láthatók, kik egyenkint vagy kis szakaszokban a városban járkáltak. A tábortól nem messzire, Nero lova egy, az úton heverő holttesttől hirtelen fölagaskodott. A csuklya lecsúszott fejéről, egy zsoldos, ki éppen arra ment, megismerte őt és a váratlan találkozástól megzavarodva, az őt megillető katonai tisztelgésben részesítette. A praetoriánusok táborához érve, hangos, dörgő kiáltásokat hallottak, melyek az új császárnak szóltak. Nero végre megértette, hogy közel van halála órája. Félelem és lelki furdalás gyötörte őt. Azt mondá, mély sötétség terjed előtte és anyja, felesége és testvére mintegy

fekete felhőből néznek le reá. De a rettentő pillanat halálos félelme ellenére is bizonyos ingerrel hatott komédiás lelkére. Hatalmas uralkodónak lenni és hirtelen mindent elveszteni, ez egy tragédia tetőpontjának tetszett előtte. És magához híven, végig játszotta szerepét. Lázis kedve támadt a folytonos idézésre és szenvedélyesen arra vágyott, hogy a jelenlevők jegyezzék föl az utókor számára végső mondásait. Néha azt kiabálta, hogy meg akar halni és Spiculust hívta, aki az összes gladiátorok közt legjobban tudta megadni a halálos dőfést. Néha azt is szavalta: «Anyám, hitvesem, testvérem a halálba hívnak.» De néha-néha mégis fölébredt benne a remény — a gyermekes, hiábavaló remény. Tudta, hogy meg kell halnia és még sem akarta elhinni.

A nomentanumi kaput nyitva találták. Tovább lovagolván, elhaladtak az Ostrianum mellett, hol Péter tanításait hirdette és a szent keresztséget kiszolgáltatta. Napvirradtakor elérték Phaon villáját.

Itt a szabadosok nem titkolták el többé, hogy elérkezett halála órája. Most megparancsolta, hogy ássanak sírt és lefeküdt a földre, hogy róla pontosan mértéket vegyenek. De mikor a földet földhánták, félelem és borzalom fogta el. Kövér arcát mély sáppadság borította és nagy verejtékcseppek lepték el homlokát. Most kibúvókat keresett. Reszkető és egyúttal pathetikus hangon kijelenté, hogy a kellő pillanat még nem érkezett el. Aztán újfent szavalni kezdett. Végre azt kérte, hogy édessék el holttestét.

— Ó mily művész vesz el itt! — panaszkolta szüntelen, mintha bámulat és csodálkozás töltene el őt.

Időközben Phaon egyik hírmondója azt a hírt hozta, hogy a senátus már kimondta az ítéletet és az anyagiilkost a régi szokás szerint kell megbüntetni.

— Miben áll ez a büntetés? — kérde Nero sáppadt ajakkal.

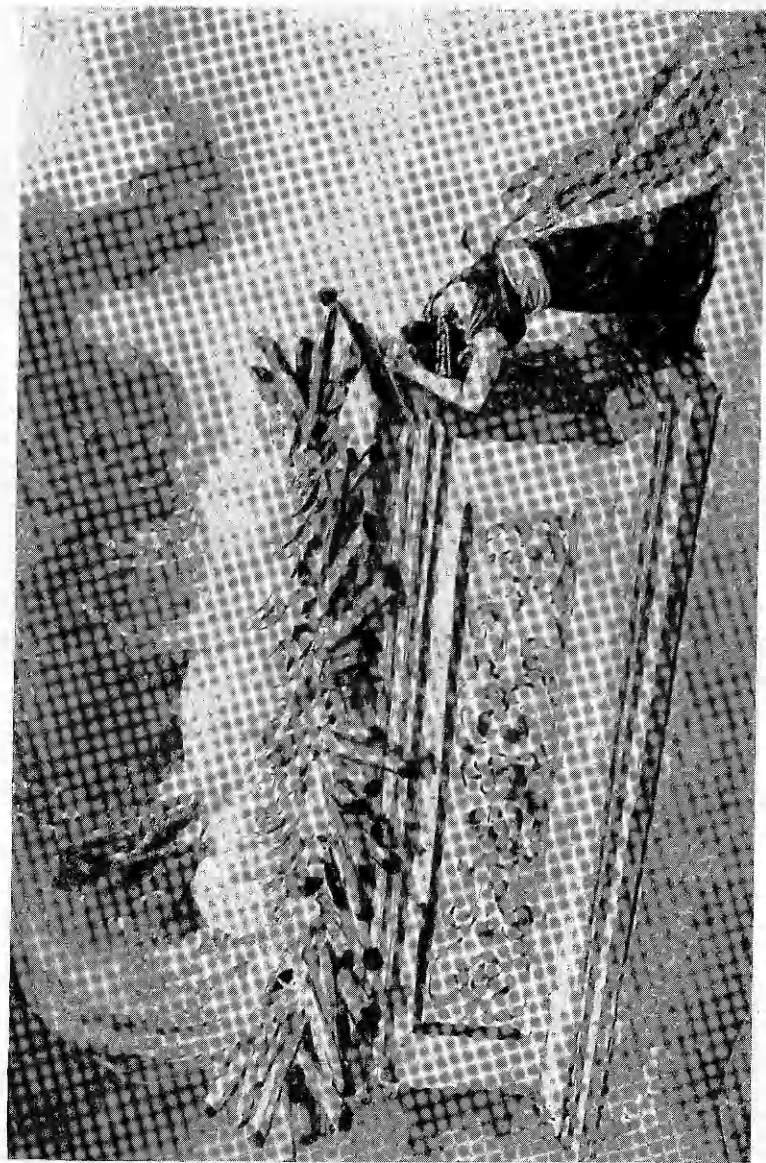
— A furcát a nyakadba akasztják és halálra korbácsolnak, holttestedet pedig a Tiberbe dobják — viszonzá Epaphroditos szigorú hangon.

Nero széttárta köpönyegét.

— Tehát itt az idő! — mondá, az égre pillantva. És újfent ismétlé:

— Mily művész vesz el velem!

Ebben a pillanatban lovak patkócsattogása hallatszott. Néhány

«A hű Acte drága kelmébe burkolta a holttestet és fűszerektől illatozó máglyán elégette.» (303. l.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

zsoldos élén egy centurio vágatott be, aki nyilván azért jött, hogy Ahenobarbust elfogja.

— Siess! — kiálták a szabadosok.

Nero torkára tette a kést, de csak kissé karcolta meg magát és világos volt, hogy soha se lesz bátorsága magát megölni. Ekkor Epaphroditos mintegy véletlenségből meglökte kezét és a kés marcolatig behatolt. Nero szeme kidülldet, melynek rettentő, iszonyodó kifejezése volt.

— Az életet hozom neked! — kiáltá a belépő centurio.

— Késő! — mondá Nero hörgő hangon.

Aztán hozzá tette:

— Ez a hűség!

A legközelebbi pillanatban reá ereszkedtek a halál árnyékai. Vastag nyakából sötét vérözön folyt a kert virágaira. Lábai mélyen beásódtak a földbe — és vége volt.

Reggel a hű Acte drága kelmébe burkolta a holttestet és fűszerektől illatozó máglyán elégette.

Igy tűnt el Nero, mint a forgószél, a tűzvész, a háború vagy pusztító dőghalál eltűnnek, Péter bazilikája pedig a vatikáni halomról még most is uralkodik a városon és a világon.

És ott, hol egykor a Porta Capena volt, még most is áll egy kis kápolna, mely ezt a félig elmosódott fölirást viseli:

«Quo vadis, Domine?»